

T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANA BİLİM DALI

BAŞBAKANLIK OSMANLI ARŞİV BELGELERİNE GÖRE
ULAHLARIN SİYASİ, DİNİ VE EĞİTİM FAALİYETLERİ
(1876-1910)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN **HAZIRLAYAN**
Yrd. Doç. Dr. İhsan Burak BİRECİKLİ **Mehmet KÖSEOĞLU**

ELAZIĞ – 2015

T.C.
BATMAN ÜNİVERSİTESİ & FIRAT ÜNİVERSİTESİ
(ORTAK PROGRAM)
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANA BİLİM DALI

BAŞBAKANLIK OSMANLI ARŞİV BELGELERİNE GÖRE ULAHLARIN
SİYASİ, DİNİ VE EĞİTİM FAALİYETLERİ

(1876-1910)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN

Yrd. Doç. Dr. İhsan Burak BİRECİKLİ

HAZIRLAYAN

Mehmet KÖSEOĞLU

Jürimiz, ...tarihinde yapılan tez savunma sınavı sonunda bu yüksek lisans tezini oy birliği / oy çokluğu ile başarılı saymıştır.

Jüri Üyeleri:

- 1.
- 2.
- 3.
- 4.
- 5.

F. Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun ..... tarih ve .....sayılı kararıyla bu tezin kabulü onaylanmıştır.

Prof. Dr. Zahir KIZMAZ

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

ÖZET**Yüksek Lisans Tezi****Başbakanlık Osmanlı Arşiv Belgelerine Göre Ulahların Siyasi, Dini ve Eğitim Faaliyetleri (1876-1910)****Mehmet Köseoğlu****Batman Üniversitesi & Fırat Üniversitesi****(Ortak Program)****Sosyal Bilimler Enstitüsü****Tarih Anabilim Dalı****Elazığ-2015; Sayfa : X + 197**

19. yüzyıl'dan itibaren Balkan topraklarında Osmanlı otoritesinin zayıflaması, ekonomik sıkıntılar ve Milliyetçilik Akımının da etkisiyle bağımsızlık hareketleri meydana gelmiş ve ulus devletleri kurulmaya başlamıştı. 1878 Berlin Antlaşmasının imzalanmasıyla Osmanlı Devleti, Balkanlar'daki topraklarının önemli bir kısmını kaybetmiş ve Makedonya Bölgesi Osmanlı Devleti'ne bırakılmıştı. Bu tarihten itibaren Makedonya Bölgesi üzerinde Rum, Bulgar ve Sırp gibi milletler, tarihi emellerini de göz önünde bulundurarak hâkimiyet kurma mücadelelerine başlamasıyla birlikte "Makedonya Sorunu" ortaya çıkmıştı. Ulahlar, ise Balkan coğrafyasında, yüzyıllardan beri yoğun olarak Osmanlı yönetimindeki Makedonya'da yaşıyorlardı. Ulahlar, bu coğrafyada Ortodoks olmaları sebebiyle İstanbul Rum Ortodoks Patrikhanesine bağlı bulunuyorlardı. Makedonya'nın kendilerine ait olduğunu ileri süren bu milletler, bir yandan Makedonya'da okul ve kilise açarak, diğer bir yandan da Ulahları asimile etmek koşuluyla Ulahların kendilerinden olduğu izlenimini uyandırmaya ve Makedonya üzerinde etkinliklerini pekiştirmeye çalışmaktaydılar. Bu amaçla, milletler tarafından, çıkarlarına hizmet edilmesi amacıyla yeni çeteler kuruluyor ya da destekleniyordu. Ortaya çıkan bu baskı ve zulümler sonucu Ulahlar, milliyetlerini keşfe çıkmışlardı. Ulahlar, netice itibari ile Osmanlı Devleti nezdinde kendilerine Ulah lisanıyla ayin ve eğitim yapma ile Ulah Milleti'nin muhafazası için girişimlerde bulunmuşlardı.

Romanya Devleti ile Osmanlı arasında meydana gelen Yanya Hadisesi ve Romanya Kamuoyunun da baskısı sonucu Osmanlı yönetimi tarafından Uahlara genel anlamda 22 Mayıs 1905 tarihli emirle milli lisanlarıyla eğitim ve ayin icra etme yetkisi verilmişti. Bu tarihten itibaren Uahlar, Makedonya'da (Rumeli) mektep inşa etmeye ağırlık vermiş ve bağımsız olarak kendi dilleriyle faaliyet yürütebilmişlerdi. Diğer taraftan Uahlar, mevcut olup ve kendilerinin kullandığı mekteplerin yine kendilerine verilmesini daha ısrarlı bir şekilde istemeye başlamışlardı. Bu da mektep ve kiliseler üzerinde anlaşmazlıkların daha çok ortaya çıkmasına neden olmuştu.

Anahtar Kelimeler: Ulah, Balkanlar, Makedonya, Rumeli, Balkan Milletleri, Ortodokslar.

ABSTRACT**Master Thesis****According to the Prime Ministry Ottoman Archives Documents of Vlach Political,
Religious and Educational Activities (1876-1910)****Mehmet Köseoğlu****University of Batman & The University of Firat
(Common Program)****Institute of social sciences****Department of history****Elazığ-2015 ; Page :X + 197**

Beginning from the 19th century, the weakening of Ottoman rule, economic problems, and the growth of Nationalism in Balkan States gave rise to independence attempts and thus some nation-states laid their foundations. By signing the Berlin Agreement in 1878, the Ottoman Empire lost the majority of its territory in Balkan States except for the Macedonian Region. Thereafter the Rûms, Bulgarians, and Serbians, taking their long-lasting ambitions into account, launched campaigns to exert dominance in the Macedonian Region, which later led to the emergence of “the Macedonian Issue”. Up to those times, Vlachs had been living in that region for many centuries, mainly under the Ottoman rule. As they were originally Orthodox Christians, Vlachs were affiliated with the Istanbul Rûm Orthodox Patriarchate. Proclaiming that the Macedonian Region was their own territory, the three states were seeking to establish schools and churches in this region and also—by assimilating the Vlachs—were trying to disseminate an impression that Vlachs descended from their origins, thereby attempting to reinforce their dominance across this region. To achieve these goals, the states established or supported the emergence of illegal gangs which would cater to their interests. Fed up with these pressures and oppressions, Vlachs launch expeditions through their own nationality. As a result, Vlachs launched campaigns for maintaining the Vlach nationality under the Ottoman Rule, where they would carry out their religious

and educational activities in the Vlach language. As a result of the pressure exerted by the Romanian Community and due to the Yanya Issue between the Roman State and the Ottoman Empire, the Ottoman Empire enacted an order in May 22, 1905, authorizing the Vlachs to perform their educational and religious activities in their own language. By virtue of this authority, Vlachs gave prominence to constructing schools in Macedonia (Rumelia) and started to independently perform their activities in their own language. Moreover, with this authority, they became more confident to appropriate the schools they were already using, in a more insistent manner. However, this manner later gave rise to an increase in the disputes over schools and churches.

Key words: Vlach, Balkans, Macedonia, Rumelia, Balkan States, Orthodox

İÇİNDEKİLER

ÖZET	II
ABSTRACT.....	IV
İÇİNDEKİLER.....	VI
ÖNSÖZ	VIII
KISALTMALAR	X
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

1. 19. YÜZYILIN İKİNCİ YARISINDAN 20. YÜZYILIN BAŞLARINA KADAR OLAN SÜREÇTE BALKANLAR'DAKİ MEVCUT SİYASİ DURUM..... 10

1.1. 19. Yüzyıl'da Balkanlar'da "Doğu (Şark) Sorunu" Olarak Adlandırılan Süreçteki Siyasi Gelişmeler ve Tutumlar	10
1.2. 19. Yüzyıl'da Balkanlar'da "Makedonya Sorunu" Olarak Adlandırılan Süreçteki Siyasi Gelişmeler ve Tutumlar	30

İKİNCİ BÖLÜM

2. ULAHLARIN KÖKENİ, TARİHİ İLE OSMANLI YÖNETİMİNDE

ULAHLAR	35
2.1. Ulahların Kökeni ile Tarihi.....	35
2.2. Osmanlı Yönetiminde Ulahlar	37

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. ULAHLARIN SİYASİ FAALİYETLERİ 41

3.1.Ulahların Siyasi Faaliyetlerinden Ulah-Rum İlişkisi.....	41
3.1.1. İstanbul Fener-Rum Patrikhanesi.....	41
3.1.2. Rumların Ulahları asimile etme ve baskı politikaları ile Ulahların milliyetlerini muhafaza çabaları	47
3.1.2.1. Ulah-Rum geçimsizliğinin Selanik vilayeti örneği.....	54
3.2. Ulahların Siyasi Faaliyetlerinden Ulah-Bulgaristan İlişkisi	65
3.2.1. Bulgar Eksarhlığı'nın kurulması ve Bulgarların "Makedonya " mücadelesi	65
3.2.2. Bulgar-Ulah yakınlaşması.....	67
3.3. Ulahların Siyasi Faaliyetlerinden Ulah-Romanya İlişkisi	70
3.3.1. Osmanlı-Ulah ile Osmanlı-Romanya ilişkilerinde iki dönüm noktası.....	72
3.3.1.1. Romanya kamuoyu baskısı	72

3.3.1.2. Yanya Hadisesi	73
-------------------------------	----

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. ULAHLARIN DİNİ VE EĞİTİM FAALİYETLERİ.....	80
4.1. Ulah Mekteplerinde Margared Yönetimi ve Baskısı	83
4.2. 1909 yılı için Kilise ve mektep anlaşmazlıklarının Vilayet-i Selase (Selanik, Manastır ve Kosova) örneği.....	93
4.2.1. Selanik vilayeti	101
4.2.2. Manastır vilayeti	103
4.2.3. Kosova vilayeti	105
SONUÇ	111
EKLER	115
HARİTALAR.....	190
KAYNAKÇA.....	192
ÖZGEÇMİŞ	197

ÖNSÖZ

Balkan Coğrafyasının çeşitli bölgelerinde yaşamlarını devam ettirmekte olan Ulahlar, Balkanlarda yaşayan diğer milletlere oranla daha az bilinmektedir. Günümüzde Ulahlar'a ait bir ülke bulunmaması, topluca bir coğrafyada varlıklarını idame ettirmemeleri ve çoğu yerlerde kendilerini azınlık durumundan çıkaracak bir çoğunluğa ulaşamamaları bu durumun en büyük gerekçesi olarak gösterilebilir. Bulduğumuz zaman itibari ile Ulahların nereden geldikleri, soylarının nereye dayandığı, dilleri ve kültürleri tartışma konusudur. Bu konuda yapılan araştırmalar neticesinde Ulahlarla ilgili yeterli olmasa da bazı bilgilerin gün ışığına çıkması sağlanmıştır. Ortaya konan çalışmaların her biri kendi alanında değerli ve titizlikle hazırlanmış çalışmalardır. Fakat yapılan bütün çalışmalar, yapılması gereken ve olması gerekli çalışmalar ile kıyaslandığında, Ulahlar ile ilgili çok daha fazla çalışma yapılması gerektiği varsayımı kuvvetlenmektedir. Ulahları bütün yönüyle bilmemizi sağlayacak yeterlilikte daha çok çalışmanın yapılması elzemdir. Ulahlar, yakın bir geçmişe kadar birlikte yaşadığımız ve aynı yönetim altında yönetildiğimiz bir millet olması hasebiyle bizim açısında çok iyi bilinmesi gerektiği kanaatindeyim. Bundan dolayıdır ki, Ulahlar ile ilgili çalışmalar, Ulahları bütün yönüyle kapsayacak şekilde yapılmalıdır. Nitekim Osmanlı Arşiv kaynakları bu konuda yeterince araştırma yapma bakımında oldukça zengin bir içeriğe sahiptir.

Ulahlar, uzun yıllar Osmanlı egemenliğinde yaşamış ve Osmanlı'nın son yıllarına kadar hâkimiyetinde varlığını devam ettirmiş bir millettir. Nihayetinde Osmanlı Devleti, Ulahları ayrı bir millet olarak tanımıştır. Osmanlı Devleti, bu topluluğu yönetmeye muvaffak olması dolayısıyla, hâkimiyeti altında bulunan Ulahlar hakkında kendisine haiz politikaları ve uygulamaları mevcut olmuştur. Osmanlı Devletinin mevcut ve meydana gelen yeni durumları gayet titizce kayıt altına alma geleneği iyi bilindiğinden, Osmanlı Arşiv belgelerinde Ulahlarla ilgili zengin içeriğe sahip bilgilerin mevcut olduğu göz ardı edilmemelidir. Çalışmamız, Osmanlı Arşiv belgeleri ışığında Ulahların siyasi faaliyetlerini ve bu faaliyetler çerçevesinde Ulahların dini ve eğitim faaliyetlerini de inceleyerek Ulahlar hakkındaki çalışmaları desteklemek amacı gütmektedir. Osmanlı'nın Ulahları idare etme şekli ve anlayışının yanında Ulahların da bu yönetim altındaki yaşayışları ve siyasi faaliyetleri her yönüyle idrak edilmelidir. Bununla birlikte Osmanlı'nın son otuz yılına tekabül eden zaman zarfında

Balkanlardaki siyasi durumlar iyice bilinmelidir ki, Osmanlı Devletinin, Balkan siyaseti ve anlayışı ile günümüz Balkanlardaki mevcut yapıların yorumlanmasındaki eksik halkalardan biri tamamlanabilmiş olsun. Çalışmamız bu amaca yönelik olarak hasasiyetle hazırlanmıştır.

Tezin her aşamasında ilgisini ve desteğini esirgemeyen danışman hocam Yrd. Doç. Dr. İhsan Burak Birecikli'ye, Lisans dönemim süresince ilme ve bilime olan aşkı, yeni bir şey öğrenme karşısında heyecanını ve sevincini gizleyemeyen, dolayısıyla bu konuda bizlere örnek teşkil eden lisans dönemi hocam Doç. Dr. Mehmet Karataş'a, Arşiv belgelerinin transkripsiyonunda emeği geçen Tuba Mücevherat'ın sahibi H. Enis Erdaş'a ve içinde bulunduğum bu zorlu süreçte her türlü maddi ve manevi desteği ile yanımda olan bütün aile bireylerime teşekkürü bir borç bilirim.

Batman, Elazığ-2015

Mehmet KÖSEOĞLU

KISALTMALAR

Çev.	:Çeviren
S.	:Sayı
A.g.e.	:Adı geçen eser
A.g.m.	:Adı geçen makale
A.g.t	: Adı geçen tez
Bkz.	:Bakınız
M.	:Muharrem
S.	:Safer
Ra.	:Rebûlevvel
R.	:Rebûlahir
Ca.	:Cemaz îyelevvel
C.	:Cemâziyelâhir
B.	:Recep
Ş.	:Şaban
N.	:Ramazan
L.	:Şevval
Za.	:Zilkade
Z.	:Zilhicce
BOA.	: Başbakanlık Osmanlı Arşivi
BEO.	:Babîâli Evrak Odası Evrakı
TFR.I.MKM.	:Rumeli Müfettişliği Makamât Evrakı
DH.MKT.	:Dâhiliye Nezâreti Mektubî Kalemi
DH.SYS.	:Dâhiliye Nezâreti Siyasî Kısım Belgeleri
TFR.I.MN.	:Rumeli Müfettişliği Manastır
İ. DH.	: İrâde Dâhiliye
A. MKT.MHM.	:Sadaret Mektubi Mühimme Kalemi Evrakı
İ.AZN.	:İrâde Adliye ve Mezâhib
ŞD. MLK.	:Şura-yı Devlet Malikane Halifeliği
TFR.I.ŞKT.	:Rumeli Müfettişliği Arzuhalleri
A}MTZ.(04).	:Sadaret Eyalet-i Mümtaze Bulgaristan Evrakı

GİRİŞ

Osmanlı İmparatorluğu tarafından Rumeli olarak adlandırılan eyalet/bölge, Karadeniz'in kuzeyinde bulunan Azak kalesi civarı, Kefe, Moldova ve Romanya'nın Karadeniz sahil kesimi, Tuna ve Sava nehirlerinin güneyi, Uno nehrinin batısı, Adriyatik Denizi'nin doğusu, Kırka nehri çevresi, Akdeniz'in kuzeyi, Ege, Marmara ve Karadeniz'in batısında bulunan oldukça geniş bir alanı kapsamaktadır. Bu bölge idarî anlamda değil sadece coğrafi anlamda Türkler tarafından "Balkanlar" olarak da ifade edilmiştir. Balkanlar, adını doğudan batıya uzanan, Bulgaristan'ı ikiye bölen ve ormanlarla kaplı dağ silsilesinden almıştır. Balkan Terimi, Önceleri bu sıradağların adı olarak kullanılırken, daha sonra tüm Rumeli için de kullanılmaya başlanmıştır.¹ Üç tarafı denizlerle çevrili olan Balkan Yarımadası dağlık ve engebeli bir bölgedir. Yarımadaya adını veren Balkan Dağları, Yugoslavya'nın doğu sınırından başlayıp Bulgaristan'ın güney batısına kadar uzanır. Bulgaristan'ı doğu ve batı olarak ikiye ayıran Balkan Dağları kuzeyden gelen ordulara karşı da iyi bir askerî engel teşkil eder. Rodop Dağları, Sırbistan ve Makedonya dağlık bölgesinin devamı olup, Bulgaristan'ın güneyinde yer almaktadır. Rodop Dağları, Trakya'nın kuzeyinden geçip Türkiye'nin Karadeniz kıyılarında Yıldız Dağları adlandırılmasıyla son bulur.² Karpat Dağları, Dinar Alpları ve Pindus Dağları ise Balkan Yarımadasının yüzey şekillerini oluşturan diğer başlıca büyük dağlardır. Bölgenin en büyük nehirleri ise Balkan Yarımadasına hayat veren Tuna başta olmak üzere Vardar, Struma ve Meriç nehirleridir.³

Balkan Yarımadası, stratejik bakımdan dünya coğrafyası üzerinde önemli bir konuma sahiptir. Anadolu Yarımadası gibi Balkan Yarımadası da Asya, Avrupa ve Afrika kıtalarının kesiştiği bir noktada yer almaktadır. Bu sebeple Balkan Yarımadası geçmişten günümüze değin birçok güçlü unsurlar için ilgi çekici ve sahip olunmak istenilen yerlerdendir. Balkanlar, geçmişte birçok kavim için geçiş yolu güzergâhı olmuştur. Yapılacak olan fetihler için de bir geçiş noktası teşkil etmekteydi. Bu nedenle Balkanlar geçmişte birçok istilaya uğramış ve üzerinde çok sayıda devletler kurulmuştur.

Balkanlar, üzerinde birden fazla milletin yaşadığı bir coğrafyadır. Dünya üzerinde dar alanda bu kadar çok farklı milletten insanların yaşadığı çok az yer vardır.

---

¹ manlı'nın Rumeli haritası için bu çalışmanın ekler bölümünün harita 1 kısmına bakınız.

² Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayın Nu: Osmanlı Yer Adları: I, Rumeli Eyaleti (1514-1550), Ankara, 2013, s. 3.

³ Balkanların Fiziki haritası için bu çalışmanın ekler bölümünün harita 2 kısmına bakınız.

Balkan Yarımadası, sahip olduğu coğrafi şekilleri ve dağlarla çevrili olması nedeniyle farklı milletlerin birbirine karışmalarını engellemiş ve milletlerin özgün haliyle kalmasını sağlayan etmenlerden biri olmuştur. Nitekim Balkan Yarımadası üzerinde Yunanlar, Romenler, Bulgarlar, Arnavutlar, Sırlar, Hırvatlar, Ulahlar ve bazı Müslüman Türkler yaşıyordu ve yaşıyor. Bu çalışma, esasında Ulahlar üzerinden Balkanların bir parçasını oluşturan Makedonya'nın (Rumeli) 19. yüzyılın sonlarını kapsadığından o döneme ait genelde Makedonya bölgesinin özelde ise Makedonya'nın bazı önemli vilayetlerine (Selanik, Manastır, Kosova, İşkodra ve Yanya) ait milletlerin nüfusları önem taşımaktadır. Rum, Bulgar ve Sırların o döneme ait nüfuslarının bilinmesinin önemi büyük olmakla beraber çalışmaya konu olan Ulahların o dönem itibari ile Makedonya ile vilayetlerdeki nüfuslarının bilinmesi daha da ayrı bir önem arz etmektedir. Ulahların Nüfusunu bizim açımızdan ayrıcalıklı kılan diğer bir husus da Farklı kaynaklarda Ulahlara ait Nüfus verilerinin farklılık arz etmesidir. Anlaşılacağı üzere bu konuda bir istikrar söz konusu değildir.

Örneğin, Fikret Adanır, *Makedonya Sorunu* adlı kitabında 1904 yılı için Makedonya'da bulunan "Vilayet-i Selâse" de (Selanik, Manastır, Kosova) yaşayan milletlerin nüfusunu açıklarken, Ulahların da nüfusunu 99,000 olarak vermiştir. Diğer bazı kaynaklar da Adanır'ın bu sonucunu vermektedirler.⁴Nitekim Adanır'ın verdiği rakamlar, 1904 yılında üç ilin başında bulunan Müfettiş Hüseyin Hilmi Paşa tarafından yapılan resmi nüfus sayımına dayanmaktadır.⁵Aram Andonyan, *Balkan Savaşı* adlı kitabında 6 Vilayet bazında (Edirne de dâhil Selanik, Manastır, Kosova, İşkodra ve Yanya) 1906 yılı için Ulahların Nüfusunu 280,825 olarak vermektedir.⁶ Salim Aydın, *Balkanların Acı Yüzü* adlı kitabında 1906 yılı için resmi nüfus kayıtlarına göre Makedonya'da yaşayan Ulahların nüfusunu 26,040 ile Balkan Savaşı öncesinde Makedonya'da yaşayan Ulahların nüfusunu, dönemin "Gayret Gazetesi"nin sahibi ve yazarı Burhan Bey'in Trakya (Edirne ve Bulgaristan'ın güneyi) ve Elbanya (Arnavutluk) hariç Makedonya il ilgili olarak yayınladığı bir nüfus cetveline dayanarak Fener kilisesine mensup 210,000 olarak vermektedir.⁷ Kemal Karpat ise Balkanlar'da

⁴ Y.H. Bayur, *Türk İnkılabı Tarihi*, I, Ankara, 2. Baskı, 1963, s. 164.'den aktaran, Fikret Adanır, *Makedonya Sorunu*, (çev. İhsan Catay) Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2001.s.11.

⁵ Ahmet Altıntaş, "Makedonya Sorunu ve Çete Faaliyetleri", *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 7, Sayı: 2, ss.69-91, s. 73.

⁶ Aram Andonyan, *Balkan Savaşı*, (çevir. Zaven Biberyan), Aras Yayınları, İstanbul, 2002, s. 76-77.

⁷ Salim Aydın, *Balkanların Acı Yüzü: Basın Tarihinde Balkan Savaşları*, Yeditepe Yayınları, İstanbul, 2013, s. 28.

Osmanlı Mirası ve Milliyetçilik adlı kitabında, 20. yüzyılın başlarında Balkanlar'da yaşayan Ulahların nüfusunu yaklaşık olarak 500,000 olarak vermektedir.⁸

Halbuki, Osmanlı Arşiv kaynakları 1903 ile 1905 yılları arası Manastır, Yanya, Selanik vilayetleriyle Kosova ve İşkodra vilayetlerinde takriben bir milyon Ulah nüfusu mevcut olduğunu söylemektedir.⁹ Ulahların nüfusu diğer milletlere oranla az olduğu bilinmektedir. Fakat sayının bu kadar az olmadığı Arşiv belgeleri incelendiğinde ortaya çıkmaktadır. Ulahlar, Makedonya'da Ortodoks olması nedeniyle çoğu yerde Ulah olarak değil, Ortodoks ya da Rum olarak nüfus kayıtlarında kaydedilmişlerdi. Bunda Rum Patrikhanesi'nin de baskısı olmuştu. Nitekim bunda Ulahların Rumlaştırılması politikası sebebiyle Ulahların Rumlar gibi hareket etmelerinin de payı olmuştur. Bu sebeple Ulahların nüfusu farklı kaynaklara farklı sayılarla yansıtılmaktadır. Diğer milletler adına kayıtlı olan Ulahlar, bazı yerel idarecilerce yapılan nüfus sayımlarında Ulah olarak kaydedilmediğinden farklı rakamlarla karşılaşılabilmektedir.

Örneğin, Hicri 1901 ile 1903 yılları arasında Kosova vilayetinde bulunan Perzerin sancağına bağlı Üsküp kazasında 440 kişi, Köprüye kazasında 536, Karatuva kazasında 39, Kumanova kazasında 79, Radovişte kazasında 71, Planka kazasında 447, Kuçana kazasında 344 olmak üzere toplamda 1956 Ulah nüfusu mevcuttu. Bu kazalarda bulunan Ulahlardan bazıları nüfus kaydına Rum, Sırp gibi diğer Hıristiyan milletler namıyla kaydedilmişlerdi. Bunlar her ne kadar kendi milliyetlerini iddia etseler de Ulahlar diğer Hıristiyan milletlere oranla azınlıkta kalıyorlardı. Aynı şekilde Dıraç sancağında nüfusa kayıtlı hiç Ulah bulunmamasına rağmen Dıraç kasaba ve karyelerinde daha önce Osmanlı memurlarınca yapılan araştırmalara göre, Rum Ortodoks olarak kaydedilmiş 1650 nüfusun çoğunluğu, Tebranda kayıtlı olarak görünen 954 nüfusun geneli, Kavaya kasaba ve karasında 2780 nüfusun yarısı ve Şiyak kazasında 595 nüfusun büyük bir kısmı Ulah oldukları belirlenmişti. Ulahlar, yaşadıkları bu bölgelerde aile hayatında ve kendi aralarında Ulah dilinden konuşurken, resmi işlem ve muamelelerde Arnavut lisanıyla konuşuyorlardı.¹⁰

Öte yandan Osmanlı idarecilerince yapılan nüfus sayımı esnasında 1900-1905 yılları arasında Makedonya'da Sarı Kaçan ile Kara Kaçan adında iki Ulah Topluluğu yaşamaktaydı. Bunlardan nüfusu 150,000 civarında olan Sarı Kaçanların çoğu Manastır

⁸ Kemal H. Karpat, *Balkanlar'da Osmanlı Mirası ve Milliyetçilik*, (Çev. Recep Boztemur), Timaş Yayınları, İstanbul, 2012, s. 219.

⁹ BOA. TFR.I.MKM, 4/304, 1321 R 06.

¹⁰ BOA. TFR.I.MKM, 4/304, 1321 R 06.

Vilayeti dolaylarında ve 200,000 nüfusa sahip olup göçebe bir yaşam sürdüren Kara Kaçanlar ise Manastır, Yanya, Selanik ve Kosova yaylaklarında ikamet etmekteydiler. Bunların toplamı 350,000 civarındaydı.¹¹

Makedonya da bulunan diğer milletlerin 1882 ile 1906 yılları arası nüfusları ise şöyledi:¹²

	1882	1896	1904	1906
Müslümanlar	10,083,130	1,137,315	1,508,507	1,145,849
Yunan Ortodoks	534,396	603,249	307,000	623,197
Bulgar Ortodoks	704,574	692,742	796,479	626,715
Katolikler	2,311	3,315	–	2,928
Sırpalar	–	–	100,717	–
Diğerleri	151,730	68,432	99,997	30,594

Andonyan'ın 1906 yılı için ileri sürdüğü Osmanlı'nın Makedonya'daki 5 önemli Vilayetinde bulunan bazı milletlerin nüfusları şöyledir:¹³

	Rum	Bulgar	Ulah	Müslüman Türk	Müslüman Arnavut	Yahudi
Selanik	168,500	446,050	24,970	333,440		55,320
Manastır	61,930	330,800	64,945	11,550	218,650	
Kosova	150	251,000	910	89,350	418,250	
İşkodra			10,000	12,000	80,000	5,000
Yanya	110,000	20,000	180,000	10,000	180,000	6,000

Çalışmanın Kısaca Tanıtılması

Çalışmamız, Giriş, Dört Ana Bölüm ve Sonuç Bölümünden oluşmaktadır. Çalışmanın sonunda bir de Ekler kısmı oluşturulmuştur. Bölümler oluşturulurken Konunun bizim hedeflediğimiz şekliyle bütün yönüyle ve bir bütünlük içerisinde anlatılması hedeflenmiştir. Tez parçadan bütüne tarihsel yöntem izlenerek hazırlanmıştır.

¹¹ Süheyla Yenidünya, *Balkanlarda Kilise Mücadeleleri (XIX. YY-XX.YY)*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne, 1999, s. 45.

¹² Birgül Demirtaş-Coşkun, "The Vlachs A Forgotten Minority in the Balkans", *Asam*, London, 2001, ss.1-68, s.16.

¹³ Andonyan, a.g.e., s. 76-77.

Giriş Bölümünde Balkan Coğrafyası'nın genel özellikleri ile Makedonya'daki Ulahların nüfusu açıklanmıştır. Yaşanılan coğrafyanın, bir milletin ya da toplumun sosyal, ekonomik ve siyasi yapısını etkilediği bilindiğinden, konunun ilerleyen bölümlerinde Balkan Coğrafyası'nda yaşayan Ulahlar ile Ulahlarla münasebetleri bulunan diğer milletlerin yaşadıkları yerin coğrafi özelliklerinin bilinmesi konunun anlaşılması ve zihinlerde canlandırılması açısından önemlidir. Tezin Konusu Ulahlar olması itibari ile Makedonya'daki Ulah nüfusunun bilinmesi elzemdir. Tezin bazı bölümlerinde Ulahların nüfusu bazı vilayet, Sancak, Kaza ve karyeler dâhilinde verilmiştir. Fakat Ulahların genel nüfusu ve ne durumda olduğu il ilgili bilgi Giriş Bölümünde de verilmesi uygun görülmüştür.

Birinci Bölüm; *19. Yüzyılın İkinci Yarısından 20. Yüzyılın Başlarına Kadar Olan Süreçte Balkanlar'daki Mevcut Siyasi Durum'a* ayrılmıştır. Ulahlar genel itibari ile Balkan Coğrafyasında yaşamaktaydılar. Ulahların asıl varlık gösterdikleri yer ise Balkanlarda bir mevki işgal eden Makedonya Bölgesi idi. Ulahların Siyasi, Dini Ve Eğitim Faaliyetleri açıklanırken Ulahların yaşadığı coğrafyada mevcut siyasi durumun irdelenmemesi düşünülemezdi. Ulahların bu faaliyetlerinin daha iyi bilinmesi ve açıklanması için o dönem itibari ile bölgede var olan siyasi yapının bilinmesi lazım gelir. Çünkü Ulahlar Osmanlı yönetiminde olmasından dolayı, Osmanlı ve aynı coğrafyayı paylaşmaları dolayısıyla diğer Balkan Milletleri (Rumlar, Bulgarlar, Sırp, Romenler gibi) ile bir takım münasebetleri bulunmaktaydı. Bu durumda Ulahların siyasi faaliyetlerini anlamak için diğer millet ve devletlerin siyasi yapısını ve faaliyetlerini ve de bölge üzerinde nelerin yapılması planlandığını iyi betimlemek gerekmektedir. Burada sözü edilen zaman dilimi için Balkanların mevcut siyasi yapısı “Doğu Sorunu” ve Makedonya'nın (Osmanlı Makedonya için Rumeli demektedir) mevcut siyasi yapısı “Makedonya Sorunu” çerçevesinde açıklanmıştır.

İkinci Bölüm; *Ulahların Kökeni, Tarihi ile Osmanlı Yönetiminde Ulahlar'a* ayrılmıştır. Ulahların kökeninin nereye ve kimlere dayandığı konusu tarihçilerce tartışma konusu olmuştur. Bu konuda farklı görüşler mevcuttur. Bu yüzde Ulahların kökeni ile ilgili arşiv belgelerine dayanarak bilgi verilmiştir. Bunun yanında Ulahların tarihi ile uzun yıllar Osmanlı hâkimiyetinde yaşadıkları için Ulah-Osmanlı ilişkileri de arşiv belgeleri ve yazma eserler çerçevesinde açıklanmıştır. Bir milletin içinde bulunduğu birtakım durum ve faaliyetler, O milletin geçmişinden izler taşır. Bu nedenle Ulahların mevcut durumunu sağlıklı bir şekilde anlayabilmek için Ulahların tarihinin

mutlak derecede bilinmesini gerektirir. Ulahların kökeni ve tarihi bu amaçla çalışmada yer almasını uygun bulduk.

Üçüncü Bölüm; *Ulahların Siyasi Faaliyetleri*'ne ayrılmıştır. Burada Ulahların, yaşadıkları Makedonya Bölgesindeki siyasi faaliyetleri Osmanlı'nın son otuz yılına tekabül eden dönemi içerisinde açıklanmıştır. Bu çerçevede Ulahların, Rumlarla, Bulgarlarla ve Romanya Devleti ile ilişkileri ve anlaşmazlıkları anlatılmıştır. Ulahlarla alakası olması cihetiyle de Ulahların Rumlarla ilişkileri çerçevesinde İstanbul Rum Patrikhanesi ile Ulahların Bulgarlarla ilişkileri çerçevesinde Bulgar Eksarhanesi de ele alınmıştır. Tabi bunların Osmanlı ile ilişkileri ve de Osmanlının bunlara karşı tutumları da içerik bakımından zengin arşiv kaynakları ışığında irdelenmiştir.

Dördüncü Bölüm; *Ulahların Dini ve Eğitim Faaliyetleri*'ne ayrılmıştır. 1878 yılında imzalanan Berlin Antlaşmasıyla Osmanlı Balkanlarda önemli ölçüde toprak kaybetmiş ve sadece Makedonya Bölgesi Osmanlı'nın elinde kalmıştı. Buna rağmen Makedonya Bölgesinde çatışmalar ve olaylar eksik olmamıştır. Çünkü Osmanlı'dan ayrılan ve yeni kurulan ulus devletler Makedonya Bölgesinde tarihi emelleri çerçevesinde hak iddiadan bulunuyorlardı. Bunun için bu milletler bölgede mektep ve kiliseler vasıtasıyla hâkimiyetlerini pekiştirme gayreti içerisine girmişlerdi. Bu sebeple Makedonya Bölgesinde kilise ve mektep meseleleri Makedonya'nın en önemli sorunu haline gelmiş ve kilise ve mektep münazaaları başlamıştı. Kendilerine yapılan baskı ve zulümler sonucu Milliyetlerini keşfe çıkan Ulahlar da bu anlaşmazlıklara dâhil olmuştu. Bu amaçla burada Ulahların dini ve eğitim faaliyetleri bu ölçüde "Vilayet-i Selase" (Kosova, Manastır ve Selanik) dâhilinde arşiv belgeleri ışığında açıklanmaya çalışılmıştır. O dönemde Osmanlı hâkimiyetinde yaşayan Gayrı Müslimler dini ve eğitim faaliyetlerini tek çatı altında ve kilise yönetiminde yürüttüklerinden dini ve eğitim faaliyetleri bir konu başlığı altında ele alınmıştır. Burada Ulahların dini ve eğitim faaliyetlerinin diğer yönlerine de arşiv belgeleri ışığında açıklık getirilmiştir.

Ekler kısmında ise o döneme ışık tutan, bizim anlatılarımızı güçlü bir biçimde kanıtlayan ve tamamlayan niteliğindeki Arşiv Belgelerinin bir kısmının aslı ile transkripsiyonları verilmiştir.

Tezin Amacı

Ulahlar, günümüzde kendilerine ait bir devlet olmayan bir millettir. Ulahlar bulunduğumuz zaman itibari ile Balkanlarda farklı devletlerde yaşamaktadırlar. Bu

devletlerin birkaçı Romanya, Bulgaristan, Yunanistan, Makedonya ve Arnavutluktur. Nüfuslarının en fazla bulunduğu ülkeler ise Romanya ve Makedonya'dır. Osmanlı yönetiminde uzun süre yaşayan Ulahlar, ne yazık ki, günümüzde kendisinden en az haberdar olan milletlerdendir. Öyle ki, günümüzde Ulahlar hakkında bir fikir sahibi olanlar ve Ulahların nerede yaşadıklarını bilenler ülkemiz insanları için sadece Ulahlar veya Balkanlar hakkında çalışma yapan akademisyenler ile belki birkaç kişidir. Ulahlar Hakkında en çok çalışma yapanlar ise daha çok yabancı araştırmacılarıdır. Ulahlar uzun zaman Osmanlı himayesinde yaşayan bir millet olduğu için Ülkemiz insanlarıncı Ulahlardan bu denli habersiz olunması bizim açımızda büyük bir eksikliklerdir. Ülkemizde bu konu ile ilgili yapılan araştırmalar olmakla beraber, yapılan çalışmalar yetersiz kalmaktadır. Bundan dolayı Ulahlar ile ilgili daha çok araştırma yapma gereği duyulmaktadır. Osmanlı Arşivleri bu konuda çok zengin bir içeriğe sahip ve bu yönüyle Osmanlı Arşiv belgeleri, Ulahları bütün yönleriyle tanıtılması için çok önemli kaynaklardır. Balkanlar ve Makedonya'nın doğru yorumlanması Ulahlar olmadan eksik olacağı gibi Osmanlı'nın Balkanlar ve Makedonya (Rumeli) ile münasebetleri ve Osmanlı'nın tutumunun tam açıklanması ise Ulahlar bilinmeden yetersiz kalacaktır. Biz bu açığı bir nebze olsun kapatmak ve Ulahların şimdiye kadar araştırma konusu yapılmamış bazı yönlerini Osmanlı Arşiv kaynakları ışığında açığa kavuşturmak lüzumundan hareketle bu tezi yazma girişiminde bulunduk.

Tezin Yöntemi

Tez çalışmasında, tarihi olay ve olguların incelenmesinde geçmiş zaman içerisindeki gelişimin katılımını içeren tarihi yöntem kullanılmıştır. Tarihi yöntem geçmiş zaman içerisindeki meydana gelen olay ve olguların araştırılmasında ya da problemin geçmişle olan ilişkisi yönünde incelenmesinde kullanılan yöntemlerdir. Tarihi yöntem, gerçeği bulmak, başka bir deyişle, bilgi üretmek için geçmişin tenkidi bir gözle incelenmesi, analizi, sentezi ve rapor edilmesi sürecidir. Çalışmamızda verilerin elde edilmesinde, taranmasında, analiz ve değerlendirilmesinde yazılı literatür taraması yapılmakla birlikte daha çok, döneme ışık tutan ve zengin bir içeriğe sahip T.C Başbakanlık Osmanlı Arşiv Belgelerinin temini, tasnifi, transkripsiyonu, analizi ve rapor edilmesi yöntemi uygulanacaktır.

Başlıca Kaynaklar

Tezde daha çok Başbakanlık Osmanlı Arşiv Belgeleri kullanılacak olmakla birlikte yardımcı kaynaklar da kullanılacaktır.

Ülkemizde Ulahlarla ilgili yazılan tezler çok azdır. Genelde Osmanlı'nın son yıllarına tekabül eden zaman dilimleri içerisinde Balkanlar ve Makedonya bölgelerinin siyasi, ekonomik ve kültürel koşularının incelenmesi amacıyla yapılan çalışmalarda kısmi olarak da Uahlara değinilmiştir. Fakat ülkemizde Uahlarla ilgili yazılmış bazı makaleler mevcuttur. Yayımlanmış bu makaleler, Uahları merkeze almak suretiyle hazırlanmaları, tezimize kaynaklık etmesi ve yol gösterici olması bakımından önemlidir. Bizde bu nedenle bu makalelerin bir kısmını burada tanıttırmayı elzem görüyoruz.

Mucize Ünlü, *II. Abdülhamid Döneminde Uahlarla*¹⁴ adında bir makale yayınlamıştır. Burada daha çok Uahların Osmanlı ile ilişkileri ele alınmış ve Arşiv belgelerine de başvurularak Uahların millet bilincini pekiştirme adına gerçekleştirdiği bazı faaliyetlerine yer verilmiştir. *Uluslararası Diplomasi ve Uahlarla*¹⁵ adlı makale, Mucize Ünlü'nün Uahlarla ilgili diğer bir çalışmasını oluşturuyor.

Birgül Demirtaş Coşkun, *The Vlachs A Forgotten Minority in the Balkans*¹⁶ adlı İngilizce bir makale yayınlamıştır. Bu makalede Uahlarla geniş bir çerçevede ele alınmıştır. Uahların Osmanlı, Bizans ve diğer Balkan milletleriyle olan ilişkileri ele alınmakla birlikte Uahların kökenlerine dair bilgi vermesi bakımında da önemlidir.

Ali Arslan tarafından *Makedonya'da Rum-Ulah Çatışması*¹⁷ adlı bir makale yayınlanmıştır. Makalede sıklıkla Arşiv belgeleri kullanılarak kilise ve mektep meseleleri üzerinden Uahların Rumlarla olan ilişkileri ele alınmakla birlikte Uahların Bugarlar ile olan münasebetleri de ele alınmıştır. Burada ayrıca Arşiv belgelerine dayanarak bir takım iddialar ve örneklemelere yer verilmiştir.

İhsan Burak Birecikli tarafından *Balkanlarda Unutulmuş Bir Halk: Uahların Kısa Tarihi*¹⁸ adlı bir makale yayınlanmıştır. Makalede Uahların kökeni ve tarihine

¹⁴ Mucize Ünlü, "II. Abdülhamid Döneminde Uahlarla", *Perspectives On Ottoman Studies: Papers From The 18th Symposium Of The International Committee Of Pre-Ottoman And Ottoman Studies (CIEPO)*, University of Zagreb, 2008.

¹⁵ Mucize Ünlü, "Uluslararası Diplomasi ve Uahlarla", *Uluslararası Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, Sayı:7, Güz, 2009.

¹⁶ Birgül Demirtaş-Coşkun, "The Vlachs A Forgotten Minority in the Balkans", *Asam*, London, 2001.

¹⁷ Ali Arslan, "Makedonya'da Rum-Ulah Çatışması", *İstanbul Üniversitesi Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, sayı: 4. İstanbul, 2003.

¹⁸ İhsan Burak Birecikli, "Balkanlarda Unutulmuş Bir Halk: Uahlar'ın Kısa Tarihi", *Türk Tarihinde Balkanlar*, Ed:Z.İskefiyeli, M.B.Çelik, S.Yazıcı, Cilt:II, Sakarya Üniversitesi Balkan Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi Yayını, Sakarya, 2013.

ilişkin ayrıntılı bilgi verilmiştir. Arşiv belgeleri de kullanılarak Ulahların Osmanlı ile ilişkileri ele alınmakla birlikte Makedonya'daki Ulahların nüfusu, yaşam tarzı, Ulah-Romanya ilişkileri, Ulah-Rum ilişkileri ve Ulahların Makedonya'daki bir takım faaliyetlerine yer verilmiştir.

Ulah Milleti ile ilgili yazılmış tezler makalelere oranla daha azdır. Zerrin Abbas tarafından yazılmış olan *Makedonya'da Ulahların Sosyo-Kültürel Yapısı*¹⁹ adlı tez çalışması bu konuda yazılmış tezlerde biridir. Bu çalışmada 1945 yılından itibaren Makedonya'da varlığını devam ettiren Ulahların sosyal ve kültürel yapıları incelenmiştir.

---

¹⁹ Zerrin Abbas, *Makedonya'da Ulahların Sosyo-Kültürel Yapısı*, Basılmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2007.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. 19. YÜZYILIN İKİNCİ YARISINDAN 20. YÜZYILIN BAŞLARINA KADAR OLAN SÜREÇTE BALKANLAR'DAKİ MEVCUT SİYASİ DURUM

1.1. 19. Yüzyıl'da Balkanlar'da “Doğu (Şark) Sorunu” Olarak Adlandırılan Süreçteki Siyasi Gelişmeler ve Tutumlar

Balkan ve Osmanlı sorunlarının çözümü, 19. yüzyılda bu bölgenin büyük güçlerin asıl çatışma alanı haline gelmesiyle çok daha karmaşık hale gelmekle beraber, bölgenin kaderi de tamamen Avrupa güçler dengesinin korunması meselesine bağımlı hale geldi. Osmanlı İmparatorluğu'nun gerilemesi, tebaa halklarının isyanı ve bağımsızlık arayışları, Avrupa müdahalesi gibi konuların etrafında dönen sorunların tamamı Doğu Sorunu olarak adlandırıldı. Bu sorun, güçler arasındaki diplomatik çekişmenin en önemli sorunu haline gelmiş ve Viyana Kongresi'nden sonra iki genel savaşın, Kırım ve Birinci Dünya Savaşının çıkmasına yol açmıştı.²⁰

19. yüzyılın ilk dönemlerinden itibaren Osmanlı Devleti, bu dönemde hem siyasi hem de ekonomik olarak çok zor dönemlerden geçmekteydi. Nitekim Osmanlı Devleti'nin bu zor dönemlerinde Osmanlı toprakları içerisinde en sancılı yer ise Osmanlı'nın Balkan topraklarıydı. Aynı zamanda Balkan toprakları Osmanlı toprakları içerisinde en karmaşık millet yapısına sahip olduğu yerd. Bundan dolayıdır ki Milliyetçilik Akımı'nın en acı tecrübeleri bu topraklar üzerinde yaşanmaya başlıyordu. 19. yüzyılın sonlarına yaklaşıldıkça kimi milletler Osmanlıdan kopmuş kimi milletler ise büyük devletlerin de kışkırtmasıyla bağımsızlık için fırsat kollamaktaydı. Bu döneme gelindiğinde Sırlar ve Yunanlar bağımsızlıklarını kazanmış, Romanya özerkleşmiş, Bosna'da özgürlük hareketleri başlamıştı. Sırlar, Rusya'ya yaklaşıyor ve kendilerini ortak bir Slav ırkından sayıyordu. Bu dönemde Osmanlı Devleti ekonomik olarak tarihinin en büyük sıkıntılarından birini yaşamaktaydı. Nitekim bu sosyal ekonomik sıkıntılar 1870'lere gelindiğinde doruk noktasına ulaşmıştı.

19. yüzyılın ortalarına doğru Osmanlı İmparatorluğu, Mısırlı Mehmet Ali ile yaptığı savaş sonrası ekonomik olarak buhranlar geçirmiş ve bunun neticesinde iç politikada birçok sarsıntılı durumlarla karşılaşmıştı. Osmanlı Devleti, bu sorunlarla

---

²⁰ Barbara Jelavich, *Balkan Tarihi (18. ve 19. Yüzyıllar) I*, (çev., İhsan Durdu, Gülçin Tunalı, Haşim Koç), 4. Basım, Küre Yayınları, İstanbul, 2015, s. 210.

uğraşırken, İngiltere Devleti, Osmanlı İmparatorluğu'nu 1838 yılında Balta Limanı Ticaret Antlaşması'nı imzalamak zorunda bırakmıştı. Bu antlaşmada ihracat gümrük vergileri %12, ithalat gümrükleri %5 ve transit gümrükleri %3 değere göre belirlenmişti. Ayrıca bu antlaşmayla Avrupalıların, buldukları devletin mahkemelerine bağlı hareket etmeme gibi imtiyazları yeniden onaylamakla birlikte aynı zamanda, Osmanlı tekelleri de kaldırılmış ve serbest ticaret ilkesi dayatması aracılığıyla Osmanlı ülkesi, Avrupa fabrikalarında üretilen ürünler için açık bir pazara dönüştürülmüştü. Yerli üretimi korumaya yönelik olmayan aşırı derecede düşük gümrük oranlarının negatif etkileri, özellikle 19. yüzyılın ortalarından itibaren kendini gösterdi. Osmanlı Devleti'nin 19. yüzyıldaki en dikkate değer sanayileşme hamlelerinin sonucunda 1840'larda kurulan birçok fabrika, daha ucuz ve seri üreten Avrupalı rakipleri karşısında herhangi bir başarı sağlayamayarak kapılarını kapamak zorunda kalmıştı.²¹

Kapitülasyonların ağır yükü altında Osmanlı ekonomisi zaten ezilmekteydi. Avrupalı devletler ise bu kapitülasyonların sürdürülmesi için her zaman azami gayret sarf etmekteydi. Osmanlı Devleti ne zaman bu kapitülasyonlar meselesini gündeme getirirse ve bu kapitülasyonların ağır maddelerini kaldırmak için teşebbüste bulunsa büyük Avrupalı devletlerini karşısında buluyordu. Hatta biraz sonra bahsini edeceğimiz Kırım Savaşı'nda Osmanlı Devleti İngiltere ve Fransa ile müttefik idiler. Rusya'nın savaşı kaybetmesi sonucu Rusya ile Paris Antlaşması imzalanmış ve Antlaşmanın 7. Maddesi Osmanlı İmparatorluğunu Avrupa'nın büyük devletleri arasına sokmuş ve alınan kararla devletin toprak bütünlüğü Avrupa Devletlerinin garantisi altına alınmış olmasına rağmen Türk delegesi Ali Paşa, bu maddeye dayanarak kapitülasyonların kaldırılmasını talep ettiğinde bütün devletlerin itirazları ile karşılaşmıştı.²² Bununla birlikte, Osmanlı topraklarında cereyan eden isyan ve savaşlar da Osmanlı ekonomi ve sosyal yapısını derinden etkilemekteydi.

Osmanlı'nın Rusya ile yapmış olduğu 1853 ile 1856 yılları arasındaki Kırım Savaşı dolayısıyla Osmanlı ekonomisi zayıflamıştı. Kırım Savaşının Osmanlı Ekonomisine ilişkin tahribatına ilişkin ayrıntılara değinmeden önce, Bölge için önem arz eden ve dönüm noktalarından birini oluşturan Kırım Savaşı'nın ortaya çıkışı, seyri ve konuyla ilgili sonuçlarını kısaca açıklamakta fayda vardır.

²¹ Adanır, a.g.e., s. 79.

²² Besim Özcan, "Kırım Savaşı (1853-1856)", *Osmanlı Siyaseti*, Cilt:2, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 1999, ss. 97-110, s. 108.

Rusya, Katolikler ile Ortodokslar arasında bir takım anlaşmazlıklara sebep olan ve doğrudan da Osmanlı Devletini alakadar eden Kutsal Yerler sorununun kendileri ile Ortodokslar lehine çözüme kavuşturulmasını istemekteydi. Osmanlı Topraklarında sayıları 12 milyonu bulan Ortodoks Halklarının meşru koruyuculuğunun da kendisine verilmesini isteyen Rusya'nın bu talepleri, Rusya'nın Osmanlı üzerinde hâkimiyet sağlayacağı ve Osmanlı'nın bağımsızlığını tehlikeye sokacağı endişesiyle Osmanlı Devleti ile İngiltere'nin paralel tutumuyla reddedilmişti. Katolik mezhebinde olan ve Kutsal Yerlerin kendileri lehine çözüme kavuşturulması yönünde Osmanlıya baskı yapan Fransa ise Rusya'nın bu tutumundan dolayı İngiltere ve Osmanlı'nın safında yer almıştı. Çünkü Fransa Kutsal Yerler konusunda Rusya'ya karşı bir politika sergiliyordu. Aynı zamanda İtalya, Rusya'nın bu konuda Osmanlıyı tehdit ettiğini görüyordu ve Rusya'nın Osmanlıyla yapacağı muhtemel bir savaşta Osmanlı'nın yenilmesi halinde Rusya'nın istediğini yapabileceğini öngörüyordu. İstekleri reddedilen ve Osmanlıyı yıkmayı temel politika edinen Rusya, 5 Mayıs 1853 tarihinden sonra savaş ilan etmeksizin askerlerini Tuna Beyliklerine askerlerini sokmak suretiyle Kırım Savaşı'nın başlamasına sebebiyet verdi.²³

İttifak grubunun Rusya ile giriştikleri zorlu mücadele sonucu Kırım Savaşı Rusya'nın yenilgiyle neticelenmişti. Avusturya'nın da direktmesiyle Rusya, ateşkesi ilan edip görüşmelerin yapılmasını kabul etmesi dolayısıyla Paris Kongresi düzenlenmiş ve sonuç itibarı ile taraflar arasında 30 Mart 1856 tarihinde Paris Antlaşması²⁴ imzalandı. Bu savaştan en zararlı çıkan devlet Rusya olmuştu. Bu Antlaşma ile Rusya Tuna'dan uzaklaştırılmıştı. Rusya'nın göz diktiği ve üzerinde hâkimiyet kurmak istediği Eflak ve Boğdan ise devletlerin ortak garantisine bırakılıyordu. Böylece, Rusya'nın Balkan topraklarında yayılma imkânı zayıflamıştı. Ayrıca, Karadeniz'deki Rus kontrolü

²³ Fahir Armaoğlu, *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1789-1914)*, Alkım Yayınları (4.baskı), Ankara, 2007, s.234-237.

²⁴ 30 Mart 1856 yılında imzalanan Paris Antlaşmasının bazı önemli maddeleri şöyledi: 1. Bu mmuahade tatbikinden itibaren, antlaşmaya katılan devletler arasında barış devri başlayacaktı. 2. Taraflar harp esnasında işgal ettikleri bütün toprakları iade edecek, savaş esirları karşılıklı olarak serbest bırakılacaktı. 3. Osmanlı İmparatorluğu Avrupa Devletleri manzumesine dâhil oluyor ve toprak bütünlüğü ile bağımsızlığı, Avrupa Devletleri'nin müşterek garantisi altına alınıyordu. 4. Boğazların kapalılığına dair 1841 Londra Antlaşması aynen yürürlükte kalacaktı. 5. Karadeniz tarafsız hale getirilecek, bütün ticaret gemilerine açık, savaş gemilerine sürekli kapalı olacak, Karadeniz kıyılarında donanma ve tersane bulunmayacaktı. 6. Tuna'da seyrişefer serbestisi yeniden teyit ve kabul ediliyordu. Bunun sağlanması için bu devletlerden bir Tuna komisyonu kuruluyordu. 7. Besarabya'nın bir kısmı Boğdan'a eklenirken, Eflak ve Boğdan muhtariyet kazanıyor ve bu muhtariyet devletlerin garantisi altına alınıyordu. 8. Sırbistan'ın Osmanlı Devleti'nden almış olduğu muhtariyet hak ve imtiyazları devletlerin ortak garantisi altına alınıyordu. Bkz: Özcan, a.g.e., s. 107.

tamamen ortadan kaldırılmıştı.²⁵ Kırım Savaşı, Rusya'nın ağırlıklı dış politikasının belli bir zaman dilimine kadar Asya'ya daha fazla odaklanılmasını sağlamıştı. Böylece Rusya, Asya'daki yayılma ve genişleme politikalarına hız verdi. Paris Antlaşması'nın Eflak-Boğdan ve Sırbistan ile ilgili hükümleri Osmanlı'nın Balkanlardaki nüfuz ve hâkimiyetine zıt bir anlam ifade etmekteydi. Çünkü bu hükümlerle Osmanlı'nın Balkan toprakları üzerindeki egemenliğine ağır bir ipotek konuluyordu.²⁶ Nitekim Paris Antlaşması'nın 28 ve 29. Maddelerine göre, Sırbistan'ın Osmanlı Devleti'nden o zamana kadar almış olduğu özerklik hak ve yetkileri, Avrupalı devletlerin ortak garantisi altına alınıyordu. Bu sayede devletlerin izin ve onayı olmadan Osmanlı Devleti, Sırbistan'a asker sevkiyatını yapamayacaktı. Sırbistan, Paris Antlaşmasının imzalanmasına kadar olan süreçte Rusya'nın nüfuzu altındaydı. Rusya, yarım bir asırdan beri Sırbistan'la yakından ilgilenmişti. Sırbistan'ın elde etmeye muvaffak olduğu haklar ve ayrıcalıklar Rusya'nın yoğun baskı ve direktmesi sonucu verilmişti. Sırbistan, kendisinin sahip olduğu hakların ve ayrıcalıkların devletlerin ortak garantisi altına alınmasıyla, Rusya'nın kontrolünden çıkarılmak istenmişti. Sonuç itibari ile Antlaşmada Sırbistan ile ilgili yer alan hükümlerle Osmanlı Devleti'nin Sırbistan üzerindeki hükümranlığı ağır bir darbe alıyordu. Nitekim Sırbistan, o andan itibaren 20 yıl kadar sonra bağımsızlığını kazanarak Osmanlı İmparatorluğu'ndan tamamen ayrılacaktı.²⁷

Osmanlı Devleti, Kırım Savaşına oldukça zayıf ve kırılğan bir ekonomi sistemiyle girmişti.²⁸ Öyle ki, daha Kırım Savaşı esnasında Osmanlı'nın yırtık ve yamalı kıyafetli askerleri ile Osmanlı'nın on yıldan beri maaş veremediği memurları vardı.²⁹ Osmanlı sultanı Abdülaziz döneminde yapılan aşırı harcama ve israfın da

²⁵ Paris Antlaşması'nın bir sonucu olan ve Rusya'nın, Karadeniz'deki gücünü zayıflatan durum, İngiliz çıkarlarını muhafaza etmek için hem Rusya'nın hem de Osmanlı Devleti'nin Karadeniz'de savaş gemisi bulundurmaması ve ayrıca kıyıda da tahkim yapmamaları kararlarının alınmasıydı. Öte yandan Osmanlı İmparatorluğu boğazlarda donanma bulundurabilecekti. Bkz: Jelavich, a.g.e., 311.

²⁶ Armaoğlu, a.g.e., s. 255-256.

²⁷ Armaoğlu, a.g.e., s.252.

²⁸ Bir harbin yürütülebilmesi için, birçok hazırlıkların yanında bütçenin de iyi durumda olmasını gerektiriyordu. Fakat Rusya ile bir harbin olacağı beklentilerin arttığı bir sırada Osmanlı bütçesinin durumu bu yükü kaldıracak durumda olmayıp, gelirler giderleri karşılayamıyordu. Harp öncesinde 1852-1853 bütçesinde 21.420.797 kuruşluk bir bütçe açığı görülüyordu. 1853-1854 bütçesi, 948.892.693 kuruş olarak belirlenmiş ve bunun ancak 430.372.000 kuruşu askeri harcamalara ayrılmıştı. Bu miktar ile kaç yıl süreceği belli olmayan savaşın finanse edilmesi, orduların mühimmat, silah, ve iaşelerin sağlanması mümkün değildi. Üstelik 1954 yılına gelindiğinde Osmanlı İmparatorluğu'nun iç borcu da hayli artmış ve bu borç 15 milyon sterline ulaşmıştı. Osmanlı ekonomisinde, fiyat artışı, Para arzında şişkinlik, açık veren bir ticaret dengesi, ve büyük bir bütçe açığı gözleniyordu. Bkz: Özcan, a.g.e., s. 108.

²⁹ N. Yorga, *Hammer/Büyük Osmanlı Tarihi*, Cilt: 9,(çev: B. Sıtkı Baykal), Üçdal Hikmet Neşriyat, İstanbul, 1996, s. 550.

Osmanlı maliyesini kötü etkilemede payı vardı. Öyle ki, Osmanlı Devleti, yaklaşık 140-150 milyon akçe tutarında çeşitli hazine bonoları ve sultanın kendi masraflarındaki açıkları kapatmak için 200 milyon sehim ve 300 milyon tahvil çıkartmıştı.³⁰ Bunların da etkisiyle, Osmanlı ekonomisi, Kırım Savaşı'nda daha da güçsüz bir şekilde çıkmıştı. O zamana kadar, yabancılara borçlu olmayan Osmanlı Devleti, savaş sırasında, 28 Haziran 1855 de İngiltere ve Fransa ile yaptığı anlaşma ile bu iki devletten %4 faizle 5 milyon Sterlin borç almak zorunda kalmıştı. Bu borçlar giderek artacak ve Osmanlı Devleti'ni mali bakımdan da devletlerin kontrolü altına sokacaktı.³¹ Nihayetinde, Osmanlı Devleti'nin bu borçları geri ödemekte sıkıntı yaşaması üzerine 20 Aralık 1881 tarihinde Düyûn-ı Umûmiye (Kamu Borçları) idaresinin kurulması ile Osmanlı Devleti'nin gelirlerine el konulacak ve o zaman kadar borçların toplamı 106 milyon Sterline Ulaşacaktı. Bu borçlar, bundan sonrada artarak devam edecekti.³² Osmanlı'nın borçlusu olduğu Avrupalı devletler tarafından Düyûn-ı Umûmiye idaresinin kurulmasındaki temel amaç, Osmanlı Devletini ekonomik sistem üzerinden siyasi ve toplumsal olarak da bitirmektir. Avrupa ülkeleri, yüzyıllardır Osmanlı Devletini işgal edememişlerdi, fakat 19.Yüzyılın yarısına gelindiğinde bunu yapabilecekleri alanı ekonomik sistemde buldular.³³ Kırım Savaşı ve akabinde imzalanan Paris Antlaşması'nın diğer önemli bir hususu ise Islahat Fermanının yayınlanmasına sebebiyet vermesidir. Paris Antlaşmasının görüşmelerinin sürdüğü bir zamanda Diğer devletlerin baskıları sonucu Padişah Abdülmecid, 28 Şubat 1856'da Osmanlı Devleti'ndeki Hıristiyanları hukuki olarak Müslümanlarla eşit tutacak Islahat Fermanı'nı yayınladı. Ferman, Paris Antlaşması'nın 9 maddesine eklenerek Devletlerin ortak garantisi altına konulmuştu. Dolayısıyla, Osmanlı Devleti'nin bir iç sorunu gibi görünen Ferman, esasında milletlerarası bir nitelik kazanmaktaydı. Bundaki amaç, Rusya'nın Hıristiyanların hak ve ayrıcalıklarını

³⁰ Nicolae Jorga, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, Cilt: 5, (çev: Nilüfer Epçeli), Yeditepe Yayınları, İstanbul, 2005, s. 451.

³¹ 1855 yılında ilk defa alınan 5 milyonluk borçtan sonra Osmanlı, yıldan yıla aldığı borç oranını katlayarak devam ettirmişti. Osmanlı Devleti, 1858'de yine 5 milyon, Sultan Mecit döneminde 20,7 milyon, 1861-1862 yılında 8 milyon, 1863-1864 yılında yine 8 milyon, 1865 yılında iki kez olmak üzere 36 milyon ile 6 milyon, 1867 yılında 2,5 milyon, 1869 yılında 22 milyon, 1871 yılında 5,5 milyon, 1872 yılında 11,1 milyon, 1873 yılında 28 milyon ve 1874 yılında 40 milyon borç almıştı. Bak: Yorga , a.g.e., s. 551.

³² Armaoğlu, a.g.e., s.256-258

³³ Meltem Begüm Saatçi, *Makedonya Sorunu (1903-1913)*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya, 2004, s. 93-94.

bahane ederek Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Ortodokslar üzerinde kontrolü sağlamayı hedeflemesinin önüne geçmekti.³⁴

Islahat Fermanı'nın yayınlanmasıyla, Müslümanlarla Hıristiyanlar arasında eşitliğe dayalı bir düzeninin kurulmasına gayret sarf edilmekteydi. Islahat Fermanı, temelini ve ortaya çıkış sebebini yabancı devletlerden almaktaydı. Yani bir yönüyle onlar istediği ve talepte bulunduğu için yayınlanmıştır. Bu sebeple yabancı kaynaklıdır. Hatta denebilir ki, esaslarını dahi yabancı devletler belirlemiştir. Islahat Fermanı, dış politika olaylarının bir sonucu olarak ortaya çıkmıştı. Fakat Sultan Abdülmecit tarafından 3 Kasım 1839 tarihinde yayınlanan Tanzimat Fermanı, Osmanlı Devleti'nin kendiliğinden girişimde bulunduğu bir reform, bir ıslahat hareketiydi. Tanzimat Fermanında herhangi bir yabancı etkisi veya baskısı söz konusu olmamıştı. Tanzimatın amacı da Osmanlı Devleti'nin yapısını yeniden düzene sokmaktı. Ayrıca, Islahat Fermanı'nda kendilerine yönelik olarak düzenleme getirilen kişiler, sadece Hıristiyan unsurlardı. Ferman, onlar için yayınlanmıştı ve onlara yeni bir takım haklar tanımak için meydana getirilmişti. Müslüman tebaa için yeni herhangi bir hak söz konusu değildi. Fakat Tanzimat Fermanı, Hıristiyan-Müslüman ayrımı gözetilmeksizin bütün Osmanlı Devleti vatandaşları düşünülerek sunulmuştu. Islahat Fermanı'nın ilan edilmesi bazı devlet yetkilileri ile Müslümanlarca hoş karşılanmamasına rağmen bir kısım Avrupa devlet adamları ile aydınları tarafından memnuniyetle karşılanmıştı.³⁵

Savaş esnasında, savaşın cereyan ettiği topraklardaki Rus işgali yüz binlerce Müslüman'ın göç etmesine yol açmıştı. 1854 ve 1876 yılları arasında 1 milyon 400 bin Tatar'ın Kırım'dan göç ettiği tahmin edilmektedir. Rusya, ayrıca 1863 ila 1866 yılları arasında uyguladığı yeni iskân politikalarıyla yaklaşık 600 bin Çerkez'in Osmanlı İmparatorluğu'na göç etmesine sebep olmuştu. Ekonomisi pek de sağlam olmayan Osmanlı yönetimi, bu büyük hareketlilikle baş etmeye hazırlıklı değildi. Osmanlı Devleti, kaybedilen Osmanlı topraklarındaki Müslüman Nüfusun trajik kaderlerinden ortaya çıkan maliyetleri de karşılamak zorunda kalmıştı.³⁶ Beklenmedik nüfus göçleri barındırmak zorunda kalan Osmanlı'nın sosyal yaşam dengesinin de bozulmasıyla yüz yüze kaldığı sıkıntılar da ayrı bir sorun teşkil ediyordu.

Bu koşulların sebep olduğu hiç iyi olmayan böyle bir atmosferde nihayet zaten çok zor durumda olan Osmanlı Hükümeti, 6 Ekim 1875 tarihinde bir açıklama yapmak

³⁴ Armaoğlu, a.g.e., s.256-258

³⁵ Armaoğlu, a.g.e., s. 257-260.

³⁶ Jelavich, a.g.e., s. 313.

zorunda kalmıştı. Bu açıklamada 1 Ocak 1876'dan itibaren dış borçlarından kaynaklanan yükümlülüklerini tam yerine getiremeyeceğini ilan etti. Osmanlı Devleti'nin bu şartlı iflas açıklaması, Avrupalı alacaklıların (ki bunlar, Fransızlar, İngilizler, Hollandalılar, Almanlar ve İtalyanlar) büyük tepkisine neden oldu. Osmanlı'nın borçlu olduğu Avrupalılar, Örgütleniler ve Babı-Ali'ye³⁷ müdahale etmesi için hükümetlerine baskı yaptılar. Basın kampanyalarıyla kamuoyunda Osmanlı karşıtı hava oluşturuldu. Bu hava, 1877-1878 Savaşı esnasında Osmanlı İmparatorluğu'nun siyasi yönden yalnız kalmasının sebeplerinden biri oldu.³⁸

Avrupa'ya ağır bir şekilde borçlanmış ve bu borçları ödeyebilmek için Osmanlı yönetimi, Balkanlar'daki milletlerden alınan vergiyi artırmıştı. Maliyeyi iyileştirmek amacıyla, Bâb-ı Ali aşar vergisini dörtte bir artırmıştı. Bu ağır vergiler Balkan halkları arasında hoşnutsuzluk yaratmıştı. Nitekim 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşına birkaç yıl kala, Osmanlı Devletindeki ekonomik sıkıntıların etkisi ile vergilerin artırılması sonucu ortaya çıkan memnuniyetsizliğin, Balkan topraklarında yayılmasının da etkisiyle Hersek, Bulgar gibi isyanların patlak vermesinde bazı siyasi sebeplerle birlikte en büyük itici güçlerden biri olacaktır.³⁹ Balkanlar'daki güç dengesi değişmişti. Bölgede Osmanlı nüfuzu hızla azalıyordu.

Osmanlı Devleti, daha Kırım Savaşının ağır tahribatını onaramadan kendi Balkan topraklarında Hersek Ayaklanmasıyla sarsılmıştı. Hersek, Bosna'nın güneybatısındadır. 1875'de Bosna'ya bağlı bir sancaktı. Bosna ve Hersek bir taraftan Karadağ, diğer taraftan da Sırbistan gibi iki Slav ülkesine sınırdı. Ayrıca Bosna ve Hersek, Avusturya-Macaristan'ın Hırvatistan ve Dalmaçya eyaletlerine de komşu bulunuyordu. Bu durumu ile de hem bu komşu ülkelerin ve hem de Rusya'nın İslav propagandaları için gayet müsait bir konumdaydı. Böylesi bir durumda komşu ülke ve Rusya'nın İslav propagandaları için bu toprakları kullanmaları kaçınılmazdı. Bosna-Hersek'in nüfusu 1.200.000 kadardı. Nüfus, din ve mezhep yönünden Müslüman, Ortodoks ve Katolik olarak bir dağılım sergiliyordu. Hıristiyanlar, Müslümanlara oranla çoğunluğu oluşturuyordu. Fakat Müslümanlar, ekonomik ve sosyal bakımdan Hıristiyanlardan üstün durumda bulunuyordu. Çünkü tarımın esasını teşkil eden

³⁷ Sadaret Makamı, Divan-ı Hümayun ile dâhiliye ve hariciye nezaretlerini ve de Şura-yı devleti içine alan devlet dairelerinin bulunduğu yer, Osmanlı hükümeti. İsmail Parlatır, *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*, Yargı Yayınları, Ankara, 2006, s. 137.

³⁸ Adanır, a.g.e., s.82.

³⁹ Yusuf Hamzaoğlu, *Balkan Türklüğü: Araştırmalar, İncelemeler (Makedonya, Sırbistan, Hırvatistan)*, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2000, s. 125.

çiftlikler Müslüman ağaların mülkiyetindeydi ve Hıristiyanlar bu toprakları, üçleme, dörtleme veya yarıcılık gibi icar usulü ile tasarruf ediyorlardı. Ayaklanmada buradan çıktı. Toprağı işleyen Hıristiyanlar ile toprağın sahibi ağalar arasındaki münasebetler o zamanlara kadar gayet ve sorunsuzdu. Beyler ve ağalar, Hıristiyanları hoş tutarak onları himaye etmekle beraber toprak icarının alınması esnasında onlara daima hoşgörü ve adalet çerçevesinde muamele ederlerdi. Fakat bu düzgün işleyen düzen, Osmanlı Devleti'nin bu topraklara ait aşarın toplanmasını mültezimlere vermesiyle, iyiden iyiye bozulmaya başladı. Zira mültezimlerin aşarın toplanmasındaki suiistimalleri ve çiftçileri ezme kalkmaları, zaten mevcut olan ekonomik sıkıntıların da etkisiyle zor zamanlar geçiren Hıristiyan çiftçilerin geçimini daha da zora soktu. Dolayısıyla tepkiler de başladı. Geçim zorluğu karşısında Hıristiyan çiftçiler, beylere ve ağalara ait toprakları ele geçirmeye kalkışınca, Hersek'de Müslümanlar ile Hıristiyanlar arasında çatışmalar baş gösterdi. Nitekim 1875 yılı Haziranında Hersek'e bağlı Nevesin kazası sakinlerinden olan Hıristiyanlardan 160 kişinin, ağnam vergisi vermemek için Karadağ'a sığınmaları ve bu durum karşısında Karadağ Prensinin de işin içine Rusya'yı dâhil etmesi, Hersek ayaklanmasının farkındalığını artırarak kısa sürede bir Avrupa sorunu haline getirdi. Hersek Ayaklanması kısa bir zaman diliminde genişledi ve Sırbistan, Karadağ, Bosna ve Bulgaristan gibi Panslavizm'in etkisinde olan ülkelerde büyük bir heyecana sebep oldu. Osmanlı yönetimi, isyanı bastırmak için Hersek'te dört bölüklük süvari ile 30 tugay piyade toplayıp sonrasında isyanı bastırmak için bölgeye gönderdiyse de, dağlık arazide vur kaç taktiği uygulayarak gerilla savaşı yapan ve ayrıca Sırbistan, Karadağ ve Dalmaçyalılardan gelen gönüllülerle sayıları bir hayli çoğalan asillerin hakından gelmesi kolay olmadı. Osmanlı kuvvetleri de ayaklanmayı bastıramadı.⁴⁰

Balkan Slavlarındaki bu kaynaşma, Osmanlı Devleti kadar statüko'nun korunması taraftarı olan Avusturya'yı da telaşlandırdı. Çünkü Avusturya'da Osmanlı gibi Sınırları içinde Slav unsurlar barındırıyordu. Bundan dolayı Avusturya, bu ayaklanmanın kendi topraklarına da bulaşmasından korkmuştu. Nitekim Avusturya-Macaristan Dışişleri Bakanı olan Kont Andrassy daha 1875 Ocak ayında, İmparatorluk Konseyi'nin bir toplantısında endişelerini şöyle dile getirmekteydi: *“Türkiye, Avusturya-Macaristan için ilahi bir fayda sağlamaktadır... Eğer Bosna-Hersek, Sırbistan veya Karadağ'ın eline geçerse veya orada yeni bir devlet kurulur da, bizde bunu*

---

⁴⁰ Armaoğlu, a.g.e., s.494.

önleyemezsek, o zaman bizimde yıkılmamız mukadderdir ve Hasta Adam rolünü bu sefer biz üzerimize almış oluruz” Demektedir. Bu sebeple, Hersek Ayaklanması karşısında Avusturya'nın politikası, ayaklanmanın bir an önce bastırılması suretiyle var olan durumun korunması idi.⁴¹

Rusya ise Slav toplumları nezdinde kendi itibarını artırmak, Slav toplumların bağımsızlığını sağlamak ve de Osmanlı topraklarında bulunan Ortodoks Hıristiyanlarının haklarının daha da iyileştirilmesini sağlamak amacıyla bu durumu destekliyordu. Avusturya-Macaristan Dışişleri Bakanı Andrassy, Viyana'daki Alman ve Rus elçileri ile bu konuyu görüştü. Rusya, diğer Avrupa Devletlerinin de katılımıyla, soruna bir diplomatik müdahalede bulunulmasını istedi. Rusya'ya göre; Bab-ı Ali üzerinde baskıda bulunulacak ve Avrupa Devletlerinin garantisi altında ıslahat vaadi alınacaktı. Görüşme neticesinde şu kararlar alındı: Osmanlı Devleti'nden ayaklanmayı bastırması için daha fazla asker sevk etmesi istenecek, Karadağ ve Sırbistan'ın tarafsız kalmasına çalışılacak ve ayrıca Osmanlı Devleti'nden ıslahat yapılması istenecekti. Nihayet, Osmanlı Devleti, Hersek'e bir soruşturma komisyonu gönderip, asilerle anlaşmaya çalışacak ve devletlerin Hersek'teki konsolosları da aracılık yapacaklardı. Avusturya- Macaristan ile Rusya arasındaki yapılan görüşmede alınan bu kararlar gereği, İtalya, Fransa ve İngiltere aracı devletler olarak katıldılar.⁴²

Devletlerin ısrarı doğrultusunda Osmanlı Devleti, asilerin ne istediklerini ve niyetlerinin ne olduğunu öğrenmek için Server Paşayı Hersek'e gönderdi. Rusya, Almanya ve Avusturya'nın Raguza konsolosları da, asilere nasihatte bulunmak üzere onların reisleri ile görüştüler. Ancak bu uğraşlardan herhangi bir netice alınmadı. Çünkü isyancılar, Bosna-Hersek'in, Osmanlı egemenliği altında, bir Hıristiyan vali yönetiminde özerk bir konumda olunmasını ve özerklik gerçekleşinceye kadar da ülkelerinin, büyük devletlerin garantisi altında olunmasını istemekteydiler. Bu taleplerin Osmanlı yönetimince kabulü mümkün görünmüyordu. Bu nedendir ki, asilerin bu talepleri karşılanamayınca, onlar var olan sorunu bir “Slav İhtilali” haline getirmek için Müslümanlara saldırıda bulunmak suretiyle ayaklanmayı daha da genişletmeye başlamışlardı. Müslümanların da bu yapılanlara karşılık vermesi üzerine, sorun adeta bir din çatışması sürecine dönüştürüldü. Avrupa'nın dikkatini ve ilgisini daha da artırmak için Asilerin tam da istedikleri buydu. Osmanlı Devleti ile Avrupa Devletleri'nin bu

⁴¹ A.J.P. Taylor, *The Struggle For Mastery in Europe*, s. 231.'den alıntılan, Armaoğlu, a.g.e., s. 495.

⁴² Armaoğlu, a.g.e., s.495.

konudaki çabaları herhangi bir netice husule getirmemişti. Bu mesele daha sıcaklığını korurken şimdi Bulgarlar da kımıldamaya başlamışlardı. Bu yaşananlar üzerine Osmanlı Devleti, işin içinden çıkılmaz hale gelmesini önlemek ve gerek devletleri ve gerek de asileri yatıştırmak için 2 Ekim 1875 tarihinde Adalet Fermanı adını alan bir “**İrade-i Hümayun**” yayımlandı. Bu irade Mahmud Nedim Paşa’nın telkinleri sonucu yayınlanmıştı. Yayınlanan bu irade, Islahat Fermanının yayınlanmasıyla Hıristiyanlar için meydana getirilen bir takım hak ve imtiyazları tekrar ettiği gibi, yeni hak ve imtiyazların verilmesini de kapsıyordu. Yani Adalet Fermanı, sadece Bosna ve Hersek Hıristiyanları için değil, Osmanlı topraklarında yaşayan bütün Hıristiyan milletler için yapılması gereken reformların tespit edilmesini istiyordu. Konunun bu kadar geniş çerçeveli tutulmasının nedeni ise İngiltere’nin Osmanlı yönetimine, göz kamaştırarak, fakat uygulanmayacak reformlar ortaya atmasını ve bu suretle ortalığı yatıştırmasını tavsiye etmesiydi. Fakat Rusya, yapılmak istenilenlerin farkına varmış olacak ki, Adalet Fermanı’nın güzel ve süslü sözlerden ibaret olduğunu, bu sebeple de bu vaatlere inanmadığını açıklamaktaydı. Bütün bu gelişmeler üzerine mevcut durumun sürdürülebilirliğinin zor ve olanaklı olmadığını anlayan Avusturya-Macaristan İmparatorluğu, bu tarihten itibaren de politikasını gözden geçirmeye başlamıştı. O zamanlara değin, var olan mevcut durumun korunması yolu ile bir takım gaile ve problemleri çözmeye çabalayan Avusturya, bundan böyle, ayaklanma çıkan bölgeleri kendi kontrolü altına alma yoluna giderek bazı durumlarla başa çıkılabileceğine karar vermişti. Avusturya’nın almak için fırsat kolladığı yer ise Bosna-Hersek topraklarıydı. Osmanlı İmparatorluğu’nun Hersek ayaklanmasını bastıramaması, zaten açık ve zaafiyet arayan Balkanlar’ın öbür milletlerini de hareketlendirdi. Nihayet, 1876 yılı Mayısında Bulgaristan topraklarında Filibe yakınlarında bir ayaklanma patlak verdi. 2 Mayıs’ta başlayıp on gün süren bu ayaklanma kısa sürede bir savaş halini aldı.⁴³

O yıllarda kışkırtmaların sonucu meydana gelen bu tür isyanlar Panslavist davasına hizmet niteliği taşıyordu. Bu konuda, Bulgar Tarihçi K.Kossev şöyle yazıyor: “*Amaç, Doğu Sorununu uluslararası görüşe açmak, böylece devrimin stratejik rezervine-Rusya’nın doğrudan askeri katılımı- çağrısı yapmaktı*”. İsyancılar Panagyurişte’de birikmiş bir intikam hırsıyla savunmasız erkek, kadın ve çocukları öldürdüler. Bunlara karşılık öfkeli Müslüman halkın verdiği karşılık çok daha korkunç şekillere dönüştü. İsyanın lideri George Benkovski’nin, isyanın bastırılmasından sonra

⁴³ Armaoğlu, a.g.e., s. 496-501.

Bulgar köylerindeki yangınlar karşısında, şöyle dediği ileri sürülür: “*Artık hedefime ulaştım. Tiranın kalbini öyle ağır yaraladım ki artık iyileşemez. Ve Rusya, lütfen gelsin artık*”⁴⁴

Osmanlı Devleti, bu ayaklanmayı bastırır bastırmaz, hemen arkasından “Selanik Olayı” patlak verdi. Bir Bulgar kızının bir Müslüman gençle evlenmek üzere Selanik’e geldiği sırada kaçırılması, bir kısım ahalinin tepkilerine sebebiyet verdi. Bunların gösterileri sırasında çıkan kargaşada Fransız ve Alman konsolosları öldürüldü. Bunun üzerine, İtalya, Fransa, Almanya, Rusya ve Avusturya Selanik önlerine donanma gönderdiler. Durum gittikçe ciddileşmişti.⁴⁵

Softalar, 10 Mayıs’ta İstanbul’da büyük bir yürüyüş yaptılar. Softaların İstanbul da düzenledikleri bu yürüyüş ve önü alınamayan olaylar sebebiyle Sadrazam Mahmut Nedim Paşa azledildi. Bu nedenle Yeni Osmanlıların lideri Mithat Paşa yeni kabineye alındı ve nihayetinde 29-30 Mayıs 1876 gecesinde yeni Osmanlıların bir darbesiyle Sultan Abdülaziz tahtan indirildi.⁴⁶

Osmanlı Devleti, bu olayın sorumlularını yakalatıp yargıladıktan sonra idam etti ve bu sayede olayların önü alınmış oldu. Fakat İstanbul’daki Rus elçisi, olayı bir Müslüman-Hıristiyan çatışması ve sorunu olarak ilan etmekten de geri kalmadı. Selanik olayı bütün Avrupa da büyük bir heyecan uyandırdı. Rusya artık aktif bir siyaset yürütüyordu. Gelişmeler üzerine, Goçakof Berlin’e giderek, Osmanlı Devleti üzerinde baskı yapılması hususunda Bimarck’ı ikna etti. Görüşmelere Avusturya da katıldı. Görüşmeleri Bimarck yönetti. Almanya’nın Doğu Sorunu’nda ne bir fikri ve ne de bir tercihi bulunmadığını, Almanya’nın, Avusturya-Macaristan ile Rusya arasında bir bağ olmak istediğini belirterek, Üç İmparator Ligi’nin korunması üzerinde durdu. Taraflar arasında yapılan Berlin görüşmelerinin sonunda, Berlin Memorandumu adını alan ve 13 Mayıs 1876 da Osmanlı Devletine dayatılan bir belge ortaya çıktı.⁴⁷ Berlin Memorandumu, Osmanlı açısından çok ağır yükümlülükler içermekle beraber, aynı zamanda Memorandum’un sonunda, Osmanlı Devleti’ne bir tehdit de yöneltiliyordu. Bu

⁴⁴ Adanır, a.g.e., s. 84-85.

⁴⁵ Armaoğlu, a.g.e., s.501.

⁴⁶ Adanır, a.g.e., s. 85.

⁴⁷ Berlin Memorandumu ile Osmanlı Devleti’nden şu isteklerde bulunuluyordu: 1)Asilerle Osmanlı kuvvetleri arasında iki aylık bir mütareke yapılması, 2) Ayaklanma dolayısıyla meydana gelen zararların tazmini ve memleketlerine dönen asilerin affedilmesi, 3) Islahatın tamamen uygulanmasına kadar Hıristiyanların silah taşımalarına izin verilmesi, 4) yapılacak ıslahat konusunda Bab-ı Ali ile asiler arasında doğrudan görüşmelere girişilmesi, 5) Islahatın, devletlerin konsoloslarının gözetimi altında yapılması. Bkz: Armaoğlu, a.g.e., s. 501.

yönüyle Memorandum, bir kesin uyarı niteliğindedir. Söz konusu 5 maddelik tedbirlerin gerçekleşmemesi ve olayların önünün alınmaması halinde, üç devletin, tesirli tedbirler alacakları, anlaşma ve işbirliği içinde başka hareketlere de başvuracakları ifade ediliyordu.⁴⁸ Doğal olarak Osmanlı'nın yeni hükümeti, kabul edilemez hükümlerin yer aldığı Üç İmparator ittifakının önerdiği Berlin Memorandumunu reddetti. Hersek ve Bulgar isyanlarından kısa bir süre sonra, Sırbistan ve Karadağ, Rusya'nın da bu kardeş ülkelere yardım edeceğini tahmin ve öngörerek, Osmanlı İmparatorluğu'na 1876 başlarında savaş açtı. Rus Slav Komiteleri bu ülkelere silah, cephane ve ilaç desteğinde bulunuyor ve ayrıca, Rus Subayları ve Gönüllüleri de meşhur bir Rus Panslavist olan general M.G. Çernyaev'in komutanlığında Sırp ordusunda Osmanlı'ya karşı savaştılar.⁴⁹

Sırbistan ve Karadağ'ın Osmanlı Devleti'ne Savaş ilan etmesi Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nu büyük bir endişeye sevk etmişti. Çünkü eğer Rusya'nın da büyük destek verdiği Sırbistan ve Karadağ, bağımsızlıklarını kazanır ve bu sayede Bosna-Hersek de Rus nüfuzu altına girecek olursa, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu sınırlarının hemen yanında büyük bir Slav tehlikesi ortaya çıkmış olacaktı. Avusturya'nın bu durumu kabullenmesi ve ona göre hareket etmesi mümkün değildi. Esasında, Rusya da Avusturya İmparatorluğu'nun bu düşüncelerini seziyordu. Rusya, özellikle Avusturya'nın Osmanlı Devleti ile aynı safta yer almasından endişe duymakla birlikte Avusturya'yı Balkanlar'da tatmin etmediği müddetçe, Avrupa'nın bu bölgesinde rahat bir politika yürütemeyeceğini görüyordu. Bu nedenle, amcası olan Alman İmparatorunun tavsiyesi üzerine Çar II. Aleksandır, yanına bakanlarını da almak suretiyle Avusturya-Macaristan İmparatoru François-Joseph ile Bohemya Reichstadt'da 8 Temmuz 1876 günü bir görüşme gerçekleştirdi. Bu görüşmeler neticesinde, Balkanlar'ın bir bakıma paylaşılmasını öngören ve Reichstat Antlaşması⁵⁰ denen bir anlaşma meydana gelmişti. Fakat bu anlaşma, sözlü olarak birtakım şeyler konuşulduğundan herhangi bir yazılı metine dayanmıyordu. Bu görüşmelerde ne tür kararların alındığı ihtilafiydi.⁵¹ Fakat Reichstat Antlaşması, aslında daha sonra Osmanlı

⁴⁸ Armaoğlu, a.g.e., s. 501.

⁴⁹ Adanır, a.g.e., s. 85.

⁵⁰ Reichstat Antlaşması'na göre, Osmanlı Devleti savaşı kaybederse, Balkan Yarımadasında büyük bir Slav Devleti kurulmayacaktı. Avusturya-Macaristan, Sırbistan ve Karadağ, Bosna ve Hersek'i paylaşacaklardı. Osmanlı İmparatorluğu yıkıldıktan sonra Bulgaristan ve Rumeli bağımsız devletler olacak ve bunların sınırları içerisinde Makedonya da olacaktı. Tesalya, Epir ve Girit Yunanistan'a bağlanacak, Rusya, Besarabya'yı ve Kuzeydoğu Anadolu'yu işgal edecek ve İstanbul ise serbest şehir statüsünde olacaktı. Bkz: Hamzaoğlu, a.g.e., s. 127.

⁵¹ Armaoğlu, a.g.e., s. 505-506.

İmparatorluğu'nun Balkanlar'daki topraklarının Rusya ve Avusturya-Macaristan ile geriye kalan bölgelerin ise İngiltere ve Fransa arasında paylaşmasının temellerini atmış oldu. Böylece Reichstat Antlaşmasıyla "Doğu Sorunu" uluslararası düzeyde diplomatik bir değer kazandı.⁵²

18. yüzyılda güçlenmiş ve zamanla kendisini Ortodoks dünyasının lideri ve koruyucusu olarak görmeye başlayan Rusya İmparatorluğu'nun (Nitekim Rusya 1774 Küçük Kaynarca Antlaşması ile Osmanlı Devleti vatandaşı Ortodoks Hıristiyanlarının manevi koruyucusu unvanı kazanmış ve bundan dolayı Panortodoks ve Panslavizm'i bölgede hakim kılmaya çalışıyordu)⁵³ desteklediği Sırpları, Osmanlı ordusu yenmeyi başarmıştı. Savaş Sırplar için büyük bir hezimetle sonuçlanmıştı. Çok zor durumda kalan Sırplar ateşkese razı olmuş ve Avrupa'dan arabuluculuk yapmalarını istemişlerdi.

Avrupa'nın da baskısıyla Osmanlı tarafı, barış yapmaya razı oldu. Osmanlı Devleti'ni mütarekeye en fazla İngiltere zorluyordu. Çünkü İngiltere Rusya'nın bölge üzerindeki hâkimiyetini pekiştirme politikasından endişe duyuyordu. Ayrıca, İngiltere Rusların düşmanca ve yanlı bir aracılığa kalkışmasından korkuyordu.⁵⁴

Balkanlardaki bütün bu sorunları çözüme kavuşturmak için İstanbul'daki "Tersane-i Amire"de uluslararası bir konferans yapılmasına karar verildi. İstanbul ya da Tersane Konferansı⁵⁵ adı verilen bu konferansta Osmanlı Devleti'ne Balkanlardaki Hıristiyan halklarıyla ilgili ağır baskılarda bulunulması bekleniyordu. Konferansın kararlarını yumuşatmak için tahta yeni çıkmış olan II. Abdülhamid konferansın toplandığı 23 Aralık 1876 günü alelacele I.Meşrutiyet'i ilan etti. Meşrutiyet'in ilanı kararı verildiği sırada konferans devam ediyordu. Konferans esnasında görüşülecek konular tartışılırken dışarıdan şiddetli top sesleri gelmeye başladı. Bunun üzerine Osmanlı Devleti'nin Dışişleri Bakanı Saffet Paşa Konferansta bulunan devlet temsilcilerine dönerek: *"Efendiler... Devletimizde yürürlükte olması gerekli görünen Anayasa bütün Osmanlı uyruklarının kişisel hürriyetlerini garanti altına aldığından ötürü toplantımız gereksizdir."* Demişti.⁵⁶

⁵² Hamzaoğlu, a.g.e., s. 127.

⁵³ Altıntaş, a.g.m., s.75.

⁵⁴ Armaoğlu, a.g.e., s. 507.

⁵⁵ İstanbul, diğer bir adıyla Tersane konferansı'na Rusya, Fransa, İngiltere, Avusturya-Macaristan, İtalya ve Almanya temsilcileri ile 23 Aralık 1876'da yapılan son oturumuna Osmanlı Devleti'nin temsilcisi de katılmıştı. Bkz: Hamzaoğlu, a.g.e., s. 129.

⁵⁶ Hamzaoğlu, a.g.e., s. 129.

Osmanlı Devletinin, I. Meşrutiyet'i böyle beklenmedik ve acele bir şekilde ilan etmesinin sebebi, Konferansta görüşme halinde olan taraf ülkelere, Anayasalı bir rejime geçtiğini ve böylece bütün Osmanlı vatandaşlarının kurulacak Meclisi-i Mebusan'da temsil edileceği hissini vermek suretiyle kendi lehine karar çıkartmasını sağlamaktı. Ayrıca, Osmanlı'ya zorla reform yapma taleplerinin dayatılmasının önüne geçmekti. Fakat konferansa katılan devlet temsilcileri, Osmanlı tarafından ilan edilen Meşrutiyetin ilanını çok soğuk ve aldırış etmediklerini gösteren davranışlarla karşıladılar. Onlar Osmanlı'nın bu uygulamasını taktik olarak yorumlayıp Osmanlı Hükümetinin, artık konferansın devamına gerek kalmadığı şeklindeki görüntüsünü ciddiye almadılar.⁵⁷

Devam eden konferans, kararları bakımında Osmanlı için çok ağır sayılabilecek nitelikte sona erdi. Osmanlı Devleti tarafından bu kararların reddedilmesi üzerine Paris Antlaşması'nın (1856) Karadeniz'de tersane ve savaş gemisi bulundurulmayacağına ilişkin hükümlerini tanımadığını beyan eden Rusya, ardından da Ortodoks tebaaya antlaşmada yer alan hükümleri uygulaması için Devlet-i Aliye'ye baskıda bulunmaya başladı. Bu sırada İngiltere, Rusya'nın Devlet-i Aliye'ye savaş ilan etmesini engellemek amacıyla Londra Konferansı'nın toplanmasına önderlik etti. Osmanlı sadrazamı İbrahim Ethem Paşa, konferansta hazırlanan protokolü içişlerine müdahale sayarak reddetti. Daha öncesinde, protokolün reddini bir savaş sebebi olarak telakki edeceklerini bildirmiş olan Rusya, 24 Nisan 1877'de Eflak ve Boğdan'a askerlerini sokmak suretiyle İngilizlerin ve bazı Avrupa ülkelerinin karşı çıkmasına rağmen Osmanlı İmparatorluğuna savaş açtı.⁵⁸ Osmanlı Devleti'nde yaşanan azınlık isyanları, Rusya'nın Balkanlardaki genişleme siyaseti, Romanya ve Bulgaristan'ın bağımsızlık istekleri ve Panslavizm akımının sebep olduğu 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşından kısa bir süre sonra da tam bağımsızlık elde etmek isteyen Romenler, Ruslarla bir askeri antlaşma imzalayarak savaşa Rusların safında katıldı. Antlaşmaya göre Romanya, Rusların erzak temini ve nakillerini kolaylaştırmakla birlikte her türlü desteği de sağlayacaktı.⁵⁹ Fırsat kollayan ve böyle bir avantajı heba etmek istemeyen Bulgar isyancıları, Karadağ ve Sırp da Osmanlılarla savaşan Ruslara ve Romenlere katılmışlardı.⁶⁰

Yunanistan ise Osmanlı'nın çok zor ve savunmasız olduğunu görüyor ve bu fırsattan yararlanıp toprak kazanmak için Rusların yanında Osmanlıya karşı savaşa dâhil

---

⁵⁷ Armaoğlu, a.g.e., s. 512-513.

⁵⁸ Jelavich, a.g.e., s. 382-386.

⁵⁹ Jorga, a.g.e., s. 475.

⁶⁰ Armaoğlu, a.g.e., s. 518.

olmak istediye de, İngiltere'nin baskısı üzerine bu düşüncesinden vazgeçmek zorunda kalmıştı.⁶¹ 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nda Romanya ve Bulgarlarla birlikte bir kısım Ulahlar da Romanya ile paralel bir tutum sergileyerek Osmanlı Devleti'ne karşı tavır almış ve Ruslarla beraber bazı yerlerde Osmanlıya karşı savaşmışlardı.⁶² Fakat bu durum Rumeli Topraklarında bulunan bütün Ulahlar için geçerli değildi. Ulahların geneli Osmanlı yönetimine sadık ve zararsız bir millettir. Bir takım mevkilerde Ulahların bazı kesimlerince bazı hadiseler vuku bulmuştu. Ulahlar tarafından meydana gelen bu tür hadiselerin çoğunda da diğer milletlerin Ulahlara yaptıkları baskı veya Ulahlara karşı uyguladıkları asimile etme, yok sayma politikaları sebebiyle idi. Nitekim Ulahlar, Balkan Coğrafyasında dağınık ve göçebe yaşadığı ve diğer milletlerin etkisinde çokça kaldıkları için bir bütün olarak millet bilincinden yoksundular. Bundan dolayı, topyekûn olarak bir devletin safında yer alıp başka bir devletle savaşmaları mümkün değildi.⁶³

Tuna ve Kafkas Cepheleleri olmak üzere iki cepheden cereyan eden 93 Harbi, Osmanlı Devletinin Plevne'deki⁶⁴ başarılı savunmasına karşın, Savaş Osmanlı Devleti'nin kesin mağlubiyetiyle sonuçlanmıştı. Hatta Ruslar Osmanlı'nın varlığını tehdit derecesinde başken İstanbul'un önlerine kadar dayanmışlardı. Savaşın sonlarında Rus Ordusu Ayestefanos (Bugünkü adıyla Yeşilköy) bölgesinde durdu. Avrupalı Devletlerin (İngiltere, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu, Almanya) arabuluculuğuyla Osmanlı ile Rusya arasında ateşkes ilan edildi ve 3 Mart 1878 tarihinde de Ayestefanos Antlaşması imzalandı. Anlaşma hükümleri, her açıdan Osmanlı Devleti aleyhineydi. Rusya bu antlaşmayla çok büyük kazançlar elde ediyordu. Osmanlı Devleti bunu kabul etmek zorunda kalmıştı. Rusya'nın çok üstün duruma geçmesinin yanında Ayestefanos Antlaşması'nın⁶⁵ diğer bir dikkat çeken tarafı da

61 Armaoğlu, a.g.e., s. 518.

62 Ali Arslan, "Makedonya'da Rum-Ulah Çatışması", *İstanbul Üniversitesi Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, sayı: 4, İstanbul, 2003, ss. 1-26, s. 3.

63 **BOA. TFR.I.MKM, 4/304. 1321 R 06.**, Ulahların Devlet-i Aliye'ye sadık ve zararsız oldukları ve ayrıca Ulahların dağınık yaşadıkları, bir kısmının asimile oldukları ve de millet bilincinin pek gelişmediğine dair bilgi ve beyanatlar Osmanlı Arşivindeki Ulahlarla ilgili birçok belgede geçmektedir. Tezin ilerleyen safhalarında bu tür bilgilere ilişkin bazı belgeler Ulahlarla ilgili bazı konular çerçevesinde kanıt olarak verilecektir.

64 Osmanlı Devleti Plevne'de Ruslara karşı çok büyük direnç sağlamışlardı. Öyle ki, Rusları üç kez geri püskürtmek suretiyle yenmeyi başarmışlardı. Ruslar, 20 Temmuz 1877'deki ilk saldırısında Plevne'de 2847, 10 gün sonra yani 30 Temmuz 1877'de ikinci saldırılarından 7305, üçüncü kez 11 Eylül 1877'de Ruslar 6 yeni tümen ile 50 bin kişilik Romen ordusuyla birlikte saldırıda bulunmuş ve bundan da yenilmişlerdi. Böylece Osmanlı Ordusu üçüncü kez Plevne'de Rus ordusuna ağır darbe vurmuşlardı. Bunun sonucunda ise Rusların kaybı 15553 kişi olmuştu. Osmanlı'nın toplam kaybı ise 3500 kadardı. Bkz: Hamzaoğlu, a.g.e., s. 130.

65 İmzalanan Ayestefanos Antlaşması'na göre, Bulgaristan'nın batı sınırı Makedonya'da geçiyordu. Sınır, Kaçanik Kalkandelen, Gostivar güney de ise, Ohri ve Korça kentlerini içine alarak Gramos Dağına doğru

Büyük bir Bulgaristan'ın ortaya çıkacak olmasıydı. Bu durum hem İngiltere hem de Avusturya için kabul edilemeyecek bir durumdu.

Avusturya, bu denli sınırları geniş bir coğrafyayı kaplamış, büyük bir Bulgaristan'ın kurulmasının, kendisinin Selanik yolunu keseceğini görüyordu. Büyük sınırlara sahip olarak kurulacak olan Bulgaristan'ın Slavlık bağıyla Rusya'ya bağlı ve etkisinde olmayacağını bir garantisi yoktu. Bu durumda, Rusya'nın Balkanlardaki egemenliği ve nüfuzu güçlü bir destek sağlamış olacaktı. Avusturya hükümeti pekâlâ bunu biliyordu. Nitekim Avusturya endişelenmekte haklıydı ve bu öngörüsünde yanılmıyordu. Çünkü Rusya, Ayestefanos Antlaşması ile Karadağ'ın da topraklarını genişletip bu devleti bağımsız yaparak Avusturya Devleti'nin Adriyatik Denizi'ne çıkışına bir set çekmek istiyordu. İngiltere'nin ise Ayastefenos'a ilişkin kaygıları temelde üç esasa dayanıyordu. Bunlardan birincisi, Balkan yarımadasının Slav olmayan halklarının azınlıkta kalacağı ve nihayetinde uygulanacak Slav politikaları neticesinde yok olma tehlikesiyle karşı karşıya gelecek olmalarıydı. İkincisi, Ege kıyılarına yeni bir denizci devlet çıkacak olmasıydı. Üçüncüsü ise Ayastefanos Antlaşması, Osmanlı Devleti'ni Rusya'nın etkisi altına sokacak olmasından dolayı Osmanlı Devleti'nin, yapması gereken ve diğer devletleri de yakından ilgilendiren bir takım görevlerini bağımsız bir şekilde yerine getirmesini imkânsız hale getirecekti. Aynı zamanda Rusya'nın, Karadeniz kıyısında yer alan önemli bir liman şehri olan Batum'u ele geçirecek olması ve ayrıca Kars gibi stratejik öneme sahip birçok kaleyi ele geçirecek olması, daha güneyde yer alan Suriye ve Mezopotamya için de tehlikeler teşkil edecekti. Nitekim İngiltere kendi ticareti için çok önemli ve stratejik bir öneme sahip olan Basra ile Hindistan yolu tehdit altına girecekti. Bundan dolayı İngiltere, yukarıda bahsi geçen ve kendi endişelerine sebep teşkil eden üç esastan ilk ikisinin bertaraf edilmesi için Bulgaristan'ın Ege Denizi'nden ve Makedonya bölgesinden uzaklaştırılması gerektiğine ihtimal vermekteydi. Zira kurulacak olan Büyük Bulgaristan, İstanbul'a çok yakın olacağı gibi, Osmanlı Devleti'nin Avrupa ile kara bağlantısını da kesecekti.⁶⁶ İngiltere, bütün bu sebeplerden dolayı Ayestefanos'ta değişikliğe gitmenin yeterli olmayacağını düşünüyor ve antlaşmanın yeniden yazılacağı bir kongrenin toplanmasında ısrarcı olmaktaydı. Hatta İngiltere'nin, Ayestefanos Antlaşması'nın bütünüyle değiştirilmesine

---

uzanıyordu. Selanik Osmanlı sınırları içerisinde kalacak şekilde, Orfan Körfezi'ne uzanıyor ve Kostur ve Voden kentlerini içine alarak, Ege Denizi sahili boyunca Kavala'yı içine alarak Karasu Nehri'ne kadar uzanıyordu. Bkz: Hamzaoğlu, a.g.e., s. 132.

⁶⁶ Armaoğlu, a.g.e., s. 523-524.

yönelik tavrı o kadar sert olmuştu ki Rusya, ya boyun eğmek ya da yeni bir savaşı göze almak gibi iki durumdan birini tercih etmek mecburiyetinde kalmıştı. Yeni bir savaştan çıkmış ve bir hayli savaş yorgunu olan Rusya, savaşı göze alamadı ve İngiltere'nin, Ayestefanos'u değiştirme amacıyla müzakerelerin yürütülmesi yönündeki taleplerini kabul etmek zorunda kaldı. Osmanlı Devleti'nin İngiltere gibi her alanda güçlü ülkelerin desteğine ihtiyacı vardı. Bu amaçla, Osmanlı Devleti, Kıbrıs'ı İngiltere'ye verdi ve barış görüşmelerinde İngiliz desteği pekiştirildi. 13 Haziran 1878 tarihinde Berlin'de, Berlin Görüşmeleri başladı ve 13 Temmuz 1878'de de Berlin Antlaşmasının da imzalanmasıyla sona erdi. Bu Antlaşma ile Osmanlı Devleti yine zararlı çıkmış fakat Ayestefanos Antlaşmasına göre Berlin Antlaşması, Osmanlı tarafı için nispeten daha iyiydi. 93 Harbi olarak da adlandırılan 1877-1878 Osmanlı –Rus Savaşını sona erdiren Berlin Antlaşması ile Bulgaristan, otonom statüde devlet olarak tanınmakla birlikte Sırbistan, Karadağ ve Romanya ise bağımsız devlet statüsüne kavuştu. Makedonya ve Trakya Osmanlı'ya geri verildi. Böylece Arnavutluk ve Kosova Osmanlı'da kalırken, Bosna-Hersek, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu tarafından işgal altına alındı.⁶⁷ 1878 yılında imzalanan Berlin Antlaşması, Osmanlı Devleti için kurtarıcı olmaya yönelik bir Antlaşma olmaktan daha çok bir nevi tazminat veya İmparatorluk topraklarını bölüşme akdi idi.⁶⁸

Berlin Antlaşmasının imzalanması Rusya için tam bir hayal kırıklığıydı. Kazanmışken kaybetmenin derin ızdırabını yaşamıştı. Öte yandan Bulgarlar da büyük ümit bağladığı önceki antlaşmaya oranla umduklarını bulamamışlardı. Çünkü önceki antlaşmaya göre Bulgaristan'ın sınırları çok daraltılıyordu. Berlin Antlaşmasına göre, Ayestefanos ile Bulgarlara verilen Doğu Rumeli, Batı Trakya ve Makedonya geri alınıyordu. Doğu Rumeli'de özerk bir yönetim kurulması ve Makedonya'da da ıslahat yapılması şartıyla buralar Osmanlı Devleti'ne iade ediliyordu. Böylece Bulgaristan, Tuna Nehri ile Balkan Dağları arasında sıkışmış oluyordu.⁶⁹ Böylece Bulgaristan'ın bu şekilde küçültülmesi ve özellikle de Makedonya ve de Ege'den uzaklaştırılmasıyla, İngiltere ve Avusturya'nın isteği gerçekleştirilmişti.

1878 yılında imzalanan Berlin Antlaşması sonrası Avrupalı Devletler, Osmanlı İmparatorluğu'na ilişkin politikalarını yeniden gözden geçirme ihtiyacı hissetmişlerdi.

⁶⁷ Kemal H. Karpat, "Etnik Kimlik ve Ulus-Devletlerinin Oluşumu", *Osmanlı Siyaset*, Cilt:2, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 1999, ss.17-34, s. 24.

⁶⁸ Feros Abdullah K. Yasamee, "Avrupa İttifaklar Sistemi İçerisinde Osmanlı İmparatorluğu", *Osmanlı Siyaset*, Cilt:2, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 1999, ss.35-43, s. 37.

⁶⁹ Armaoğlu, a.g.e., s. 526.

Bunların başında İngiltere geliyordu. İngiltere, o tarihten itibaren Osmanlı topraklarını koruma siyasetini terk ile bundan sonra ayakta kalması imkânsız gibi duran Osmanlı'nın topraklarından pay kapma derdine düşmüştü.⁷⁰ 1878 Berlin Kongresi ve onun eseri Berlin Antlaşması, Osmanlı İmparatorluğu'nun parçalanma ve dağılma süreçlerinin başlamasında en önemlisini teşkil etmesi, Osmanlı-İngiliz ilişkilerinde yeni bir dönemi başlatması ve Osmanlı İmparatorluğu'nun parçalanması için İngiltere'nin de o tarihten itibaren çaba harcamaya başlaması yönüyle bir dönüm noktasıdır. Öyle ki, Berlin Antlaşması daha imzalanır imzalanmaz Osmanlı Devleti 287.510 km². Toprak kaybetmişti.⁷¹

Savaşın özellikle de Osmanlıya etkisi çok ağır oldu ve ortaya çıkan tahribat telafisi mümkün olmayan boyutlardaydı. Toprak ve nüfus kayıplarının yanında sosyal ve maddi kayıpları da çok fazla oldu. Balkanlarda ve Kafkaslarda özellikle Müslüman-Türk kesimleri için çok etkili olmuştu. Yüz binlerce insan ölmüş ya da mülteci durumuna düşmüştü.

1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşından sonra, Balkan coğrafyasında yaşanan kargaşa ve istikrarsızlıklardan dolayı zorunlu ve gönüllü göçler meydana gelmiş olup, bu durum Osmanlı'nın diğer kent, kasaba ve köylerine yeni bir nüfus akımını başlatmıştı. Örneğin, 19. yüzyılın ilk üççeyreği için 400,000 ile 500,000 civarında olan İstanbul'un nüfusu 1890'larda 900,000'in üzerine çıkmıştı. Savaştan önce İstanbul'da Müslüman olmayanların nüfusu, Müslümanlarla eşit hatta bazı zamanlarda, Müslüman olmayanların nüfusu oranla daha fazlaydı. Fakat savaştan sonra yani yüzyılın sonunda İstanbul'daki Müslüman nüfusu ezici bir çoğunluğu oluşturacak seviyeye varmıştı. Aynı durum Osmanlı'nın diğer kentleri için de geçerliydi.⁷² Ekonomisi ağır aksak ilerleyen Osmanlı'nın bu durum karşısında sosyal ve ekonomik olarak olumsuz etkilenmemesi düşünülemez.

Osmanlı İmparatorluğu'nun 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşındaki yenilgisi, bölge ülkeleri ve milletleri açısından bir dönüm noktasını teşkil etmekle beraber aynı zamanda Osmanlı tarihinde de bir geçiş noktasını göstermektedir. Bu savaş Osmanlı'nın bölgedeki kaderini belirlemede büyük bir etkiye sahip olmuştu. Bunun yanında Ateşkesin imzalanmasından (31 Ocak 1878) kısa bir süre sonra Osmanlı Meclisi'nin dağıtılması ve bu tarihten (14 Şubat), 1908'deki Jön Türk devrimine kadar sürecek yeni

⁷⁰ Altıntaş, a.g.m., s. 75.

⁷¹ Armaoğlu, a.g.e., s. 529-531.

⁷² H. Karpat, a.g.e., s. 198.

bir devrin başlaması itibari ile de Osmanlı yönetiminde de 93 Harbi, bir geçiş noktasını teşkil etmekteydi. Nitekim Henüz 23 Aralık 1876'da ilan edilen Kanun-i Esasi geçersiz kılınmış ve Abdülhamid idareyi eline alıp ülkeyi merkezi bir idari sistem ve kendisine tamamen boyun eğen görevlilerle yönetmeye çalışmıştı. Yıldız Köşkü, İmparatorluk meselelerinin karar merkezi, Bab-ı Ali⁷³ ise bu esnada, saray emirlerini yerine getiren basit bir icracı seviyesine düşmüştü.⁷⁴ Böylece Osmanlı saltanat tarihinde "İstibdat" devri başlamış oluyordu.

Sonuç olarak şunu söyleyebiliriz ki; 19. yüzyıl tarihinde Balkanlar, Balkanlarla alakadar politika yürüten devletlerin ve Balkanlar üzerinde yönetme yetkisi olan devletlerin bu konudaki ilişkilerine ve kuvvetler dengesine şekil veren iki belge vardır. Bunlardan biri 1856 Paris Antlaşması, diğeri ise 1878 Berlin Antlaşmasıdır.

Özelikle de Berlin Antlaşması, daha imzalanmasının hemen sonrasında itibaren Balkanlar ve bölge coğrafyasının kaderini belirleyecek olması bakımından en önemli dönüm noktalarından birini teşkil edecektir. Berlin Antlaşması, Osmanlı ve Balkan Coğrafyası'nda etkisi çok uzun ve kalıcı olacak olan acı tecrübelerle kaynaklık yapacaktır. Çünkü bu antlaşma, Rusya'nın savaştan galip gelmesine rağmen zararlı çıktığı, savaşan taraflardan yer almamalarına rağmen siyasi başarılarıyla İngiltere ve Avusturya'nın kârlı çıktığı bir antlaşmadır. Bu özeliğiyle de Berlin Antlaşması, uluslararası siyasi düzlemde bir dengesizlik faktörü olarak ortaya çıkmış ve bu dengesizlik, etkilerini daha güçlü bir şekilde bundan sonraki uzun yıllara kadar sürdürecekti. Ayrıca Berlin Antlaşması, tatmin edilmemiş hırsların birikmesine ve hırsların tatmininin sonraya ertelenmesine sebebiyet vermiştir. Nitekim bu biriken hırsların tatmini yolunda sergilenecek olan bütün faaliyetler, Osmanlı'nın yıkılmaya doğru giden süreçteki sarsıntıları olacaktı. Bundan dolayı, bu süreçten sonra Osmanlı'nın hızlıca parça parça toprak kaybedeceği bir sürece geçilecekti.

1856 yılındaki Kırım Savaşında Rusya'nın yenilgisi Balkan Milletlerinin hüznüne dönüşmüştü. Çünkü Balkan Milletleri, Rusya'nın bu savaşı başarıya ulaştırmasını çok istemekteydiler ve kendi çıkarları için bir ümit olarak görüyorlardı. Fakat Rusya'nın bu savaştaki yenilgisi, onların bu heyecanlarını ertelettirmişti ve bir süre daha beklemeleri gerektiğini anlamışlardı. Nihayetinde bu bekleme çok uzun

⁷³ Bab-ı Ali, Osmanlı Devleti'nde İstanbul'da sadaret (Başbakanlık), dâhiliye ve hariciye nezaretleri (İçişleri ve Dışişleri bakanlıkları) ile Sûrâ-yı devlet (Danıştay) dairelerinin bulunduğu kapı, Osmanlı hükümeti., Parlatur, a.g.e., s. 137.

⁷⁴ Adanır, a.g.e., s.85.

sürmemiş, 93 Harbiyle Osmanlı'nın yenilmesi ve Rusya'nın zaferi neticesinde, Ayestefanos Antlaşmasının imzalanmasıyla Balkan Slavları, uzun süredir bekledikleri kurtuluşu yakalayabilmişlerdi. Fakat onların bu sevinci de kısa süreli olmuştu. Çünkü hemen sonrasında Avrupalı devletlerin direktmesi ve Rusya'nın bu direktme karşısında geri adım atması sonucu Berlin Antlaşması imzalanmıştı. Berlin Antlaşması, Ayestefanos Antlaşmasının bu konudaki Balkan Slavlarının ve Rusya'nın kazançlarını ortadan kaldırmıştı. Panslavistler, Berlin Antlaşmasıyla hayal kırıklarının bir sonrakini yaşamışlardı. Buna rağmen, Balkan Slavları yıkılan ümitlerini tekrar diriltmeye çalışacak ve bu da Birinci Dünya Savaşına kadar sürecek olan bir takım acı hadiselerin ortaya çıkmasına zemin hazırlayacaktı.

Dönemin İngiliz Elçisi, A. H. Layard, Berlin Kongresinin oluşturduğu beklentileri en iyi şekilde tanımlamaktadır. Anlaşmanın kimi yönlerini övdükten sonra, şöyle demektedir:

“Fakat Berlin’de ortaya çıkan düzenlemelerin, Doğu Sorununu çözmekten uzak oluşunu, gelecekte savaflara yol açmazsa, en azından gelecek huzursuzlukların ve sıkıntıların tohumlarını içerdiği gerçeğine gözlerimizi kapatmamamız gerekmektedir. “Milletlerin” emel ve iddialarına verilen itici güç ve yeni “özerklik” doktrinine sağlanan yaptırım gücü daha şimdiden meyvelerini vermektedir. Yunanlılar, Arnavutlar, Ermeniler, Pomaklar, Bulgarlar, Sırlar ve Türk İmparatorluğu içerisine dağılmış sayısız diğer ırkların her biri, bir süre için kaba güce ve siyasal gerekliliklere feda edebilecek kendi özel siyasal haklarına ve geleceğe sahip olduklarına inanmaya teşvik edilmektedirler. Emellerini silahla destekleyebilecek kadar güçlü olduklarını düşünenler, adaletten ve “millet” ilkesinden hak kaybına uğratıldıkları bir konuma sahip olduklarına inandıkları otoriteye karşı ayaklanmaya hazır olacaklardır. Güce başvuramayanlar ise entrika ve komploya yönelmek zorunda kalacaklardır. Her iki süreç de şimdiden başlamıştır. Bu süreçlerin durdurulması, içinde kimi büyük değişiklikler yapılmadığı ve Avrupa desteğine sahip olmadığı sürece Bab-ı Ali hükümetinden daha akıllı ve güçlü bir yönetimi gerektirecektir. Büyük bir olasılıkla bundan sonra yapacakları gibi yabancı devletler müdahale ederlerse, bu müdahale kendi özel ve belirli çıkarlarını geliştirme amacıyla olabilir.”⁷⁵

⁷⁵ FO 424/73 (Layard’dan Salisbury’ye) 1008/318, 19 Ağustos 1878’den alıntılan, H.Karpat, a.g.e., s.188-189.

Son olarak belirtmek gerekir ki, Berlin Antlaşması, yalnızca Osmanlı Devleti'ndeki çoğulcu “etnik-dinsel” düzene son vermekle kalmamış, aynı zamanda Osmanlı Devleti'ne karşı Rus dış politikasına çok iyi hizmet eden Pan-Ortodoks Hıristiyanlık ve Pan-Slavizm düşüncelerini de ortadan kaldıran bir araca dönüşmüştür.⁷⁶

1.2. 19. Yüzyıl'da Balkanlar'da “Makedonya Sorunu” Olarak Adlandırılan Süreçteki Siyasi Gelişmeler ve Tutumlar

1878 Berlin Antlaşması, Balkanlar için siyasi açıdan bir geçiş özeliği taşımaktadır. 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşını, Osmanlı'nın kaybetmesi üzerine taraflar arasında imzalanan Ayestefanos Antlaşmasıyla Osmanlı Devleti, Makedonya'nın Bulgaristan'a bırakılmasını kabul etmek zorunda kalmıştı. Fakat Avrupa Devletlerinin araya girmesiyle Rusya'ya Berlin Antlaşması imzalatılmıştı. Berlin Antlaşmasıyla Balkan sınırları yeniden çizilmiş ve Makedonya bölgesi ıslahatların yapılması şartıyla Osmanlıya bırakılmıştı. Böylece yeni bir mücadele alanı ortaya çıkmıştı. Ve bu alan üzerinde mücadele edecek olan taraflar ise daha çok Bulgaristan, Yunanistan ve Sırbistan olacaktı. Makedonya'ya sınırı olmayan Romanya ise bu mücadeleye sınırlı da olsa dâhil olacaktı. Ne var ki, Makedonya Bölgesinde dağınık şekilde yaşayan “Ulahlar” bu çekişmenin tam ortasında kendilerini bulacak ve adı geçen milletlerin yapıcı olmayan politikalarına maruz kalacaklardır.

Kuzey Bulgaristan'da 1878 yılında otonom bir prensliğin kurulmasıyla Bulgar bağımsızlık hareketi ilk doruk noktasına ulaşmıştı. Bulgar bağımsızlık hareketleri, uzun vadede Ortaçağ Bulgar İmparatorluğu'nun topraklarını bu yeni ulusal devlete kazandırma amacını gütmekteydi. Ortaçağda sınırlı bir süre Bulgar İmparatorluğu'na ait bulunan Makedonya'nın Osmanlı egemenliğinden kurtarılması ve bu bölgenin yeni devlete katılması, Bulgarlar açısından çok önemliydi. Osmanlı İmparatorluğu'nun Avrupa vilayetlerinde (Makedonya ve Edirne) 19. yüzyılın sonlarında, bir Bulgar bağımsızlık mücadelesine katılmak üzere Slav Nüfusu harekete geçirmek için gizli devrim komiteleri kurulmuştu.⁷⁷ Bulgar Kilisesi'nin “*Bizim geleceğimiz Makedonya'dadır. Makedonyasız Bulgar Devleti, Balkanlar içinde geyesiz ve önemsiz*

⁷⁶ H. Karpat, a.g.e., s.190.

⁷⁷ Adanır, a.g.e., s.1.

*kalacaktır. Selanik, Bulgar Devleti'nin giriş kapısı olmalıdır.”*⁷⁸ Şeklinde bir bildiri yayınlaması Bulgarların hedefini açıkça göstermesi açısından dikkate değerdir.

Makedonya'nın kendilerine ait olduğunu ileri süren Sırp ve Yunan milliyetçileri Bulgarların bu çabalarına hemen karşı çıkmaktaydılar. Yunan ve Sırp hükümetleri, yalnızca, Makedonya'yı kendi sınırlarına dâhil etmek için siyasi açıdan uygun bir zamanı beklemekteydiler. Bu sebeple burada Avrupa barışını tehdit eden ve bölge milletlerinin birbirleriyle mücadele etmelerini sağlayan bir kriz ortaya çıktı. “Makedonya Sorunu” böylece Doğu Sorunu'nun (Şark Meselesi) bir parçasını meydana getirdi. Doğu Sorunu, Osmanlı İmparatorluğu'nun hızlanan çöküşü sonucu Balkanlarda politik ilişkilerin ve sınırların belirlenmesi koşullarının yeniden düzenlenmesini içeriyordu. Doğu Sorunu onlarca yıl Büyük Güçler diplomasisinin ve siyasetle ilgilenen Avrupa kamuoyunun dikkatlerini üzerine çekmişti.⁷⁹

Bulgar, Sırp ve Yunanların Makedonya Bölgesi üzerinde genişleme stratejileri birbirinde farklı olmakla beraber ortak paydaları ise Osmanlı yönetiminde bulunan Makedonya üzerinde hâkimiyet ve nüfus sağlamaktı. 1878 Berlin Antlaşması ile Balkan haritası yeniden çizilmiş ve Balkanlarla Tuna arasında merkezi Sofya olan küçük bir Bulgar prensliği kurulmuştu. Sınırlı bir otonomi ile şarki Rumeli Eyaleti Osmanlı egemenliğine bırakılmış ve Makedonya reform yapmak şartıyla Osmanlı Devleti'ne bırakılmıştı. Bulgar prensliği 1885 tarihinde Şarki Rumeli'yi topraklarına kattığı halde tatmin olmamış ve gözünü Makedonya'ya dikmişti. 1817'den itibaren Üsküp'e doğru genişlemeyi temel politika olarak kabul eden Sırbistan 1878 Berlin Antlaşması ile bağımsızlığını kazanmış ve ayrıca, Niş, Pirot ve Leskovac'ı da topraklarına katmıştı. 1882 tarihinde krallık haline gelen Sırbistan 1885 tarihinde Avusturya'nın etkisiyle Bulgaristan'a saldırmıştı. Sırbistan, bu savaşı kaybetmiş, fakat Avusturya tarafından Bükreş Antlaşması (1886) ile statüko eskiden olduğu şekliyle yeniden kurulmuştu. 1830 yılında bağımsızlığını kazanan Yunanistan'a, 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı sırasında Yunanlıların girdikleri Tesalya Epeiros'un bir bölümü 1881 tarihinde Yunanistan'a verilmişti. Bulgaristan'ın sınırları kuzeye çekilirken Yunanistan'ın sınırları kuzey istikametinde genişletilmişti.⁸⁰

Berlin Antlaşmasından sonra Makedonya bölgesinin Osmanlıya bırakılmasıyla Balkan milletleri arasında bu bölgenin hâkimiyeti adına bir mücadele başladı. Bu

⁷⁸ Altıntaş, a.g.m., s. 77.

⁷⁹ Adanır, a.g.e., s.1

⁸⁰ Arslan, a.g.m., s. 1-2

mücadele çerçevesinde bu milletler birbirleriyle rekabet etmiş ve bu uğurda çatışmalar başlamıştı. Bu mücadele bu şekilde devam etmekle beraber Bulgarlar, Sırlar ve Yunanlılar, bu amaçla Rumeli topraklarında dağınık yaşayan ve toplu olarak bir millet şuurundan yoksun Ulahların farklı bir etnik grup olarak kabulünü reddettiler ve sürekli olarak onları asimile edip kendi taraflarına çekmeye çalıştılar.⁸¹

1878 Berlin Antlaşmasından sonra “Makedonya”, bir coğrafi terim olarak 19. yüzyıldan itibaren tekrar kullanılmaya başlandı. Osmanlı İmparatorluğun Avrupa toprakları 1864’ten sonra 6 idari birime (vilayet) bölünmüştü. Bu 6 vilayetler, Edirne, Selanik, Manastır, Yanya, İşkodra ve Kosova idi. Ancak Berlin Antlaşmasıyla Makedonya Sorunu’nun doğmasından, özellikle de Makedonya’da Avrupa reform hareketinin başlamasından sonra (1903) “Makedonya” Osmanlı bilincine kavram olarak girmişti. Ama hala resmi olarak “Makedonya”dan değil “Vilayet-i Selase”den (üç vilayet) söz ediliyordu.⁸² Osmanlı Devleti, bu bölgenin geneli için “Rumeli” ifadesini kullanmaktaydı. Arşivdeki Osmanlı belgeleri incelendiğinde Rumeli tabirinin çok sıkça kullanıldığı görülecektir.

Makedonya Bölgesinin en genel coğrafi tanımı ise Balkan Yarımadasının güneyinde bulunan Sırbistan, Bulgaristan, Yunanistan, Arnavutluk ve Ege Denizi’nin arasında bir yerdir.⁸³

Makedonya bölgesi üzerinde sadece bölgeye komşu olan ve sınırları bulunan milletlerin mücadelesi söz konusu değildi, aynı zamanda, siyasi birliğini tamamlamış diğer bazı Avrupa ülkeleriyle, Büyük Avrupa devletlerinin de bölge üzerinde bir takım siyasi emelleri ve çıkar ilişkileri eksik olmayacaktır. Bu devletler daha çok bölgede bulunan mevcut koşullardan yararlanacak ve bazı milletleri amaçlarına ulaşmada bir araç olarak kullanacaklardı. Mesela, 18. yüzyılın sonlarına gelindiğinde Kosova Vilayetine bağlı Dıraç ve Berat sancağı Osmanlı Devletinin Adriyatik Denizindeki en önemli ve en seçkin kesiminde yer almaktaydı. Bu bölgelerde yaşayan Ulahlar, Ulah lisanı Latineden ayrı olmasına rağmen neslen Roman olduklarından İtalyanlara karşı muhabbetleri vardı. Hudut olan Berat sancağında Rum Ortodoks namı altındaki ahalinin büyük çoğunluğu Ulah halkından müteşekkildi. İtalya Hükümeti, Osmanlının son yıllarını kapsayan dönemlerde Ulahların kendilerine karşı olan ilgi ve alakalarını da kullanarak bu bölge üzerinde bazı siyasi emeller güdüyordu. Bunun içindir ki, İtalya

⁸¹ Karpat, a.g.e., s. 220.

⁸² Adanır, a.g.e, s.2-3

⁸³ Altıntaş, a.g.m., s. 72.

Rumeli’de Rum Ortodoks namı altında bulunan Ulahların Ulah yazılması için her tarafa “**Müşevvikler**”⁸⁴ göndermişlerdir. Buna göre Müşevvikler mektep ve kiliselerde azlık durumuna düşecek Rumları kabul etmemek ve de senelik ayin için yapılan tekrarlı nüfus kaydına her defasında ikna etme yoluyla daha çok Ulahları nüfusa kaydederek kademe kademe birkaç sene içinde beş vilayet dâhilinde yedi sekiz yüz bin Ulah nüfusu ortaya çıkarmayı planlamışlardır. Ortaya çıkan bu nüfusa dayanarak Rum patrikhanesine tabi olmamak şartıyla başpiskoposluk makamı oluşturmayı hedeflemişlerdir. Böylece bu teşebbüsle Başpiskopos İtalya Hükümetine dayanarak bazı siyasi emellerini gerçekleştirmeye çalışacak ve İtalya Hükümeti de bu sayede elde ettiği bu imtiyazı kullanarak mektep ve kiliseler üzerinde meydana gelecek olan durumlara müdahale hakkı gözetebilecekti. Dıraç sancağında İtalya tebaası olmak üzere yabancı olarak sekiz on nüfus ancak var iken bu sayede Ortodoksların mükemmel mekteplerinin yanında Katoliklerin gayet büyük mektepleri mevcut olmuştu. Ulah ve Rum çocukları bu mekteplere devam ederken İtalya hükümeti, mektep inşası için son derece ısrarda bulunmuş ve nihayetinde açmaya muvaffak olduğu bu mekteplere Ulahların devamını temin için zaruret ve sefaletlerinden istifade etmeyi bilmiştir. Mesela, mekteplere devam eden çocukların öğle vakti karınlarını doyurmakla beraber çocuk başına yirmi birer kuruş ellerine vermekte ve dört beş çocuk sahibi olanlara, ileri gelenlerin tehditlerine karşı her türlü namlarla korumuş ve büyük miktarda maaş bağlamıştır. Bu durumdan da anlaşılacağı üzere Ulahların hali bu tür gizli emellere müsait olduğundan İtalya hükümeti gerek bu sahil boyunca gerekse de Balkan hükümetleri işlerine karışabilmek için öteden beri bu fırsatları değerlendirmekte olduğu görülüyor.⁸⁵

Aynı zamanda bu tür bir durum İşkodra Vilayetinde de mevcuttu. 1903 yılında, İşkodra Vilayeti, Avusturya, İtalya, Karadağ gibi hükümetlerin siyasi maksatlarına maruz kalmaktaydı. Avusturyalılar papazları alet ederek kırk elli sene öncesinden beri okullar açmaktaydı. İtalyalılar ise on beş, on altı seneden beri okullar açmaktaydı. Avusturya ile İtalya bu alanda birbiriyle rekabet halindeydi. İtalyanlar Avusturyalılara rekabetten mekteplerine iki üç yaşında varıncaya kadar çocuk kabul ediyor ve yevmiye üç dört metalik vererek gayrimüslim çocuklarını kendisine çekiyordu.⁸⁶

Osmanlı’nın son yıllarına doğru gelindiğinde, Osmanlı’nın toprakları olan Makedonya Bölgesindeki milletlerarası mücadele yeni bir boyut kazanmıştı. Bölgedeki

⁸⁴ Şevklendiren, yüreklendiren, teşvik eden, kıskırtan, ayartan. Parlatır, a.g.e., s. 1208

⁸⁵ BOA. TFR.I.MKM, 4/304, 1321 R 06.

⁸⁶ BOA. TFR.I.MKM, 4/304. 1321 R 06.

kiliselerin büyük bir çoğunluğunu uzun süre elinde tutan ve bütün Ortodoksların temsilcisi olduğunu söyleyen İstanbul Rum Ortodoks Kilisesi'nin, Yunanistan siyasetine ve Rumlar lehine bir politika izlemesi ve dolayısıyla İstanbul Rum Ortodoks Kilisesi'nin siyasi bir argüman olmaya başlaması üzerine, buna karşı olarak Bulgar Eksarhanesi'nin kurulması ve Sırp'ların da kiliselere yönelik bir takım faaliyetlere girişmesi, bölgede kiliseleri de bir çatışma haline getirmişti. Bundan dolayı da kilise ve kilise bünyesinde faaliyet gösteren mektepler üzerinde devam edecek olan mücadeleler en çetin halini almıştı.

Öyle ki, "Rumeli'deki, Rum, Bulgar ve Ulahlarla meskûn yerlerdeki kavga ve karışıklığın başlıca sebebi kilise ve mektep meselesi olmuştu."⁸⁷ Bu siyasi emellerin başarıya ulaşması uğruna yeni çetelerin kurulması ve bazı çetelerin desteklenmesi de verilen mücadeleleri içinden çıkılmaz bir hale getirmişti.⁸⁸ 1908 ile 1912 yılları arasında Makedonya'da milletlerin emellerine hizmet eden ve çetelerle işbirliği yapan bölücü teşkilatlar kurulmuştu.⁸⁹

Özelikle de okullar Balkan milletleri arasında milliyetçiliğin pekişmesine olanak sağlıyordu. Milletler kendi tekellerindeki mekteplerin kendi milli birliklerini sağlamlaştıracağını çok iyi bilmekteydiler. Bu amaçla okullaşmaya önem vermekte ve var olan okullar üzerinde hak iddiada bulunmakta üstün bir gayret sarf etmekteydiler. Okullar ve üniversiteler milliyetçiliğin en bilinçli taraftarı olduğu gibi okul ve üniversitelerin gelişmesi ile yayılması milliyetçiliğin gelişmesinin bir ölçüsü olmuştu."⁹⁰

İstanbul Rum Ortodoks Kilisesi ile faaliyetleri ve Bulgar Eksarhanesi'nin kuruluşu ile faaliyetleri hakkında daha ayrıntılı bilgi, yazının ilerleyen bölümlerinde, bunların Ulahlarla ilgili münasebetleri çerçevesinde verilecektir.

⁸⁷ BOA. DH.MKT., 1308/11, 1327 M 25

⁸⁸ Makedonya Meselesi ile ilgili daha geniş bilgi için ayrıca bakınız: Hamzaoğlu, a.g.e., Yusuf Hikmet Bayur, *Türk İnkılabı Tarihi, Cilt:1, Kısım :1, 2. Baskı*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1963, Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi*, VIII. Cilt, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1983, Mehmet Hacısalihioğlu, *Jön Türkler ve Makedonya Sorunu (1890-1918)*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2008, Gül Tokay, *Makedonya Sorunu Jön Türk İhtilalinin Kökenleri (1903-1908)*, Afa Yayınları, İstanbul, 2000.

⁸⁹ Hamzaoğlu, a.g.e., s. 171-227.

⁹⁰ Uğur Özcan, "1878-1912 Yılları Arasında Manastır Vilayeti'nde Okullaşma ve Okullaşmanın Milliyetçilik Üzerindeki Etkisi", *Avrasya İncelemeler Dergisi (AVİD)*, II/1 (2013), İstanbul, ss. 353-432, s. 359.

İKİNCİ BÖLÜM

2. ULAHLARIN KÖKENİ, TARİHİ İLE OSMANLI YÖNETİMİNDE ULAHLAR

2.1. Ulahların Kökeni ile Tarihi

Ulahlar, Balkanların çeşitli bölgelerine dağılmış, günümüzde kendisiyle ilgili farkındalığın en az olduğu milletlerden biridir. Bilinmeyen yönleriyle de merak uyandıran bir millettir.

6. yüzyıldan 10. yüzyıla kadar Ulahlardan bahsedilmiyordu. 976 yılında Kastoria ve Prespa arasında Bulgarların kralı Samuel'in kardeşi David'i öldüren bazı dağınık dolaşan Ulahları, 10. yüzyılın sonlarında Bizans kronik tarihçisi Kedrenos ilk kez kaydetti. Karadeniz den Adriyatik'e ve Yunan adasına kadar ki Balkan Yarımadasının dağlık alanlarına yayılmışlardı. Slavlar, Bulgarlar ve Türkler gibi birçok grup Balkan Yarımadasında hazır bulunuyordu. Bölgedeki Slavların gelişinden önce Yarımada'nın kuzey tepelerinde temel olarak onlar yaşıyordu. Milattan sonra 6 ve 7. yüzyılda Balkanlara Slavlar göç ettiğinde Ulahlar Güneye kaçtı. Onlar çobanlar olarak çoğunlukla Kuzey Danube'nin dağlık bölgelerinde güven içinde yaşadılar.⁹¹

Ulahlar, Tartışmasız bir şekilde göçebedirler ve çoğu yerlerde özellikle küçükbaş hayvancılıkla uğraş içerisinde olmuşlardı. Ulahlar buldukları bölgelerde göçebe bir hayat sürdürdüklerinden dolayı, Osmanlı Döneminde, Rumeli topraklarında genellikle yazın yaylalarda kışın ise Preveze, Lorisi, Meriğci, Delvine ve fillat gibi kışlaklarda ikamet ediyorlardı. Rumeli'de bulunan Ulahların çoğunluğu çobanlıkla uğraştıkları için bazı kesimlerde "Vellahus"- çoban namıyla biliniyorlardı.⁹²

Bu toplum hakkındaki bilgilerin çoğu ile birlikte Ulah kelimesinin ilk ortaya çıkışı üzerinde de fikir birliği yoktur. İlgili kaynakların çoğuna göre milattan sonra 6. yüzyılın ilk dönemlerinde Procopius tarafından kasaba ve kalelerin güçlendirilmesi için hazırlanmış listede Ulah kelimesinden bahsedilmişti.⁹³

Araştırmacılar bu topluluğun 22 farklı türde adı olduğunu ileri sürmüşler. Bunlar içinde antropolojide kabul göreni "Aromuri"lar keçi çobanlarıdır; ancak yaygın olarak

---

⁹¹ Demirtaş-Coşkun, a.g.m., s. 7.

⁹² BOA. TFR.I.MKM, 4/304. 1321 R 06.

⁹³ Demirtaş-Coşkun, a.g.m., s. 8.

“Ulahlar” ya da “Vallaklar”, kimi zamanda “Kutzovlaklar”,⁹⁴ Grammostens, Karakaçani, Arnauts, Uruks, Macedo-Romanians, Chobans, Yugoslavya’da Kutsolah, Aromani ve Çinçari olarak bilinirler.⁹⁵

Etimolojik olarak Ulah (Vlach) adı; Kelt kabilesinin adından gelir. Vlach (Ulah) kelimesinin Balkan dillerindeki anlamı “a shepherd (çoban), a nomad (göçebe)” biçimindedir.⁹⁶ Balkan tarihinde göçebe bir yaşam tarzı sürdürenlerin rolü daha önemsiz görülür. Yine de bazı Aroman Rumen ve Kutso-Ulahlar ve Yunan Sarakatlar 20. Yüzyıla kadar göçebe yaşam biçimlerini koruyabilmişlerdi.⁹⁷ Ulahlar, Makedonya, Teselya, Trakya ve Moesiya’da dağınık bir şekilde yaşayan Romalılaştırılmış çoban topluluğu olmakla birlikte etnik alt kimlikleri Trakyalılık’tır.⁹⁸

Ulah lisanı Latinceye ayrı olmasına rağmen nesilleri Romalılara dayandığından İtalyanlara karşı muhabbetleri dahi vardı.⁹⁹ Ulahlar, buldukları yerlerde çoğunlukla kendilerine Ulah denilmesini hazmetmezlerdi. Çünkü Ulah, çobanlara, göçebelere verilen bir isim olarak nitelenmekteydi. Onlar, bu sebeple kendilerine “Aromani” demektedirler.¹⁰⁰ Rumen tarihçiler, Rumence konuşan halkların tarih boyunca çoğunlukla Romanya topraklarında ikamet ettiği iddiasında bulunurlar. Onlara göre; Ulahların kökeni Romalılaşmış Roma lejyonlarına veya Daçya kabilelerine dayanmaktadır. Buna göre, Ulahlar, Latinlerin ataları ile Roma kolonistleri olarak lanse edilmektedir.¹⁰¹ M.S.106 yılında Romalılar, birçok Daçya soylularını katledip, yerli halkın çoğunu ya köleleştirdiler, ya da sürgün ettiler. Bu sayede, Daçya yöresine yeni yerleşimciler iskân ettirildi. Bundan yaklaşık olarak 150 yıl sonra meydana gelen barbar istilaları, Romalıları Tuna kenarına çekilmeye zorlamakla beraber geride kalan Daçya halkıyla belli bir zaman sonra kaynaşan koloniciler bölgede uzun süre kalmaya devam ederek çağdaş Rumenlerin ve belki de Balkanlar’da göçebe bir yaşam sürdüren ve

⁹⁴ M.William Sloane, *Bir Tarih Laboratuvarı Balkanlar*, (Çev: Sibel Özbudun), Nesnel yayını, İstanbul, 2008, s.59-60.

⁹⁵ Hugh Poulton, *Balkanlar Çatışan Azınlıklar Çatışan Devletler*, (çev: Yavuz Alagon), Sarmal yayınevi, İstanbul, 1993, s.116.

⁹⁶ Arno Tanner, “The Vlachs-A Contested Identity”, *The Forgotten Minorities of Eastern Europe: The History And Today of Selected Ethnic Groups In Five Countries*, East-West Books, Finland, 2004, s.203.

⁹⁷ Wolf Dieter Hütteroth, “Osmanlı İmparatorluğu'nun Tarihi Coğrafyası”, *Türkler*, Cilt: IX, Yeni Türkiye yayınları, Ankara, 2002, s.49.

⁹⁸ Istvan Vasary, *Kumanlar ve Tatarlar Osmanlı Öncesi Balkanlar’da Doğulu Askerler 1185-1365*, (çev: Ali Cevat Akkoyunlu), Yapı Kredi Yayını, İstanbul, 2008, s.32.

⁹⁹ **BOA. TFR.I.MKM, 4/304, 1321 R 06.**

¹⁰⁰ Zerrin Abbas, *Makedonya’da Ulahların Sosyo-Kültürel Yapısı*, Basılmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2007, s. 53.

¹⁰¹ Ferdinand Schevill, *The History Of The Balkan Peninsula: From The Earliest Times To The Present Day*, Dorset Press, New York, 1991, s.148.

dağınık olarak yaşayan, Latince'nin bir çeşidini konuşan Ulahların ataları oldular. Balkanlarda yaşayan Romanlar, çoğu kesimlerce Çingene kabul edilir. Romalılaşmış Daçyalılar ise Rumenlerin ve büyük bir olasılıkla Ulahların ataları olarak görülüyor¹⁰²

Ulahlar, Balkan coğrafyasında Makedonlar, Teselyalılar, Antik Trakyalı, İlirler ve Epirli'lerin Latinleştirilmesi sonucu ortaya çıkmış bir halk olarak kabul edilir.¹⁰³ Slavlar, Balkanlarda yaşayan çobanlara Ulah (Cermen dillerinden alınma, yabancı Roman dilleri konuşan anlamında) ismini koymuşlardı.¹⁰⁴

Bizans İmparatorluğu içinde Ulahların yaşadığı bazı bölgeler olsa dahi bunların çok azı bir devlet vasfını alabildi.¹⁰⁵ 1185-1258 yılları arasında Assan hanedanı döneminde ikinci Bulgar-Ulah Devleti (Second Bulgarian Empire) kuruldu.¹⁰⁶ Ulahlara ait diğer devletler ise şunlardır: Küçük Vlaska, Büyük Vlaska, Aşağı Vlaska, Yukarı Vlaska ve Epir Despotluğu gibi devletlerdi.¹⁰⁷

Osmanlılar, Rumenlere; Ulah (Vlach) demekteydiler. Güney Eflak, Güney Romanya'da, yaşayanlara Kara-Ulah (Kara-Valachia) denirdi. Görüleceği üzere, Kara sözcüğü Türkçe bir kelimedir.¹⁰⁸

Doğuda farklı milletlerden göçebe istilacılar, batıda Macarlar ve güneyde ise Bulgarlar arasında sıkışmış ve bağımsızlıkları tehlikede olmalarına karşın Ortodoks Ulahlar, voyvoda denilen yerel önderlerin yönetiminde Osmanlı fethine kadar birtakım bağımsız devletler oluşturabildiler.¹⁰⁹

2.2. Osmanlı Yönetiminde Ulahlar

Macarlara ve Uahlara hâkimiyetini kabul ettirmek ve Balkanlarda genişleme fırsatını yakalamak isteyen Osmanlı Padişahı I.Bayazıt, 1395 yılında Macaristan ve Eflâk'a bir sefer düzenledi. Yapılan bu Osmanlı seferleri karşısında köşeye sıkışan ve

¹⁰² Andrew Baruch Wachtel, *Dünya Tarihinde Balkanlar*, (çev: Ali Cevat), Doğan Kitap, İstanbul, 2009, s.36, 42.

¹⁰³ Dimo N. Dimçev, "Osmanlı Döneminde Türk-Ulah Münasebetleri", *XIII. Türk Tarih Kongresi Bildiriler*, 4-8 Ekim 1999, Cilt: III Kısım: I, TTK. Yayını, Ankara, 2002, s.125.

¹⁰⁴ Vasary, a.g.e., s.33.

¹⁰⁵ İhsan Burak Birecikli, "Balkanlarda Unutulmuş Bir Halk: Ulahlar'ın Kısa Tarihi", *Türk Tarihinde Balkanlar*, Ed:Z.İskefiyeli, M.B.Çelik, S.Yazıcı, Cilt:II, Sakarya Üniversitesi Balkan Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi Yayını, Sakarya, 2013, s.941

¹⁰⁶ Paul Stephenson, *Byzantium's Balkan Frontier A Political Study of the Northern Balkans 900-1204*, Cambridge University Press, USA., 2004, s.288-289.

¹⁰⁷ Mucize Ünlü, "Uluslararası Diplomasi ve Ulahlar", *Uluslararası Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, Sayı:7, Güz, 2009, s.11.

¹⁰⁸ M.Türker Acaroğlu, *Balkanlar'da Türkçe Yer Adları Kılavuzu*, IQ yayını, İstanbul, 2006, s.81.

¹⁰⁹ Andrew Baruch Wachtel, *Dünya Tarihinde Balkanlar*, (çev:Ali Cevat), Doğan Kitap, İstanbul, 2009, s.51.

Osmanlı ordusu ile baş edemeyecek durumda olan Ulahlar, Osmanlı ile anlaşmak istediler. Padişah Çelebi Mehmet ile Ulahlar arasında, 1416-1417 tarihinde Osmanlı Devleti'ne haraç ödenmesi ve bazı Eflak gençlerinin rehin olarak İstanbul'a götürülmesine dair bir antlaşma imzalanmıştı.¹¹⁰

Osmanlı tarafından Balkanlarda İslam dininin yayılmasına müsait bir ortam oluşturulduktan sonra İslam dini, burada bulunan Arnavut, Boşnak ve bir kısım Ulahlar tarafından benimsenmişti. Hatta söylenebilir ki, İslamiyet sayesinde Ulah ve Rumların Slavlaşması önlenmekle beraber, Macar, Katolik ve Latin baskısına da set çekilmişti.¹¹¹ Ulahlar, 20. yüzyılın ilk yıllarında meydana gelen Balkan Savaşlarına kadar Osmanlı yönetiminde varlığını devam ettirdi. Ulahlar, Osmanlı yönetiminde olan Balkanlar'da yüzyıllar boyunca Türkler, Sırlar, Yunanlılar, Arnavutlar ve Bulgarlar gibi daha büyük dil grupları içerisinde dağınık bir şekilde bulunuyorlardı. Osmanlı Devleti, Balkanlar'ın belli bölgelerinde kendi yönetiminde bulunan Ulahlara özel bir hak ve ayrıcalıklar tanımaktaydı.¹¹² Osmanlı, ilk dönemlerde Balkanlarda toprak fethettiğinde o coğrafyada yaşayan ve hayvancılıkla geçimlerini sağlayan Ulahları sınır bölgelerine yerleştiriyordu. Ayrıca onları Türk birliklerine takviye etmekle savaşta ve barışta bir takım görevler vermekteydi. Bunun yanında Ulahları bazı vergilerden muaf tutmaktaydı. Bu yönüyle Ulahlar, ayrıcalıklı bir konum elde etmekteydiler. Fakat Ulahlar, Kanuni döneminde sınırların Avrupa içlerine kadar genişlemesiyle birlikte önemlerini bir önceki zamanlara nispetle kaybetmişlerdi.¹¹³ Ulahların sahip oldukları ticari kervan ve bu kervanların geniş bir coğrafyada ticaret yapması da Osmanlılar tarafından Ulahlara özel bir ilgi uyandırmaktaydı. Çünkü bu seyahatler aracılığıyla farklı kültürlerle tanışılıyor ve ticari seyahatler sırasında karşılaşılan bütün yenikler Osmanlı topraklarına taşınıyordu. Ayrıca yapılan ihracatla Osmanlı bütçesine de iyi bir gelir sağlanmaktaydı.¹¹⁴ Osmanlı Devleti, 20. yüzyıla yaklaştığında Ulahların rahat ve huzuru için olabildiğince çaba sarf etmekteydi. Öyle ki, Ulahlara yakınlığı bulunan Romanya Devleti dahi bu durumu dilendirmekten geri durmuyordu. Mesela, 1904 yılında Romanya Devleti, Osmanlı Devletinden Ulahların istedikleri şahısların vekil tayini olunmasını istirham ettiklerini sadarete hitaben bildirdikleri mahzarlarda Rumeli

¹¹⁰ Viorel Panaite, "Osmanlı Hâkimiyetinin Tuna Nehri'nin Kuzeyinde Yayılışı: XIV. ve XVI. Yüzyıllarda Eflak ve Boğdan", *Türkler*, Cilt: IX, Yeni Türkiye yayınları, Ankara, 2002, s.209, 211.

¹¹¹ Birecikli, a.g.m., s. 943.

¹¹² H.Karpat, a.g.e., s. 219.

¹¹³ Birecikli, a.g.m., s. 944.

¹¹⁴ Dimçev, "Osmanlı Döneminde...", s.128.

vilayetlerindeki Ulah cemaatlerinin, rahat ve emniyet içerisinde yaşadıklarından bahsetmişlerdi.¹¹⁵ Ulahlar millet olarak hiçbir dönemde Osmanlı devlet ve yönetimine karşı değillerdi. Bunu bütün siyasi ve askeri durumlarda da kanıtlamışlardır.¹¹⁶ Mesela, 1453 yılında İstanbul'un fethine çok sayıda Ulah askeri de Osmanlı askeriyle birlikte katılmıştı.¹¹⁷ Bir başka örnek ise Ulahlar, 1821 yılında meydana gelen Yunan ayaklanmasından sonra Osmanlı Devletine daha da yakınlaşmışlardı. Hatta Teselya bölgesinin Yunanistan'a verilmesi söz konusu olduğunda Ulahlar, itirazda bulunarak "*Türklerle beraberlikten yanayız, Yunanlılarla beraberliğe karşıyız*" sloganı atarak 15 bin kişinin imzasının olduğu bir yazıyı Berlin Kongresine iletmışlerdi.¹¹⁸ Ulahlar, Osmanlı yönetimine daima sadık bir millet olmuş ve Osmanlı'nın dağılmasına kadar olan süreçte Osmanlı yönetimine karşı herhangi bir fenalıkları dokunmamıştı. Osmanlı Devleti'nin kendilerine karşı olan tavrı ve koruyucu vazifesi üstlenmesi Ulahların Osmanlıya karşı sadakatlerini daha da artırmaktaydı.

Nitekim Ulahlar çeşitli vesilelerle Osmanlıya olan sadakatlerini dile getirmekteydiler. Örneğin, 1895 tarihinde Bükreş'te bulunan Türk Sefareti önünde Ulahlar tarafından sadakatkarane gösteriler düzenlenmişti.¹¹⁹ Yine aynı tarihte Romanya'da bulunan Makedonya Ulahları, Osmanlı yönetimine sadakat telgrafi çekmişlerdi.¹²⁰ Özellikle Manastır Vilayetinde yaşamlarını sürdüren bir Ulah cemaati, padişaha olan bağlılıklarını birçok kez beyan etmişlerdi. Bölgede önemli bir saygınlığı olan Ulahlardan bazıları 1903 yılında o dönem itibari ile Rumeli vilayetleri müfettişi olan Hüseyin Hilmi Paşa'ya sundukları arizada, sağlanılan güvenlik ortamı ve kendilerine bahşedilen lütuflardan dolayı Padişah'a teşekkür ve sadakatlerinin iletilmesini istemişlerdi. Hüseyin Hilmi Paşa'ya gönderilen diğer bir mektup ise Ulahların Türklere ve Osmanlı'ya bakışını ortaya koyması bakımından önemlidir. Bükreş'te ikamet eden bir Romanyalı olan A. Hristako, Ulahça yazdığı mektupta, atalarının da vasiyeti doğrultusunda Türkleri diğer unsurlardan daha fazla sevmenin ve onlarla iyi ilişkiler içerisinde olmalarının kendileri için hayırlı olduğunu ifade etmekteydi. A. Hristako, ayrıca Türklerin dürüst, merhametli ve namuslu olduğunu

¹¹⁵ BOA. TFR.I.ŞKT. 60/5954, 1322.

¹¹⁶ Dimçev, "Osmanlı Döneminde...", s. 130.

¹¹⁷ Abbas, a.g.t., s. 63.

¹¹⁸ Mucize Ünlü, "II. Abdülhamid Döneminde Ulahlar", *Perspectives On Ottoman Studies: Papers From The 18th Symposium Of The International Committee Of Pre-Ottoman And Ottoman Studies (CIEPO)*, University of Zagreb, 2008, s. 238.

¹¹⁹ BOA. A}MTZ.(04). 30/86, 1313 Ra 28 1.

¹²⁰ BOA. A}MTZ.(04). 30/87, 1313 Ra 28 3.

ecdatları gibi kendilerinin de farkında olduklarını ifade etmişti.¹²¹ Balkanlar'da yaşayan diğer milletlerin ayrılıkçı ve yıkıcı faaliyetlerine oranla Ulahlar, daha sakin ve barışçı hareket etmişlerdi.

Fakat Ulahlar, özellikle Makedonya Bölgesinde diğer milletlerin kendilerine yönelik baskı ve asimile politikalarına karşı birtakım kanun dışı faaliyetler içerisinde olmuşlardı. Bu durum bazen Osmanlı yönetimini zor durumda bırakmaktaydı. Bu yüzden Osmanlı Devleti, bazı zamanlarda Uahlara karşı tedbirler alma gereği duymakta ve Ulahların faaliyetlerini takip altına almaktaydı.

---

¹²¹ Ünlü, "II. Abdülhamid Döneminde...", s. 239.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. ULAHLARIN SİYASİ FAALİYETLERİ

Ulahlar Makedonya (Rumeli) Bölgesinde, Makedonya halkını oluşturan diğer milletlerle birlikte yaşamaktaydılar. 1878 Berlin Antlaşmasından sonra Makedonya, yeni kurulan ulus devletlerin üzerinde hak iddiadan buldukları bir mücadele alanı haline gelmişti. Durumun böyle olduğu bir ortamda özellikle Rum ve Bulgarların Ulahlara karşı izledikleri politikalar ile Ulahların muhatap milletlere karşı takındıkları tavırlar, Ulahların siyasi faaliyetlerinin önemli bir kısmını teşkil etmekteydi. Bu dönemde Ulahlarla sıkı bir ilişkileri bulunan Romanya Devleti de Ulahların siyasi yaşamına yön veren aktörlerden biri olduğu için, Ulahların siyasi faaliyetleri, Rum, Bulgar ve Romanya ile münasebetleri çerçevesinde ele alınması gerekmektedir.

3.1.Ulahların Siyasi Faaliyetlerinden Ulah-Rum İlişkisi

3.1.1.İstanbul Fener-Rum Patrikhanesi

İstanbul 1453 yılında Fatih Sultan Mehmet Tarafından fethedildiğinde Bizans İmparatorluğuna son verilmişti. Bundan böyle, Ortodoks ve Rumların başkenti olan İstanbul, bir Müslüman şehri olmuş, Bizans'ın tebaasını oluşturan Rumların da bu şehir ve bölgeyle yönetim anlamında bir irtibatları kalmamıştı.

Fakat Fethin hemen ardında Fatih Sultan Mehmet'in girişimiyle Ortodokslar için önemli bir adım 1453 yılında atıldı. Yunan düşüncesi ve teolojik doktrini ile şahsen son derecede ilgilenen Fatih Sultan Mehmet, boyun eğdirdiği bu medeniyete büyük saygı duymaktaydı. Halinden memnun olan bir Hıristiyan nüfus oluşturmaya kararlı olan Fatih Sultan Mehmet, Ortodoks Kilisesinin başına uygun ve Osmanlı yönetim sistemine bağlı hareket edecek birini bulmaya çalıştı. O sıralarda dini ihtilaflar, özellikle de Roma kilisesi ile birleşme konusundaki ihtilaflar yüzünden Ortodoks dünyası parçalanmış bir durumdaydı. Fatih Sultan Mehmet, saygın bir din adamı olan ve keşiş olarak Gennadios ismini almış bulunan Georgios Skolarios'u yeni patrik olarak seçti. Yeni patrik, o dönemde sıkça görülen Roma kilisesi ile birleşme tartışmalarının aksine, Roma ile birliğin sıkı bir muhalifi olmanın avantajına sahipti. Fatih Sultan Mehmet ile yeni

patrik, yeni bir kilise örgütlenmesine birlikte nezaret etti ve Sultan 1454 yılında, kendisini patrik tayin ettiğini belirten nişanları Skolarios'a verdi.¹²²

Bu sayede, Ortodoks “millet” sistemi 1454 yılında resmen kuruldu. Ortodoks Milleti olarak adlandırılan bu sistem, yöneticileri İstanbul'daki patrikhanenin yetki alanı içinde kalan Rumlar, Sırp, Arnavutlar, Bulgarlar, Eflâklılar, Boğdanlılar, Hırvatlar ve bazı Arap Hıristiyanlar gibi bir dizi etnik ve dil grubundan oluşuyordu. Her millet, kendilerine bağlı ve önderleri olan birer din adamı aracılığıyla patrikhaneye bağlı bulunuyordu. Merkezde ve yerel düzeydeki dini önderler kendi milletlerindeki cemaat üyeleri tarafından seçiliyor ve alınan sonuçlar sultanın onayına sunuluyordu. Genellikle etnik bir grubu temsil eden ve daha alttaki din adamlarından olan piskoposlar, Rum ya da Ermeni Patriklerine karşı kendi dinsel etnik cemaatlerini temsil ediyorlardı. Milletlerin, Osmanlı idare sistemi dâhilinde kültürel, dinsel ve aile ilişkileriyle ilgili olarak kendilerini idare etme yetkileri vardı. Ancak, milletlerin tüm üyeleri nizam, güvenlik, hukuk, yasaların uzlaşmazlığı ve vergilendirme ile ilgili bütün konularda devletin hukuk temsilcisi olan kadının yargı yetkisi altında bulunuyorlardı. Sultan Müslüman ve devletin yegâne temsilcisiydi. Fakat Hıristiyan unsurların dini bir liderleri değil ve öyle de görünmüyordu. Çünkü Hıristiyan milletleri ile ilgili bütün dini mevzular milletlerin kendi içindeki kilise meclisleri ve patrikler tarafından ele alınıyordu. Bunun içindir ki, Hıristiyan unsurlardan her biri, sultanı dini bir temsilci ya da otorite olarak görmüyor, ancak, kanunun uygulayıcısı ve mevcut durumun koruyucusu olarak görüyorlardı. Hıristiyan milletler, sultanı yalnızca devlet memurlarına karşı değil bilakis kendi milletlerinin önderlerine karşı da koruyucu olarak görüyorlardı. Kısaca şunu söyleyebiliriz ki, millet sistemi, Padişahı, Osmanlı yönetiminde bulunan milletlerin uyruklarıyla doğrudan muhatap olmaktan alıkoymakla birlikte etnik, dinsel ve sadece bir toplumu temsil etmek yerine ülkenin tarafsız bir yöneticisi olarak saygınlık sağlıyor ve kendi otoritesini korumasına imkân sağlıyordu.¹²³ Böylece olası, istenmeyen bir durum karşısında sorumluluğu üstlenebilecek kişi ya da kurumların oluşturduğu bir araçlar zinciri oluşturması hedefleniyordu.¹²⁴

Patrikler, hukuki, mali ve dini konudaki giderlerini karşılamak üzere kendi cemaatlerinden vergi toplarlardı. Her cemaatin dini işleri ve yönetimine ilişkin masraflar bu vergiler aracılığıyla karşılanırdı. Ancak Patrikler, kendi sorumlu oldukları

¹²² Jelavich, a.g.e., s. 54.

¹²³ Karpat, a.g.e., s. 67-68.

¹²⁴ Jelavich, a.g.e., s. 73.

cemaatlerini ağır vergi yüküyle yüz yüze bırakmamaları için belli bir düzene uymaları konusunda uyarılırlardı.¹²⁵ Böylece Patrikler, vakıf, hastahane ve eğitim gibi kurumları bütünüyle özgürce yönetirlerdi.

Fethin ardında Ortodoks Kilisesinin yönetime bağlı olmak koşuluyla canlı tutulmasının sebebinin altında yatan gerçeklerden biri ise Hıristiyan halkın Osmanlı idaresine olan bağlılıkları artırılmak ve halinde memnun bir tebaa oluşturulmak istenmesiydi. Nitekim bu sistem başarılı olmuş ve bu sayede Osmanlı Toplumunun hem Hıristiyan hem de Müslüman kesimlerdeki tazyiklere rağmen bütün yapı kolaylıkla dağılmamıştır.

İstanbul Rum Patriği, Ortodoks Milletini temsilen en yetkili dini kurum idi ve bu yönüyle ağır sorumluluk ve görevler üstlendi. Fethin ardında Ortodoksların sözcülüğünü İstanbul Patriklığı yapmaya başladı ve belirgin bir biçimde diğer kiliselere karşı üstün bir konum elde etti. Öyle ki, 18. yüzyıla gelindiğinde, diğer kiliseler İstanbul Ortodoks Rum Patriklığına bağımlı hale gelmiş bulunuyordu. Başına buyruk Bulgar kilisesi ile Sırp kilisesi İstanbul'daki Rum kilisesine eşit olmadıkları gibi, 18. yüzyılın yüzyılın yarısına gelindiğinde o kadar zayıflamış ve etkileri kırılmış bulunuyorlardı ki, İstanbul Rum kilisesi onları himaye altına alma suretiyle varlıklarını silme noktasına getirebilmişti. İstanbul Rum Patriklığı ilerleyen süreçlerde, Ege, Balkan yarımadası ile Yunan adalarının tamamında etkin hale gelmişti. Böylece İstanbul Patriklığı Balkanlar'daki Ortodoks halkının en büyük ve güçlü merkezi halini almıştı. Osmanlı Devleti, Ortodoks Patriklığını kendi mevcut sistemiyle uyumlu ve bütünleştirmeyi sağlayarak sağlam bir idari ağ kurmuştu. İstanbul Rum Patrik Kilisesi, kendi idarelerindeki toprakları, nüfuslarına göre piskoposluk bölgeleri veya alt piskoposluk bölgeleri şeklinde örgütlemişti. Balkan topraklarının, tamamında en küçük rahipten patriğe uzanan bir hiyerarşi söz konusuydu. Bununla birlikte, kilise ve kilisenin dini görevlileri, sivil otoriteye karşı koymaya değil de onunla işbirliği içerisinde olmaya alışmıştı.¹²⁶

20. yüzyılın ilk yılları ve öncesinde Osmanlı Devletinin yönetimi, diğer milletlere karşı Rum Patrikhanesinin imtiyazını koruyordu. Çünkü o dönemde Bulgarlara ve bazı diğer milletlere nispetle Rumlar daha az tehlikeli görünüyordu. Bundan dolayı Patrikhanenin mektep ve kiliseleri elinde bulundurduğu yerlerde

¹²⁵ Gülnihal Bozkurt, *Gayri Müslim Osmanlı Vatandaşlarının Hukuki Durumu (1839-1914)*, TTK, Ankara, 1996, s. 30.

¹²⁶ Jelavich, a.g.e., s. 55-56.

Bulgarlarla, Ulahlara mektep ve kilise inşası için ya büsbütün ruhsat vermiyor, ya da ruhsat meselesini zorlaştırıyordu. Çünkü Hükümetçe Bulgarlara nispetle Rumların azınlık teşkil ettiği yerlerde Rumların himayesi bir dereceye kadar hükümetin çıkarlarına hizmet etmekteydi. Hatta Ayestefanos Antlaşmasının Balkan Yarımadasında büyük bir Bulgaristan teşekkülünü Avrupa'nın eşitliğe dayalı siyasetine ters olduğunu söyleyen ve Berlin Kongresinde değiştirilmesini destekleyen İngiltere Devleti ve “**Düvel-i Saire**”¹²⁷ dahi Rumların hukukunu korumuştur. Devlet-i Aliye bundan fayda görmüş ise de Osmanlı Devleti tarafından himaye etmenin abartılması Kanun-i Esasi'nin başlıca hükümlerinden olan Serbest ayin ve mezhep kaidelerinin ihlali derecesine kadar vardırılmıştı.¹²⁸

Osmanlı Devletiyle son derece yakından irtibatlı olması sebebiyle, devletin diğer kurumlarındaki belirgin gerileme ve çözülme özellikle de ekonomik kaynaklı sıkıntılar patrikliğin kurumlarına da yansdı. Bu yansıma, patrikliğin en alt makamlarından en üst makamlarına kadar son derece belirginleşmeye başlamıştı. Diğer yüksek memurluklar gibi patriklik de, en yüksek ücreti ödeyen adaya verilmeye başlandı.¹²⁹ Bu uygulama, gittikçe Ortodoks kilisesinin yapısında bozulmalar meydana getirmiş ve bazı kesimlerin kilisedeki etkileri artmaya başlamıştı.

Osmanlı Devleti ile yakın işbirliği içerisinde olmasına ve işleyişindeki birtakım çözümlere rağmen İstanbul Ortodoks Rum kilisesi, sorumlusu olduğu ve idaresi altında bulunan Hıristiyan tebaaya karşı çok önemli hizmetleri olmuştu. Kilise, Hıristiyan Milletler arasında ulusal bağımsızlık yolundaki hareketler vuku buluncaya kadar Hıristiyan toplumları ideolojik açıdan hep canlı tuttu. Kilise, Mutlak derecede Hıristiyanlığın kendisine özgün fikrini üstün bir gayretle muhafaza etti. İstanbul Patrikliği, Ortodoksluğu diğer mezhep ve hareketlere karşı korumakla birlikte, kendisinde var olan nüfuzu etkin kullanması ve Ayrıca farklı dinden insanlarla evliliği yasaklaması gibi aile meseleleri üzerindeki kontrolü, ulusların veya dinlerin birbirine fazla karışmasını engelliyordu. Osmanlı Devleti, Ortodoks kilisesinden de Katolik kilisesini baş düşman olarak görüyordu. Nitekim Osmanlı yönetimi, Katolik Habsburglar ile Venediklileri düşman olarak görmekteydi. İstanbul Patriği için de hem sahip olduğu Haçlı zihniyeti, hem de diğer inançlara karşı takındığı hoşgörüsüz ve katı

¹²⁷ Düvel-i Saire, Avrupa'nın büyük devletleri dışındaki diğer devletler için kullanılan bir tabir., Parlatur, a.g.e., s. 373.

¹²⁸ BOA. TFR. I.MKM. 36/3518, 1327 B 11.

¹²⁹ Jelavich, a.g.e., s. 56.

tutumundan dolayı Katolik kilisesi baş düşmandı. 18. yüzyılla gelindiğinde Ortodoks yetkililer, Katolik bir devletin idaresi altındakilerin özellikle de Erdel'dekilerin hiç de iyi olmadıklarını görmekte ve Osmanlı İmparatorluğu egemenliği altında yaşayanlardan daha kötü durumda olduklarını çok iyi bilmekteydiler. Ortodokslar çoğunlukla, Osmanlı yönetimini bir Katolik gücün yönetimine tercih etmekteydiler. Bu ve buna benzer sebeplerden dolayı, Bab-ı Ali ile patriğin çıkarları uyuşmaktaydı. Fakat Osmanlı Devleti ile Ortodoksluğun dış çıkarlarındaki bu uyumluluk, 18. yüzyılda önemli bir aşınmaya uğradı. Çünkü o zamanlarda en büyük Ortodoks güç olan Rusya, Osmanlı İmparatorluğu için birinci derecede dış tehdit olarak ortaya çıktı. Ortodoks Patriği ve Balkanlar'ın Ortodoks nüfusu, bu devlete bir sempati duymakta ve ondan yardım beklemekteydi. Osmanlı'nın Balkan topraklarından Rusya'ya o zamanlarda mali ve askeri destek talebinde bulunmak üzere düzenli bir biçimde misyonerler gidip gelmekteydi. Öte yandan Rusya Ortodoks düzeninde şüphesiz bütün kontrolü eline alacak şekilde güçlü bir nüfuz sağlayamadı. Ortodoks Hıristiyanlar ile kilise, Rusya'dan mümkün olduğunca sınırsız yardım beklemesine rağmen asla ona bağımlı hale gelecek şekilde bir ilişki kurma düşüncesi taşımıyordu. 18. yüzyıldan itibaren kilise üzerindeki en büyük hâkim ulusal etki gücü Osmanlı imparatorluğu içerisindeki Hıristiyan halk oluşturmaktaydı.¹³⁰

İstanbul'daki Rum Ortodoks Patrikhanesi, Balkanlardaki tüm Ortodoksları temsil etmesi dolayısıyla da Ortodoks milletin en büyük temsilcisi olarak ağır görevler ve sorumluluklar üstlendi. Yunanca dili her zaman için İstanbul Patrikliğinin dili olmuştu. Balkanlarda Selanik gibi önemli sanayi ve ticaret şehirlerinde zengin olan Rumlar ile İstanbul'daki Fenerli Rumların oluşturduğu aydın kesimler, Ortodoks Kilisesi hiyerarşisinin üst tabakasını derinden etkilemeye ve ağırlıklarını hissettirmeye başlamıştı. Bu nedenle, kilise yapılanmasının üst makamlarında evrensellikten Yunan ulusçuluğuna kayan bir anlayış ve tutum söz konusuydu. Dolayısıyla 18. yüzyılda, bir hayli zenginleşmiş, siyasi mercilere teması sağlamış ve yüksek makam elde etmiş olan bir ulusal grup, Ortodoks milleti içerisinde saygın ve hâkim bir konum elde etmişti. Ortodoks Milletlerin tamamını eşit bir şekilde temsil etmesi beklenen kilisenin, Yunanlıların etkisi altında kalması, Yunanlı olmayan diğer Ortodoks Milletlerin çoğu için kabul edilemez bir durumdu. Bu sebeple, Sırp, Bulgar ve Romen gibi bazı ulusal hareketler, kilisedeki Yunan hâkimiyetine son vermek ve kendi ulusal kalıplarını

---

¹³⁰ Jelavich, a.g.e., s. 58-59.

alternatif kılmak için ilk adımları atmaya başlamışlardı. Ortaya çıkan bu tepki İstanbul Patrikliği'nin itibarını çok derinden etkiledi ve tüm Balkan Ortodoksları üzerindeki nüfuzunu kısıtladı. Zamanla genişleme alanı bulacak olan bu ulusal hareketler, İstanbul Rum Patrikliğinden bağımsız olarak geliştirecek ve kimi zaman ve yerlerde onunla çatışır durumda olacaktı.¹³¹

Rum kesimleri ile Fenerliler Osmanlı İmparatorluğu'na ilk başlarda hizmet etmelerine ve Osmanlı İmparatorluğuyla sıkı ve derin temellere dayana bir işbirliği içinde bulunmalarına rağmen bunların amacı çok farklıydı. Amaç, İmparatorluğun güçlü bir şekilde varlığını devam ettirmesini veya refahını sağlamak değildi. Fenerli saygın kişiler, kendilerinin Bizans İmparatorlarının soyundan geldiklerine inanıyorlardı. Bu nedenle onlar, Bizans hanedanları ile kendileri arasında kan bağı olduğunu tespit etmek ve kanıtlamak için büyük gayret sarf ediyorlardı. Ortodoks dünyasının tamamında olduğu gibi Fenerliler de nihai hedef olarak, resmi dil olarak Yunancayı kullanan ve Yunan asilzadeleri tarafından yönetilen, geniş sınırlara sahip ve bünyesinde farklı milletlerin de yaşadığı muzaffer bir Bizans İmparatorluğu'nu yeniden yaratmaktı. Bu sebeptendir ki, Ortodoks Kilisesi ile Fenerlilerden oluşan güçlü bir sınıf, yıkılacak olan Osmanlı İmparatorluğu'nun Müslüman Rejimini Yunan Ortodoks Rejimine dönüşümünü sağlayarak devralmayı dahi düşünmekteydiler. Bu niyet, bir sonraki yüzyılda, daha geniş kesimlerce benimsenmiş olarak, 1922 yılına kadar olan süreçteki Yunan ulusal hareketinin sekilenmesinde önemli bir rol oynayacak olan "Megala İddea" (Büyük Fikir) fikrinin ortaya çıkmasını sağlayan temel dayanak noktası olacaktı.¹³²

Yunanistan'ın 1830 yılında kurulmasından sonra Heleniciliğin çıkarlarını koruma görevi, artık yalnızca İstanbul Patrikliğine düşmüyordu. Bu aynı zamanda yeni kurulan Yunan devletinin de göreviydi. Bu devlet, 1835'ten sonra Makedonya'daki konsoloslari sayesinde Yunan davasının desteklenmesine katıldı. Ulusal bilincin yayılmasına ve öğretilmesine en uygun araç olarak okul ve kilise kabul edildiğinden, tüm güçler Rum Ortodoks okul sisteminin Makedonya'da genişletilmesine yoğunlaştırıldı. Bu amaçla daha ilk zamanlardan beri Atina, İstanbul ve Makedonya'nın çoğu yerinde birçok eğitim dernekleri kuruldu. Kurulan bu dernekler sayesinde başarıya ulaşılmıştı.¹³³ Mesela, Makedonya'da ilk Yunan okulu 1740'da Kozani'de açılmasına rağmen Yunan okullarının sayısı giderek arttı. 1878'de 33 okulda 18541 öğrenci varken,

¹³¹ Jelavich, a.g.e., s. 62-63.

¹³² Jelavich, a.g.e., s. 62.

¹³³ Adanır, a.g.e., s. 110-111.

1907'de ise 984 okulda 59640 talebe eğitim görüyordu.¹³⁴ Ayrıca, Makedonya sınırları içerisinde yer alan Selanik ve Manastır Vilayetlerinde 1877'de toplam 10.968 öğrencili 256 Yunan okulu vardı. Okulların sayısı 1896'da 907'ye, öğrencilerin sayısı ise 53,633'e çıkmıştı. Buna göre Makedonya'daki Yunanlılık, -patrikliğin ve Atina hükümetinin yardımıyla, Bab-Ali'nin özel teşviki sayesinde- eğitim ve öğretim alanındaki belirli amaçlı çalışmayla, ülkenin Slav halkının büyükçe kesimlerini Helen davasına kazandırmayı başarmıştı.¹³⁵

3.1.2. Rumların Ulahları asimile etme ve baskı politikaları ile Ulahların milliyetlerini muhafaza çabaları

18. yüzyılın ikinci yarısında Sırbistan'ın Osmanlı aleyhine politikalar geliştirmeye başlaması üzerine Osmanlı Hükümeti, 1776 tarihinde yaptığı düzenleme ile Sırbistan ile beraber Makedonya'daki Ortodoksların da bağlı olduğu Sırbistan Patrikhanesi'nin yetki alanını daraltmıştı. Makedonya'daki Sırp Patrikliği'ne bağlı kiliseler Fener Ortodoks Patrikhanesine bağlanmıştı. Bu andan itibaren Makedonya İstanbul Ortodoks Patrikhanesi'nin dini nüfuzu etkin hale gelmişti. Milletler mücadelesinin kızıştığı 19. yüzyıl ortalarında Makedonya'daki kiliselerde Rum Patrikhanesinin hâkimiyeti mevcuttu. Esasında bu patrikhane Ortodoksluğu temsil etmekten daha çok Rum milli örgütü gibi faaliyet gösteriyordu.¹³⁶

Rumeli topraklarında dağınık bir şekilde yaşayan Ulahlar, Ortodoks olmaları dolayısıyla Merkezi İstanbul'da bulunan Fener Patrikhanesi'ne bağlı bulunuyorlardı. Fener-Rum Patrikhanesi, Balkanlardaki Ortodoksları temsil eden en büyük kurum olması dolayısıyla Balkanlar'daki Rum Patrikhanesine bağlı kiliselerindeki ayin, ayinlerde kullanılan dil XIX. yüzyıla kadar Rumca idi. Ayrıca papazların büyük çoğunluğu da Rum asılı olup Rumcadan başka bir dilde ayin yapmıyorlardı.¹³⁷

İstanbul Rum Patrikhanesi ve Rumlar bölge üzerinde emellerini gerçekleştirmeye başladığı yıllarda diğer Ortodoks milletler bu uygulamaları görünce Rumlara karşı cephe almaya başlamışlardı. Rumlar özellikle kendilerine karşı cephe almaya başlayan grupları etkisiz hale getirmeye ve kendilerine bağlı yaşamaya mecbur bırakmaya çalışıyorlardı. Bunun için çeşitli yöntemler uygulamaya başlamışlardı.

¹³⁴ Hamzaoğlu, a.g.e., s. 85.

¹³⁵ Adanır, a.g.e., s. 110-111.

¹³⁶ Arslan, a.g.m., s. 1-2.

¹³⁷ Arslan, a.g.m., s. 4-5.

Mesela, 18 Nisan 1276 (30 Nisan 1860) tarihinde Yunan tebaasından ve Osmanlı Rumlarından teşkil edilen bir komite, cephe almaya başlayan Bulgarları ve Ulahları Patrikhaneye on milyon kuruş borçlu olarak tehdit etmişlerdi. Eğer patrikhaneye muhalefet etmeye devam ederlerse bu parayı ödemek mecburiyetinde olacaklarını bildirmişlerdi. Fakat eğer patrikhaneye bağlı kalırlarsa bu borçtan muaf olacakları kendilerine bildirmişlerdi.¹³⁸

Fakat Rum Kiliselerine karşı Bulgar Eksarhanesi'nin kurulması, Makedonya Bölgesinin Osmanlıya bırakılması ve Balkan milletleri arasında bu bölgenin hâkimiyeti adına mücadelelerin başlaması üzerine bunları durduramayacağını anlayan Rumlar özellikle de Bulgarlara karşı nüfuz elde etme ve çete mücadelelerine başladı. Diğer bir tarafta da Ulahlar üzerinde, Ulahları kendi tarafına çekmek için yoğun mücadeleler veriliyordu. Yunanlılar, bu amaçla Rumeli topraklarında dağınık yaşayan ve toplu olarak bir millet şuurundan yoksun Ulahların farklı bir etnik grup olarak kabulünü reddettiler ve sürekli olarak onları asimile ederek Ulahlar üzerinde zaten var olan hâkimiyetlerini daha da artırmaya, kelimenin tam anlamıyla nefes aldirmamaya başlamışlardı.¹³⁹ 1903 ile 1905 yılları arası Manastır, Yanya, Selanik vilayetleriyle Kosova ve İşkodra vilayetlerinde takriben bir milyon Ulah nüfusu mevcuttu.¹⁴⁰ Ulahlar Selanik, Manastır ve Yanya'da Yunan sınırına yakın bölgelerde yaşıyorlardı. Etnik olarak Rum ve Bulgarlar kendileri ile bağlantılı olduklarını söylese de Ulahlar dil ve kültür olarak en fazla Romenlere benzemekte ve kendilerini de Romenlerle akraba kabul etmekteydiler.¹⁴¹ Hatta Ulah lisanı Latince'den ayrı olmasına rağmen, Ulahlar neslen Roman olduklarından İtalyanlara karşı muhabbetleri dahi vardı.¹⁴² Rumlar, yıllardan beri Ulahlar üzerinde uyguladıkları baskı ve asimilasyon faaliyetlerini daha da artırmak suretiyle Ulah nüfusunun önemli bir kısmını başarılı bir şekilde asimile ederek Rumlaştırmıştı. Öyle ki, 1904 ile 1906 yılları arası Yunan Helen kampanyalarının da katkısıyla Ulah nüfusu asimilasyonun sonucu önemli derecede azalmıştı.¹⁴³ Rumlarla birlikte Bulgar ve Sırlar da aynı politikaları uygulamaları Ulahlar için büyük bir tehlike teşkil etmekteydi. Nitekim bir Ulah yazarının aktardığına göre, O dönemde üç

¹³⁸ BOA. A.DVN. 151/93, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, Yayın Nu:31, *Arşiv Belgelerine Göre Balkanlar'da ve Anadolu'da Yunan Mezalimi III: Balkanlar'da Yunan Mezalimi*, Ankara, 1996, s. 8.

¹³⁹ H. Karpat, a.g.e., s. 220.

¹⁴⁰ BOA.TFR.I.MKM. 4/304, 1321 R 06 21

¹⁴¹ Arslan, a.g.m., s. 4.

¹⁴² BOA.TFR.I.MKM. 4/304, 1321 R 06 21

¹⁴³ Demirtaş-Coşkun, a.g.m., s. 16.

kardeşin her birinin Yunan, Sırp ve Bulgar olmaları olağan bir hadisedi.¹⁴⁴ Makedonya'da Sırbistan, Yunanistan ve Bulgaristan'ın, gönderdiği komitacı ve çetelerin yaptıkları her türlü cinayet, katliam gibi baskı ve zulümler sonucu Bulgar olan bir Hıristiyan köyü, bir sonraki gün Sırp, başka bir gün ise Yunan veya diğer bir milliyetten olabiliyordu. Halk o kadar çaresizlerdi ki, en ufak bir rüşvetle bile kimliğini değiştiren köylere rastlanılabiliyordu.¹⁴⁵ Öte yandan Rumlar, asimilasyon ve yok sayma politikalarını diğer bazı milletlere de uygulamaktaydı. Örneğin, Patrikhane, Güney Arnavutluk'ta hızlı bir surette Rum okulları açıyor ve Helenizm propagandası yapıyordu. Patrikhane tarafından açılan bu okullarda Rumca'nın medeniyet dili olduğu diğerlerinin ise barbar dilleri olduğu benimsetilerek talebelerin Helenleştirilmesine çalışılmaktaydı. Böylece Ortodoks mezhebine mensup Arnavutlar arasında 1850 yılından itibaren Rum okulları artmaya başlamıştı.¹⁴⁶

Rumların Ulahları asimile etmeleri, yok saymaları ve bu amaçla baskı altına almaya çalışmaları üzerine Ulahlar mekteplerde kendi dilleriyle eğitim ve öğretim, kiliselerinde kendi papazları ve ana dilleriyle ayin icra etmek istiyorlardı. Sakin oldukları mahallerde diğer milletlerden muhtarlar tayin olunduğu gibi kendilerinden de muhtar seçimi ve tayini olması cihetiyle kavmiyetlerini muhafaza etmek istegindeydiler.¹⁴⁷

Ulahların, özellikle Rum milliyetçiliğinin arttığı bir dönemden itibaren kendi milliyetlerini ön plana çıkarmak istemesi sonucu muvaffak olmak adına bazı teşebbüslerde bulunmaya başlamışlardır. Özellikle Manastır, Yanya, Selanik, Kosova ve İşkodra vilayetlerinde bir milyona yakın Ulah milleti mevcudiyeti olduğunu Osmanlı'nın teyit etmesi vesilesiyle diğer Balkan milletlerinin kabulüne ihtiyaç duymaktaydılar. Bu amaçla müfettiş memurlarının nezaretleri altında bulunmak üzere kendi mektep ve kiliselerinin açılmasını, Ulah milletinin mevcudiyet-i siyasisini tayin ve takrir maksadıyla her sene yapılan Tahrir-i Nüfus münasebetiyle Ulahlara ait nüfus tezkerelerine Ortodoks kelimesinin daima yazılmasıyla beraber Rum kelimesi yerine Ulah kelimesinin yazılmasını istemekteydiler. Ayrıca Ulah mekteplerinden yetişen bazı Ulahların Osmanlı askeri, adliye ve mülki dairelerinde istihdam edilmelerini istiyordu.

¹⁴⁴ H. Karpat, a.g.m., s. 24.

¹⁴⁵ Hamzaoğlu, a.g.e., s. 268

¹⁴⁶ Bilgin Çelik, "Arnavut Ulusal Hareketi İçinde İlginç bir Dönemeç: Ortodoks Arnavutların Patrikhane'den Ayrılma Çabaları" *OTAM: Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi sayı: 16*, Ankara Üniversitesi Yayınları, Ankara, 2004, s. 135.

¹⁴⁷ **BOA. DH.MKT. 961/58, 1323 Ra 23.**

Ayrıca Ulahlar sakin oldukları mahallerde mevcut ihtiyar meclislerinde bulunmak ve diğer gayrimüslim halkın muhtarlarının sahip olduğu haklara haiz olmak üzere kendilerinden muhtar seçilmelerini istemekteydiler. Nitekim Dâhiliye Nazırı 28 Zilkade 1320 / 13 Şubat 1318 (26 Şubat 1903) tarihinde Rumeli müfettişliğine bu taleplerin dikkat çekici bulunduğunu söyleyerek gerekenin yapılması talimatı vermişti.¹⁴⁸

Bulgarların kendi dillerinde ayin ve eğitim yapmaya başlamalarına paralel Rum Ortodoks Kilisesi'nin Makedonya'daki tekeli de kırılmaya başlamıştı. Buna birde Ulahların kendi dillerinde ayin ve eğitim yapma talepleri eklenince Rum Patrikhanesi ve Rumlar buna çok sert tepki göstermişlerdi. Makedonya' da rekabettin kızıştığı bir sırada Ulahların kendi lisanlarında ibadet etme isteğine izin vermektense onları kilisesiz bırakmaya tercih eden İstanbul Ortodoks Patrikhanesi, Ulahların devam ettiği 8 kiliseyi birden, bizzat Patriğin emri ile 1875 tarihinde kapatmıştı. Bunun üzerine Ulahlarla Rumlar arasında çıkan tartışma Dareben Piskoposunun nerdeyse ölümüne sebep olmak üzere iken güçlkle engellenmişti. Ortodoks Rum Kilisesi'nin isteklerini reddetmesi üzerine Ulahlar kendi aralarında bir Piskopos atanmasını temeni etmişlerdi. Kiliseleri kapanan Ulahlar bu konuda Osmanlı Hükümeti ile Romanya Hükümeti'ne şikâyetle bulunmuşlardı. Romanya Hükümeti de Ulahların Rum Kilisesi'nin baskısından kurtaracak bir çarenin bulunması için İstanbul'daki Büyükelçisine Osmanlı Devleti nezdinde müracaat emrini vermişti.¹⁴⁹

Rumlar ve Rumları destekleyen patrikhane kendi himayelerindeki bir takım çetelerle de baskı ve yıldırma politikalarına başlamışlardı. Bu çeteler halkı tehdit ediyor ve birçok yerde cinayetler işlemeye başlamışlardı. Rum Patrikhanesi Ulahlara karşı bu çeteleri kullanmaktan da geri durmuyordu. Rum çeteleri özellikle de 19. yüzyılın sonlarına doğru ve 20. yüzyılın başlarında faaliyetlerini artırmışlardı. Nitekim Makedonya'nın hemen her bölgesinde aktif olan Rum çetelerinin saldırılarından bir tanesi de 23 Mayıs 1321 (7 Haziran 1905) tarihinde Karaferye civarında yaşanmıştı. 43 kişilik Rum çetesi Karaferye civarındaki Kayaların Gramatik karyesi kulübelerinde Ulahlara saldırmış, Ulahlardan bir kişiyi yaralayıp, iki kişiyi de beraberinde götürmüşlerdi.¹⁵⁰ Daha öncede 8 Mayıs 1321 (21 Mayıs 1905) tarihinde Kayaların Şabançe yaylasında Yunan eşkıyası saldırıda bulunmuş ve iki Ulah çobanı öldürmüştü.

¹⁴⁸ BOA. TFR.I.MKM. 4/304, 1321 R 06 21

¹⁴⁹ Arslan, a.g.m., s. 4-5.

¹⁵⁰ BOA. TFR.1 SL., 74/7346, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, Yayın Nu:31, *Arşiv Belgelerine Göre Balkanlar'da ve Anadolu'da Yunan Mezalimi III: Balkanlar'da Yunan Mezalimi*, Ankara, 1996, s. 43.

Bunun üzerine Ulah Kosta Vaşil Takımı kâhyası Damo adında bir Ulah, Yunan eşkiyasından korunmak ve Ulahlarla Rumlar arasında meydana gelebilecek çatışmalara engel olmak için daha fazla Osmanlı askeri gönderilmesini talep etmişti.¹⁵¹

Patrikhane ve Rumlar, Ulahların kendilerine verilen haklar çerçevesinde kendi kiliselerinde ayin ve eğitim yapmalarına ve bazı kültürel faaliyetlerde bulunmalarını çeşitli yöntemlerle engellemeye çalışıyorlardı. Özellikle Osmanlı'nın son yıllarına doğru Ulahlara çeşitli hakların verilmesi, Patriği ve Rumları çok telaşlandırıyor. Bu amaçla Rum çeteleri Ulahlara verilen hakları ve yetkileri kullandırmamaya çok azimliydiler. Örneğin, 21 Temmuz 1321 (5 Ağustos 1905) Yetmiş kişilik bir Rum eşkiya çetesi, ahalisi Ulah olan Görice'nin Plas Kulübeleri köyünü ablukaya alarak kiliseye girip Ulah lisanıyla yazılı kitapları yakmış ve halkı kiliselerde Ulahça ayin yapmamaları ve de Rum olduklarını kabul etmelerini yolunda tehdit etmişti. Sonra yanlarına iki kişi ile bir miktar hayvan ve malzeme alarak kaçmışlardı.¹⁵² Yine bu olaydan 5 gün sonra Rum çeteleri, bu sefer Grebene'nin Avdela köyünü basıp Ulah ileri gelenlerinden üç kişiyi orman kaçırarak katlederek, Ulahlara haber gönderip Ulah lisanını terk ile okul ve kiliselerini Rumlara teslim etmelerini, Rum Metropolidine tabi olmalarını, aksi takdirde bütün Ulahları katledecekleri tehdidinde bulunmuşlardı. Şüphe duyulan bir Rum'un üzerinin aranmasıyla Grebene Metropolidi tarafından Rum Komitelerine yazılan ve eşkiya'nın harekâtına dair bazı önemli bilgileri içeren bir mektup ele geçirilmiş. Bunun üzerine metropolid'in sıkı bir gözetim altına alınması gerektiği anlaşılmıştı.¹⁵³ Bununla da kalmayan Rumlar Ulahların kendilerine ait mabet ve mektep inşa etmelerine izin vermiyor ya da var olanları da yağmalıyorlardı. Nitekim bu yolda yapılan faaliyetlerin birçok örnekleri Makedonya Bölgesinin çoğu kesiminde mevcuttur. Bu örneklerin yaşandığı yerlerden biri de Manastır Vilayeti idi. 17 Teşrin-i Evvel 1321 (30 Ekim 1905) tarihinde Manastır'da Ulahlara ait bir mabedin inşasını durdurmak amacıyla Rum Metropolid'in teşvikiyle, Rumlar Ulahlara baskı ve saldırılarda bulunmuş ancak başarılı olamamışlardı. Bunun üzerine Rumlar, Ulah Başpapazına saldırarak ağır yaralamış,

¹⁵¹ BOA.TFR.1 SL., 72/7173, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, Yayın Nu:31, *Arşiv Belgelerine Göre Balkanlar'da ve Anadolu'da Yunan Mezalimi III: Balkanlar'da Yunan Mezalimi*, Ankara, 1996, s. 39.

¹⁵² BOA. TFR.1 A., 26/2502, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, Yayın Nu:31, *Arşiv Belgelerine Göre Balkanlar'da ve Anadolu'da Yunan Mezalimi III: Balkanlar'da Yunan Mezalimi*, Ankara, 1996, s. 50.

¹⁵³ BOA. TFR.1 MN., 71/7051, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, Yayın Nu:31, *Arşiv Belgelerine Göre Balkanlar'da ve Anadolu'da Yunan Mezalimi III: Balkanlar'da Yunan Mezalimi*, Ankara, 1996, s. 52.

papaz İtalya Konsolosluğu tercümanının evine sığınarak canını kurtarabilmişti.¹⁵⁴ Ulah papazlarına yönelik suikast ve yıldırma teşebbüslerinden biri de 1906 yılında Karaferye’de yaşanmıştı. Karaferye Ulah papazı, Ayos Antonios adındaki Rum kilisesi’nden atılan kurşunlarla öldürülmüştü.¹⁵⁵

Rumlar, Ulahlara karşı bütün bunlar yaparken aynı zamanda Ulahların Nüfusunu az göstermek ve milliyetlerine ait ne varsa ortadan kaldırmaya yönelik teşebbüsleri de oluyordu. Rumlar bu yolla Ulahların Millet olma şuurunu ve bir araya gelmelerini kontrol altına almak istiyorlardı. Bu amaçla Rum metropolidleri ve çeteleri aktif rol oynuyor ve bu konuda açık, gizli birçok yol deneniyordu. Mesela, izlenen bu yoldan sadece bir tanesi Rumi 3 Eylül 1321 (16 Eylül 1905) tarihinde Görice’de yaşanmıştı. Görice Rum Metropolidi, köy papazlarını çağırarak nüfus sayımında Ulah ve Arnavutların Rum olarak yazılmalarını, aksi şekilde davrananların aforoz edileceğini Hıristiyan halka telkin ederek, bu konudaki talimatı patrikhaneden aldığını beyan etmişti.¹⁵⁶

Rum ile Ulahların diğer bir mücadele alanları ise kabristanlar idi. Makedonya Bölgesinde milletler çatışması, aynı mezhepte olmalarına rağmen milletleri kendi milli kabristanlarını kurmaya ve ölülerini mümkün olduğunca yan yana gömmemeye gayret göstermelerine bile sevk etmekteydi. Mesela, 1905 tarihinde Romanya tebaasından ve Manastır Ulah mektebi Muallimlerinden olup Rum kabristanına defnedilmiş olan bir şahsın kemikleri Ulahlar ve akrabası tarafından Ulah kabristanına nakledilmek istenmişti.¹⁵⁷ Yine 1904 yılında Manastır’da vefat eden bir şahsın defni için Rum ve Ulah taifesi arasında bir anlaşmazlık vuku bulmuş ve bu durum devlet görevlilerin müdahale etmesi lüzumuna kadar vardırıılarak konu ile ilgili “Şura-yı Devlet Kararı” dahi çıkarılmıştı.¹⁵⁸ Şöyle ki, Manastır’da vefat eden bir Ulah için Ulah cemaati, kendi papazları vasıtasıyla cenaze töreni tertip etmek istediler. Rum Metropolid’i ise cenazeyi ne mezarlığa ne de kiliseye gömülmesine izin vermeyeceğini sert bir dille açıklayınca

¹⁵⁴ **BOA. TFR.1 MN., 77/7656**, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, Yayın Nu:31, *Arşiv Belgelerine Göre Balkanlar’da ve Anadolu’da Yunan Mezalimi III: Balkanlar’da Yunan Mezalimi*, Ankara, 1996, s. 72.

¹⁵⁵ **BOA. BEO, 2952/221360, 1324 L 15 8.**

¹⁵⁶ **BOA. TFR.1 MN., 74/7333**, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, Yayın Nu:31, *Arşiv Belgelerine Göre Balkanlar’da ve Anadolu’da Yunan Mezalimi III: Balkanlar’da Yunan Mezalimi*, Ankara, 1996, s. 62. Ayrıca: Rumlar’ın Ulahlara karşı işledikleri suç ve cinayetlerinden sadece bir örnek olarak 1905 tarihindeki istatistikler için, bu araştırmanın ekler bölümünün ek 1 kısmına bakınız.

¹⁵⁷ **BOA. BEO 2606/195428, 1323 R 20 1.**

¹⁵⁸ **BOA. BEO 2404/180242, 1322 C 25 2.**

cenaze 20 gün bekletilmişti. Osmanlı idarecileri bu nahoş durumu çözüme kavuşturmak için; Ulahlara yeni bir mezar tahsisi, cenaze merasimlerinin Ulah okul ve kiliselerinde yapılması ile Ulahlardan Rum papazı tercihi yapacak olanlara baskı yapılmaması gibi önlemler aldı.¹⁵⁹

Rum mekteplerinin idaresi Yunanistan'daki Cemiyet-i Hayriye ve sair gibi cemiyetlerin yardımlarına bağlı hareket ediyorlardı. Yunanistan bu cemiyetler yoluyla mektep ve dini görevlilere manen ve nakden yardımda bulunuyordu. Bunu fırsat bilerek bu kanallar yoluyla Yunan emelleri lehine gizli surette fesat çıkarıyordu. Ulahlar bu emelleri sezdikçe milliyetlerini keşfe çıkıyorlardı. Bu durum Ulahları diğer milletler tarafından bu açıkları kullanılarak yönlendirilmeye açık hale getiriyordu.¹⁶⁰

Ulahlar, aslen “**Devlet-i Seniye’ye**”¹⁶¹ sadık bir millet¹⁶² olarak bilinmelerine rağmen içinde buldukları hassasiyetlerden dolayı bazı yerlerde (özelikle de Kosova civarındaki kaza ve karyelerde) gittikçe Rum halkına benzemeye başlamıştı. Osmanlı devlet bürokrasisi, Ulahların milliyetlerini nüfus tezkirelerine yazdırmak istemelerini gizli bir maksat olarak görmüş olmakla beraber çoğunlukla Sırp ve Bulgar propagandasına karşı bir rekabet teşkil edebileceğine ve bundan istifade edilmesi gerektiğini beyan etmiştir. Buna rağmen Ulahların Hükümet-i Seniye’ye karşı gerek şimdi gerek evvelce sadık görünmüş ve görünmeye çalıştıklarını ve ayrıca Hristiyan tebaası içinde bulunan Ulahların mensubu oldukları hükümetlere hizmet etmekten başka gayelerinin olmadığını düşünmüşlerdir.¹⁶³

Mart 1896 yılında Yunanistan'ın teşviki ve Yunan gönüllülerin de desteğiyle Osmanlı toprağı olan Girit'te Rumlar isyan etmişti. Bunun üzerine 1897 yılın Şubat ayında Yunanistan Girit'te asker çıkarmıştı. Makedonya üzerinde tarihi emelleri bulunan Yunanistan bunla yetinmeyerek 1897 tarihinde Makedonya'yı işgale başlamışlardı. Fakat Osmanlı ordusu Yunan ordusunu geri püskürtmüştü. Avrupa ülkelerinin araya girmesiyle Yunanistan ile ateşkes antlaşması imzalanmıştı. Makedonya'da yaşayan Ulahlar, bu Osmanlı-Yunan savaşında Osmanlı kuvvetlerinin safında yer alarak Yunanistan'a karşı savaşmışlardı. Ulahların Osmanlı lehine takındıkları bu tavır Osmanlı idarecilerinin hoşuna gitmişti. Bundan dolayı Osmanlı yönetiminde Ulahlar lehine bir hava estirilmeye başlanmıştı. Böylece Ulahlar, Rum

¹⁵⁹ Birecikli, a.g.m., s. 946.

¹⁶⁰ BOA. TFR.I.MKM. 4/304, 1321 R 06.

¹⁶¹ Osmanlı Devleti

¹⁶² BOA. BEO 1573/117938, 1318 B 06 3.

¹⁶³ BOA. TFR.I.MKM. 4/304, 1321 R 06.

Ortodoksları ile yaptıkları mücadeleye bu tarihten itibaren yeni bir boyut kazandırmışlardı.¹⁶⁴

3.1.2.1. Ulah-Rum geçimsizliğinin Selanik vilayeti örneği

Ulah ve Rumlar arasındaki milliyetçilik duygularının yol açtığı çatışma ortamının yoğun yaşandığı yerlerden birisi de Selanik vilayeti dâhilindeki Gevgili, Gökili gibi Kaza ve bu kazalara bağlı karyelerdi. Selanik Vilayeti dâhilinde yer alan kazalardan biri olan Gökili Kazasına bağlı yirmi bir karye bulunuyordu. Bu karyelerin on dördünde Rum nüfusu mevcut olmakla beraber geriye kalan yedi karyenin nüfusu çoğunlukla Ulahlarda oluşuyor ve bu karyelerde Ulah dili konuşuluyordu. Ayrıca bu karyelerin nüfusu "**Tahrir-i Mezkûr**"da¹⁶⁵ Ulah namıyla kaydolunmuştu.¹⁶⁶ Hicri 1319'da (1901) adı geçen alanlarda Rum çeteleri, Rum nüfusunu artırmak için Kazadaki Sırp ve Bulgarlara baskı uygulayarak dâhili yedi karyede ahaliyi Rum olmaya zorlamışlardı. Bu uğurda "**Memâlik-i Osmaniye**"¹⁶⁷ de birçok kâhyaları katletmişlerdi. Zengin kâhyalar ise hayvanları imha edildikten sonra Yunanistan'a göçe zorlanmışlardı. Yunanistan'a geçen kâhyaları Osmanlı koruyamayacak durumda olduğundan birçok can ve mal mahvolmuşlardı.¹⁶⁸ Baskılara dayanamayan ahalinin bir kısmı Rumluğu kabul etmek zorunda kalmıştı. Rumlar, Ulah nüfusunun çoğunlukta olduğu yerlere aslen Ulah olan bir takım Rum papazlarını ve Rum muallimlerini göndererek bu vesileyle Rumca ayin ve tedrisata başlamışlardı. Böylece Ulah köylerini Rumluluğa bağlı hale getiriyorlardı. Hâlbuki bu çevrede bulunan karyelerin nüfusu çoğunlukla Ulahlardan oluşuyordu. Ahali Ulah lisanıyla konuşuyor ve Rumca konuşan bulunmuyordu. Bir ara Rum patrikhanesi de bu durumu itiraf etmişti.¹⁶⁹ Meşrutiyetin ilanından sonra Rumca eğitim ve ayine tahammül edemeyen Ulahlar "**Sabıklarına Rücu**"¹⁷⁰ teşebbüslerinde bulunuyorlarsa da Rumların engellemeleriyle etkileri azaltılıyordu. Yine bu dönemde Rum metropolitinin tertibiyle Gökili kazasında Danko ve Estoyo Çeteleri baş göstererek Ulahları tazyike başlamışlar ve hürriyetlerini kısıtlamışlardı. Rum çetelerinin araştırılması ve soruşturulması neticesinde Metropolit vekiliyle arkadaşının bu çeteleri

¹⁶⁴ Arslan, a.g.m., s. 9.

¹⁶⁵ Adı geçen, zikredilen nüfus kaydı. Parlatır, a.g.e., s. 1614.

¹⁶⁶ **BOA. DH.SYS. 62/2 ,1330 S 18.**

¹⁶⁷ Osmanlı Toprakları, Osmanlı Devleti'nin egemenliği altında bulunan ülkeler. Parlatır, a.g.e., s. 1050.

¹⁶⁸ **BOA. DH.SYS. 62/2, 1330 S 18.**

¹⁶⁹ **BOA. DH.SYS. 62/2, 1330 S 18.**

¹⁷⁰ Asıllarına yönelme., Parlatır, a.g.e., s. 1429, 1423.

yönlendirdiği ortaya çıktıktan sonra bunlar muhakemeye alınır ve sonrasında arz olduğu üzere Rum ahali, papazları ve muallimleriyle birlikte geldikleri yere gönderildiler. Böylece Rumların baskısının azalması sonrasında Ulahların “**Lisân-ı Mâder-zâdları**”¹⁷¹ olan Ulah lisanı ile ayin ve eğitim yapmalarının önü açılmıştı. Bu bölgelerde Rumluk üç beş sene daha devam ettikten sonra ahali üzerinde bir daha tesir edememişti.¹⁷²

Vaziyetin bu halde olduğu 1328 (1910) yılında İstanbul Rum Patriği,⁹ Recep 1328 (17 Temmuz 1910) tarihinde Adliye ve Mezâhib Nezaretine gönderdiği tezkerede, Selanik vilayetinin Gökili kazasında Rum patrikhanesine ve Rum milletine karşı bazı suçların işlendiğini söylemekteydi. Patriğe göre, hükümet ile İttihat ve Terakki Cemiyeti kanalları tarafından da bazı suçlar işlenmekle beraber, Ulahça konuşulan karyelerde ahali Rumca konuşmamak konusunda tehdit ediliyor, Rum papaz ve muallimleri hırpalanıyor, Rumca namına ne varsa yok ediliyor, zulme karşı itiraz edenler, mezheplerini, milliyetlerini, dillerini ve patrikhaneye olan bağlılıklarını inkâr etmek istemeyenler çeşitli cezalara çarptırılıyordu.¹⁷³ Dâhiliye Nezareti, Konunun Selanik Valisinden araştırılmasını isteyerek gerekenin yapılması talimatını vermişti. Selanik Valisi'nin 7 Şaban 1328 (14 Ağustos 1910) yılında Dâhiliye Nezaretine, Patrikhane'nin Gökili'ye yönelik şikâyeti hakkındaki tahkikat neticesine ve teferruatına dair gönderdiği tahrirat'a, Mahall-i Kaymakamlığınca konunun araştırıldığını ve araştırma neticesine göre durumun Patrikhane'nin anlattığından çok farklı olduğu ve bu işin aslı olmadığı beyan edilmişti.¹⁷⁴ Nitekim Adliye ve Mezahib Nazırı tarafından Dâhiliye Nazırı'na gönderilen tezkerede de bu işin aslı esaslı olmadığı bildirilerek söylenenler yalanlamıştı.¹⁷⁵ Gökili Kaymakamlığınca da yapılan açıklamada, böyle bir olayın vukua gelmediği söylenmekle beraber İttihat ve Terakki Cemiyetinin orada bir şubesinin olduğu fakat en ufak bir iş için dahi “**Teşebbüsât-ı Vesaya**”da bulunmadığı

¹⁷¹ Ana dil. Parlatır, a.g.e., s. 986.

¹⁷² **BOA. DH.SYS. 62/2, 1330 S 18.**

¹⁷³ İstanbul Rum Patrikhanesi'nin 9 Recep 1328 (17 Temmuz 1910) tarihinde Adliye ve Mezâhib Nezareti'ne gönderdiği tezkere; **BOA. DH.SYS. 62/2, 1330 S 18.** Bu belgenin orijinali için bu araştırmanın Ekler bölümünün ek 2, transkripsiyonu için ek 3 kısmına bakınız.

¹⁷⁴ Selanik Valisi'nin 7 Şaban 1328 (14 Ağustos 1910) tarihinde Dâhiliye Nezareti'ne gönderdiği tahrirat; **BOA. DH.SYS. 62/2, 1330 S 18.** Konuyla ilgili bu belgenin orijinali için bu araştırmanın ekler bölümünün ek 4, transkripsiyonu için de ek 5 kısmına bakınız.

¹⁷⁵ Adliye ve Mezâhib Nâzırı'nın 29 Cemaziyye'l-ahir 1329 /14 Haziran 1327 (27 Haziran 1911) tarihinde Dâhiliye Nezareti'ne gönderdiği tezkere; **BOA. DH.SYS. 62/2, 1330 S 18.** Konuyla ilgili bu belgenin orijinali için bu araştırmanın ekler blümünün ek 6, transkripsiyonu için de ek 7 kısmına bakınız.

söylenmişti.¹⁷⁶ Kısa sürede bu işin bir Rum propagandası olduğu anlaşılmıştı. Karyede bulunan halkın çoğunluğu Ulahlardan oluşuyordu. Bir dönem Rum eşkiyasının tazyikleri sonucunda burada bulunan halk Rumluğa iltica etmişti. Bu durumu değerlendiren Patrikhane tarafından bu karyelere Rum papaz ve muallimleri gönderilmişti. Patrikhane tarafından Gökili'ye ilişkin yapılan şikâyetlerin iki ay öncesine kadar da durum böyleydi. “**Kâmilên ve Kâdimên**” Ulah unsuruna mensup ve Ulah Lisaniyla konuşan “**Karay-ı Mezkure**” ahalisi, Rum çeteleriyle Metropolit Vekilinin yasa tanımazlıklarını gördükçe “**Hal-i Aslılarına Rücû**” ile “**Lisan-ı Mâder-zâdları**” olan Ulahça diliyle ayin ve eğitime başlamışlardı. Bu karyelerde Ulahlar arasında Rumca konuşmak isteyen veyahut konuşanlar olmamasından dolayı mevzu bahis şikâyeti gerektirecek herhangi bir eyleme kalkışmanın gerekliliği olamazdı. Yedi karyede yaklaşık iki bin hane ahalisinin, bir dil ile konuşması veya konuşmamasına hükümetin nezaret ettiği ve bu teşebbüsünde de muvaffak olduğunu iddia etmek mümkün değildi. O ana kadar mezkûr köylerde hiçbir papaz, muallim ve muhtar darp edilmemişti.¹⁷⁷ Yalnız Uşan manastırı papazıyla bir iki daskal Rum çeteleri teşkilatına müdahil oldukları için mahkemece görevlerinden alınmışlar ve yerlerine yine Filorina Rum metropolitliğince diğerleri ikame edilmişlerdi. Mezhebi ve kavminden dolayı Gökili Kazasında hiç kimse tarafından hiçbir şâhısa baskı olmamıştı. Fakat Rum papazları, Gökili Kazasında birçok fesat teşebbüsünde bulunmuş ve birçok aileyi zor şartlarla yüz yüze bırakmışlardı.¹⁷⁸ Rum propagandalarıyla Devlet-i Aliye'nin ne tür emellere alet edilmek istendiği apaçık ortadaydı.

1908 yılında Filorina Rum metropolidi, Gökili Kazasına bağlı karyeleri ziyaret ettikten sonra Filorina dâhilindeki Livadiye'ye uğramak istemişti. Fakat Livadiye ahalisi, Rum metropolit ile adamları geldikçe köylerinde Rum propagandası yapılmakta ve köylerinde birçok günahsız adamların itlafına sebebiyet verilmekte olduğunu söyleyerek ilaveten metropolidin karyelerine gönderilmemesi ve aksi takdirde kendisini tanımayacaklarını, münasebette bulunmayacaklarını ve köyü terk ile Selanik'e göç edeceklerini söylemişlerdi. Karye ahalisi, ihtiyar heyetinin ve papaz'ın imzalarının olduğu ve metropolitin karyeye gönderilmemesi taleplerinin de yer aldığı bir varakayı Gökili Kaymakamlığına iletmışlerdi.¹⁷⁹ Livadiye halkı şunları söylemişlerdi:

¹⁷⁶ BOA. DH.SYS. 62/2, 1330 S 18.

¹⁷⁷ BOA. DH.SYS. 62/2, 1330 S 18.

¹⁷⁸ BOA. DH.SYS. 62/2, 1330 S 18.

¹⁷⁹ BOA. DH.SYS. 62/2, 1330 S 18.

“Livadiye karyesi altı yüz hânedan ibaretdir bu karyenin ahâlisi umumiyetle Ulahdır burada Rum olmuş kimse yoktur Vali Bey Efendi Hazretleri'nin emriyle köyümüze bir Rum despot gönderilmekte olduğu işitdik hâlbuki şimdiye kadar propaganda yapmak için gelmiş olan böyle adamlar ahâlimizden birçoğunun öldürülmesine sebep vermişdir bu derecede fesad hukar takımından oldukları için umum köyümüzün selameti uğrunda despot efendiyi kabul edemeyeceğini eğer köye girmesini ısraren emrederseniz bizler umum köylü ile yurdumuzu terkle Selanik'e kalkarak bir köşesinde barınub selamet arayacağımızı arzeyliyoruz.”

“Birkaç seneden beri birkaç kişiyle başlamışdık ebî yolu yolu gâib etmeğe ve hemde üzerimize Rum ismi koymuşduk bunu yapardık çünkü Yunanistan adamları bizi câhil buldular bizi herkes hem maaş verdi ve hemde silah verdiler şimdiye kadar ve hemde bize diyordular ki birkaç seneden sonra burasını Yunanistan kumanda edecek der öyle bizi aldatırdılar ve bizde gördük ki bu iş hem bizim için fena hemde vatan için fena bir hal olduğunu gördük o işlerin cümlesinden feragât etdik ve şimdi yemin ederiz ki şimdiden sonra hükümete ve hükümet emrine itaat edeceğiz ve cümlemiz Ulah Osmanlıyız ve birde öyle fena işlere kulak vermeyeceğiz, olduğunda işte cümlemiz imza verdik ve Ulah olduk işbu haberin dahi rabten huzur-u âli cenâb-ı kaymakam eğerçelerine takdim eyleriz.”

“Gökili kazasında Huşân çiftliği umum ahâlimiz efradiyesi şimdiye kadar beynimizde vukûa gelen fesadiye hâricden zuhur eden bir takım kimselerin teşvikâtları üzerine zuhura geldiyse de bundan böyle sâbıktan bulunduğu gibi ve Devlet-i Âliye teb'asından Lah milletinden olduğumuz gibi şimdide ol minval üzere kilise ve mekteblerimizin itifaken Türkçe Lahça Rumca ve gayr-i lisan okuyub yazmak, umum köy ahâlimiz lisanımız üzere bir kilisede ibadetle meşgul olacağımız şimdiye kadar Rum metropolitleri ve despotları tarafından verilen emirler Devlet-i Âliye ile aramızda olan ittifakımızı bozmak dolayısıyla olduğunu hissetdik. Böyle bir fesadiye tarafdârı olan kimseleride ittifaken hemen zuhurunda der-dest ile hükümete verilmek üzere sevgili vatanımız uğrunda feda-yı can edeceğimizde metropolit ve despotların kanun hâricinde verilen emirleri asla ve katiyyen kabul olunmayacağı mukaddemden Kilise ve mekteblerimizin ahâlimiz tarafından inşâ olunub Lah olduğumuz halde bir takım Rum

tarafdârlarını Yunan metropolid ve despot kumandanlarına katiyyen ehemmiyet verilmeyeceğini mübeyyin, beynimizde ittifakımız üzere umum ahâli nâmına”¹⁸⁰

Hicri 1327 (1909) yılında Gevgili Kazasına bağlı karyelerden biri olan Boniçe Karyesinde halkın tamamı Ulahlardan müteşekkildi. Boniçe Karyesinde birkaç kişi Rumluluğa gönül vermiş ve Rumca ayin icra etmek maksadıyla bir mülk inşa etmişlerdi. Bunlar Rum Ortodoks Cemaati yanında bulunmayı arzu etmişlerdi. Bu durum yetkililere arz edildiğinde yetkililer, Rumca ayin icra etmek için tedarik ettikleri mallarda bir mahzur olmadığını beyan etmişlerdi. Fakat yetkililer tarafından karye ahalisinin tamamen Ulah olduğu, devletin de onları Ulah olarak tanıdıkları ve bu durumun sakıncalı olabileceği söylenerek gereğinin yapılması gerektiği belirtilmişti. Çünkü daha önce böyle bir durum yaşanmış ve nahoş neticeler doğurmuştu. Şöyle ki, bu tarihten iki yıl önce böyle hevesleri olan birkaç kişi Etnik-i Eterya (Devlet Kuruluşu) Cemiyeti tarafından bazıları tehdit edilerek bazılarına da para verilmek suretiyle karyede Rum propagandası yaptırılmak istenmişti. Hatta birkaç Rum taraftarı pusu kurarak rovelver kurşunuyla cinayet dahi işlemişlerdi. Baskılara dayanamayan şahıslar bu durumu yetkililere itiraf edip tekrar Ulahça ayin ve eğitime geri dönerek olası fenalıkları önlemişlerdi. İşte bu nedenlerle yöneticiler, Rum çetelerinin azacağı ve Rum propagandasına zemin hazırlanacağı endişesiyle müsaade buyurmamışlardı.¹⁸¹

Bölgede Rum propagandası medya üzerinden de yürütülüyordu. Bunların bir örneği, 3 Kanûn-u evvel 1327 (16 Aralık 1911) yılında Yenice-i Vardar kazasının Gümence Nahiyesine bağlı Çernarika karyesinde yaşanmıştı. Şöyle ki; O dönemki Rum gazetelerinin nüshalarının birinde, Gümence Rum metropolit Vekilinin bir mektubuna atfen, Çernarika Karyesine, Gümence’de bulunan Nizamiye Yüzbaşısı ile Jandarma Mülazımı gelerek ahaliyi Ulah olmaya mecbur ve çocukların Ulah mektebine yazılmaları gerektiği yönündeki tehditleri iddiasıydı. Ayrıca, güya hükümet tarafından Ulah propagandası destekleniyor iddiası yer almaktaydı.¹⁸² Bu iddiaya cevaben

¹⁸⁰ Livadiye Halkı tarafından 8 Haziran 1326 (21 Haziran 1910), 24 Haziran 1326 (7 Temmuz 1910) ve 16 Haziran 1326 (29 Haziran 1910) tarihinde Gökili Kaymakamlığı’na gönderilen imzalı talep ve ricaların yer aldığı yazılar; **BOA. DH.SYS. 62/2, 1330 S 18**. Livadiye ahalisinin, metropolid’in karyelerine uğramaması için Gökili Kaymakamlığı’na verdiği Karye ahalsi, ihtiyar heyetinin ve papaz’ın imzalarının olduğu dilekçenin transkripsiyonu için bu araştırmanın ekler bölümünün ek 8 kısmına bakınız.

¹⁸¹ Gökili Kaymakamlığı Vekaleti’nden 26 Kanun-u evvel 1327 (3 Ocak 1911) tarihinde Selanik Vilayetine gönderilen tahrirat’ın sureti; **BOA. DH.SYS. 62/2, 1330 S 18**.

¹⁸² **BOA. DH.SYS. 62/2, 1330 S 18**

Çernarika ahali ve muhtarı Namına Aza Yenezade, Aza Yovan, Papa Nikola ve Aza Yovan Nate şöyle demişlerdi.

“ *Selanik’de münteşir Rum gazetelerinin geçen nüshalarının birinde Gümence Rum Metropolit Vekili’nin bir mektubuna atfen güya karyemize Gümence’de bulunan Nizamiye Yüzbaşı ile jandarma Mülazımı gelerek ahâliyi Ulah olmağa icbar ve çocuklarımızı Ulah mektebine irsal için tehdidâtda buldukları ve bu suretle buralarda vücudu tevehhüm olunan Ulah propagandasına hükümet tarafından muavenet edildiği vesâireyi bir takım hilaf-ı vâki ve hakikat yazılar bulunduğu kemal-i hayret ve taaccüble gördük bu bâbdaki asılsız isnadât ve rivayâtdan derecesiz te’sir olduğumuzdan su-i tes’ir hâsıl etmesi melhuz olan işbu neşriyâtın asılsız olduğunu arza mecbur olduk esasen Rum farzedilmek istenilen karyemiz ahâlisi cedd-i abd Ulah olduğunu gibi Ulahca tekellüm ve bu husus Patrikhâne’nin sinîn-i vefiredenberi bunca ikdamât u gayretine rağmen devam edegeldiği ve ibadethânelerimizde Ulahca icrâ-yı âyin ettiğimizi ve icabât-ı diniyemizi Ulah lisaniyla ifâ ve çocuklarımızı Ulah mektebine gönderdiğimizi ve karyeden dışarı çıkmayan sekenenin başka bir lisana vâkıf olmadığını arzederseler hâricden propagandaya ve tehdide hâcet kalmadığı ve bu bâbdaki neşriyâtın ne gibi asılsız delillere etdirildiği tebeyyün eder ahâlimiz şimdiye kadar hükümet-i meşrutâmızdan bir güne muğayir kanûn u nizam bir muameleye dıçar olduğu gibi zabıt-ı mumaileyhümânın dahi karyemize gelerek tehdidâtda buldukları sırf isnad-ı ez tasnîdir bizler Osmanlı Ulah doğduğumuz gibi Osmanlı Ulah öleceğimiz bu bâbda hâricden tehdidât u teşvikâta hâcet olmadığı ve bu gibi neşriyâtın hükümeti tarafgirlikle lekedar etmek gibi bir maksad iftirakcuyâneye mebnî olduğu ve her hususda meşrutiyetin nime’l-izâsına nâil olduğumuzu tahiyet-i şükranla arz ve bu gibi asılsız rivayâtın nazar-ı itibara alınmamasını istirham eyleriz.”¹⁸³*

Rumlar, Osmanlı’nın, Ulahların yanında yer alarak Ulahları Rumlara karşı kışkırttığını ve Rumlara karşı haksızlık ediliyor düşüncesini yayarak bu münakaşalarda kendilerinin haklı olduğunu yargısını güçlendirmek amacıyla mesnetsiz iddialarını sürdürüyor ve propaganda malzemesi haline getirmeye devam ediyordu. Bu amaçla Rumlar tarafından ortaya atılan bir diğer iddiaya göre, Gökili’de Metropolit Vekili’nin Ortodoks Ulah köylerini ziyaret etmemesi için memurlar tarafından çeşitli teşebbüslerde bulunduğu ve Boniçe Karyesine giden Gökili Kaymakam Vekili İbrahim Hayri ile

¹⁸³ Yenice-i Vardar Kazasına bağlı Gümence Nahiyesi’nin Çernerika Karyesi ahali tarafından 3 Kanun-u evvel 1327 (16 Aralık 1911) tarihinde kymakam’a gönderilen yazı; **BOA. DH.SYS. 62/2, 1330 S 18.**

jandarma Yüzbaşı'sının Rum Cemaati İhtiyar Meclisi azalarını, Rumluk ve Ortodokslukta kalmaya ısrar eden ahaliyi tehdit ettiklerini ayrıca ahaliyi Rumca selam vermemeleri, Metropolidhaneye ayak basmamaları ve köye gelecek olan Metropolit Efendi'ye, kadın ve kızlar aracılığıyla taş atılarak göçe zorlamak amacıyla halkın tembihlendiği iddiasıdır.¹⁸⁴ Bu durum karşısında Rum Patrikhanesi bu durumu Gökili kaymakamlığına şikâyete bulunmuştu.¹⁸⁵

Bu ve buna benze iddialar üzerine Sadr-ı Âzam, Dâhiliye Nezareti ve Hariciye Nezareti ile irtibat halinde olup bu hadiselerin takibatını yapıyordu.¹⁸⁶ Bu iddialar ağır iddialardı. Ordu ve devlet zan altında bırakılmıştı. Bu iddiaların yayılması, Osmanlı Devletinin Temel eşitlik prensiplerine ve devletin kendi hâkimiyeti altında varlığını devam ettiren hiçbir millet arasında ayırım gözetmediği yargısını zedeleyebilirdi. Çünkü Rumca yayın yapan Yeni Alitya gibi gazeteler bu propogandaları yayınlamak suretiyle sürekli gündemde tutuyordu. Buna mahal verilmemesi için iddiaların merkezinde yer alan karyede tahkikata başlanılmış ve oradaki halkın ifadesi alınmıştı.¹⁸⁷ Gökili'nin Boniçe karyesinde Selanik "Merkez Müddeâ-yı Umumisi" ve Kaza Vilâyet Polis Müdürü tarafından Karye ahalisinden alınan ifadelerden birkaçı şöye:

"Celbedilen Boniçe karyesi muhtarı otuz sekiz yaşında mütehemmil çocukları Yorgi veled-i Nikola'nın zabtedilen ifadesidir 29 Teşrin-i evvel 1327(11 Kasım 1911)

Köyünüz kaç hânedan ibaretdir kaç Rum ve kaç köyümüz üç yüz haneden ibaretdir ve hepsi Ulah unsuruna mensubdur. Mekteb ve kilise de Ulahca okuyoruz.esas lisan-ı maderzâdımız Ulahcadır.Köyde bir Hey'et-i İhtiyariye vardır. Bundan iki sene evveline kadar elli hâne kendilerini Rum addediyorlar ve çocuklarını Rum mektebine gönderirler idi. Halbuki beyan etdiğim vechile iki senedenberü hepimiz birleşdik.Ve kardaş gibi geçiniyoruz. Beynimizde hiçbir uygunsuzluk vâki olmamışdır şimdi rahatımızı bulduk.

Ulahlıkda kalmak için memurîn-i hükümet tarafından sizlere tazyikât icrâ edildiği haber veriliyor bu bâbdaki malumâtını beyan et

Polis Müdürü Merkez Müddeâ-yı Umumisi

¹⁸⁴ BOA. DH.SYS. 62/2, 1330 S 18.

¹⁸⁵ Selanik Valisi'nin 26 Zilhicce 1329 / 5 Kanun-u evvel 1327 (18 Aralık 1911) tarihinde Dâhiliye Nezareti'ne gönderdiği tahrirat; BOA. DH.SYS. 62/2, 1330 S 18.

¹⁸⁶ BOA. DH.SYS. 62/2, 1330 S 18.

¹⁸⁷ Dâhiliye Nezareti'ne gönderilen istihbarat yazısı; BOA. DH.SYS. 62/2, 1330 S 18.

Bu bâbda katiyen hiçkimse tazyikât icrâ etmediği gibi hiçbir söz bile söylemedi. İki sene evvel Ulah tarafına geçen Rumlarda kendi arzularıyla geçdiler. Şimdi halimizden memnunuz.

Geçenlerde Kaymakam Vekili ile Jandarma Yüzbaşı köye tahminen iki hafta mukaddem geldiler ve Avram Kâhya'nın evine geldiler mi? Köye gelmişler ise kime misafir kaldılar gittiler. Ve Avram Kâhya'nın daveti üzerine oraya gittiler.

İşte orada mumaillehyümanın Hey'et-i İhtiyariye'yi Rumlukda kalmağa ısrar edenlerin esamisini göstermek onun tehdid eylediklerini ve ahâliye birbirine Rumca selam vermemelerini ve Metropolithâne'ye ayak basmamalarını ve kariben köye gelecek olan Metropolit Efendi'ye kadınlar ve kızlar vâsıtasıyla taş tutturub avdete mecbur eylemeleri hususâtını tembih ettiklerini haber veriyorlar buna dair olan malumâtını da beyan et.

O gece bizde onlarla beraber idik. Konuşduk fakat öyle bir şey katiyyen vâki olmadı. Ahâliyede böyle bir tenbihât icrâ edildiğinin aslı yoktur. Eğer böyle bir hal vâki olmuş olsaydı bizde malumât alacaktık. Köyümüzde de bir Hey'et-i İhtiyariye vardır. Rum Cemaati Hey'et-i İhtiyariye'si yoktur.

Pekâla bu şikayete sebep nedir?

Bizde hayret ederiz. Çünkü umum köyün ittihad ettiği günden beri fevkâlede rahat yaşamaktayız.

Başka bir bildiğiniz veyahut diyeceğiniz var mıdır? Yokdur.

İfadenizi okudum doğru ise tasdik ediniz. Okudum doğrudur. Mühürlerim.

*Polis Müdürü Merkez Müddeâ-yı Umumisi Lumenice Karyesi
Muhatri “*

“Bonıçe karyesinden kırk yedi yaşında Ostoyo Oğlu Yorgi Meye'nin zabtedilen ifadesidir. 29 Teşrîn-i evvel 1327 (11 Kasım 1911)

Bundan iki hafta evvel köye gelen Kaymakam Vekili ve Jandarma yüzbaşı'sının Rum tarafını iltizam eden ahâliyi tehdid etdiklerini ve Rumca selam vermemek ve Metropolithâne'ye gitmemek ve köye gelecek Metropolit Efendiyi karı ve kızlara taş tutturub avdete mecbur etmek hususâtını tembih eylediklerini haber veriyorlar bu bâbda ki malumâtınızı beyan ediniz .

Bunlar katiyen doğru değildir. Umum köylü ittihad-ı tâm içinde yaşıyoruz. Köylü ittihad edildiğindenberü

Devam ediniz.

Köyümüzde hırsızlık bile olmuyor. Hilaf-ı hakikat bu gibi isnadât menfaatlerini köylünün iki olmasında köye Daskal Dimitri hempalarıdır.

Kaymakam Vekili ve Yüzbaşı Efendiler bu Daskal Dimitri ve Kahveci Petre ve Bakkal Anastas Yovan Petko'nun evinde çağırarak ve belindeki rovelveri göstererek tehdid etdiğini söylüyorlar.

Bende orada idim. Katiyyen rovelver göstermediler. Yalnız umum köylünün mütehammid olmasından mahsun olduklarını bilbeyan nasihatde bulundular

Başka bir diyeceğiniz var mıdır? Yokdur

İfadenizi okudum doğru ise imza ediniz. Doğrudur imza ederim

Polis Müdürü Merkez Müddeâ-yı Umumisi Yorgi Meye"

"Muhtar Yorgi veled-i Nikola'nın tekrar zabtedilen ifadesidir. 29 Teşrîn-i evvel 1327 (11 Kasım 1911)

Kaymakam Vekili ile jandarma Yüzbaşısının köyden gideceği sırada Daskal Yorgi Efendi ve Kahveci Petre ve Bakkal Anastas Yovan Nikola'nın hânesine çağırarak köye yürüyörsanız fakat geçen sene dayak yediniz bu sene ise dayak vermeyeceğim diyerek rovelverini göstererek tehdid etdiklerini haber veriyorlar sizde orada idiniz. Cereyân-ı vakîâyı beyan ediniz ifadenizi takdim ediniz.

Polis Müdürü Merkez Müddeâ-yu Umumisi

Katiyyen doğru değildi. Rovelver gösterildiği hilaf-ı vakîâdır. Yalnız merkûmun ile beraber cümlemize mütehammid olunuz. Birbiri aleyhinde bulunmayınız diyerek nasihatde bulundular zaten bu gibi nesâyih her vakit vaki oluyor."¹⁸⁸

İddialar üzerine Gökili Kaymakam Vekili İbrahim Hayri verdiği ifade de şunları demişti:

"Bundan yirmi gün mukaddem Balkan kolundaki kararı devr ü teftiş etmek üzere çıkmış idim. Livadiya, Uşân ve Boniçe karyelerine uğradığımda ahâlisi aba ayn-ı ced Ulah unsuru ve umumiyetle Ulahça tekellüm etmekde buldukları ve âmal-i hariciyeye hizmet ettirmek kasdıyla bu unsuru Rumlaşdırmak için ötedenberi teşkil edilmiş olan komite hey'etlerinin kuvve-i icrâiyesi bulunan eşkiya çeteleriye ikaa edilen cebr ü zulm üzerine bu ahâlinin rumlaşdırılmasına son derecede sa'y ü gayret edilmiş ve hükümetin kanun dairesinde hürriyet-i kavmiyeleri taht-ı te'min ve tekellüfle alınarak bu gibi erbâb-ı fesadın ihtisafklarından vikâye edilmiş olduklarını beyan ve bu defa dahi ayn-ı

¹⁸⁸ Boniçe Karyesi ahâlisi ile muhtarın ifadeleri; **BOA. DH.SYS. 62/2, 1330 S 18.** Boniçe Karyesi ahâlisi ile muhtarının bütün ifadelerinin yer aldığı belgelerin transkripsiyonu için bu çalışmanın ekler bölümünün ek 9 kısmına bakınız.

maksad üzerine Gökili Rum Metropolit Vekili'nin karaya çıkararak propaganda icrâ edeceğini ve Danko çetesinin bu havalide bulunduğunu bilbeyan cahil ve masum halka karşı ikâa edeceğini tehdid ve bu sayede efkâr u ifsadâtını husule getireceğini kara-yı mezkûr muhtar ve Hey'et-i İhtiyariyesi ve ileri gelenleri tarafından beyan-ı hal ve şikayet olunmuşdu. Hubbü'l-vazife şikayet-i vâkıa nazar-ı dikkate alınacağı ve âmal-i hâriciye hakkında ikâ edilecek telkinâta sem' ü itibar edilmemesi ve bu gibi ifsadâtda bulunmak isteyenleri canib-i hükümete ihbar u şikayet etmeleri hususu emr ü ihtar kılınmışdı. Metropolit Vekili Efendi'nin Boniçe'ye vâki olacak azimetine mümanât edilmemiştir. Ulah ahâlisine ne Ortodoksluğundan fekk-ü irtibatı ve ne de Ortodoksluğuna dâhil olmaları hakkında bir telkinâtın bulunmadığı gibi Metropolitihâne ile tamamı veya adem-i temasları hakkındaki hürriyetleri dahi katiyen ihlal edilmemiştir. Boniçe karyesiyle diğer balkan karasında Rum Daskal ve Papaz ve Rum Cemaatine mensub hiç kimse bulunmadığını ve bu sebebden mezkûr-u kara ahâlisi Metropolit Vekili'ni katiyen karyelerine kabul edemeyeceklerini beyan u ifade etmekte buldukları da vareste-i izahdır. Metropolit Vekili'nin vâki olan işbu şikayeti ise balkan kolunda mevcut bulunan ittihad ve itilafı salifü'l-arz maksad için ikâa edeceği ifsadâtle ihlal ü teşvişe muvaffak olamamızda ileri gelmiş olduğu ve memurîn-i hükümetin başlıca vazifesi emn ü asâyişi muhafaza ile emniyet ve selamet-i umumiyenin temini ve muhalif-i kanun-u hareket edenlerin tedibiyle mükellef olub şikayet ve rivayet-i vâkıa kizb ü isnaddan ibaret idüğü bedihi ve inde'l-hakikat tebeyyün edeceği maruzatıyla iadeten takdim kılınur”¹⁸⁹

İddialar üzerine Gökili Jandarma Kumandanı Yüzbaşı Mustafa Mahsud verdiği ifade de şunları demişti:

“Metropolit Vekili'nin Ortodoks Ulah köylerini ziyaret etmemesi için hiçbir teşebbüsde bulunmamış ve böyle bir teşebbüsün ittihazına lüzum bile hissedilmemiştir. Çünkü esasen Ulahların hukuk-u tâbiyeden meşrutiyet-i idarenin bahşeylediği imtiyazât-ı kavmiye ve lisaniyeden istifade eylediklerini ve bu sebebden ötedenberi kavmiyet ve lisanlarını unutturarak Rumlaşdırmak maksadıyla Rum papaz ve daskalları tarafından icrâ edilmiş tesirât ve telkinâtlarını temin ve istihsal etmek için daima sevk ü idare eyledikleri çetelerin envâ-yı mezâlim ve tehdite maruz kalmayacaklarını ve âmal-i meşruâlarından yani mensub oldukları Ulahlıktan katiyen ayrılmamak için köyelerine

¹⁸⁹ Gökili Kaymakam vekili İbrahim Hayri'nin 29 Teşrîn-i evvel 1327 (11 Kasım 1911) tarihindeki ifadesi; **BOA. DH.SYS. 62/2, 1330 S 18.**

hiçbir vechile Rum olarak papaz ve daskal kabul etmeyeceklerini ve Rum propagandasına sefiru olmayacaklarını dermiyan eylediklerinden Metropolit Vekili'nin iddia ve şikayâtı buradan bida ediyor ve Ulahların salifü'l-arz emel ü hayatlarını parçalamak maksadıyla hükümeti vasita ittihaz etmek istiyor ve bidâyetinde hükümetin kuvve-i icrâyesini para teklif ederek elde etmek istedi. Buba bi't-tabi muvafakat edilmediğinden ikinci bir tedbir olmak üzere şikayetin şekl ü mahiyeti değiştirilerek memurîn-i hükümetinde Uahlara muavenet ve Rumlaşmalarına mümanaât eyledikleri suretde tecelli etdiriliyor. Bu kabilden olarak Boniçe'ye gidildiği vakit giya Rum Hey'et-i İhtiyariyesi'ne Rumlukdan var kimileri Rumca konuşmamaları için tehdidâmiz ihtarât ve tenbihâtda bulunduğu tazi ediliyor. Halbuki karye-i mezkûrede esasen Rum Hey'et-i İhtiyariyesi olmadığı gibi içlerinde Rumca tekellüm etmesini üç kişi bile bilmez böyle olduğu halde serd ü iddia olunan tehdidât ve ihtarât neden münbais olsun Metropolit Vekili'nin kadınlar ve kızlar vasıtasıyla taş tutdurub köye kabul edildiği ciheti ise geçen sene Filorine Metropolit'inin Ulahların salifü'larz âmâl-i ifsadâtına binaen kabul edilmediği kendince tamamen malum bulunduğu dır. Hülasa burada dikkat edilecek ariz-i amik tahkik ü takib olunacak mühim bir hürriyet bir vazife var ise o da Ulahların dermiyan eyledikleri fikr ü emelde hakikaten bulunub bulunmadıklarının meydana çıkarılmasıdır. Burası tahakkuk etdikden sonra şikayâtın esbab-ı hakikiyesiyle Metropolit Vekili'nin Ulahlar tarafından kabul edilmemesindeki maksad kesb-i vuzûh edecektir”¹⁹⁰

Anlaşılabacağı üzere, yapılan soruşturmalar neticesinde iddialar asılsız çıkmıştı. Mezhep veya milliyetçi esaslı çatışmaların yaşandığı ortamlarda hükümetlerin propagandaya alet edilmesi kaçınılmazdı. Rumlar hükümeti kendi propagandasına dâhil etmekten kaçınmamıştı. Bu sayede kendi bir takım emellerini ve planlarını, devlete atfedilen bir takım başka hayali, uydurulmuş isnatları ön plana çıkararak gölgelemek ve böylece dikkatlerin kendi üzerlerinde yoğunlaşmasını önleyerek faaliyetlerini daha rahat bir şekilde yürütme gayreti içerisine girmişlerdi. Böylelikle daha önce yapılan faaliyetlerini meşru hale getirme gayesindeydiler. Ulahlar bu bölgelerde Rumlar tarafından ve özellikle de Patrikhane görevlileri vasıtasıyla baskı ve yıldırma politikalarına maruz bırakılmaktaydı. Rumlar bunun için medya da dâhil olmak üzere var güçleriyle çalışmaktaydılar. Ulahların dirençleri karşısında zorlanan Rumlar ve

¹⁹⁰ Gökili Jandarma Kumandanı Yüzbaşı Mustafa Maksud'un 29 Teşrîn-i evvel 1327 ((11 Kasım 1911) tarihindeki ifadesi; **BOA. DH.SYS. 62/2, 1330 S 18.**

Patrikhane, devlet görevlilerini de suçlamaktan da geri durmamışlardı. Yapılan suçlamalar karşısında yerel idarecilerden biri şu sözleri söylemekteydi:

*“Bu bölgelerde Hükümet Kanun-u Esasi’yi ve kavain-i mevcudeyi rehberi hareket ittihaz etmiştir. Hiçbir kimse hakkında fevka’l-kanun muamele edilmemiş, hususat-ı mezhebiye ve kavmiyeye asla müdahale olunmamıştır. Hükümet memurları hiçbir vakit vazifelerine ihanet etmemiştir.”*¹⁹¹

3.2. Ulahların Siyasi Faaliyetlerinden Ulah-Bulgaristan İlişkisi

3.2.1. Bulgar Eksarhlığı’nın kurulması ve Bulgarların “Makedonya” mücadelesi

Balkanlarda Osmanlı’nın otoritesinin de zayıflamasının etkisiyle ilk başlarda düzeni sağlama görevi kendisine verilen ve bu görevi 19.yüzyıla kadar çok fazla hata vermeden yerine getiren Rum Patrikhanesi, artık denge unsurunu gözeterek görev icra etmekten uzaklaşmıştı. Çünkü Rum Patrikhanesi, kendisi ve Yunanlıların çıkarına hizmet eder derecesinde faaliyetler yürütmeye başlamışlardı. Bu yönüyle de bölgede yapıcı olmaktan çok yıkıcı olmaya başlamışlardı. Nitekim Rum Patrikhanesi, diğer milletlere gereği gibi muamele etmiyor ve hatta onları asimile etme yoluna dahi gidiyordu. Böylece etkinliğini daha da artırma gayreti içerisindeydi. Örneğin İstanbul Rum Patrikliği, tarih 1800’lü yılları gösterdiğinde Metropolitlere gönderdiği bir yazı ile Bulgar mektep ve kiliselerinin kapılarına kilit vurulmasını ve kiliselerde yalnızca Yunanca yazılmış eserlerin okutulmasını emretmişti.¹⁹²

Makedonya bölgesi üzerinde tarihi emelleri bulunan Bulgarların, Rum Patrikhanesi’nin sergiledikleri yok sayma ve asimilasyon politikalarının da etkisiyle kendilerine ait milli kiliseye sahip olmaları isteği daha 1820’lerde ortaya çıkmaya başlamış ise de, Bulgarların bu konudaki ümitleri 1856 Islahat Fermanıyla zirve yapmıştı. Çünkü Islahat Fermanının yayınlanmasıyla, gayri Müslim milletlerin dinsel örgütlenmelerinde bunlara geniş yetkiler tanınıyordu. Yıllardır uğraş verdikleri milli kilise konusunda bu fırsatı yakalayan İstanbul’daki Bulgarlar da kendi milli kiliselerini gerçekleştirmek üzere harekete geçtiler. 1860 yılında bunlar, Fener Rum Patrikliğini ve Rum Ortodoks papazların dinsel yetkilerini artık tanımayacaklarını bildirdiler. Böylece Bulgarlar, 1860 yılının Nisan ayındaki Paskalya törenlerinde, Rum Patriğinin ismini

¹⁹¹ BOA.DH.SYS. 62/2, 1330 S 18.

¹⁹² Halil İnalçık, *Tanzimat ve Bulgar Meselesi*, Eren Yayınları, İstanbul, 1992, s. 17-18.

zikretmeyip, bunun yerine Osmanlı Padişahının ismini zikrettiler. Bunun üzerine, Bulgarlar ile Rum Patrikliği ve Rum Ortodoks kiliseleri arasında bir mücadele başlamış oluyordu. Ortodoksların koruyucusu olan Rusya ise Bulgarlara izin verilmemesi halinde onların Roma Kilisesine bağlanabilecekleri korkusuyla karşı çıkamadı. Nihayetinde, Osmanlı Devleti temsilcileri ile Rus elçisi İgnatıyef'in aracılığı ile Bulgarların ayrı bir kilisesi, yani Patrikliği olması ilkesi kabul edilerek, Padişahın 11 Mart 1870 tarihli fermanı ile Bulgar Patrikliği kuruldu. Bunun üzerine Rum Patriği, Bulgar Eksarlığı¹⁹³ ile bütün Bulgar piskoposlarını aforoz etti.¹⁹⁴

Makedonya Bulgarları, artık Rum kilisesinin etkisinde kurtulup, doğrudan doğruya kendi milli kiliselerine bağlanmak suretiyle, Bulgaristan'ın daha fazla etkisi altına giriyorlardı. O dönemde okular genellikle kiliselere bağlı olduğundan, Bulgaristan kendi papazları vasıtasıyla Makedonya Bulgarları üzerindeki propagandasında büyük bir avantaj elde ediyordu. Bu sebeple, Yunanistan ve Sırbistan da aynı şekilde hareket edince, Makedonya'da üç devletin mücadelesinde, papazlar ve öğretmenler etkin bir araç haline gelmekteydi. Bu gaye uğruna Bulgarların da Yunanlıların yaptığı gibi çetecilik faaliyetlerine başlamaları, bu sefer de çeteciler arasında da mücadele başlatmış ve bunlar bir yandan Osmanlı Devleti'ne karşı hareket ederken, diğer yandan da, birbirleriyle mücadele etmişlerdi.¹⁹⁵ Makedonya'da Çete savaşları özellikle Rum ve Bulgarlar arasında çok şiddetli geçmekteydi. Bundan dolayı taraflar çok kayıplar vermişlerdi. Rumlar kendi çetelerini Bulgar ve Ulahlar üzerinde çok aktif kullanmaktaydı. Bulgarların da buna karşılıkları bir o kadar sert olmuştu.

Yunan tarafının bu konudaki başarı ve ilerlemesi karşısında Bulgar kilisesi kendisini 1880'lerde zorluklarla karşı karşıya buldu. Eksarh yeni haklar için mücadele etmek yerine öncelikle hâlihazırda yasal olanakların sonuna kadar kullanılmasını daha acil bir görev olarak görmekteydi. Bulgarlar öncelikle Bulgar kilisesinin idare ettiği mevcut okullarla işe başladı. Fakat bu okullar, (bazı kentlerdeki okullar hariç) 1876-80 kriz yıllarında kapatılmıştı. Patriklik makamlarının düşmanca muhalefetlerine rağmen bu okulların yeniden açılması iznini artık Bab-ı Ali'den koparmak gerekiyordu. Bu uğraşlar sonucu ilk başarılar Selanik'te elde edildi. Bulgarlar daha 1879'da kentteki

¹⁹³ Eksarh, Doğu Roma İmparatorluğu'nda (Bizans İmparatorluğu), Patrik'in kendilerine verdiği yetkiyle kırsal kesimlerde ve taşralarda yönetici vasfıyla görev yapan din adamlarına verilen isimdi. Türk dil Kurumu sözlüğünde ise Doğu kilisesinde vazife gören paşpapaza verilen san olarak geçmektedir. Özcan, a.g.m., s. 355.

¹⁹⁴ Armaoğlu, a.g.e. , s. 582.

¹⁹⁵ Armaoğlu, a.g.e. , s. 582.

ilkokulu tekrar açarken, iki yıl sonra, 1881 yılında Selanik'te bir lise kurma iznini aldılar. Bundan sonra Bulgar "maarifi" Makedonya'da oldukça hızlı gelişti. Örneğin, 1882-83 öğretim yılında Makedonya'da 323 Bulgar öğretmeni ve 14.815 Bulgar öğrencisi varken, sonraki öğretim yılında 17.864 öğrenci için 375 Bulgar öğretmeni vardı. Bulgarlar tarafından 1883'te bir "Eksarhlık Okul Temsilciliği" kuruldu. Görevi, Makedonya'da eğitim ve öğretim alanındaki tüm çabaların koordinasyonunu sağlamaktı. Öğretmenlerin işe alınışı ve öğretim malzemelerinin sağlanması gibi önceleri okul cemaatlerine bırakılan görevler, bundan böyle bu makamın yetki alanına bırakıldı. Bu temsilciliğin kurulması, Makedonya'da Bulgar eğitiminin gelişmesindeki ilk büyük destek oldu.¹⁹⁶ 18 Eylül 1885 tarihinde Doğu Rumeli'nin Bulgaristan ile birleşmesi sonrası Bulgarların etkinliği daha da artmaya başladı.

3.2.2. Bulgar-Ulah yakınlaşması

Rumların Ulahları Rum Ortodoks Patrikhanesi'ne bağlı tutarak zamanla Rumlaştırma politikası, Ulahları Bulgarlara yakınlaştırmıştı. Osmanlı Devlet, Ulahlara kendi dilerinde eğitim ve ayin yapma serbestiyeti vermesine rağmen, bunları kendi çıkarlarına ters gören ve bu amaçla Ulahları asimile politikasına başlayan Rumlar, Ulahlar üzerinde baskı yapmaya devam etmişti. Bazı yerlerde savunmasız kalan Ulahlar, Rum komitelerine karşı kendilerini korumak ve karşı faaliyetler yürütmek üzere Ulah komiteleri oluşturmuşlardı. Bu Ulahlar, Makedonya'yı Bulgaristan'a dâhil etmek için Rumlarla çarpışan Bulgarları kendilerine müttefik olarak seçerek, Bulgar eşkiyası ile birlikte komiteciliğe başlamışlardı.¹⁹⁷

Örneğin, bu çetelerden bazıları olan Romen (Ulah), Pilistre, Ulah Tertibat-ı Dâhiliye ve Makedonya "Hürriyet yahud Ölüm" gibi çeteler Hicri 1325 (1907) yıllarında Rumeli topraklarında faaliyet göstermekteydi. Mesela, Kurbanova Karyesi civarlarında Ulah ve Bulgarlardan müteşekkil on kişilik bir çete yaptıkları faaliyet ve icraatlarla Osmanlı idare ve yöneticilerini rahatsız etmekle beraber bu çeteler buldukları yerlerde halka rahatsızlık veriyordu. 27 Mayıs 1325 (1907) yılında bu çetenin üyeleri, çobanları tehdit etmek suretiyle istediklerini yaptırmaya çalışmışlardı. Eşkiyaların ateş etmeleri üzerine eşkiya'nın bulunduğu mahalleye bir buçuk saat

¹⁹⁶ Adanır, a.g.e., s. 112.

¹⁹⁷ Arslan, a.g.m., s. 10-11.

mesafede bulunan Malovişte'deki “Müfreze-i Askeriye”¹⁹⁸ olay mahalline hareket ettikleri bir sırada eşkiyanın bulunduğu yere on dakikalık bir mesafede bulunan Pruspa müfreze-i Askeriyesine mensup olup pusu beklemekte olan Muhammed ve Veli çavuşlarının kumandalıklarını yaptığı kırk kişilik bir askeri grup, silah seslerini işitmeleriyle derhal pusu mahallini terk ile iki koldan onları kuşatmışlardı. Fakat çetelerin silahlı karşılık vermeleri üzerine çatışma yaşanmış ve çete reisi Aleksandır Kozman'ın da dâhil olduğu dört eşkiya ölü ele geçirilmiş ise de Osmanlı askerlerinden biri şehit olmuştu.¹⁹⁹

Bulgar ile bir kısım Ulahlarında dâhil olduğu bir Ulah-Bulgar Komitesi Ohri'ye bağlı Pozlubeşte köyüne saldırı düzenleyerek birisi muhtarın hanımı olmak üzere üç kadını öldürmüştü. Ayrıca, Gevgili Kazasının Kupa ve Huşan köylerinde yaşayan Ulahlardan bazıları da Bulgar çetelerine yardım için onlara katılmışlardı.²⁰⁰

Rum Patrikhanesinin Ulahların kendi din adamları ile ibadet etmelerine müsaade etmemesi dolayısıyla Ulahlar da Bulgar Eksarhanesi'ne yönelmişlerdi. Mesela, Manastır Şehir merkezinde Ulahlar kiraladıkları evin bir odasını mabet olarak kullanmaya başlamışlardı. Rum Patrikhanesine bağlı olmaları dolayısıyla yeni bir kilisenin açılması için Manastır'daki Rum Metropoliti, Osmanlı Yöneticilerinden bu mabedin izinsiz açıldığı için kapatılmasını talep etmişti. Bunun üzerine nüfus tespiti zaruri görülmüş ve yapılan nüfus sayımı neticesinde, Osmanlı memurları, Manastır Merkezinde 600'den fazla Ulah olduğu, ancak bu Ulah kilisesinin açılması halinde Ulah olduğunu açıklayacakların sayısının daha da artacağını tespit etmişlerdi. Ulahların kilise açmasını engelleyerek onları Rumlaştırmak isteyen Rum Metropoliti, Ulahça ayin yapan Ulah papazlarını da aforoz ediyordu. Rum Patrikhanesi vasıtası ile Rumlaştırılmasına karşı çıkan Ulahlar da, kendileri için daha uygun buldukları Bulgar Eksarhanesi'ne yöneliyorlardı. Rum Metropolitlerinin Ulah din adamlarına uyguladıkları baskı ve yıldırma politikalarının yüzlercesinden sadece bir örneği de Ohride yaşanmıştı. Ohri'de Ulahlara kendi dillerinde ayin yaptırtmak isteyen papaz Rum Metropoliti tarafından din adamlığına dâhil edilmemişti. O da Bulgar Metropoliti'ne müracaat ederek Bulgar Eksarhanesi'ne bağlanmış ve Eksarklık tarafından din adamlığına dâhil edilmişti. Bu papazla birlikte orada yaşayan Ulahlar da Bulgar Eksarhanesi'ne bağlı kiliselerde Ulahça ayin icra etmeye başlamışlardı. Fakat

¹⁹⁸ Bir kıta asker. Parlatır, a.g.e. s. 1166.

¹⁹⁹ BOA. TFR.I.MN.. 137/13690, 1325 B 19 27

²⁰⁰ Arslan, a.g.m., s. 10-11.

Ulah din adamları yeri geldiğinde Bulgar Eksarhlığından da ayrılabilir durumdaydı.²⁰¹

Rumların bölge üzerinde oynadığı politika ve asimilasyon hareketleri Ulahları Bulgarlara yakınlaştıyordu fakat sadece bu tek bir sebep değildi. Osmanlı Devleti tarafından Rumeli topraklarında 20. yüzyılın ilk yıllarına kadar Arnavut ve Ulah Hıristiyanlarına kendi dilleriyle ayin icra etmelerine müsaade edilmemesi de Arnavut ve Ulah Hıristiyanlarının bir kısmı Bulgarlara katılmalarını sağlamıştı. Böylece Ulahların bu yönelimleri, “**Devlet-i Aliye**” için tehlikeli unsurlardan birini teşkil eden Bulgar fırkalarına takviye niteliği taşıyordu.²⁰²

Ulahlar, Rumların baskı ve tehditlerinden dolayı kendisi için daha az tehlikeli gördüğü Bulgarlara kısmi olarak yakınlaşmaktaydı. Bu durum Ulahların da Bulgarların birtakım faaliyetlerine iştirak etmesini kolaylaştırıyordu. Ulahların hem çete faaliyetlerinde hem de kilise işlerinde Bulgarlara yakınlaşması ve onlarla işbirliği yapmaları Osmanlı Hükümeti tarafından da yakinen takip ediliyor ve görülüyordu. Bu durum Osmanlı Devleti’ni korkutmuştu. 1904 yılında, Makedonya’da millet mücadelelerinin kızıştığı bir sırada, Osmanlı yönetimini daha da tedirgin eden bir gelişme yaşanmıştı. Bu bölgedeki Ulahlar Bulgar eşkıyası ile birlikte hareket ederek etrafa zarar vermeye başlamışlardı. Bununla da kalmayan Ulahlar, Manastır’da dini olarak bağlı buldukları Rum Patrikhanesini terk ederek papazlarıyla beraber Bulgar Eksarhanesine geçmeye teşebbüs etmişlerdi. Makedonya’da dengeleri sarsacak ve Osmanlıya zararı dokunacak böyle bir gelişmeden haberdar olan II. Abdülhamid, daha başlangıç aşamasında olan bu meselede gerekli tedbirlerin alınarak, Ulahların, Bulgar Eksarhanesine geçiş teşebbüslerinin engellenmesini emretmişti.²⁰³

Osmanlı toprakları olan Makedonya bölgesi üzerinde Bulgar ve Rumların nüfus elde etme adına yıkıcı faaliyetleri olduğundan Osmanlı Devleti bu her iki milleti de tehlikeli görüyordu. Fakat Osmanlı Devleti özellikle Bulgarları daha fazla tehlikeli görüyordu. Bundan dolayıdır ki, 20. yüzyılın ilk yılları ve öncesinde Osmanlı Devletinin yönetimi, Bulgarlara karşı Rum Patrikhanesinin imtiyazını koruyordu. Çünkü o dönemde Bulgarlara nispetle Rumlar daha az tehlikeli görünüyordu. Bundan dolayı, Patrikhanenin mektep ve kiliseleri elinde bulundurduğu yerlerde Bulgarlara ve Bulgarlara yakınlaşma emareleri gösteren Ulahlara da mektep ve kilise inşası için ya

²⁰¹ Arslan, a.g.m., s.10-11.

²⁰² BOA. TFR. I.MKM.36/3518 - 1327 B 11.

²⁰³ Arslan, a.g.m., s. 10-11.

büsbütün ruhsat vermiyor, ya da ruhsat meselesini zorlaştırıyordu.²⁰⁴ Çünkü Bulgaristan'ın bölgede yıkıma yol açabilecek büyük bir potansiyelinin olmasının yanı sıra Osmanlı Devletine karşı bölgedeki diğer milletlerle birlik kurma potansiyeli de mevcuttu. Ayrıca Bulgarlar bölgede Ruslar ile birlikte Panslavizm politikaları yürütüyorlardı.

3.3. Ulahların Siyasi Faaliyetlerinden Ulah-Romanya İlişkisi

Ulahların lisanı Latince'den ayrı olmasına rağmen nesilleri Romalılara dayanmaktaydı.²⁰⁵ Romanyalılar ise Romalılarla neslen uyuştuklarını öngördüklerinden dolayı Ulahları kendilerine yakın görüyor ve aynı ırktan geldiklerini beyan ediyorlardı.²⁰⁶ Ulahlar bu sebeple Romanya Devleti ile sıkı bir ilişkileri olmuştu. Romanya Devleti Makedonya bölgesinde Ulahların hamiliğini yapmaktaydı. Özellikle de Rum ve Bulgar unsurların bölge üzerindeki emelleri doğrultusunda Ulahlara karşı uygulamaya koydukları politikalara karşı Romanya, Ulahların yanında yer almışlardı. Ulahlar ile Romanyalılar cereyan eden bu tür saldırı ve üzüntü verici durumlara karşı hissiyatları ve fikirleri aynıydı. Romanya, bu amaçla Osmanlı Devletiyle Ulahlar konusunda daima irtibat halindeydi. Romanya, bir yandan kendi kamuoyu ile Ulahların belli sıkıntılarını dile getirirken diğer yandan da Ulahların maruz kaldıkları sıkıntıların çözümünü için Osmanlı Devletine baskı yapmaktaydı. Özellikle bu baskı ve hassasiyetler 20. yüzyılın başlarına gelindiğinde artmıştı.

Romanya Devleti, Ulahların büyük bir destekçisi olmakla beraber aynı zamanda Ulahlar vasıtasıyla Makedonya bölgesi üzerinde nüfuzunu artırma gayesi gütmekteydi. Nitekim Romanya Devleti, Ulah mekteplerinin müfettişi olarak kendini gören Apostol Margared'i nüfuz ve itibar kazanmak amacıyla destekliyor ve teşvik ediyordu.²⁰⁷ 18. yüzyılda Romanya'nın resmi devlet kurumlarının desteğiyle Makedonya'da Romen diliyle eğitim ve yayın icra edilen okul ile kiliseler açılmaktaydı.²⁰⁸ 19. yüzyılın ortalarından itibaren Makedonya'da mektep ve kiliseler meselesi bölge ülkelerinin dış politikalarında önemli bir yer teşkil ettiğinden Romanya Devleti, Ulah mektepleri konusunda daha bir ilgili hale geldi. Bu amaçla Romanya Devleti, Makedonya'da Ulah

²⁰⁴ BOA. TFR. I.MKM. 36/3518-1327 B 11. Siroz Mutasarrıflığının 15 Kanun-u Sani [1]324 tarihli tahrirat'ın sureti.

²⁰⁵ BOA. TFR.I.MKM. 4/304, 1321 R 06.

²⁰⁶ BOA. İ. DH. 1433/37, 1323

²⁰⁷ BOA.A.} MKT.MHM. 677/6, 1313 Za 21-32.

²⁰⁸ Abbas, a.g.t., s. 98.

mekteplerinin açılmasını desteklemekle birlikte Ulah mekteplerinin masraflarının bir kısmını kendi hazinesinde ve kendi halkının bağışlarıyla karşılamaktaydı. Mesela, Romanya Hükümeti tarafından Osmanlı toprakları olan Rumeli’de bulunan Romanya ve Ulah eğitim ve dini müesseselerine 1904-1905 yılları için dört yüz bin Franklık bir bütçe tahsis edilmişti. Bu bütçeden Rumeli’deki Ulah mektepleri ve kiliselerine toplamda üç yüz doksan bin Frank ayrılmıştı. Bazı okullara ne kadar gönderildiği aşağıdaki tabloda verilmiştir.²⁰⁹

Romanya Hükümeti tarafından yardım parası gönderilen okullar	Para miktarı
Manastır mekteb-i idadisine	58276 Frank
Manastır kız sana-i mektebine	26500 Frank
Selanik ticaret mektebine	36195 Frank
Yanya ticaret mektebine	24260 Frank
Sofya zükûr ve inâs mekteplerine	17240 Frank
Manastır da hastahane muavenet için	3040 Frank
..... Vişned enstitüsüne	10000 Frank
Tortofya mektebine	6150 Frank
Romanya’ya ve İstanbul’a gönderilen talebe ücret tahsilyesine	12808 Frank
Rumeli şahane vilayetlerinde kilise ve mektepler heyet-i idaresi müstahdemine	17180 Frank
Memalîk-i ecnebiye’ye gönderilen paranın komisyonu	2500 Frank
Fevkalede masarîf ve zemaim karşılığı	14571 Frank
Toplamda	228720 Frank

Bunun yanında Osmanlı’daki Ulah okulları için ders kitapları ve öğretmenler de Romanya’dan gönderiliyor ve bunların masraflarını Romanya Hükümeti karşılıyordu.²¹⁰ Romanya Devleti’nin bu ve buna benzer desteklerinden dolayı bazı kesimlerdeki Osmanlı Ulahları, Makedonya’da Rumlara karşı başarılı eğitim, din, sanat, kültür, ekonomi ve siyasi propaganda faaliyetleri düzenlemişlerdi.²¹¹ Romanya’nın bu şekilde davranması, yazının ilerleyen bölümlerinde de görüleceği üzere bazı Ulahları,

²⁰⁹ BOA. BEO, 2355 / 176598, 1322 R 8 3. Romanya Hükümeti tarafından Ulah mekteplerine tahsis edilen paralardan, hangi illerdeki okullara ne kadar gönderildiğine dair daha ayrıntılı bilgi içeren orijinal belge için bu araştırmanın ekler bölümündeki ek 10 ve transkripsiyonu için de ek 11 kısmına bakınız.

²¹⁰ Mehmet Hacısalihoğlu, “1878-1918 Arasında Romanya: İç ve Dış Siyaset ve Azınlıklar”, *Tarih Bilinci-Tarih ve Kültür Dergisi / Özel Sayı: Dünü ve Bugünü ile Balkanlar*Sayı: 17-18, İstanbul, 2012, ss. 40-44, s. 143.

²¹¹ Hamzaoğlu, a.g.e., s. 269.

Romanya'nın kendilerine müdahalesinin fazla olduğu gerekçesiyle endişeye sevk etmekte ve rahatsız etmekteydi.

3.3.1. Osmanlı-Ulah ile Osmanlı-Romanya ilişkilerinde iki dönüm noktası

3.3.1.1. Romanya kamuoyu baskısı

Ulahların bölgede maruz kaldıkları bir takım problemler ve Rum çetelerinin Ulahlara karşı giriştikleri katliamlar, Romanya bürokrasisini olduğu kadar Romanya Kamuoyunu da ayaklandırmaktaydı.

Bu sebeplere paralel olarak Romanya'da bulunan muhalefet partisi Serbesti Fırkasının vasıtasıyla 1905 tarihinde neşr olunan İndependence Roman gazetesinde yer alan bir makale çok etkili olmuştu. Makaleye göre, Ulahların beyan olunan amali mekteplerinde kendi lisanlarıyla eğitim ve öğretim, kiliselerinde kendi papazları ve **“Lisan-ı Millileriyle”** ayin icra etmek ve çoğunlukla sakin oldukları yerlerde diğer milletlerden muhtarlar tayin olunduğu gibi aynı şekilde Uahlardan dahi muhtar seçilmesi ve tayini yapılmak suretiyle Ulahların kavmiyetlerini muhafaza etmek hususundan ibaret olan istekleri yazılmıştı. Diğer taraftan da makalede Romanya'nın, Osmanlı Hükümetinin, Uahları himaye etme ümidini taşıdıkları yer almakla birlikte Osmanlı Hükümeti'nin, Ulahların isteklerine engel olmaması gerektiği yer almıştı.²¹²

Makaleye göre ayrıca, Osmanlı Hükümeti, Uahlara düşmanca tavır sergileyen Yunan eşkiya çetelerine şiddetle karşı çıkma teminatını yerine getirememekteydi. Halbuki, Osmanlı Devleti'nin verdiği teminatı ciddiye alması gerekiyordu. Yine Onlara göre Osmanlı bürokrasisi öteden beri üzerine düşen görevi yerine getirememekte ve Osmanlı memurları bu hususlarda tembelik ve gaflet içerisindeydi. Bab-ı Ali'nin Yunan eşkiyasının çıkışından müte'essir olmak şöyle dursun bunları Bulgar komitecilerine karşı sevk etmek için dolayısıyla teşvik ettiğine dair Devlet-ı Aliye hasımları tarafından ortaya atılan iddialar olduğu ve **“Hükümet-i Seniye”**nin karışıklıklara karışıklıklarla mukabele etmemesi gerektiği yer almaktaydı. Makale yazarları, Uahlara karşı gerek Osmanlı hükümeti'nin gerekse de diğer milletlerin politika ve davranışlarından endişe ettiklerini söylemişlerdi. Her ne kadar Yunan çetelerinin maksadı Bulgarlara karşı gelmek ise kendileri için daha az tehlikeli olan silahsız Uahlara saldırmayı tercih ettiklerini söylemekteydiler. Osmanlı Hükümeti'ne karşı sadakate devam ve etraflarındaki baskı ve tehditlerine rağmen doğru tavırlarından vazgeçmeyen Uahlardan

²¹² BOA.DH.MKT. 961/58, 1323 Ra 23.

himaye edilmesi bir kez daha önemli bir vazife olduğu ve Ulahların doğru yolu takip ettiği yerlerde Bulgar ve Yunanlar gibi silaha sarılmadıklarından, Ulahların, üzüntülerini tekrar dile getirme gereği duyacağı sebeplere meydan verilmemesi gerektiği beyan edilmekteydi.²¹³

Ulahlar hakkında hasasiyetlerin arttığı bir dönemde, Ulahlar'a yönelik endişelerinden dolayı Romanya da bulunan Makedonya ve Romalılar Cemiyeti, Yunan çetelerinin Ulah aleyhindeki faaliyetlerini sorgulatmak için bir miting tertip etmeyi düşünmüşlerdi. Yapılması planlanan miting ve yürüyüşün asıl amacı Yunan çete ve eşkiyalarına karşı olan farkındalığı artırmaktı.²¹⁴ Nitekim bu mitingin yapılması fikrinin ortaya çıkmasından Romanya Kamuoyu'nun da etkisi vardı.

3.3.1.2. Yanya Hadisesi

Yanya Vilayetinde bulunan Ulah mektepleri müfettişine yardım etmek üzere Nikola Tacid ile Enderya Palambac adında hüviyetleri meçhul iki zat 1905 yılında Yanya'ya gitmişlerdi. Yanya'daki Ulah mektepleri, Ulah cemaati tarafından inşa edilmiş olup başka herhangi bir resmi idareyle ilişkisi ve irtibatı olmadığı ve bu kişilerin bu mektepleri teftiş etme haklarının olup olmadığı bilinemediğinden bahisle konu Maarif Nezareti tarafından Vilayet Maarif Müdürlüğüne bildirilmiş ve Maarif Müdürlüğü tarafından kendilerine Yanya'daki mevcut Ulah mektepleri işine karışmamaları gerektiği tebliğ edilmiş ve tutuklanmışlardı. Durum üzerine Romanya Konsolosu Yanya Valisine giderek bu kişilerin engellenmelerinin ve tutuklanmalarının sebebini hoş olmayan ve kaba bir dil ile sormuştu. Bunun üzerine Yanya Valisi kendisine, Ulah tebaasına müdahaleye ve himayeye Konsolosun bir hak ve yetkisi olmadığını söylemesi üzerine Romanya Konsolosu, talep ve ifadesinde ısrar ile “*siz Rum propagandasına hizmet ediyorsunuz*” sözüyle sert bir karşılık vererek oradan ayrılmıştı.²¹⁵ Öyle anlaşılıyor ki, iki taraf arasında sert bir üslup kullanılmıştı. Çünkü Romanya konsolosu, verdiği ifadede, Yanya Valisinin kendisine Berlin Antlaşmasında Romanyalılar için Rumeli'de hiçbir hak ve imtiyaz verilmediğine binaen Ulah mektep ve müesseselerini tanımayacağını söylediğini iddia etmekte ve ayrıca Yanya Valisi tarafından kendilerine birkaç Ulah'ın daha bu konuda takip edilmekte olduğunu söylediğini iddia ediyordu. Fakat Yanya Valisi Osman tarafından Yıldız Sarayı

²¹³ BOA. İ. DH. 1433/37, 1323

²¹⁴ BOA. İ. DH. 1433/37, 1323

²¹⁵ BOA. DH.MKT. 955/22, 1323 Ra 2.

Hümayunu Baş Kitabet Dairesine yazılan 29 Nisan 1321(12 Mayıs 1905) tarihli yazıda, Romanya Konsolosunun birincisinde yalnız olarak ikincisinde Konsoloshane tercümanıyla beraber olmak üzere iki kez geldiği ve kendileri tarafından incitici en ufak bir söz dahi söylenmediği ve hatta Romanya Konsolosunun, “*Siz Rum propagandasına hizmet ediyorsunuz*” yolunda sarf ettiği sözlere dahi nezaket kuralları dâhilinde cevap verildiği ifade edilmekteydi.²¹⁶ Yanya Valisine göre, Konsolosun bu tavrı ile Konsolosluğun ilişkisi ve münasebeti olmayan işlere müdahalede ısrar etmesi dikkat çekiciydi. Yanya Valisi, Konsolosluğun ne yapmaya çalıştığını 20 Nisan 1321 (3 Mayıs 1905) tarihinde şu sözlerle ifade etmekteydi:

“(…) *Burada şimdiye kadar Rum ve Ulah unsurları beyninde mucib tezdad ve münafaret bir şey yok iken Rumeli şahanenin sair mahallerinde zuhur iden ihtilafat ve münakaşat misillü istid’aları kilise ve mektebler vesile edilerek iki millet meyanında bir zıddiyet ve münafaret hasıl etmek ve bu cihetle amal-ı muzıralarını tervic ve te’mine yol bulmak maksadıyla burada da ihdas edilen Romanya konsolosunun teşekkülünde bila-iltizam bu gibi ahval ve münakaşatın tedricen meydan aldığı görülmekte olduğundan atiyen devam-ı takdirinin müşkilat-ı siyasiye ve gava’il-i dâhiliye hudusi tabi’ ve emsali delaletiyle müsbet bulunduğu için konsolosun ve sa’irenin bu misillü müdahale ve teşebüsâtına ve hali hazırın yani statuko’nun tağyirine taraf-ı çakiranemden katiyen meydan verilmeyeceği (…)*”²¹⁷

Aslında Yanya idarecilerine göre, Ulah mektepleri müfettişine yardım etmek maksadıyla Yanya’ya giden Tacid ile Palanbac, Romanya Hükümeti Hariciye Nezareti bünyesinde bulunan “Ketebe” den olup Yanya Ve İşkodra Vilayetlerine memuren gitmişlerdi. Ayrıca bunlar, Filibe’de bulunduğu rivayet edilen Keyka nam adlı fesatçı cemiyetine mensup fesat erbabından olup, Manastır, Selanik, Yanya ve İşkodra Vilayetlerinde Romanya ve Arnavutluk komite cemiyetleri meydana getirmeye, halkı birbirine düşürmeye ve bahsi edilen komitelere gizliden yardım parası toplamak için müfettiş, muallim vesaire namları altında Romanya Hükümeti pasaportuyla Rumeli Vilayetlerine girmeye çalışan kişilerden oluşuyordu Bu durum Yanya Valisi tarafından sonradan idarecilere haber verilmişti.²¹⁸ Hatta Yanya Valiliğinden

²¹⁶ BOA. İ.DH. 1433/42, 1323 Ra 8 10.

²¹⁷ Yanya Valisi Osman tarafından 20 Nisan 1321 (3 Mayıs 1905) tarihinde yazılan yazı; BOA. DH.MKT. 955/22, 1323 Ra 2.

²¹⁸ Konuyla ilgili Yanya’dan Sadrazama gönderilen yazı; BOA. DH.MKT. 955/22, 1323 Ra 2. Yanaya’dan Sadrazam’a gönderilen yazının orijinal belgesi için bu çalışmanın ekler bölümünün ek 27 ve transkripsiyonu için ek 28 kısmına bakınız.

bildirildiğine göre meydana gelen bu olaydan birkaç gün önce Zağor Nahiyesinin Vusa Karyesi Rum Kilisesinde Ulah Lisanınca ayin okutturmak maksadıyla bazı yıkıcı hareketlerde bulunarak kariye ahalisinden bazılarını darp eden ve Rum Papazlarının ayin kitaplarını yırtmaya teşebbüsle iki millet arasında bir hadise çıkarmaya çalışan Kariye halkından bir takım Ulahların bu hareketleri ve saldırganlıkları Tacid ile arkadaşının tahrik ve teşviki neticesinde olmuştu.²¹⁹ Muhtemeldir ki, Yanya Valisi bunları bildiğinden veya sezdiğinden dolayı bu kişileri tutuklatmıştı. Zaten daha öncesinde de Romanya Devleti, Ulah mekteplerinin müfettişi olarak kendini gören Margared'i bölge üzerinde nüfuz ve itibar kazanmak amacıyla destekliyor ve teşvik ediyordu.²²⁰

Bu durum adeta iki devlet arasında bir krize neden olmuştu. Bu kriz o dönemlerde taraflarlarca “**Yanya Hadisesi**” olarak tabir edilmekteydi. Romanya Hükümeti, kendilerince bu olayı elem verici olarak görmüş ve bu olayı çok ciddiye almıştı. Romanya Hükümeti, ısrarla bu kişilerin serbest bırakılmasını istemekteydi. Bu kişilerin tutuklanmasına gerekçe olarak hüviyetlerinin meçhul ve “**Tavsiyemeleri**”nin olmadığı gösterilmişse de Romanya Sefareti, 11 Mayıs 1905 tarihinde Hariciye Nezaretine, Bab-ı Aliye ve Maarif Nezaretince verilmiş olan Resmî “Tavsiyemeler” dikkate alınmayarak Yanya’da tutuklu bulunan mektep müfettişlerinin derhal tahliye edilmeleri ve bunların maruz kaldıkları zarar ve ziyanın karşılanması, Yanya Valisi tarafından Romanya Konsolosundan özür dilenmesi, bu olmadığı halde valinin azli ve Osmanlı Topraklarında bulunan Romanyalıların diğer gayr-ı Müslim tebaanın istifade ettikleri hukuka eşit hukuk ile ayrı bir millet olarak tanınması şeklinde kendi isteklerinin yer aldığı ultimatom niteliğinde bir yazı göndermişti. Devamında ise “(...) *eğer Devlet-i Âliye bu istekleri karşılamaz ise Romanya Hükümeti bu Yanya Hadisesini gayet vahim bir surette neticelendirmeye azim etmiştir(...)*” denilmekteydi.²²¹

29 Nisan 1321 (12 Mayıs 1905) günü Yıldız Sarayından gönderilen 27 Nisan 1321 (10 Mayıs 1905) tarihli telgrafla validen kişilerin serbest bırakılması istenmişti. Vali ise 29 Nisan 1321 (12 Mayıs 1905) tarihinde Yıldız Sarayına gönderdiği tahriratta,

²¹⁹ BOA. DH.MKT. 955/22, 1323 Ra 2.

²²⁰ Maarif Nâzırı'nın 23 Rebiü'l-evvel 1314 / 20 Ağustos 1312 (1 Eylül 1896) tarihinde Sadrazama gönderdiği tezkere; BOA. A.} MKT.MHM. 677/6, 1313 Za 21-32.

²²¹ BOA. İ.DH. 1433/42, 1323 Ra 8 10.

kişilerin derhal tahliye edildiklerini ve vilayetten çıkarılmak üzere sevk edildiklerini yazmaktaydı.²²²

Romanya Hükümeti'nin baskısı sonucu tacid ile arkadaşı serbest bırakılmak zorunda kalınmıştı. Roman Hükümeti'nin bölge üzerinde oynadığı siyasi rolde Ulahlar temel dayanak noktalarıydı. Çünkü Romanya Ulahların köken olarak kendilerine akraba olarak görüyordu. Romanya, Rumeli topraklarında bulunan Ulahlar üzerinden diğer milletlerin farklı emelleri olduğunu, özellikle de Rumların Ulahları asimile faaliyetlerini hızlandırdıklarını gördüklerinden dolayı Osmanlı topraklarında bulunan Ulahların diğer gayrı Müslimlerin yararlanmakta oldukları hukuka eşit hukukla ayrı bir millet olarak tanınmasını istiyorlardı. Daha önce Margared vasıtasıyla sonrasında da yukarıda bahsi geçen yöntemlere benzer yollarla Romanya, bölgede bulunan Ulahlar üzerinde varlığını hissettirmeye ve etkinliğini artırmaya çalışıyordu. Romanya Hükümeti, bu sebebe yönelik olarak faaliyetlerin engellenmesi yönündeki teşebbüsleri çok ciddiye alıyor ve sert tepki gösteriyordu.

Yanya Vilayetince, Romanya Hükümeti tarafından Osmanlı'dan talep edilen, “**Memâlik-i Şahane**” de bulunan Ulahların, orada bulunan diğer gayrı Müslimlerin yararlandıkları hukuka eşit bir hukukla ayrı bir millet olarak tanınması yönündeki istekleri karşılamanın bazı sakıncaları olabileceği düşünülüyordu. Yanya Vilayeti idarecilerine göre, Rumeli'deki gayrı Müslimler arasında şiddetli bir geçimsizlik olduğu o zamanlarda hükümetçe tamamına “**Muamele-i Müsavâtkarâne**”²²³ gösterilmesi “**Lazıme-i Maslahattan**”²²⁴ bulunacağı halde Tacit ile arkadaşına o an kanun üstü bir takım muamelelerde bulunulması ve Ulah çocuklarının Rum mekteplerine devam etmeleri mecburiyetini sona erdirecek uygulamalarda bulunulması, devletin mevcut kanunlarına ve hükümetin menfaatine olmayacağı gibi, Rumeli'de mevcut bulunan Bulgar, Rum ve Sırp cemaatlerine mahsus birçok mektepler mevcut iken yalnız Ulah mektep ve muallimleri hakkında vuku bulacak ani uygulamalardan devletçe zarara girileceği düşünülüyordu. Ayrıca onlara göre Rumeli'de bulunan Rumların Ulahlarla Arnavutlara kendi lisanlarını öğretmek ve öğrettirmek üzere her türlü teşebbüsattan geri durmamaları bu meseleyle irtibatlıydı.²²⁵

²²² BOA. İ.DH. 1433/42, 1323 Ra 8 10.

²²³ Eşit bir şekilde muamele edilmesi., Parlatır, a.g.e., s. 1192.

²²⁴ Barış, güven ve huzur gereği., Parlatır, a.g.e., s. 1017.

²²⁵ BOA. DH.MKT. 955/22, 1323 Ra 2.

Rumeli de bulunan Ulahların, kendilerine mahsus yeniden kiliseler inşası ve ayrıca metropolitler tayini gibi talepler, Rum Patrikhanesince şiddetle tepki verilecek ve itiraz edilecek durumlardı. Fakat bu durumda Ulahlar, kendi mekteplerinde kendi lisanlarıyla eğitim ve öğretim yapmak, kiliselerinde kendi papazları ve milli lisanlarıyla ayin icra etmek ve çoğunlukla buldukları mahallerde diğer kavimlerin muhtarları olduğu gibi Ulahlardan dahi muhtar seçilmesi ve tayin edilmesini istiyorlardı.²²⁶ Memâlik-i Şahane’de bulunan çeşitli kavimlerin hepsi hakkında eşit muamelede bulunma zaten devletçe birliktelik arz ederek **“Kavâid-i Esasiye”**²²⁷ gereğince vardı.²²⁸ Hatta o yıllara değin Maarif Nizamnamesi’nin altıncı maddesi hükmünce her kavim konuştuğu dil üzerine eğitim icra etme hakkına sahipti.²²⁹ Fakat daha önce Ulahlar, bir millet olarak tanınmadığı, bir millet bilincinden yoksun olduğu ve Ortodoks olarak çoğu yerlerde Rum olarak bilindikleri için bu haklardan yararlanamamışlardı. Osmanlı Devleti de bu konuda bir gayret sarfetmemişti.

Hem Romanya Kamuoyunun tutumu (özelikle de İndepandance Roman gazetesinde söz konusu makale’nin yayımlanması) hem de Yanya Hadisesi’nin meydana gelmesi ve bu her iki durumun aynı zaman diliminde vuku bulması, Osmanlı yönetimi üzerindeki baskıyı artırmıştı. Osmanlı yöneticileri, Meclis-i vükela’da yaptıkları müzakere sonucunda, Ulahları gereği gibi memnun etmek ve hoşnutiyetlerini sağlamak barışa hizmet ve menfaat sağlayacağı yönünde bir fikir birliğine varmışlardı. Bu durumda, Ulahların Hükümete bağlılık ve sadakatları güçlenecekti. Aksi halde umutsuzluğa düşen Ulahların Bulgaristan’a yönelmeleri kaçınılmazdı ve Romanya Hükümetinin de Bulgaristan ile birlik kurma hareketi içerisine girme ihtimali olacağından, alınan karar, Ulahların Osmanlıya bağlılığını ve sadakatini muhafaza ve idame için onların **“lisan-ı millileriyle”** eğitim ve ayin icra etmelerine ve ekseriyetle sakin buldukları yerlerde kendilerinden muhtar tâyinine müsaade olunması yönündeydi.²³⁰ Devlet yetkilileri, 8 Rebiülevvel 1323 / 30 Nisan 1321 (13 Mayıs 1905) tarihinde alınan bu kararların Rumeli Müfettişliği ile ilgili diğer vilâyetlere açık bir şekilde tebliğ edilmesini ve Hariciye Nezaretince de uygun görülerek bu konudaki kararlardan Romanya Sefirine hürmet çerçevesinde sözlü olarak malumat verilmesini

²²⁶ BOA. İ.DH. 1433/42, 1323 Ra 8 10.

²²⁷ Esas olan, varolan Kurallar., Parlatır, a.g.e., s. 862.

²²⁸ BOA. İ.DH. 1433/42, 1323 Ra 8 10.

²²⁹ Maarif Nâzırı’nın 9 Muharrem 1314 / 8 Haziran 1312 (20 Haziran 1896) tarihinde Sadrazam’a gönderdiği tezkere; BOA. A} MKT.MHM. 677/6, 1313 Za 21 32.

²³⁰ BOA. İ.DH. 1433/42, 1323 Ra 8 10.

emrini vermişlerdi.²³¹ Osmanlı yöneticileri tarafından, kiliselerin ayrılması yolunda bir talep ve istekte bulunulması halinde de talepte bulunanlara hükümetçe, “**Umur u Mezhebiye**’ye²³² müdahale olunmayıp “**Nizam-ı Mezhebiye**”²³³ nin muhafazası gerekli olacaktır, cevabının verilmesi kararlaştırılmıştı. Böyle davranılmasının sebebi ise diğer bir sınıf ahalinin itiraz ve incinmesine mahal vermemek adına tedbirli davranmaydı.²³⁴

Nihayet, Ulahların mezhep işlerinde Rum Patrikhanesine bağlı baki kalmak şartıyla alınan bu kararlar, II. Abdülhamid tarafından da uygun görülerek 17 Rebiülevvel 1323 (22 Mayıs 1905) tarihinde yürürlüğe konulması emri verilmişti.²³⁵ II. Abdülhamid tarafından 1905 tarihli fermanından sonra, Ulahlar, Rum milleti, yerine Ulah Milleti, deyimini kullanmaya başlamışlardı. Bu tabir onların nüfus defterlerinde ve nüfus kimliklerinde de yazıldı.²³⁶

Anlaşılacağı üzere Tacid ile arkadaşının Yanya Valisi tarafından tutuklatılması ile başlayan Yanya Hadisesi olayı ve Romanya Kamuoyunca sergilenen bu tavır ciddi bir hal alarak belki daha sonra yapılacak olan bir durumu daha erkene aldirtmişti. Ulahların Rum Patrikhanesinden ayrılarak tamamıyla müstakil bir yapıya sahip olma emelleri ise ertelenmişti. Çünkü Osmanlı yönetimi, Rumların bu duruma hazır olmadıklarını ve böyle bir durumun gerçekleşmesi halinde de Rumların tepkisinin sert olabileceğini biliyordu.

Aslında Osmanlı yönetiminde yaşayan bütün milletlerin hakları, o zamana değin padişah tarafından yazılı ve uygulanıyordu. Osmanlı yönetimi, bu durumu; “*Akvam-ı Muhtelifenin cümlesine devletçe eşit muammele edildiği Kavaid-i Esasiye icabından olduğu*” şeklinde tanımlamaktaydı. Fakat Ulahlar, buldukları bölgelerde azınlıkta kalmaları, güçlü bir millet bilincinden yoksun olmaları, Ortodoks olmaları münasebetiyle çoğu yerlerde Rum olarak kaydedilmeleri, Patrikhanenin nüfuzu altında bulunmaları ve bu taleplerini daha önce çokça ve güçlü bir şekilde dillendirmemeleri, neticesinde ancak 1905 tarihine gelindiğinde Ulahlara kendi kiliselerinde kendi

²³¹ 8 Rebiülevvel 1323 / 30 Nisan 1321 tarihli ve Ticaret ve Nâfia Nâzırı, Hâriciye Nâzırı, Adliye Nâzırı ve Sadrazam tarafından mühürlü olan konu ile ilgili karar yazısı; **BOA. İ.DH. 1433/42, 1323 Ra 8 10**. Yazının orijinali için bu çalışmanın ekler bölümünün ek 29 ve transkripsiyonu için ek 30 kısmına bakınız.

²³² Mezhep işleri., Parlatır, a.g.e., s. 1751.

²³³ Mezhep nizamı, mezhep ile ilgili kanun hükümleri., Parlatır, a.g.e., s. 1303.

²³⁴ **BOA. İ. DH. 1433/37, 1323.**

²³⁵ Arslan, a.g.m, s. 11-12.

²³⁶ Hamzaoğlu, a.g.e., s. 269.

lisanlarıyla ayin ve eğitim, kendilerinden muhtar tayini gibi haklar genişçe verilmiş ve devlet tarafından resmi statü haline getirilmişti.

20. yüzyılın ilk yıllarına kadar Arnavut ve Ulah Hristiyanlarına kendi dilleriyle ayin icra etmelerine müsaade edilmemesi, Arnavut ve Ulah Hristiyanlarının bir kısmının Rumlara ve diğer bir kısmının da Bulgarlara katılmalarını sağlamıştı. Böylece her ikisi de Devlet-i Aliye için tehlikeli birer unsur teşkil eden Rum ve Bulgar fırkalarına takviye niteliği taşıyordu. Fakat Osmanlı'nın Rumeli'deki idarecileri çok sonradan bu uygulama ve tutumların yanlışlığını görmeye başlamışlardı. Bu yanlış gidişatı durdurma ve tersine çevirme adına idareciler, Ulah ve Arnavutların tarafsız olmalarını sağlamak amacıyla Kanun-u Esasi'nin temin ettiği mezhep serbestiyeti kaidesine dayanarak kendi lisanları üzerine ayin icra etmelerine müsaade edilmesi gerektiğine kanaat getirmişlerdi. Onlara göre; Ulah ve Arnavut Hristiyanlar az olmakla beraber Balkan topraklarında bunların zararlı fikirleri bulunmaması ve "Hayal Dünyası"na dalanlardan olmamaları hasebiyle milliyetlerinin temini, Rumeli'de tarafsız bir Hristiyan unsurunun teşkiline meydan verecekti. Bu durum Rumeli'de Bulgar ve Rumluların zararlı politikalarının değişmesine sebebiyet verebilecekti. Ayrıca Ulahlara serbestiyet verilmesi, Balkan Devletleri arasında Osmanlı Devleti için birinci mevki işgal eden Romanya ile Devlet-i Aliye ittifakını kuvvetlendirecekti. Bu ittifakla da Bulgar arzu ve emellerine daimi surette bir set çekilmiş olacaktı. Arnavutlara da kendi dilleriyle ayin icra etme serbestiyeti verilmesi ve Yunan telkinatlarından kurtarılması Yunanistan'ın, güneyinde bulunan Arnavutluk hakkındaki emellerinde de bir mağlubiyette sebebiyet verecek ve böylece Arnavutların Müslümanlara yönelmeleri sağlanacaktı.²³⁷

---

²³⁷ BOA. TFR. I.MKM. 36/3518, 1327 B 11.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. ULAHLARIN DİNİ VE EĞİTİM FAALİYETLERİ

Makedonya bölgesinde Balkan milletleri arasında yaşanan bütün polemik ve çatışmalar temelde kilise ve mektep meseleleri üzerinde yoğunlaşmıştı. Yunanlar, Bulgarlar ve Sırlar Makedonya üzerinde tarihi geçmişlerini öne sürerek Makedonya'nın kendilerine ait olduğunu ve kendilerine verilmesi gerektiği yolunda çabalar sarfetmekteydi. Bir yandan da sırasıyla Yunanlar, Bulgarlar ve Sırlar bölge üzerindeki hak ve taleplerini daha sağlam temeller dayandırmak ve nüfuzlarını artırmak suretiyle bir adım önde olmak için daha öncesinde var olan mektep ve kiliselerini daha etkin hale getirmeye çalışmakla beraber aynı zamanda yeni mektep ve kiliseler de inşa etmeye hız vermekteydiler. Bunu yaparlarken çeşitli yöntemler de uygulamaya sokmaktan çekinmemişlerdi. Böylece Makedonya bölgesinde bir yandan hızla kurulan çeşitli dernekler vasıtasıyla okul ve kiliseler inşa edilirken diğer bir yandan da daha önce var olan mektepler üzerinde, mekteplerin kime ait olduğu ve kimlere verilmesi gerektiği konusunda münâzalar başlamıştı. Yunanlar, Sırlar ve Bulgarlar Ortodoks olmaları dolayısıyla 19. yüzyılın ortalarına kadar da mektep ve kiliseleri Rum Patriği bünyesinde ortak kullanmaktaydılar. Burada millet kavramı dağıl daha çok Ortodoksluk ön plandaydı. Öyleki, bu milletler çoğunlukla nüfus kayıtlarına milliyetleriyle değil daha çok mezhepleriyle kaydedilirdi. 19. yüzyılın ilk yarısından itibaren milliyetçilik kavramları yaygınlaşmış ve milli devletlerin de kurulmaya başlamasıyla artık Balkan milletleri, kendi milliyetlerini keşfe çıkmışlardı. Bu durum Makedonya üzerinde kilise ve mektep tartışmalarına kadar varmıştı. O zamana kadar okul ve kiliseler, milletler tarafından ortak olarak kullanıldığı ve okul ile kiliseler aynı çatı altında yönetildiği için, daha sonra yaşanan münâzalar karşısında Osmanlı Devleti, bu okul ve kiliselerin kime ait olduğunu ve temellerinin kime dayandığını ortaya çıkarmakta çok zorlanmıştı. Osmanlı için okul ve kilise tasnifi konusunda bütün tarafları memnun etmek çok zordu.

Ortodoks olmaları dolayısıyla Ulahlar da patrik bünyesindeki okul ve kiliseleri diğer Ortodoks milletlerle ortak kullanıyordu. Ulahlar, bir millet fikrinden önceleri yoksun olduğundan, çoğu vilayetlerde azınlıkta olduklarından ve genellikle göçebe bir yaşam sürdürdüklerinden daha çok diğer milletlerin gölgesinde kalmış ve bir kısmı asimile olmuşlardı. Kimi vilayet, kaza ve karyelerde Ulahlar, Osmanlı tarafından

başlatılan nüfus sayımlarında Rum başta olmak üzere Bulgar, Sırp gibi diğer milletler namıyla kaydedilmişlerdi. Ulahlar aile hayatında ve kendi aralarında Ulahça konuşurken, resmi işlem ve muamelelerde daha çok Rumca ve bazen de Arnavutça konuşuyorlardı. Örneğin, Manastır Vilayet dâhilinde sakin Ulahlar, Bulgar ve Sırp unsurları gibi sicil-i nüfusta Ortodoks namıyla kaydedilmişti. Bu vilayette o ana kadar Bulgar, Sırp, Ulah, Rum ve bütün gayrimüslim milletler nüfus sicilinde milliyeti gösterilmeyerek Ortodoks olarak kaydedilmişlerdi. Bundan böyle sicil-i nüfusa kayıtlı milletlerin milliyetlerinin doğrudan gösterilmesi devlet tarafından uygun görülüyordu. Bundan dolayı, devlete sadık olarak yaşam sürdüren Ulahların da Nüfus tezkerelerinde milliyetlerinin gösterilmesinden bir sakınca görülmemişti. Fakat Ulahların kendi varlıklarını kaydetmek suretiyle ispatladıktan sonra Bulgarların sergiledikleri davranışları tekrar etmekten çekinilmişti.²³⁸

Ulahlar, Osmanlı'nın son yıllarına kadar patriğin baskısı olduğundan çoğu mektep ve kiliselerinde kendi dilleriyle eğitim ve ayin yapamıyorlardı. Daha çok Rumca eğitim ve ayin icra ediyorlardı. Ulahlardan din adamı tayini yapılmıyordu. Buna rağmen Ulahlar, Osmanlı Devletine sadık idi ve diğer milletlere oranla çok az muzıratları vardı.

Makedonya üzerinde "milliyet" mücadeleleri başladığı zaman Ulahlar, diğer milletler tarafından çeşitli muamelelere maruz kalmaya başlamışlardı. Zayıf ve beraberlikleri olmadığından kolay lokma olarak görülmeye başlanmıştı. Milletler ki, özellikle Rumlar bir yandan Ulahların kendilerinden olduğunu savunmaya başlamış, diğer yandan da Ulahları asimile etmeye ağırlık vermişlerdi. Bu yüzden Ulahların kendilerine ait mektep ve kiliseleri olmadığını söylüyorlardı. Diğer milletlerin de az çok buna benzer uygulamaları görülmeye başlanınca Ulahlar, kendi milliyetlerini keşfe çıkmaya başlamışlardı. Ulahlar, kendi dillerinde eğitim, ayin yapma, kendi milletlerinden din adamı atanması ve nüfus kayıtlarına Ulah yazılması gibi bir milleti millet yapan değerler için ve var olan mektepler üzerinde Rumların aksi söylemlerine karşı hak iddiada bulunmak adınaatağa geçmeye başlamışlardı. Bunun için gerek Osmanlı ve gerek de aynı soydan geldiklerine inandıkları Romanyalıları bu taleplerini daha ısrarlı bir şekilde dile getirmeye başlamışlardı. Diğer yandan da başta Rumlar olmak üzere diğer milletlere, uğradıkları haksızlıklar sonucu karşılık veriyor durumuna gelmişlerdi.

²³⁸ BOA. TFR.I.MKM. 4/304, 1321 R 06.

Ulahlar, diğer milletlerin Makedonya'daki etkinliklerini artırma adına dernek, parti ve bazı çeşitli kurumlar açmaya başlamalarının çok sonrasında, Rum, Bulgar ve Sırların yaptıkları baskı sonucu Meşrutiyet kulüplerini ancak 1909'da kurabilmişlerdi.²³⁹

Osmanlı yönetimince, milletler adına her nerede olursa olsun mekteplerin açılması ihtiyaca binaen yapılırdı. Ulahlarda ihtiyaç duyduklarında mektep açabiliyorlardı, fakat Rum metropolid'i kontrolü altında açabiliyorlardı. Mesela, Ulah unsuruna mensup çocukların eğitimi için yapılan müracaatlar ve verilen ruhsatlar sonucunda 1309 yılında Köprülü'de, 1311 yılının başlangıcında Üsküp'te, 1313 yılında Kuçana ve Kumanova, 1315 yılı ve sonrasında Kuçana'nın Berbllice Karyesinde birer mektep inşa edilmiş ve bunlarla birlikte sözü edilen mekteplerin toplamı iki yüz civarındaydı.²⁴⁰ Ne varki, Ulahlar, milliyetlerini bu kurumlarda ya az yaşıyor yada hiç yaşatamıyorlardı. Ayrıca Osmanlı idarelerince, açılacak olan mekteplerin milletler tarafından siyasi amaçlı olarak kullanılıp kullanılmayacağına ve siyaseten bir sakıncası olup olmayacağına bakılırdı.²⁴¹ 19. yüzyılın son ve 20. yüzyılın ilk dönemlerine değin Maarif Nizamnamesi'nin altıncı maddesi hükmünce her kavim konuştuğu dil üzerine eğitim icra etme hakkına sahipti.²⁴² Bu haktan Ulahlar da kısmi olarak faydalanmaktaydı. Örneğin, 1864 yılında Manastır vilayetinde yer alan Tırново-Magarevo köyünde ilk defa Ulahça eğitim yapılan bir okul açılmıştı. Devamında Ulahların çoğunlukta oldukları kasaba ve benzeri yerleşim bölgelerinde 50'den fazla okul açılmıştı.²⁴³ Fakat Ulahlar, genel itibari ile Rum Patrikliğinin himayesinde olduğu için ona tabi olarak hareket etmekteydi. Bu durum Ulahları dini ve eğitim konusunda sınırlamaktaydı.

Daha önceden de değinildiği gibi Ulahlara genel anlamda 8 Rebiülevvel 1323 (13 Mayıs 1905) tarihinde Meclis-i Vükela kararı ve 17 Rebiülevvel 1323 (22 Mayıs 1905) tarihli emirle milli lisanlarıyla eğitim ve ayin icra yetkisi verilmişti. Bu tarihten itibaren Ulahlar Makedonya'nın çoğu yerinde mektep ve kilise inşa etmeye ağırlık vermiş ve bağımsız olarak kendi dileriyle faaliyet yürütebilmişlerdi. Mesela, sadece Manastır ve çevresinde Ulahlar tarafından 1909 yılında Manastır'ın Horpešte

²³⁹ Hamzaoğlu, a.g.e., s. 206.

²⁴⁰ BOA. TFR.I.MKM. 4/304, 1321 R 06.

²⁴¹ BOA. A.} MKT.MHM. 677/6, 1313 Za 21 32.

²⁴² BOA. A.} MKT.MHM. 677/6, 1313 Za 21 32.

²⁴³ Abbas, a.g.t., s. 98.

kasabasında bir mektep,²⁴⁴ 1910 yılında Manastır'ın Kerebine kazası Korlu mahallesinde bir mektep,²⁴⁵ Yine 1913 yılında Manastırda Ulah cemaatine mahsus bir kilise,²⁴⁶ 1888 yılında Manastır dâhilinde Hurişte kasabasında bir kilise,²⁴⁷ 1912 yılında Görice'de Ulah cemaati adına bir kilise inşa edilmişti.²⁴⁸ Ulahlar, mektep ve kilise konusundaki farkındalıkları arttığı andan itibaren buldukları yerlerde kullanmaya Muaffak olup da herhangi bir resmi ruhsatları olmayan mekteplerin de hızlı bir surette resmi statüsüne kavuşturulmasını sağlayarak bu mekteplerin kapatılmasına yönelik teşebbüslerin önüne geçmeye çalışmaktaydılar. Mesela, 1899 tarihinde Yanya ve Manastır Vilayetlerinde mevcut bulunan on adet Ulah mektebi, Ulahların çabaları sonucu resmi ruhsatlara kavuşturulmuşlardı.²⁴⁹ Diğer taraftan Ulahlar, kendilerinin kullandığı mekteplerin yine kendilerinde kalmasını daha ısrarlı bir şekilde istemeye başlamışlardı. Bu da mektep ve kiliseler üzerinde münâzaların daha çok ortaya çıkmasını sağlamıştı. Ayrıca inşa edilen Ulah mektepleri, Ulah milleti tarafından seçilen ve hükümetçe de onaylanan mütevellilerin idaresine emanet olarak verilirdi.²⁵⁰

4.1. Ulah Mekteplerinde Margared Yönetimi ve Baskısı

Manastırdaki Ulah mektepleri, 1896 yılına kadar kendisine “**Memâlik-i Şahâne**” Ulah mektepleri Nazırı süsünü veren Apostol Margared adından biri tarafından idare edilmekteydi. Margared, mektepler için Romanya'dan gönderilen nakdi yardımların Sandık Eminliği'ni yapmakta ve 1878 yılından beri Ulah mekteplerinin eğitimden sorumlu yegane hâkimi idi. Ayrıca Ulah milli mektepleri Margared'in idaresi insafına kalmış bir şahsi mülkü gibi idi. Ulah çocuklarının eğitim ve öğretimleri hususundaki görüş ve uygulamaları, Ulah ahaliyi ayanları tarafından takdire şayan görülmesine karşın Margared'in, halk tarafından seçilen ve tayin edilen muallimlere eziyet etmesi ve kendisi tarafından özensiz, kabiliyetsiz ve Ulah lisanına vakıf olmayan muallimler tayin edilmesi, Ulah mekteplerine karşı halkın güvenini sarsmıştı.

²⁴⁴ BOA. İ.AZN. 84/27, 1327 Ra 16 8. Manastırın Horpeşte kasabasında inşa edilen mekteb'in proje fotoğrafı için bu çalışmanın ekler bölümünün ek 31 kısmına bakınız.

²⁴⁵ BOA. İ.AZN, 93/13, 1328 M 27 5. İnşa edilen bu mekteb'in projesi için bu çalışmanın ekler bölümünün ek 32 kısmına bakınız.

²⁴⁶ BOA. İ.AZN, 111/35, 1331 C 15 4. İnşa edilen bu kilise'nin projesi için bu çalışmanın ekler bölümünün ek 33 kısmına bakınız.

²⁴⁷ BOA. İ.DH. 1129/88184, 1306 B 25 8. İnşa edilen bu kilisenin projesi için bu çalışmanın ekler bölümünün ek 34 kısmına bakınız.

²⁴⁸ BOA. ŞD. MLK., 2073/14 1330 Z 2 42. İnşa edilen bu kilise'nin projesi için bu çalışmanın ekler bölümünün ek 35 kısmına bakınız.

²⁴⁹ BOA. BEO 1462/109578, 1317 Za 24 1.

²⁵⁰ BOA. A.} MKT.MHM. 677-6, 1313 Za 21 32.

Margared'in hoş karşılanmayan hareketlerinin, Ulah mekteplerinin imajını zedelediğinden Ulah ahalisi, çocuklarını, mütevellilerin uzun süren nezareti altında bulunan Bulgar ve Rum mekteplerine göndermeye başlamışlardı. Osmanlı tebaasından olan Margared 1889 yılında Romanya vatandaşlığına geçtiğinden beri Devlet-i Aliye tebaasından olan Ulahlara karşı daha baskıcı ve zorbalıkla davranmaya başlamıştı. Her tarafta Ulah mekteplerinin yok olan intizamından dolayı meydana gelen şikayetlere mukabil “ *Ulah mekâtibi benimdir, mekteblerin halinden memnun olmayanlar etfâlini mektebden çıkarsunlar* ”²⁵¹ cevabıyla mukabelede bulunmaktaydı.

Ulah mekteplerinin genel olarak teveccühe mazhar olamamasına, Ulah çocuklarının terbiye eğitimlerine Katolik Papazlarının müdahale ettirilmesi de diğer bir sebep teşkil etmekteydi. Margared Katolik papazının evini kimsenin izni ve haberi olmaksızın Ulah mektebi yapmıştı. Margared, Papazlara dahi öğrencilerin Katolik olarak yetiştirileceğini vaat etmekle birlikte gizli bir kapıdan papazların daima mektebe girmelerine ve talebelerin Katolik kilisesi ayininde hazır bulunmaları için cesaretlendirilmelerine müsaade etmişti. Mektep talebeleri, ebeveynlerinin bilgileri olmadığı halde papazlar tarafından idare edilmekte ve “**Katolik Kilisesi şâkirdânı**” adına haiz çocuklar dahi bulunmaktaydı. Ulahları Katolikleştirmek Margared'in en büyük hedefiydi. Bunu yerel idareciler de ahalide biliyordu. Devlet-i Aliye tebaasında olan Ulah kavmi adına Margared tarafından icra edilen ve Ulah kavmini yansıtmayan uygulamalar, Ulah mektepleri talebe ve velilerini ile halkı derin bir endişeye sevk etmekteydi. 19. yüzyılın sonlarına doğru Ulah kavmiyle Margared arasındaki tezatlık gittikçe daha çok gün yüzüne çıkıyordu. Osmanlıda Maarif Nizamnamesi kararları, mekteplerin idaresi için Devlet-i Aliye tebaasından imtiyazlı ve nüfuzlu kişilerden olmak üzere ahali tarafından seçilen mütevelliler tayinine izin vermektedir. Gayrı Müslimlerin mekteplerinin idaresi bu suretle icra edilmekteydi. Ulah kavmi de mekteplerin bu şekilde idare edilmesini, Osmanlı'nın Rumeli topraklarındaki idareci durumda bulunan yetkililerden istirham etmeleri üzerine “Meclis-i İdare” ve “Vilayet Maarif İdaresi” tarafından ahaliden dürüst ve saygıdeğer bütün kişilerin sözlü olarak ifadeleri alınıp zabıtalardan tarafından kaleme alındıktan sonra kişilere Maarif Dairesinde imzalatırılıp işleme konulmuştu. Böylece Vilayetin 29 Mart 1311 (10 Nisan 1895) tarih

²⁵¹ Manastır Ulah Mekatibi Mütevellileri'nin 13 Nisan 1312 (25 Nisan 1896) tarihinde Rumeli Teftiş Heyeti'ne gönderdiği yazı; BOA.A}MKT.MHM. 677/6, 1313 Za 21 32.

ve 517 numaralı Resmi gazetesi, Ulah mekteplerinin bundan böyle seçilen cemaatin idare etmesini tasvip yolunda bir yazı yayınlamıştı.²⁵²

Böyle bir hal vaziyetin cereyan ettiği bir zaman diliminde Ulah mütevellilerine, Manastır Ulah idadi mektebinin başka bir mahalle nâkiline müsaade verilmişti. Mahalli hükümetin bu kararı, Maarif müdüriyeti tarafından Margared'e tebliğ edilmiş ise de Margared, o an Katolik Papazların evlerindeki mektepleri idare etmekte ve Mahalli Hükümetin tek kararı ve ahalinin arzusu olmaksızın kendine **“Ulah kavminin vekili”** unvanını vererek resmi ruhsat olmadan yeniden mektepler açmaktaydı. Örneğin, Margared, Manastır'ın Ekşimezar mahallesinde ruhsatsız bir İnas mektebi açmıştı. Vilayet Maarif İdaresi, mahalli zabıta tarafından bildirilen evraklara dayalı olarak mütevellilerin idaresinde bulunan yalnız bir inas mektebini resmen tanıyordu. Fakat Margarik mekteplerin bekası hususunda müsamahakarane (aldırmayarak) bir tavır sergiliyordu. Margared, Manastır Katolik papazlarının avlusunda inşa ettirilen bir haneyi dahi ruhsatsız Ulah Zükur İbtidai mektebi olarak değerlendirmişti. Bu binanın mektep olarak kullanılmayacağına dair Maarif idaresi evraklarına dayanarak Katolik Kilisesi Baş Rahibi tarafından bir beyanname mevcut olduğu halde Margared'in idaresinde bir mektep açılmasına müsaade edilmişti.²⁵³

Margared, Mahalli Ulah mütevellileri nezaretinde bulunan Tırnova, Mağarova ve diğer mahallerdeki Ulah mekteplerinin kapatılmasına sebebiyet vermek için yeniden mektepler inşa etmek suretiyle fesat çıkarmaktaydı. Nitekim 13 Nisan 1312 (25 Nisan 1896) tarihinde Manastır Ulah Mektebi Mütevellileri, Rumeli Teftiş Heyeti'ne konu ile ilgili yazdığı yazıda şöyle demektedir:

*“(...) Emniyet üzerine kendisine tevdi edilen varidât milleti bu vechile sarf u istihlak ve ahâli-i matbâa arasına tohum-u fesad ve şikâkı ilkâa ve Ulah kavmi tarafından bir güne vekâleti hâiz olmadığı halde kendine kavm-i mezkûr vekili nâm u şânını i'ta ile Ulahların mahv u perişâniyetine bari olmaktadır (...)”*²⁵⁴

²⁵² Manastır Ulah Mekatibi Mütevellileri'nin 13 Nisan 1312 (25 Nisan 1896) tarihinde Rumeli Teftiş Heyeti'ne gönderdiği yazı; **BOA. A}MKT.MHM. 677/6, 1313 Za 21 32.**

²⁵³ Manastır Ulah Mekatibi Mütevellileri'nin 13 Nisan 1312 (25 Nisan 1896) tarihinde Rumeli Teftiş Heyeti'ne gönderdiği yazı; **BOA. A}MKT.MHM. 677/6, 1313 Za 21 32.** Manastır Ulah Mekatibi Mütevellileri'nin 13 Nisan 1312 (25 Nisan 1896) tarihinde Rumeli Teftiş Heyeti'ne gönderdiği belgelerinin orijinali için bu araştırmanın ekler bölümünün ek 12 ve transkripsiyonu için ek 13 kısmına bakınız.

²⁵⁴ Manastır Ulah Mekatibi Mütevellileri'nin 13 Nisan 1312 (25 Nisan 1896) tarihinde Rumeli Teftiş Heyeti'ne gönderdiği yazı; **BOA. A}MKT.MHM. 677/6, 1313 Za 21 32.**

Bu durum Ulahların bu konudaki rahatsızlarının ne derecede olduğunu göstermesi bakımından önemlidir. Aynı belgede dikkat çeken diğer bir husus ise Ulah mektepleri mütevellilerinin, devlet yetkililerinden bazı konularda aracı olmak suretiyle yardımcı olmaları yönündeki istekleriydi. Mütevelliler, bu isteklerinin yerine getirilmesiyle Ulah ahalisine büyük hizmet edilmiş olunacağını beyan etmekteydiler. Ulah mütevellilerinin dikkate alınmasını istedikleri maddeler ile akabinde beyan ettikleri diğer düşüncelerini alıntıylaarak belirtmek gerekirse:

“(1) *Tâbiyet-i Osmaniye ile müftechir olan Ulahların mekâtib-i milliyesine Margared ve emsâli ecânibin müdahalelerine hitam verdirilmesi.*

(2) *Salifü'l-arz Vilâyet-i Cedide-i Resmîyesi'nde Ulah kavmi mekâtibine dâir olan kararın harfiyen icrâ edilmesi.*

(3) *Ulahların kiliselerinde ayin-i ruhânilerinin papazları tarafından lisan-ı mâderzâdeleri üzerine icrâ edilmesinin Rum Metropolitleri tarafından ahâlinin arzusu hilafına olarak men'edilmemesi. Ulah kavminin muhafaza-i milliyeti tefyizi -Karınca kaderince fehvâsınca- idame-i asâyişe delâleti mevadd-ı maruzânın husulpezir olmasına mütevakkıf idüğü fikrindeyiz Ulahların kavâin-i müesseseye kemal-i hürmet ve riayetleri ve vatan-ı azizimizin saâdeti için vatandaşlarımız olan İslamlarla beraberâne yaşamaları ve Sevgili Padişâhımız Efendimiz Hazretleri'ne olan sadâkat-i Kamilelerinin izdiyadi İçün Margared ifsadâtının hitam bulmasına menut olduğu arzına ictisar eyleriz.”²⁵⁵*

1896 tarihinde Üsküp'te açılması istenilen Ulah mektebinin resmi işlemleri tamamlandığı ve muallimleriyle kitapları onaylandığı halde buradaki Ulahların azlığı ileri sürülerek 7 Nisan 1312 (19 Nisan 1896) tarihinde Dâhiliye Nezareti tarafından verilen bir emirle istenilen kabul edilmemişti. Hâlbuki o ana kadar altmış kadar çocuğun kaydedildiğinden bahisle talep edilen ruhsatın verilmesi yolunda Ulah mektebi müfettişi Margared, kendi imzasını taşıyan bir dilekçe yetkili makamlara ulaştırmıştı. Margared'in bu isteği üzerine Sadaret makamından 6 Haziran 1312 (18 Haziran 1896) tarihli bir emirname ile yetkililerden durumun izahı istenmişti. Bundan dolayı 11 Temmuz 1312 (23 Temmuz 1896) tarihinde Kosova Valisi tarafından Sadrazama gönderilen tahriratta, isteğin kabul görmemesinin nedeni anlatılmıştı. Kosova Valisine göre, geçmişe ait resmi evrakların incelenmesi neticesinde kendileri için mektep

²⁵⁵ Manastır Ulah Mekatibi Mütevellileri'nin 13 Nisan 1312 (25 Nisan 1896) tarihinde Rumeli Teftiş Heyeti'ne gönderdiği yazı; BOA. A}MKT.MHM. 677/6, 1313 Za 21 32.

açılması istenilen çocukların sayısı on beş yirmiden ibaret olmakla birlikte velileri diğer milletler ile karma ikamet ediyor ve talebeler öteden beri Rum mektebine düzenli gidip gelmekteydiler. Vilayetin bir iki mevkiinde yabancı ve az bir nüfustan oluşan Ulah kavmi var ise de bunların namına şimdiye kadar hiçbir mektep açılmadığı halde, ısrarlı bir talep ile mektebin açılması istenilmişti. Margared tarafından kendisinin ifade ettiği şekliyle kamulaştırma yoluyla açılacak olan mektep, Ulah ve Rum dilleriyle eğitim yapacak ve muallimleri Devlet-i Aliye Tebaasından olacaktı. Milletvekili namıyla ileri gelen ve hükümdar kadrosunda yer alan Estoyo Veled-i Kosto, kırk iki sene evvel on yaşında olduğu halde Üsküp'e gelerek o ana kadar hala terzilikle uğraşmış ve sabıkalı takımdan değildi. Estoyo, aynı ırktan olduğu milletin güvenini kazanması sonucu açılması istenilen mektep hakkında gerekli takibi yapması için Ulahlar tarafından onaylanmamış bir vekâletname ile vekil tayin edilmiş ve bu şahıs Ulahların milliyetlerinin muhafazası sevdasında idi. Durum böyle olunca, Ulahların bundan başka mektepler tesisi teşebbüsünde bulunma ihtimalide uzak değildi. Vali, Sadrazam'a gönderdiği tahrirattın devamında konu ile ilgili olarak şunları söylemekteydi:

“Her ne kadar burada Romanya Konsolosu yoksada bunların Maarif Nizamnâmesindeki mevadd-ı malumeye istinaden mekteb-i küşadını musırrane istidâ eylemeleri buraca bir Ulah unsuru tesis ve bi'l-âhire hakk-ı kesret iddiasıyla birde Romanya Konsolosu ilave etdirmek ve bu suretle zaten fikren Bulgarlara mütemayil bulunan millet-i merkûme ile bi'l-ittihad harp ve Rumlara karşı tefevvuk u galebe hususundaki makâsıdını temin etmek emelinden ibaret olmak üzere Bulgarlar ile hemfikirlerinin ilkâatından münbais olduğu ve millet-i merkûmenin Bulgar lisanını kâle almayarak Ulah lisanından maada yalnız Rumcaya dermiyan etmeleri Bulgarlar ile hâsıl etmiş oldukları mukarenet-i fikriyeyi hissetdirmemek maksadına mâtuf olub lisan-ı mezkûrun ilavesi başka hiçbir esasa müstenid olmadığı tahakkuk edüb”²⁵⁶

Bu durum Dâhiliye ve Maarif Nezaretine bildirilmiş ve bundan dolayıdır ki, Dâhiliye Nezaretinden 7 Nisan 1314 (19 Nisan 1896) tarihinde verilen cevapta böyle bir duruma gerek olmadığı şeklinde olmuştu.²⁵⁷

Kosova Valisinin Sadaret makamına arz ettiği şekilde Margared, Üsküp'te bir Ulah mektebinin açılmasını çok arzu etmekteydi. Bunun için de talepleri uygun bir dille

²⁵⁶ Kosova Valisi'nin 12 Safer 1314 / 11 Temmuz 1312 (23 Temmuz 1896) tarihinde Sadrazam'a gönderdiği tahrirat; **BOA. A}MKT.MHM. 677/6, 1313 Za 21 32.**

²⁵⁷ Kosova Valisi'nin 12 Safer 1314 / 11 Temmuz 1312 (23 Temmuz 1896) tarihinde Sadrazam'a gönderdiği tahrirat; **BOA. A}MKT.MHM. 677/6, 1313 Za 21 32.**

reddedilmesine rağmen ısrarını devam ettirmekteydi. Bu amaçla 16 Eylül 1312 (28 Eylül 1896) tarihinde yetkililere bir dilekçe ile Üsküp'te bulunan Ulahların Esami defterini göndererek ikna etmeye çalışılmaktaydı.²⁵⁸

1894 tarihine gelindiğinde Manastır'da Ulah cemaatine ait mektep yalnız üç adetten ibaret iken sonradan Romanya tabiiyetine girmiş olan Margared'in vekili Yovan Coli tarafından altıya çıkarılmıştı. Manastır kasabasında bulunan Ulah ahalisi çocuklarına mahsus olan üç adet mektepten inas (kız) mektebi, bin iki yüz doksan beş tarihinde Romanya tebaasından Madam Bizanti tarafından inşa edilmiş ve 15 Kanûn-u sâni 1310 (27 Ocak 1895) tarihinde onun namına resmi ruhsat verilmişti. O ana değin Manastırlı Yovan Coli'nin nezaretinde ve birinci muallimesi tarafından idare olunmakta olup yüz yirmi talebe ile eğitime devam etmekteydi. Zükûra (erkek) mahsus iki adet mektepten ibtidaî (ilkokul) mektebi, bin iki yüz doksan üç tarihinde Devlet-i Âliye Tebaasından Filib Apostolko tarafından inşa edilmiş ve müdürlüğünü yine kendisi yapmaktaydı. İ'dâdi mektebi de bin iki yüz doksan altı tarihinde Romanya tebaasından Glodarlu tarafından yapılmış olup mesul müdürü Osmanlı tebaasından Manastırlı Yovan Coli idi. Bu mekteplerin resmi ruhsatları bulunuyordu. Bu mektepler sonradan Devlet-i Âliye Tabiiyetinden çıkarak Romanya tabiiyetine giren Margared tarafından nazır namıyla idare edilmiş ve nüfuzda bulunulmuştu. Margared'in sergilediği münasebetsiz hallerinden dolayı ahalinin kendisinden bıkmaları neticesinde birçok şikâyetler meydana gelmişti. Hükümet de Margared'in bazı su-i hallerinin farkına varmıştı. Mesela, Manastır Valisi 29 Muharrem 1315/ 17 Haziran 1313 (30 Haziran 1897) tarihinde konuyla ilgili olarak Sadrazam makamına yazdığı yazıda Margared için şöyle demektedir:

“ (...) Margared evvelce Tebâ-yı Devlet-i Âliye'den iken bundan birkaç sene mukaddem Romanya tâbiyetini kabul ile Manastır ve Yanya vilâyetleri dâhilinde küşad edilmiş olan mekâtibe Müfettiş-i Umumi ünvanıyla nezâret ve bu vâsıtâ ile Bükreş'de müteşekkil komitenin amâl-i mefsedetkârânesine hizmet etmesine (...)”²⁵⁹

Bu yüzden, Mevcut bulunan üç adet mektep, saray ile ahali tarafından seçilen mütevelliler tarafından kiralamak suretiyle tedarik edilen diğer mahallere nakil olunarak onlar tarafından idaresi kararlaştırılmış ve nihayetinde tedarik olunan mahallere

²⁵⁸ Ulah Mektebi Müfettişi'nin 16 Eylül 1312 (28 Eylül 1896) Tarihli dilekçesi; **BOA. A}MKT.MHM. 677/6, 1313 Za 21 32**. Üsküp'de bulunan Ulahların Esami Defteri'nin orijinal belgesi için bu çalışmanın ekler bölümünün ek 14 ve transkripsiyonu için ek 15 kısmına bakınız.

²⁵⁹ Manastır Valisi tarafından 29 Muharrem 1315 / 17 Haziran 1313 (30 Haziran 1897) tarihinde Sadrazam makamına gönderilen tahrirat; **BOA. A}MKT.MHM. 677/6, 1313 Za 21 32**.

nakilleri yapılmıştı. Manastır Kasabasında mevcut olan zükur idadi, ibtidai ve inas rüşdi mektepleri görülen lüzum üzerine diğer mahallere nakledilmesi üzerine Margared'in vekili bulunan Yovan Coli, bu karara muhalefetle mektep halinde çıkarılması kararlaştırılan haneleri, muallim ve şakird tedarikiyle mektep halinde devamını sağlamış olduğundan Ulah mektepleri yalnız üç adet iken altı âdete çıkarılmıştı. Mektep halinden çıkarılması lazım gelen evvelki haneler ise Margared'in teşvik ve baskısıyla yine mektep halinde eğitime devam etmesi neticesinde gelen haber üzerine karar gereği kapatılmaları için süreç başlamıştı. Margared'in meydana gelen müracaatı üzerine Dâhiliye Nezareti'nden çekilen 27 Nisan 1311 (9 Mayıs 1895) tarihli telgraf üzerine kapatılarak gündemden düşürülmüştü.²⁶⁰

Margared'in nezaret ettiği mekteplerin kapatılmasına teşebbüs olunması üzerine Margared'in entrikaları sonucu Ulah Cemaati Mütevellileri, kendilerine ait idadi ve ibtidai mekteplerini idare edemeyip eğitimleri durdurmuş ve yalnızca inas mektebi eğitime devam etmişti. Böylece, biri Ulah mütevellilerin elindeki inas mektebi, diğeri ise Margared'in vekili olan Coli'nin yönetiminde bulunmak üzere iki inas mektebi mevcut bulunuyordu. Fakat ortada yalnızca Ulah inas mektebi için bir ruhsatname mevcut idi. Bu ruhsat ise Ulah Mütevellilerinin ellerinden bulunuyordu. Yetkililer tarafından Coli'nin nezaretindeki inas mektebinin kapatılmasına teşebbüs olunması üzerine Yovan Coli, Bâb-ı Âli'ye yaptığı müracaatında, mütevellilerin himayesinde bulunan inas mektebinin müdürünün ismi Ruhsatta kayıtlı olmadığını söyleyerek mütevellilerin himayesinde bulunan inas mektebin kapatılması girişiminde bulunmuştu.²⁶¹ Durum üzerine Maarif-i Umumiye Nazırı, 26 Recep 1315 ve 8 Kanun-u evvel 1313 (21 Aralık 1897) tarihinde sadaret makamına gönderdiği tezkerede Şunları yazmaktaydı:

“(...) Coli'nin taht-ı nezaretindeki inas mektebinin seddine kıyam olunması Bâb-ı Âli'ye vukûbulan müracâatında dediği gibi yeni müdürenin ismi ruhsatnâmede mukayyed olmamasından münbais olmayub mücerred mütevelliler tarafından idare olunan ve'l-ân devam eden inasa mahsus olmasından fuzulen ibkâ edilen ve

²⁶⁰ Maarif Umumiye Nâzırı tarafından 26 Recep 1315 / 8 Kanun-u evvel 1313 (21 Aralık 1897) tarihinde Sadrazam'a gönderilen tezkere; **BOA. A}MKT.MHM. 677/6, 1313 Za 21 32.**

²⁶¹ Maarif Umumiye Nâzırı tarafından 26 Recep 1315 / 8 Kanun-u evvel 1313 (21 Aralık 1897) tarihinde Sadrazam'a gönderilen tezkere ile Manastır Valisi tarafından 29 Muharrem 1315 / 17 Haziran 1313 (30 Haziran 1897) tarihinde Sadrazam makamına gönderilen tahrirat; **BOA. A}MKT.MHM. 677/6, 1313 Za 21 32.**

Margared'in taht-ı nüfûzunda bulunan mezkûr inas mektebi ruhsatnâmesiz kalmasından ileri geldiği (...)"

Sonradan vilayetten gelen ayrıntılı araştırmaya yönelik raporlarda dahi bu husus teyit edilmişti. ²⁶²Bundan dolayı zaten daha öncesinde durum **“Mekâtib-i Gayr-i Müslime”** Ve **“Ecnebiye Müfettişliği”**ne havale edilerek kendilerinin görüşleri alınmak istenmişti. Bunun üzerine Mekâtib-i Gayr-i Müslime ve Ecnebiye Müfettişliği tarafından yapılan 19 Mayıs 1313 tarihli bir açıklamada şöyle denilmekteydi:

“(…) merkûm-u Margared'in Tebâ-yı Şahâne'den olan Ulah ahâliye mahsus mekâtibe nezâreti gayr-i câiz olub olsa olsa ahâlinin el-yevm açık bulunan inas mektebinin müessesesi Romanya tebâsından Madam Bizanti mekteb-i mezkûre nezâret edebileceği ve oda hükümet-i mahalliye'nin vüsûk u İtimad ve emr ü malumâtı tahtında olmak lazım geleceği ve hâlbuki ahâlinin merkûmdan müteneffir olması hükümetin dahi merkûmun mekâtib-i mezkûreye karışub nezâret etmesinde muhazır ve su-i te'sir mütaala etmesi mekâtib-i mezkûre onun taht-ı nezâretinden kurtarılarak ahâleden müntehab mütevellilerin idaresine tevdiini icab eylemiş olduğu halde merkûm tarafından mekâtib-i mezkûrenin evvelce bulunduğu hânelerin yine mekâtib ittihaz edilmesi hiçbir vechile tecviz olunamayacağı cihetlerle onun seddiyle ahâlinin beyan olunan üç bâb mektebi kapanmış ise yeniden ahâleden şâyan u emniyet ve erbâb-ı sıdk u istikâmetden birer müdür-ü mesul nâmına ruhsatnâmeler i'ta olunarak küşad etdirilmesi ve meftuh iseler bir gün tereddüd ü iştibâha mahal kalmamak üzere merkûm-u margaretin taht-ı nezâretinden ve evvelce buldukları mahallerden ihrac edilüb mütevellilerin idaresine ve diğer mahallere nakledildiklerinin evvelce tanzim ü i'ta olunan ruhsatnâmeleriyle kayıtlarına şerh verilmesi ve merkûm-u Margared'in hilaf-ı hakikât olarak vukûbulan ifade ve müracâatı üzerine mekâtib-i mezkûrenin buldukları eski hânelerinde tebrien ve fuzulen açtığı ruhsatsız mekâtibin tatiline teşebbüs olunmaması (...)”²⁶³

Aynı zamanda inas mektebi müdürünün ismi ruhsatta kayıtlı olmadığı gerekçesiyle yapılan şikayet ve kapatma teşebbüsleri sonrası, Osmanlı topraklarında bulunan Ulah Mektepleri Vekili, 17 Ağustos 1313 (29 Ağustos 1897) tarihinde Sadrazamlık makamına yazdığı yazıda da, mektep inşa edildiğinden beri müdürleri beş

²⁶² Maarif Umumiye Nâzırı tarafından 26 Recep 1315 / 8 Kanun-u evvel 1313 (21 Aralık 1897) tarihinde Sadrazam'a gönderilen tezkere; **BOA. A}MKT.MHM. 677/6, 1313 Za 21 32.**

²⁶³ Maarif Umumiye Nâzırı tarafından 26 Recep 1315 / 8 Kanun-u evvel 1313 (21 Aralık 1897) tarihinde Sadrazam'a gönderilen tezkere; **BOA. A}MKT.MHM. 677/6, 1313 Za 21 32.**

altı defa değiştirildiği için ruhsatın değiştirilmesine lüzum görülmediğini söyleyerek, bu hususun telgraf vasıtasıyla Manastır Vilayetine bildirildiğini beyan etmekteydi.²⁶⁴ Nitekim Maarif Nazırı tarafından Sadrazama gönderilen 26 Recep 1315 (21 Aralık 1897) tarihli izbarda, “Mekâtib-i Gayr-i Müslime” ve “Ecnebiye Müfettişliği”nin dile getirdikleri ölçüler dikkate alınarak barış, güven ve huzur yolu ile benzer örnek durumlar da göz önünde bulundurularak gerekenin yapılmasının Maarif Müdüriyetine bildirileceği söylenmekteydi.²⁶⁵

Bu süreçlerin yaşanmaya başladığı bir zaman diliminde Rumeli Teftiş Heyeti, 13 Zi'l-hicce 1313 (26 Mayıs 1896) tarihinde Sadrazamlığa gönderdiği yazıda ise Margared'in Romanya tabiyetine girdiğinden bahisle:“(…) *bu bâbda ecnebi müdahelâtına meydan verilmemek için merkûmun şahsı nâmına ruhsat verilmiş olan mekâtibin yine taht-ı idaresinde bırakılması ve cemaate ait mekâtibin dahi mütevellilerine teslim edilmesi ve badema Ulah mekâtibi küşadı istidâ olundukca, müstediler muteberân-ı ahâleden olan ve mekteb açılacak mahallede Ulah cinsinden ahâli mevcut bulunmak üzere tebâdan olan efrâd-ı cemaate i'ta-yı ruhsat olunması muvafık-ı maslahat olacağı (...)*”²⁶⁶ Diyerek çözüm için önerilerini belirtmekle beraber bundan sonra Ulah mektepleriyle ilgili izlenecek yolun nasıl olacağını göstermekteydi.

Manastır Vilayeti dâhilinde sakin bulunan Ulah mekteplerinin ihtiyaçları için Makedonya'da yerleşik durumda bulunan Ulahlılar tarafından verilen nakdi yardımlar Romanya Hükümeti tarafından idare edilmekteydi. Toplanılan ve kısmen de Romanya bütçesinden karşılanan yardım paraları, Makedonya'da Margared marifetiyle dağıtılıyordu. 1895 senesinde Manastır Valisi Faik Paşa, mevcut Ulah mekteplerinin mesuliyetini Osmanlı vatandaşlığından çıkmış biri tarafından idare edilmesinden ise Meclis-i Mebusan tarafından tasdik edilen mütevelliler tarafından yönetilmesini uygun görerek mütevelliler tayin etmişti. Çünkü Romanya tabiiyetine girmiş olan Margared, Romanya Hükümetinin himayesi altında Romanya'dan kendi marifetiyle toplattığı paralarla mekteplere bağışta bulunuyor ve buna benzer başka yöntemler de kullanmak suretiyle, Osmanlı topraklarındaki Ulah mekteplerinin idaresini nezaretine alarak bir kısım Ulah halkı için zararlı sayılabilecek eğitimler verdiriyor ve fesatlık çıkarıyordu.

²⁶⁴ Osmanlı'daki Ulah Mektepleri Vekili tarafından 17 Ağustos 1313 (29 Ağustos 1897) tarihinde Sadrazam'a gönderilen yazı; **BOA. A}MKT.MHM. 677/6, 1313 Za 21 32.**

²⁶⁵ Maarif Umumiye Nâzırı tarafından 26 Recep 1315 / 8 Kanun-u evvel 1313 (21 Aralık 1897) tarihinde Sadrazam'a gönderilen tezkere; **BOA. A}MKT.MHM. 677/6, 1313 Za 21 32.**

²⁶⁶ Rumeli Teftiş Heyeti tarafından 13 Zi'l-hicce 1313 / 15 Mayıs 1312 (26 Mayıs 1896) tarihinde Sadrazam'a yazdığı yazı; **BOA. A}MKT.MHM. 677/6, 1313 Za 21 32.**

Margared'in bu teşebbüsleri yerel yöneticilerin dikkatini çekmekle beraber Ulah ahalisinin şikâyetlerine sebebiyet veriyordu.²⁶⁷ Mütevelliler 1 Ağustos 1895 tarihine kadar vazifelerini icra etmişler ise de o vakitten sonra Romanya Hükümeti, Osmanlı Ulahları ve mütevellileri haberdar etmeksizin tahsisatı yine Margared vasıtasıyla dağıttırmak arzusuna düşmüştü. Bu nedenle 1896 yılı için Romanya Hükümeti, Ulah mekteplerine yardım paralarının tahsilini yapmamıştı. Nitekim Romanya Hükümeti tarafından senelik olarak verilmekte olan yıllık tahsilâtın kesilmesinden dolayı “**Memâlik-i Şahane**”de bulunan Ulah mektepleri mütevellileri zor günler yaşamaktaydı. Mütevellilerin içine düştükleri zorlukları gidermek için “Makedonya Romanya Komitesi” tarafından vaat olunan yardım paralarını tahsil etmek adına 1896 yılında Osmanlı Devleti tebaasından ve Manastır ahalisinden olan Kristo Dici ve Apostolko adında iki kişi mütevellilerin desteğiyle Bükreş’e giderek Romanya Hükümetine müracaat etmişlerdi. Fakat Romanya “Reis-i Vükelası” Osmanlı topraklarında bulunan Ulah mekteplerini yalnız Margared vasıtasıyla idare etmek arzusunda bulunduğu için bu şahısları polis çağırmak suretiyle tutuklatıp uzaklaştırmıştı. Daha sonrasında ise Romanya Bakanı, bu iki kişi hakkındaki kararını geri alıp Osmanlı Devletinin Bükreş Sefaretine müracaat ederek onların Bükreş’te kalmaları süresince bazı muhtemel sıkıntılara neden olabileceklerinden bahisle memleketlerine iadeleri için ricada bulunmuştu. Bunun üzerine Bükreş Sefiri 7 Mart 1896 tarihinde Hariciye Nazırına bu durumu telgrafla bildirmiş ve Hariciye Nazırı tarafından verilen karşı cevap, kişilerin geri dönmelerinin sağlanması yönünde olmuştu.²⁶⁸ Ayrıca 12 Mart 1896 tarihinde Bükreş Sefiri Hariciye Nazırına yazdığı yazıda: “(...)Makedonya Romanya komitesi tarafından va’ dolunan iânâtı toplayabilmek için bi’l-mecburiye daha birkaç gün Bükreş’de kalmak istediklerini şifahen beyan etmişlerdir bendeniz Makedonya komitesiyle sâireden iâne toplamak maksadıyla Bükreş’de tahdid-i ikamet etmelerine suret-i katiyyede itiraz etmeliğim üzerine merkûmân meblağ-ı mevûdeyi nizami dâiresinde almak için ne yolda hareket etmek lazım geldiğini istizah etdiklerinden, ol emirde memleketlerine avdetle işi memurîn iadesine havale etmeleri lazım geleceğini tavsiye eyledim bunun üzerine merkûmân yarınki Cuma günü hareket edeceklerini va’d ile beraber tahsisât-ı keyfiyeti hakkında Romanya hükümetiyle müzâkereye girişmekte mahzur olduğunu bilmediklerini beyan u

²⁶⁷ Maarif Nâzırı’nın 8 Muharrem 1314 / 8 Haziran 1312 (19 Haziran 1896) tarihinde Dâhiliye Nezareti’ne gönderdiği tezkere; BOA. A}MKT.MHM. 677/6, 1313 Za 21 32.

²⁶⁸ BOA. A}MKT.MHM. 677/6, 1313 Za 21 32.

itiraf etdiler. Bu işin neticesi olarak Mösyö Setorca Memâlik-i Şahâne'de bulunan Romanya mektepleri idaresini Apostol Margared vâsıtasıyla kendi yedine almağa karar vermişdir.(...)”²⁶⁹ demektedir.

Meselenin ehemmiyeti çok fazlaydı. Çünkü bu sıradan bir olay değildi. Bu durumda Romanya Hükümetinin bir art niyeti olduğu söylenebilir. Maarif-i Umumiye Nazırının 8 Muharrem 1314 (19 Haziran 1896) tarihinde Dâhiliye Nezaretine gönderdiği tezkerede de bu durumu şöyle değerlendirmekteydi:“(…) *Tafsilât-ı maruzaya nazaran merkûm-u Margared'in mekâtib-i mezkûreye olan müdahalâtı Romanya Hükümeti'nin eser-i müzaheretiyile olduğu ve buda Tebâ-yı Şahâne üzerinde hükümet-i mezkûrenin nüfûzunu istihsal etmek gibi makâsıd-ı siyasiyeden edegeldiği zâhir olmuş (...)*”²⁷⁰. Nihayetinde, Bükreş Sefirinin 12 Mart 1896 tarihinde Hariciye Nezaretine yazdığı tahrirat ve Dâhiliye Nazırının 29 Muharrem 1314 (10 Temmuz 1896) tarihinde Sadrazam makamına yazdığı tezkerede de aynı kanaate sahip oldukları görülmektedir.²⁷¹ Nihayetinde Apostol Margared 1904 yılında vefat etmiştir.²⁷²

4.2. 1909 yılı için Kilise ve mektep anlaşmazlıklarının Vilayet-i Selase (Selanik, Manastır ve Kosova) örneği

Farklı milletlerin karışık yaşadığı Osmanlı Balkan topraklarının bir kısım mevkilerin sulh idamesi ve asayiş için var olan kiliseler, Makedonya'da milletler arasında şiddetli ihtilaflara neden olmaktadır. 20. yüzyılın ilk dönemlerinde mevzu bahis olan topraklarda kilise sorunlarından kaynaklanan ihtilaflar giderek şiddetlenmekteydi. Yaşanan münakaşalar, bazı kesimlerde çatışmalara dönüşmekte ve kanlar akıtılmaktaydı. Örneğin, 1909 yılında Selanik Vilayetine bağlı Demirhisar Kazasının İspatova karyesinde Bulgar ve Rum unsurları tarafından birer hafta nöbetleşe ayın yapılan bir kilisenin kapısı bir gece vakti Bulgarlar tarafından zorla kırılarak içeri girilmiş ve kilise alıkonulmuştu. Bu gibi vakaların ardı arkası kesilmiyordu.

²⁶⁹ Bükreş Sefareti'nden Hariciye Nezareti'ne 12 Mart 1896 tarihinde gönderilen tahrirat'ın tercümesi; **BOA. A}MKT.MHM. 677/6, 1313 Za 21 32**. Bükreş Sefiri'nin 12 Mart 1896 tarihinde Hariciye Nezareti'ne gönderdiği tahriratın orijinal belgesi için bu çalışmanın ekler bölümünün ek 16 ve transkripsiyonu için ek 17 kısmına bakınız.

²⁷⁰ Maarif Nâzırı'nın 8 Muharrem 1314 / 8 Haziran 1312 (19 Haziran 1896) tarihinde Dâhiliye Nezareti'ne gönderdiği tezkerede; **BOA. A}MKT.MHM. 677/6, 1313 Za 21 32**. Bu tezkerenin orijinali için bu çalışmanın ekler bölümünün ek 18 ve transkripsiyonu için ek 19 kısmına bakınız.

²⁷¹ Bükreş Sefareti'nden Hariciye Nezareti'ne 12 Mart 1896 tarihinde gönderilen tahrirat'ın tercümesi, Dâhiliye Nâzırı tarafından 29 Muharrem 1314 / 29 Haziran 1312 (10 Temmuz 1896) tarihinde Sadrazama gönderilen tezkerede; **BOA. A}MKT.MHM. 677/6, 1313 Za 21 32**. Bu tezkerenin orijinal belgesi için bu çalışmanın ekler bölümünün ek 20 ve transkripsiyonu için ek 21 kısmına bakınız.

²⁷² **BOA. BEO 2359/176866, 1322 R 15 8**.

Osmanlı'nın Rumeli topraklarında çeşitli vilayetlerde bu ve buna benzer hatta daha vahim hadiseler yaşanıyordu. Bu gelişmeler Osmanlı bürokrasisini ve Vilayetlerdeki asayişini sağlamakla görevli güvenlik güçlerini endişeye sevk etmekteydi. Nitekim Rumi 12 Mayıs 1325 tarihinde Selanik vilayeti Jandarma Alay Kumanda-yı Vekili Binbaşı, endişelerini şu sözlerle dile getirmekteydi:

*“Anasır-ı muhtelifenin karışık olduğu bu gibi mevâkinin idame-i sulh ve asâyiş için kilise mesâilinin beyne'l-anâsır bir suret-i itilâfcuyâne vâkıada hall ü tesviyesine mütevakkıf olduğu halde hükümetce mesâil-i mezkûrenin henüz halledilmemiş bulunması intizarda bulunan anâsır-ı mezkûrenin sabr u metâ tüketmekte olduğundan, bu gibi hadisât-ı müessesenin önü alınamayacağı dergar ve maazallah daha vahim vekâyi ve cinayât hudusuda muhtemel olduğundan senelerden beri bir çok kanlar dökülmesine ve huzur ve istirahat-ı umumiyenin kamilen insilabına sebeb-i yegâne olan mezkûr kilise mesâilinin biran bir netice-i katiye ve sâlimeye rabtı ile beyne'l-anâsır bundan dolayı mevcud zıddiyet ve münâferetin vukû melhuz münâzât ve muahharât-ı müessesefe ve mukatelât-ı hunzirâne müsaarâta ref'i esbabının istikmal buyurulması kemal-i ehemmiyetle maruzdur”*²⁷³

Anlaşılabacağı üzere Ordu, Osmanlı yönetiminin bu tür sorunları gidermede gerekli hassasiyeti göstermediğini beyan etmekteydi. Sadece güvenlik güçleri değil aynı zamanda Rumeli topraklarında bulunan Osmanlı yöneticileri de benzer endişeleri taşımaktaydı. Nitekim kilise ve mektep kaynaklı tartışma ve çatışmaların şiddetlendiği bir dönem olan 15 Kanun-u Sani 1324 (28 Ocak 1909) yılında Siroz Mutasarrıflığı, mevcut durum hakkında bilgi ve önerilerini Dâhiliye Nezaretine bir yazı ile bildirmişti. Mutasarrıf, Dâhiliye Nezaretine ilettiği yazıda, Hürriyetin İlanından o anlara değin mevzu bahis konulara ilişkin bazı uygulamaların yanlışlığından bahsetmekteydi. Mutasarrıf'a göre, meydana gelen bazı sıkıntılar karşısında hükümet, söz konusu coğrafyada mevcut bulunan milletlerin bazılarının yanında yer alarak veya çıkarlarını desteklemek suretiyle ön plana çıkararak diğerlerini dengelemeye yönelik insiyatif almaktaydı. Ona göre, önceki Hükümet zamanlarında Bulgarlara nispetle daha az tehlikeli görünen Rumlar desteklenip himaye ediliyor ve imtiyazlar tanınıyordu. Hatta bu himaye etmeler abartılıp Kanun-u Esasi'nin başlıca kurallarından olan serbest-i ayin ve mezhep kaidesinin ihlali derecesine kadar vardırılmıştı. Mutasarrıf'a göre, Rumların

²⁷³ Selanik Jandarma Alay Kumanda-yı Vekili Binbaşı'nın 12 Mayıs 1325 (25 Mayıs 1909) tarihinde Teftiş Vekaletine yazdığı yazı; **BOA. TFR. I..MKM. 36/3518, 1327 B 11.**

hamiliğini yapmak suretiyle siyasi menfaat beklemek zamanları geçmiş olmakla beraber bu hal, ihtilaflara sebep bir netice husule getirmekte ve farklı grupların memnuniyetsizliklerini pekiştirmektedir. Mutasarrıf, Meşrutiyet faydalarının ve Osmanlı hâkimiyeti'nin Rumeli'de tahakkümünün, devletin ıslahı tanzim etmesine, eşitliğe dayalı bir alemde hürmete mazhar olabilecek kuvvetli bir iktisadi ve askeriyeye sahip olunmasına ve bilhassa İslam unsurunun her yönden yükseltilmesi ve yayılmasına bağlı olduğunu düşünmekteydi. Müşkülât teşkil eden, yani kilise ve mektep anlaşmazlıklarına dayalı meselelerin muallâkta bırakılmasının çatışmaların tekrar tekrar yaşanmasına neden olduğunu da beyan eden Mutasarrıf, bir takım çözüm önerilerinden de bahsetmekteydi. Buna göre, yetkili merciler bu hususta kanun yapma yetkilerini kullanarak ya yeni bir "talimatname" hızlıca yayınlamalı veyahut mezhep ve ayin serbestiyeti ve ona bağlı esasların "emirname" suretiyle izah buyrulması lazım gelecekti. Bu bakımdan yapılabilecek en doğru ve meşru yol ise gayet tarafsız ve adil bir surette davranmak koşuluyla Patrikhane veya Eksarhaneye bağlılıkları olan muhtelif milletlerden, tarafsız ashabdan ve Osmanlı devlet görevlilerden oluşan geçici komisyonlar teşkil edilmesi ve bu komisyonların "**Kurâ-yı Mezkûreye**"²⁷⁴ gönderilmesiydi. Komisyon, herkesin güvenini kazandıktan ve güvenli bir ortam oluşturulduktan sonra aile reislerinin "**Re'yi Hafilerini**"²⁷⁵ toplayıp çoğunluk hangi tarafta çıkarsa mevcut kiliseleri onlara tahsis edecek, azınlıkta kalanlara ise mağduriyetlerine berat vermemek için mevcut kiliselere kıymet takdiriyle her iki tarafın nüfuslarına nispeten diğer taraf hissesine eşdeğer tazminat verecekti ve hükümetçe de nakdi yardım yapılarak her fırka için gayet seri bir şekilde birer kilise yapılacaktı. Sonrasında da ayin icrası serbest bırakılacaktı. Mesela, yüz haneli bir karyede seksen hane Bulgar olduklarına dair ra'y-i hafi toplanıp da yirmisi Rum kalırsave mevcut kilise ve mekteplerin kıymeti iki yüz lira farz olunursa, mevcut kilise ve mektep çoğunluğa teslim edilecekti. Azınlıkta kalan yirmi hane halkına ise hassalarına isabet eden kırk lira tazmin olarak verilecek ve hükümetçe de münasip miktarda nakdi yardım yapılmasıyla başka bir kilise ve mektebin inşasına süratle başlanılacaktı.²⁷⁶ Mesele çok mühim ve kaybedilecek çok fazla zaman yoktu. Çünkü çatışmalar tekrar ederse birçok kişinin firarlarına ve silahlı çetelerin türemelerine zemin hazırlanılacağından sonradan çıkacak

²⁷⁴ Sözü edilen, zikredilen köy ve beldeler., Parlatır, a.g.e., s. 935, 1086.

²⁷⁵ Oylarının gizlice kullanılması., Parlatır, a.g.e., s. 1408, 554.

²⁷⁶ Siroz Mutasarrıflığı'nın 15 Kanun-u sani 1324 (28 Ocak 1909) Tarihinde Dâhiliye Nezaretine gönderdiği tahrirat; **BOA. TFR. I..MKM. 36/3518, 1327 B 11.**

meselleler pek güzel bir surette halledilse bile husumet ve çetelerin faaliyetlerinin bitmeyeceği tabi idi. Buna göre, mevcut durum için ne kadar hızlı davranılırsa o derece fenalığın önü alınmış olacaktı. Çünkü daha önce meydana gelen hadiselerde de birçok acı tecrübeler yaşanılmıştı. Farklı mezhep ve siyasi gruplar tarafından itibarlarını artırma adına “Terörizm” usulüne müracaat edilerek “Hükümet-i Mülkiye” ve Adliye mutlak bir acziyet ve çaresizliğe sevk edilmişti. Öyle ki, Siroz Mutasarrıfı, 15 Kanun-u Sani 1324 (28 Ocak 1909) yılında mevcut durumlarla ilgili önerilerini beyan ederken, tedbir alınmaz ve olayların önü alınmadığı takdirde böyle bir hal vukuunda asayiş temini için Meşrutiyetten sonra “İdâre-i Örfiyye”²⁷⁷ ilanına mecbur olunacağını söylemekteydi. Mutasarrıf, Osmanlı hâkimiyetinin Rumeli’deki varlığını sona erdirebilecek derecesinde ehemmiyet arz eden böyle büyük meselelerin süratle halli vatan namına önemli olduğunu söylemişti.²⁷⁸ Bunun üzerine konu ile alakalı olarak, 2 Safer 1327 / 10 Şubat 1324 (23 Şubat 1909) yılında Dâhiliye Nezaretinden Rumeli Vilayet Müfettişliği’ ne gönderilen tahriratta şöyle denilmektedir:

“ Rumeli Vilâyâtında ve bilhassa Bulgar Rum ve Ulah sâkin olan yerlerde mukatelâtı mucib esbabın başlıcası olan kiliseler meselesi hakkında İ’lan-ı Meşrutiyet’i müteakiben verilen o emr-i mütenakız olub bu meselenin halli muallakiyetde bırakılması ise mukatelâtın avdetini mucib olacağından bu bâbda Meclis-i Mebusan’ca masadak yeni bir talimatnâme yapılması yahud serbesti-i mezheb ve âyine müteallık nezâretten emirname suretinde tebliği lazım geleceğini ve en mahak ve meşrû görülen tarik re’y-i hafî usulüyle her karyede ekseriyeti tâyin etdikden sonra mevcut kilise ve mekteblerin ekseriyeti teşkil eden fırkaya tevdüyle ekalliyetde kalanlara müceddeden kilise ve mekteb inşâsı için mevcut kilise ve mekteblerin kıymetleri itibariyle nüfus nisbetinde tazminat ve hükümetce de münasib mikdar îâne-i nakdiye i’ta edilerek başka bir kilise ve mekteb inşâsına sür’at-i sühûletle müsaade olunması icab edeceğini ve Arnavud ve Ulah kavminden olan ahâli-i gayr-i müslimenin kendi lisanlarıyla icrâ-yı âyin etmelerine müsaade i’tası siyaseten fevâid-i azimeyi mucib olacağını mutazammın Siroz Mutasarrıflığından alınan tahrirât ile diğer bir varakadan müstahrec fikraatın suretleri leffen savb-ı âlilerine irsal kılınmış ve Meclis-i Mebusan’da âhiren münakaşât ve istizahâtı mucib olan bu mesele-i mühimmeye bir netice-i hüsne verilerek bu yüzden vukûa gelmekte olan münâzât ve mukatelâtın men’-i devamı mülken ve siyaseten ehem

²⁷⁷ Örfî idare, Sıkıyönetim., Parlatır, a.g.e., s. 692.

²⁷⁸ Siroz Mutasarrıflığı’nın 15 Kanun-u sani 1324 (28 Ocak 1909) Tarihinde Dâhiliye Nezaretine gönderdiği tahrirat; **BOA. TFR. I..MKM. 36/3518, 1327 B 11.**

*ü elzem bulunmuş olmakla bu ihtilafâtın sureti hali hakkındavâki olacak mütaalât âliye-i atufilerinin bi'l-etraf ser'ien ibnâ buyurlması bâbında*²⁷⁹

Rumeli Vilayetlerinde özellikle de Vilayet-ı selâse'de (Selanik, Manastır ve Kosova) bilhassa Rum, Bulgar ve Ulah ahali'nin meskûn olduğu yerlerde anlaşmazlıkların ve kargaşaların başlıca sebebi mektep ve kilise meselesi idi.²⁸⁰ Bu topraklarda ki sorunlar, özellikle de kilise ve mektep kaynaklı sorunlar, tek bir nedene bağlı değildi, aksine çok karmaşık ilişki döngüsünün cereyanından ortaya çıkan birçok nedenden kaynaklıydı. Bölgede mevcut bulunan ülkeler ile Avrupa ülkeleri, özellikle de Rusya, bölge üzerinde takip ettikleri siyaset ve güttükleri emeller sebebiyle bu mektep ve kilise kaynaklı kargaşalardan faydalanıp kendilerine pay çıkarma gayesindeydiler. Bu nedenle, Osmanlı yönetimi, bütün yerel ve genel tarafları tatmin etmede ve daha da önemlisi bunlara karşı koymada çok zorlanıyordu. Bölge, yerel ve küresel güçlerin bir çatışma alanı ve güç gösterisi yaptığı yer haline geldiği için, meseleler artık uluslar arası ilişkilerin odak noktalarından biri haline gelmişti. Buna rağmen hükümet, Makedonya'da, milletler arasındaki kilise ve mektep ihtilaflarını yukarıda da belirtilen öneriler doğrultusunda gidermeye yönelik teşebbüslerde bulunmuştu. Yaşanan bu kargaşa ve çatışmalar geçici ve basit önlemler almak koşuluyla sonlandırılmayacağı ortadaydı. Mesela, kilise anlaşmazlığı olan köylerde, ikişer jandarmanın nezareti altında ahaliden **“Muvakkit”**²⁸¹ ve **“Müsellah”**²⁸² istihdamı suretiyle tedbir alınması öngörülmüştü. Fakat Selanik Valisi, 15 Cemaziyye'l-evvel 1327 (4 Haziran 1909) tarihinde Rumeli müfettişliğine gönderdiği yazıda, böyle bir durumun vilayetin hal-i hazırına göre mümkün görünmediğini, çünkü ihtilafın devam ettiği kiliseler yüzü aşkın olup bunların her yerine ikişer jandarmadan iki yüz jandarmanın ikamesinin mümkün görünmediğini söylediği gibi, muhtelif unsurlar arasında ahaliden ayrıca silahlı bekçi istihdamının mevcut ihtilafları yatıştıracağı yerde daha da şiddetlendireceğinden şüphe olmadığını ve statükonun muhafazası suretiyle ihtilaf ve münâzaların bitirilmesinin mümkün olamayacağını söylüyordu.²⁸³ Evvela Osmanlı yönetimi, sorunlara yönelik

²⁷⁹ Dâhiliye Nezareti Namına Müsteşar'ın 2 Safer 1327 / 10 Şubat 1324 (23 Şubat 1909) tarihinde Rumeli Vilayet Müfettişine gönderdiği tahrirat: **BOA. TFR. I..MKM. 36/3518, 1327 B 11.**

²⁸⁰ Siroz Mutasarrıflığı'nın 15 Kanun-u sani 1324 (28 Ocak 1909) Tarihinde Dâhiliye Nezaretine gönderdiği tahriratın sureti, **BOA. TFR. I..MKM. 36/3518, 1327 B 11.** Bu tahriratın orijinal belgesi için bu çalışmanın ekler bölümünün ek 22 ve transkripsiyonu için ek 23 kısmına bakınız.

²⁸¹ Vakitleri ayarlayan, bekçi. Parlatır, a.g.e., s. 1147.

²⁸² Silahla kuşanmış, bekçi. Parlatır, a.g.e., s. 1193.

²⁸³ Selanik Valisi'nin 15 Cemaziyye'l-evvel 1327 / 21 Mayıs 1325 (4 Haziran 1909) tarihinde Rumeli Müfettişliğine gönderdiği tahrirat: **BOA. TFR. I..MKM. 36/3518, 1327 B 11.**

getirilen çözümlerin kalıcı olmasını istiyordu. Öncelikle, mevcut sorunlara kaynaklık eden sebeplerin iyi belirlenmesi ve iyi analiz edilmesi gerekiyordu. Bu amaçla 1909 yılında Dâhiliye Nezareti, Rumeli'deki vilayetlerin vali, kaymakam ve mutasarrıflarına verdiği emirle, Rumeli Vilayetleri'ndeki Rum, Bulgar, Sırp ve Ulah sakinleri arasındaki kilise ve mektep ihtilaflarının mevcut durumları ile sebeplerinin ne olduğu, Rum, Bulgar ve Ulah cemaatleri arasındaki münâzalara sebep olan mabet ve mektepler hakkında ne yolda karar ittihazı münasip olacağı, vilayet dâhilinde hangi karyelerde münâzalı kilise ve mekteplerin mevcut olduğu, münâzalı veya münâzasız mektepler var ise kimin ellinde bulunduğu, bahsi edilen müesseselerin kaç adetten ibaret ve inşa tarihlerinin ne olduğu ile karyelerin "esamisinin"²⁸⁴ net suretlerinin belirlenerek kendilerine iletilmesini istemektedir. Bundan dolayı, Bölgede görev başında bulunan vali, kaymakam ve mutasarrıflar, 1909 yılında merkezi hükümette istenilenler doğrultusunda ayrıntılı raporlar sunmuşlardı.²⁸⁵

Dâhiliye Nezareti'nin, Siroz Mutasarrıfı'nın önerileri dikkate alınarak uygulanması emrini verdiği Rumeli'deki milletler arasındaki ihtilafları giderme ve kalıcı çözüm getirmeye yönelik uygulamaları, Rumeli'deki bazı vilayet yöneticileri tarafından olumlu karşılanırsa da Kosova valisi örneğinde olduğu gibi olumlu bakmayan idareciler de mevcuttu. Nitekim Kosova valisi, Dâhiliye Nezareti'nin kendilerinden istediği vilayet dâhilindeki mevcut durum hakkındaki ayrıntılı raporları ilettikten sonra konu hakkında kendi düşünce ve önerilerini de 18 Safer 1327 (11 Mart 1909) yılında beyan etmişti. Kosova Valisine göre; Osmanlı topraklarındaki Hıristiyanların mektep ve mabet idaresini politika işlerine tabi tutmak yanlış bir tutumdur. Çünkü her türlü değişimlere maruz kalan politikanın her bir değişimi, Devlet-i Aliye'nin yönetiminde bulunan yerlerin idaresini her zaman bozmakta ve zora sokmaktan başka bir işe yaramıyordu. Kosova Valisi, bir mezhep ashabına mahsus olmak üzere o mezhepte olanlar tarafından inşa edilen bir kilise veya medresenin velev ki o günkü sahipleri azınlıkta olsa dahi ellerinden alınmasının, adalet ve hakkaniyet çerçevesinde uygun düşmediğini ileri sürmekteydi. Yine ona göre, Siroz Mutasarrıfı'nın, ihtilafların çözümüne yönelik önerilerinin uygulanması, sonradan Osmanlı Devleti'ne farklı sıkıntılar üretecekti. Vali, yazının devamında, Rumeli'de bulunan Sırp, Bulgar, Ulah ve

²⁸⁴ Karyelerin isimleri., Parlatır, a.g.e., s. 413.

²⁸⁵ Bakınız: **BOA. TFR. I.MKM. 36/3518, 1327 B 11**

Rum Hıristiyan cemaati'nin bütünü, Ortodoks mezhebinde bulunduğunu, bunlardan Sırp ve Bulgarlar, Slavlık namıyla bir gayr-ı unsur teşkiline hizmet etmekte ve diğerleri ise öteden beri tanışlıkları bulunan Ortodoks mezhebine mensup olmakla birlikte her birinin lisanındaki farktan başka mezheplerinde zerre kadar fark ve değişim olmadığını belirtmekteydi. Ayrıca bunların Ortodoks olmaları münasebetiyle tamamen Rum Patrikhanesine bağlı bulduklarını söylemekteydi. Kosova Valisi, konu hakkında kendi çözüm yöntemini de açıklamıştı. Kosova Valisi'ne göre, milletlerin Ortodoks Patriği'ne olan bağlılıkları gereği gibi sürdürülecek ve bunun devamı sağlanacaktı. Fakat belli bir ücret verilmesi ve yol masraflarının karşılanması şartıyla, her vilayet dâhilinde itibarı yüksek ve verilecek mühim görevi hakkıyla yerine getirmeye müsait erkân-ı vilayetten birer memur ile **“Meclis-i Umumi”** ve **“İdare-i Vilayet-i Hıristiyan”** azasından vilayetçe seçilerek oluşturulacak bir araştırma komisyonu, bir müddet kontrol altında vilayetin her kazasını dolaşacaktı. Komisyon, kilise ve mekteplerden evrakı olanların evrakını araştırarak ortaya çıkaracaktı. Kilise ve mekteplerden Evrakı olmayanlar ise komisyon, bizzat kendisi araştırarak, aslen ve evvela hangi cemaat tarafından ne suretle bina mabet veya mektep tutulduğu ve kullanıldığını belirleyip, ona göre adalet ve hakkaniyetin gerekleri içinde bunları hakiki sahibine teslimini yapacaktı. Bir mahalde Ortodoks cemaatinden Slav veya Rum olmalarına nazaran ayrıca kiliseleri bulunmayanlar için de, acilen yeni bir nizamname ile yeni yerler belirlenecek ve belirlenecek olan yerlerde, bağlı olunan nüfus dairesinde kilise ve mektep binalarının inşasına izin verilecekti. Nüfusu az olanlar ise kendilerine özgü günlerinde dilerlerse buldukları mahaldeki Ortodoks kilisesinin papazı marifetiyle ve dilerlerse de kendi taraflarından ücret verilerek getirecekleri yalnız bir rahip kılavuzluğuyla aynı kilisede belirlenecek zaman diliminde ayin icra edebilecekti. Nüfusu az olup da ayrıca mektep inşa edemeyecek olan kısım ise diğer mevcut Ortodoks mektebine kabulleri yapılacaktı. Bu durumlara dâhil bulunan kabristanlara da aynı kaidenin uygulanması yolunda bir usul ü tedbir kabul olunmasıyla mevcut bulunan bütün Hıristiyan mabet ve mekteplerin var olan sorunları çözülecekti. Kosova Valisi, uygulanacak olan bu yöntemin, hem adalete uygun düşmesi cihetiyle **“Düvel-i Hıristiyanîye”**nin²⁸⁶ takdirini ve hem de Hıristiyan ahalinin hukukunun muhafazasıyla hoşnutiyetlerini sağlayabileceğini söylemekle birlikte, özellikle bu topraklarda kolay uygulanabilecek bir kanun buldukça sonradan buralarda **“keyfe-mâ yeşâ”** bir kısım

²⁸⁶ Hıristiyan Devletler. Parlatır, a.g.e., s. 373

ahalinin birer ikişer büyük veya küçük dini binalar inşa etmesiyle enva-i hadise ve ihtilafların ortaya çıkarılmalarına imkan bırakılmayacaktı diye düşünmekteydi.²⁸⁷

Siroz Mutasarrıfı'nın ihtilaf ve münâzalara karşı önerdiği yöntemi değerlendiren Manastır Valisi, önerilen çözüm yöntemini, meselenin hali için münasip bir tedbir olarak görüyordu. Fakat bu konuda bazı çekinceleri de mevcuttu. Manastır Valisi'ne göre, eğer karyelerde çoğunluğu belli edecek belgeler ile kilise ve mekteplere sahip olanlar ortaya çıkarılmazsa, bu durum, azınlıkta kalan **“evrak-ı tasarrufiye”**²⁸⁸ ahashabının mevcut yapılardan mahrumiyetini sona erdireceğinden, bunların talep ve şikâyetlerinin devamına mani olunamayacak ve mevcut ihtilaflar eskisi gibi devam edebilecekti. Manastır Valisi, endişelerine çözüm olarak da, hükümetçe bu yüzden nakdi yardım yoluna gidilecekse mevcut binalar yine birlikte yaşayacak olanlara terk edilmeli ve buralardaki halktan toplanacak yardımlara hükümet tarafından da yeterli miktarda yardımın ilavesiyle unsurlar için mevcut nüfusları ile uyumlu büyüklükte yeniden birer kilise inşa edilmesine izin verilmeliydi. Bununla birlikte her unsura ayrı olmak koşuluyla yeniden kabristanlar tahsisi yapılmalı ve her unsura mektepler inşa etme serbestiyeti verilmeliydi. Böylece var olan anlaşmazlıkların çözümü daha da kolaylaşacaktı.²⁸⁹

Selanik Valisi tarafından Rumi 17 Mayıs 1325 (30 Mayıs 1909) tarihinde Dâhiliye Nezaretine gönderilen tahriratta da anlaşılacağı üzere, Selanik Valisine göre, meselenin biran evvel hali, asayişin sağlanması ve devamı için en mühim esaslardan biri olmakla birlikte, şimdiki hal ve zaman, meselenin çözüme kavuşturulmasına gayet müsaitti. Buna göre, geçmişten gelen mevcut kilise ve mektep münâzaları için var olan genel kurallar ve mahalli malumatlar dairesinde çözüm aramak lazım gelmekteydi. Selanik Valisi, bu meselenin halli için ehemmiyet verildikçe köylülerin ve karşıt grupların daha ziyade şimaracaklarını düşünmekteydi. Bunun için **“Der-sa'âdet”**²⁹⁰ den bir memur ya da bir komisyonun tayin edilmesine gerek olmayıp yörelerdeki dini liderlerin dâhil olacağı karma komisyonlar vasıtasıyla meselenin hali mümkün olabileceğini düşünüyordu. Vali'ye göre, Münâzalı kiliselerden bir kısmının haledilmesi zorlu ise de çoğunluğun çözümü kolaydı. Haledilmesi kolay olanlar yerellerden

²⁸⁷ Kosova Valisi'nin 18 Safer 1327 / 25 Şubat 1324 (11 Mart 1909) tarihinde Rumeli Müfettişliğine gönderdiği tahrirat; **BOA. TFR. I..MKM. 36/3518, 1327 B 11.**

²⁸⁸ Evrakları elinde bulunduran, kullanan., Parlatır, a.g.e., s. 1636.

²⁸⁹ Manastır Valisi'nin 9 Mart 1325 (22 Mart 1909) tarihinde Rumeli Müfettişliğine gönderdiği tahrirat; **BOA. TFR.I..MKM. 36/3518, 1327 B 11.**

²⁹⁰ Payitaht, İstanbul. Parlatır, a.g.e., s. 335.

müteşekkil karma komisyonlarına ve halledilmesi müşkül bulunanlar ise merkezi vilayette yetkili makamlardan oluşturulacak karma komisyona devredilerek çözülmesi gerekiyordu. Mesela, bir karyede iki kilise var ise birinin nüfusu çoğunlukta olması itibari ile Rumlara, diğerinin de Bulgar veya Uahlara verilmesi, şayet bir karyede yalnız bir kilise bulunup Rumlara verilirse, Bulgar veya Uahlara kilisesiz kalacağından devlet hazinesinden yardım alınarak ibadethane tedarik ettirilmesi şeklinde olabilirdi. Selanik Valisi, mevcut statükonun ortadan kaldırılmasını istemekteydi. Çünkü var olan statüko, sürekli olarak Meclis-i Mebusan'ın toplanmasını engelliyor ve gündemini meşgul ediyordu. Bundan böyle asayişin devamına engel olan statükonun ortadan kaldırılacak olması ve kapalı kiliselerin açılarak ahalinin dini vazifelerini rahatça yerine getirebilecek olmaları, sebeplerin bitirilmesine katkı sağlayabileceği gibi devlet siyasetine de büyük faydaları olacaktı. Vali, bunun için, ya sözü edilen öneri dairesinde ya da Meclis-i Mebusan'ın onay vereceği diğer bir münasip yollarla meselenin biran evvel halinin lazım geleceğini söylemekteydi.²⁹¹

4.2.1. Selanik vilayeti

1909 yılına gelindiğinde, Selanik Vilayeti dâhilindeki münâzalı kilise ve mektepler yüz yedi adetten ibaretti. Her karyede münâzalı bulunan kilise ayrı mahiyette ve birbirlerine göre nispetten ehemmiyetleri çok fazlaydı. O yıllarda yetkililerce meseleye bir netice verilmeyip muallâkta bırakılmıştı. Hususi günler dâhilinde münâzalı mektep ve kiliselerde kâh keyfi idare olunma ve kâh nöbetleşe ayin icra etme yoluna gidilmişti. Buna razı olunmaması durumunda ise kiliselerin kapanması yoluna gidilerek kargaşaya meydan verilmemesi gibi tedbirlere müracaat olunmuştu. Bundan dolayı bazı mahallerde bir kısım kiliseler kapalı bulunmaktaydı. Bulgarlar, kiliselerin inşaatında kendilerinin ve ecdatlarının yardımları ve emekleri geçtiğinden kiliselerin kendilerine ait olduğu yolunda iddialarda bulunmaktaydı. Bulgarlara nispetle daha fazla bulunan Rumlar ise kiliselerin, vaktiyle Rumlara ve Rum Patrikhanesi namına verilen izinler dâhilinde inşa olunduğunu ve Bulgarlar'ın Patrikhane'den ayrılmaları sebebiyle bir karyede velev ki beş Rum kalsa dahi kilisenin Rumlara ait olduğunu iddia ediyorlardı. Rumlar ayrıca, kendi Patrikhanelerine Bulgarların müdahaleye katıyen hakları olmadığını ileri sürmekteydiler. Uahlara ise biri Rum Patrikhanesi taraftarı diğeri de

²⁹¹Selanik Vilayetinden 17 Mayıs 1325 (30 Mayıs 1909) tarihinde Dâhiliye Nezareti'ne gönderilen tahrirat'ın sureti; **BOA. TFR.I..MKM. 36/3518, 1327 B 11.**

kendi dilleriyle ayin icra eden takımlardan olmak üzere iki guruba ayrılmışlardı. Ulahlar'ın diğer milletlerle arasındaki kilise ve mektep ihtilafları, Rum ve Bulgarlar arasındaki iddia edilen dava tarzı şeklindeydi.²⁹²

1909 yılında Selanik vilayetinde yüz otuz iki kilise ve altmış üç mektep olmak üzere toplam yüz doksan beş müessese ihtilaflı idi. Daha öncesinde münâzalı kilise ve mekteplerin toplamı yüz yedi adetti. Onun öncesinde ise mektep ve kilise münâzâtı hiç yok iken araya bazı sebeplerin girmesiyle kademe kademe münâzalı kilise ve mektep sayısı artmıştı.²⁹³ Fakat Selanik Rum metropolid'i nazarında münâzalı mektep ve kilise sayısı yetmiş geçmiyordu. Osmanlı yönetimi bu mektep ve kiliselerdeki ihtilafların giderilmesini arzu etmekteydi. Bunun için birçok durumları birbirine eş ve benzer bulunan münâzalı kilise ve mekteplerin mahallerince haledilmesini arzu etmekteydi. Hali müşkül olanlarında merkezi vilayette teşekkül edecek muhtelif komisyonların da mensup oldukları **“Rü’esa-yı Ruhaniye’nin”**²⁹⁴ hazır bulundurulması suretiyle bir karara bağlanması ve ihtilafın halledilmesi taraftarıydı. Zira bu işin halledilmesi uzayıp muallakta kaldıkça, istismara açık yönleri kapatılmadıkça ve vuku bulan bazı meselelerde mahallerince yeniden yeniye incelemeler, araştırmalar ve defter tanzimine ait teşebbüsat devam ettikçe bazen **“Hal-i Sükunda”**²⁹⁵ kalan ve bazen de asayiş ihlaline varıncaya kadar baş gösteren ihtilafat ve münâzâtın bir kat daha şiddet peyda edeceği ve bu durumda Rumeli Vilayetlerindeki karışıklıkların devam edeceğini Osmanlı Hükümeti'nin Rumeli'deki idarecileri farkındaydı. Hükümet, bu meselenin halli için hükümetçe lüzumundan fazla işe ehemmiyet verilmesi ve meselenin çözümünün uzatılmasının, köylülerin ve birbirine karşıt grupların şımarmalarına sebebiyet verebileceğini düşünmekteydi. Böylece, saldırıların ve çatışmaların sonu gelmeyeceğinden biran evvel ihtilafatın ortadan kaldırılmasını elzem görmüştü.²⁹⁶

²⁹² Selanik Vilayeti'nden 17 Mayıs 1325 (30 Mayıs 1909) tarihinde Dâhiliye Nezareti'ne gönderilen tahrirat'ın sureti; **BOA. TFR.I..MKM. 36/3518, 1327 B 11.**

²⁹³ Selanik Valisi'nin 24 Cemaziyye'l-ahir 1327 / 29 Haziran 1325 (13 Temmuz 1909) tarihinde Rumeli Müfettişine gönderdiği tahrirat; **BOA. TFR.I..MKM. 36/3518, 1327 B 11.** Ayrıca, 1909 yılında Selanik Vilayeti dâhilinde hangi karyelerde kaç adet münâzalı kilise ve mektep mevcut olduğunu ve esamisini (nüfusunu) görmek için bu çalışmanın ekler bölümünün ek 24 kısmına bakınız.

²⁹⁴ Dini reis, dini lider., Parlatır, a.g.e., s. 1423, 1419.

²⁹⁵ Durağan olma, huzurlu geçme., Parlatır, a.g.e., s. 562, 1540

²⁹⁶ Selanik Valisi'nin 24 Cemaziyye'l-ahir 1327 / 29 Haziran 1325 (13 Temmuz 1909) tarihinde Rumeli Müfettişine gönderdiği tahrirat; **BOA. TFR. I..MKM. 36/3518, 1327 B 11.**

4.2.2. Manastır vilayeti

1909 yılında Manastır vilayetine bağlı Debre Sancağının Kocacık nahiyesi dâhilinde Hıristiyan ahaliden çoğunluk olarak Bulgar cemaati bulunuyordu ve tamamı Eksarhaneye'ye mensup olup aralarında o ana değin büyük bir münâza zuhur etmemişti. Tresance Karyesinde Hıristiyan ahaliden olan Bulgar ve Sırlar arasında 1909 yılından iki üç sene önce kilise meselesinden dolayı münâza olmamasına rağmen 1909 yılında taraflar arasında münâzalar ortaya çıkmış ise de karye dâhilinde mevcut iki kiliseden büyüğü Bulgarlara ve diğeri Sırlara tahsis edilmek suretiyle ihtilaflarına netice verilmişti. O tarihten itibaren bir gün dahi münâzaları cereyan etmemişti. Trebişte, Galişte, Lazaropole, Melnican-ı Zir(?), Melnican-ı Bala(?) ve Selahiye Kariyelerinde Bulgarlar ile Sırlar, mevcut birer kilisede Bulgar papaz öncülüğünde müştereken ayin icra etmişlerdi. Benaberin(?) Kazası dâhilinde o ana değin münâzalı hiçbir mektep ve kilise bulunmamıştı. Kolonya Nahiyesi dâhilinde münâzalı mektep ve kilise bulunmuyordu. Ayrıca Debre-i Zir ve Mat Kazalarında **“Milel-i gayr-i Müslime”**²⁹⁷ ahalisi bulunmuyordu.²⁹⁸

Manastır Vilayetine bağlı Istavre Kazası dâhilinde yalnız Langa Karyesinde Rum ve Ulah Milletleri bulunuyordu. **“İ'lan-ı Hürriyet”**den evvel kilise meselesinden dolayı bu milletler arasında münaza vuku bulmuş ise de sonrasında **“mezkûr-u karye”**de²⁹⁹ mevcut bulunan Senyorgi ve Sentanas namlarıyla anılan iki kiliseden Rumlar Sentanas ve Ulahlar Senyorgi kiliselerine giderek ayin icra etmek suretiyle ihtilaflar giderilmişti. Fakat aynı karyede, nüfus kayıtlarına göre umumiyetle Patrikhaneye mensup Arnavut Ortodoks namıyla kayıtlı bulunan ahali ile Rumlar arasında ihtilaf vardı. Rum ahalisi, her iki kilisenin Patrikhaneye bağlı bulunmasına binaen kendilerine ait bulunduğunu iddia etmişlerdi ve bu konudaki Meclis-i Mebusan'ın kararını bekleyeceklerini ifade etmişlerdi. Ancak mezkûr-u karyede her iki taraf için ayrı ayrı kilise bulunmaktaydı. Bunu için diğeri bir kilise inşasına gerek yoktu. Başka karyelerle birlikte Behleşte(?), Desikol(?) ve Uyar(?) nahiyelerinde de münâzalı mektep ve kilise bulunmuyordu.³⁰⁰

²⁹⁷ Gayr-ı Müslim Milletler.

²⁹⁸ Debre Mutasarrıflığı'ndan 25 Haziran 1325 (8 Temmuz 1909) tarihinde Manastır Valiliği'ne gönderilen tahrirat'ın sureti; **BOA. TFR. I..MKM. 36/3518, 1327 B 11.**

²⁹⁹ Adı geçen karye., Parlatır, a.g.e., s. 1086.

³⁰⁰ Görice Mutasarrıflığı'ndan 30 Haziran 1325 (13 Temmuz 1909) tarihinde Manastır Valiliği'ne gönderilen tahrirat'ın sureti; **BOA. TFR. I..MKM. 36/3518, 1327 B 11.**

Manastır Vilayeti dâhilinde yer alan Serfice Sancağına bağlı Grebend Kazasında münâzalı kilise ve mektep vardı. Öte yandan Rumlar ile Ulahlar arasında Samarina karyesinde bir, Urhala karyesinde dört, Prevol Karyesinde bir olmak üzere toplamda altı kilise münâzalı idi. Fakat taraflar, nöbetleşe ibadet ederek geçici bir çözüm uygulamıştılar. Vaktiyle bu köylerin ahalişi tamamıyla Uahlardan oluşuyor iken birkaç seneden beri baskı ve tehditler zoruyla mecburi olarak Rumluk iddiasında bulunuyorlardı. Bunlardan, milli kimlikleri olan Uahlığı muhafaza gayretinde bulunanlar cüzi ise de net sayıları belirlenememişti. Bahsi geçen kiliseler ise vaktiyle karyeleri namına inşasına müsaade edilen kiliselerdi.³⁰¹

Livâ dâhilindeki Kayalar kazasında yalnız Palihor karyesinde Rumlarla Bulgarlar arasında münâzalı bir kilise ile bir mektep mevcut bulunmaktaydı. Bu karyede önceden yetmiş dokuz hanede iki yüz on üçü erkek ve iki yüz onu kadın olmak üzere dört yüz yirmi üç Hıristiyan nüfus kayıtlı olduğu halde sonradan bunların bir kısmının Eksarhâne'ye bağlanmayı talep etmelerinden dolayı yapılan yeni kayıt esnasında otuz iki hanede yüz yetmiş yedi nüfus Rum, altmış sekiz hanede dört yüz on sekiz nüfus Bulgar ve on iki hanede altmış bir nüfus gayr-ı Müslim olan Kıbtiller olarak kaydedilmiş buldukları ortaya çıkmıştı. Bahsi edilen kilise ile mektep, karye ahalisinin geneli tarafından inşa edilmiş olup bunların inşa tarihleri bilinmemekteydi.³⁰²

İlbasan Sancağında münâzalı kilise bulunmaktaydı. İlbasan Sancağı'nın Şenkol mahallesinde bir münâzalı mektep vardı ve bu mektep vaziyeti zaten mektep olmayıp hane olduğu halde eski nüfus kaydına göre yüz elli hane, üç yüz elli beş nüfus ve yeni nüfus kaydına göre altmış altı hane, iki yüz altmış nüfus olan mahalle ahalişi tarafından vaktiyle ibtidaî mektebi olarak kullanılmıştı. On iki sene evveline gelinceye kadar cemaatçe yalnız Rumca eğitim verilirken ahalinin bir kısmı Rumca ile beraber Ulah lisanında eğitim yapılmasına yönelik faaliyette bulunmuş ve diğer kısmı da buna eşlik etmediği içinaralarında ihtilaf ortaya çıkmıştı. Ulah lisanının eğitim dili olması iddiasında bulunanlar azınlık teşkil ettiği için bunlar ayrıca bir hane kiralayarak orada Ulahça, Türkçe ve konuştukları dil olan Arnavutça ile eğitim icra ediyorlardı. Büyük çoğunluğu teşkil edenler dahi münâzalı olan bu mektepte mezhep dilleri olarak kabul gördükleri Rumca, Türkçe ve Arnavutça eğitim icra etmekte ve bunlar tarafından

³⁰¹ Serfice Mutasarrıfı'ndan 10 Haziran 1325 (23 Haziran 1325) tarihinde Manastır Valiliğine gönderilen tahrirat'ın sureti; **BOA. TFR. I.MKM. 36/3518, 1327 B 11.**

³⁰² Serfice Mutasarrıflığı'ndan 9 Haziran 1325 (22 Haziran 1909) tarihinde Manastır Valiliği'ne gönderilen tahrirat'ın sureti; **BOA. TFR. I.MKM. 36/3518, 1327 B 11.**

mektebin bir tarafı İbtidâî ve bir tarafı Rüşdî olarak kullanılmaktaydı. Ayrıca her iki kısım Rum Patrikhanesi'ne mensup bulunuyordu.³⁰³

Kırçova Kazası dâhilinde yalnız Persaka ve Lazarofça karyeleri ile bir kasabanın kiliseleri münâzalı idi. Bunlardan kasabadaki kilise Rumi 9 Haziran 1325 tarihi itibari ile Rumların, Persaka ve Lazarofça karyelerikiliseleri ise Sırpaların elinde bulunmaktaydı. Kasabada 117 kişi Rum, 109 kişi Sırp, Persaka'da yüz doksan beş Sırp, elli üç Bulgar ve Lazarofça'da yetmiş iki Sırp, dokuz Bulgar ahali mevcut idi. Bahsi edilen üç kilise daha öncesinden ahali yardımlarıyla inşa edilmiş ve inşa tarihleri bilinmiyordu. Kaza dâhilinde münâzasız olarak mevcut bulunan diğer elli dört adet kiliseden yirmi biri Sırp ve otuz üçü Bulgarların idi. Münâzasız olan kırk altı adet mektepten biri Rum, yirmisi Sırp ve yirmi beşi Bulgarların elinde bulunuyor ve bunlar üzerinde münâza ve ihtilaf hiçbir zaman söz konusu değildi. Münâzasız kilise ve mekteplerin inşa tarihleri yetkililerce bilinmiyordu.³⁰⁴

4.2.3. Kosova vilayeti

1909 yılında Kosova vilayeti dâhilinde yer alan Bensice, Taşlıca, İpek, Perzerin, Priştine ile Orhaniye ve Radovişte de münâzalı mektep ve mabet yoktu. Koçana kazası dâhilinde ancak kasabada münâzalı bir kilise ile bir kabristan mevcut bulunuyordu. Kasabada dört yüz kırk bir hanede bin altı yüz doksan sekiz Bulgar, on hanede yirmi Sırp, sekiz hanede elli dört Rum ve on dört hanede seksen üç Ulah nüfusu mevcuttu Rumlarla Ulahlar ibadethane olmak üzere birer hane tedarik etmek suretiyle münâzayı engellemişlerdi. O yıllarda münâzanın devam etmekte olduğu Karatova Kazasında Bulgar ve Sırp unsurları, birer hafta nöbetleşe ile İzlatova, Sob(?) ve Ravdar karyelerindeki kiliselerde icrâ-yı âyin ediyorlardı. Sob(?) ve Ravdar karyesinde otuz hanede iki yüz yedi nüfus Patrikhane'ye ve seksen hanede beş yüz yirmi nüfus Eksarhane'ye, İzlatova karyesinde yirmi dört hanede yüz yirmi yedi nüfus Patrikhane'ye ve doksan bir hanede dört yüz yetmiş beş nüfusu Eksarhane'ye mensup idi. Kasabada Balıkpazarındaki büyük kilise Bulgarlara, Çarine mahallesindeki küçük

³⁰³ İlbasan Mutasarrıflığı'ndan 22 Haziran 1325 (5 Temmuz 1909) tarihinde Manastır Valiliği'ne gönderilen tahrirat'ın sureti; **BOA. TFR. I..MKM. 36/3518, 1327 B 11.**

³⁰⁴ Kırçova Kaymakamlığı'ndan 9 Haziran 1325 (22 Haziran 1909) tarihinde Manastır Valiliği'ne gönderilen tahrirat'ın sureti; **BOA. TFR. I..MKM. 36/3518, 1327 B 11.** Ayrıca Manastır Vilayeti ve Manastır Vilayeti dâhilindeki yerlerde 1905 tarihinde hangi kilise ve mekteplerin kimlerin elinde olduğu ve kimler tarafından nöbetleşe kullanıldığını orijinal belgeyle görmek için bu çalışmanın ekler bölümünün ek 25 ve bunların transkripsiyonu için ek 26 kısmına bakınız.

kilise dahi Sırp'lara ayrılmıştı. Kasaba'nın Çarine mahallesinde kırk hanede yüz yetmiş beş nüfus Patrikhane'ye, yirmi yedi hanede yüz yedi nüfus Eksarhane'ye mensup bulunuyordu. Kırk altı hanede yüz doksan nüfustan ibaret olan İstalkofca(?) karyesi ahalisi, resmen ve umumiyetle Patrikhane'ye mensup Sırp iselerde bir seneden beri yüzde yetmiş beşi Bulgarlaşmıştı ve oradaki kilise yıkık olduğundan mektep yalnızca o anlarda Sırpların elinde bulunmaktaydı. Zikredilen münâzalı kiliseler, köylerde oturanların yardımıyla evvelden inşâ edilmiş olup, masrafları köylüler tarafından karşılanmıştı. Fakat inşa tarihleri bilinmemektedir. Palanka kaza dâhilinde ancak Rankofçe ve Petraliç Karyelerinde Bulgar ve Sırp unsurları arasında münâzalı ve statüko mucibince kapalı iki kilise bulunuyordu. Palanka Kazası'nın dokuz karyesinde münâzasız birer kilise vardı. Kazanın umumi ahalisi hükümetçe Bulgar olarak tanınıyordu. Fakat Sırp partizanlığı yapanlar, kazadaki halkın çoğunluğu Sırp'tır şeklindeki iddiaları doğruyu yansıtmıyordu. Bahsi edilen Kazada bazı kimseler patrikhane taraftarlığı yaptıkları için kargaşa meydana gelmiş ve kilisenin kapatılması uygun görülmüştü. Mevcut kiliseler daha önceden inşa edilmişlerdi. Petraliç ile Rankofçelilerin mezhebe dayalı münâzaları sonucu Bulgar Metropolit Vekili'nin talebiyle köy kiliseleri kapatılmıştı. Bundan ahalinin kısm-ı küllîsi Patrikhâne'ye mensup olması da etkili olmuştu. Rankofçe'nin beş yüz sekiz erkek ve beş yüz elli yedi kadın ahalisi kayden Bulgar iseler de yalnız yirmi hane kadarı Bulgarlık iddiasındaydılar. Petraliç de dokuz yüz on üç erkek ve dokuz yüz kırk dokuz kadından oluşan ahalinin ancak birkaç hanesi müstesnâ olmak üzere çoğu Sırp taraftarıydı. Mekteplere gelince, üçü Patrikhane'ye ve onu Eksarhane'ye mensup olmak üzere on üç mektep bulunmaktaydı. Patrikhane namına kayıtlı Dorniçe karyesi mektebinde ahalinin Bulgarlığa bağlanması hasebiyle Bulgarca eğitim yapılmakta ve Rankofçe'de biri Bulgar diğeri Sırp namına kayıtlı iki mektep mevcut ise de ekseriyet Sırp'lık iddiasında bulunduğu için yalnız Sırp mektebinde ders okutturulmaktaydı. Bunlar, 1868-1897 yılları arasında açılmış ve ruhsatları olmadığından dolayı kapatılmıştı. Münakaşaların devam ettiği böyle bir durumda Osmanlı yönetimi, çare olarak kapalı olan iki kiliseyi açarak takdir olunacak kıymeti, mevcut ahali üzerine kısım kısım bölüştürdükten sonra kiliseyi, çoğunluğu teşkil eden halka bırakmayı ve azınlığı kesinleşecek olan ahaliye ise hakları miktarınca tazminat vererek bu para ile kendilerine kilise yapmalarını sağlamak fikrini ortaya atmıştı. Yönetim, Mektepler için de, her karyeye ruhsat vermek şartıyla birer mektep açtırarak Patrikhane'ye ve Eksarhane'ye mensup olmanın eğitim intizamına

tesirini azaltmayı planlamıştı. Bunun mümkün olamaması durumunda ve kilise anlaşmazlığının çıkmaza girmesi halinde de Patrikhane'ye ve Eksarhane'ye ayrılacak belde için mektep ruhsatlarının ona göre düzeltilmesini ve böyle devam edilmesi gerektiğine inanmıştı. Osmanlı İdarecilerine göre, bu halin muhafazası **“icab-ı maslahat”**³⁰⁵ idi.³⁰⁶

Osmaniye kazasında 1819 tarihinde yapılmış olan Berova kilisesi ile orada elli sene evvel inşa edilmiş bir mektep Bulgar ve Sırp cemaatleri arasında münâzalıydı. 1897 yılından evvel Berova'da yüz elli hane Sırp var iken karışıklıkların cereyanından sonra on beş haneye düşmüştü. Bulgarlar ise üç yüz altmış haneden müteşekkildi. Patrikhane namına kayıtlı kilisede birer hafta müddetle nöbetleşe ayin icra olunuyordu. Bulgarlar, kilisenin kendileri tarafından yapıldığını, Sırlar ise kilisenin Patrikhane'ye mensup olduğunu ileri sürerek münâzayı şiddetlendirmektedir. Orada bulunan mektep de ihtilafliydi. Kalkandelen kazasında münâzalı mektep ve kilise yok gibi idi. Bulgarların yeniden yaptırmakta oldukları kilisenin bitirilmesine kadar ayin etmek üzere kendilerine bir yer tahsis edilmiş ve bu suretle orada bir güven ortamı oluşturulmuştu. Gostivar Kazasında yirmi üç kiliseden on ikisi Patrikhane ve altısı Eksarhane mensubiyetine mahsus olup, yalnızca beş kilisede taraflar nöbetleşe ayin icra etmekteydiler. Nöbetleşe ayin yapılmakta olan kiliselerden, Mavrova'daki iki kilisenin büyüğü, Patrikhane mensubiyetine tahsis edildiği halde küçüğünde her iki taraf nöbetleşe ayin icra etmeye mecbur bırakılmıştı. Lunova mektebindeki üç odadan ikisinin nüfusu az olan Bulgarlara ve birinin, nüfusu çok bulunan Sırp etfâline tahsis edilmesinden başka münâza yoktu.³⁰⁷

Kumanova da yıllardan beri hükmü olan kesimler ve ahali, çetelerin tazyik ve tehditleri sonucu her defasında mezhep değiştirdiklerinden mevcut kiliseler, ara dönemleri yaşamaktaydı. Bunun sonucunda çoğunluğu teşkil eden taraflarında daha az kesim hükmünde kalması ve tazyik neticesinde kiliselerden her biri mabet olmaktan büsbütün çıkarak unsurlar arasında kanlı münâzalara alet olmasından dolayı şikâyetler birbirini ardınca devam etmekteydi. Devam eden bu şikâyetler üzerine hükümetçe geçici tedbirlere başvurma adına kiliseler yavaş yavaş kapatılmıştı. Kumanova halkının bazen birini, bazen de diğer tarafı desteklemelerinden dolayı hangilerinin Eksarhane ve

³⁰⁵ Barışın, huzurun gereği, Parlatır, a.g.e., s. 684, 1017.

³⁰⁶ Kosova Valisi'nin 3 Cemaziyye'l-ahir 1327 / 7 Haziran 1325 (22 Haziran 1909) tarihinde Rumeli Müfettişliği'ne gönderdiği tahrirat; **BOA. TFR. I..MKM. 36/3518, 1327 B 11.**

³⁰⁷ Kosova Valisi'nin 3 Cemaziyye'l-ahir 1327 / 7 Haziran 1325 (22 Haziran 1909) tarihinde Rumeli Müfettişliği'ne gönderdiği tahrirat; **BOA. TFR. I..MKM. 36/3518, 1327 B 11.**

hangilerinin Patrikhane tarafından inşa edildiği kestirilemiyordu. Kumanova Kazasında Bulgarlar ile Sırp lar arasında münâzalı bulunan sekiz adet kilise kapalı bulunuyordu. Bu kiliselere her iki taraf da hak iddiada buldukları için Kumanova Kazası idarecilerince ihtilafın hali için iki yol düşünölmüştü. İlk çözüm yoluna göre, bahsi geçen kiliselerin inşa tarihleri ve mütevellileri ile birlikte mevcut olması lazım gelen evrakların da araştırılmasıyla kime ait oldukları ortaya çıkarıldıktan sonra kiliseler, kadimlerine terk edilecek ve diğer tarafa yeniden kilise inşası için hükümet tarafından münasip bir miktar akçe verilecekti. İkinci diğer bir yol ise bahsi geçen kapalı durumundaki kiliselerin mabet olmak şartıyla umuma açık bulundurulması ve bir millet veya fırka efradı tarafından herhangi bir millet veya fırkanın serbestçe ayin icrasına engel olunması durumunda hükümetçe hemen cezalandırılması yoluyla ihtilafların bertaraf edilmesi idi. Kumanova Kaymakamı, 25 Şubat 1324 (10 Mart 1909) tarihinde mevcut ihtilaflar konusunda kendi düşüncelerini beyan etmişti. Kaymakamına göre, mevcut milletlerden her kim olursa olsun, adalet ve eşitlik esaslarına dayanan bir serbestiye mazhar olduktan sonra önceki hallerine geri döneceklerdi. Kilise anlaşmazlığıyla yeniden sıkıntı meydana getirilmeye cüret edilirse, hükümetçe mevcut bulunan kanuna uygunluk çerçevesinde davranılarak ihtilafın derhal önünün alınması gerekiyordu. Kaymakam, kilise münâzâtı adı altında “**Vilayet-i Selase**” de zuhur eden elim hadise ve sıkıntıların esasını teşkil eden durumun, önceki hükümetlerin gafletinden istifade ve Osmanlı topraklarındaki emellerinden yola çıkarak düşmanca davranışlarda bulunan komşu devletlerden kaynaklandığını düşünmekteydi. Bunun için sorunları bilerek ona göre tedbirlere başvurulması ve içte adaleti tesis etmekle beraber dışta Balkan Hükümetlerine karşı heybetli bir taaruza geçmek gerekiyordu.³⁰⁸

Kumanova kazası dâhilinde kapalı mektep olmayıp, münâzalı sekiz kiliseden yalnız altısı kapalı bulunmaktaydı. Tıraknan (?) karyesinde üç yüz elli dokuz, Evrah karyesinde üç yüz elli, Kanarova karyesinde iki yüz altı, Verenik karyesinde altı yüz seksen üç ve Baylofçe karyesinde yedi yüz yetmiş beş kişi Eksarhane’ye mensup iken 1901 senesinden sonra Patrikhane’ye bağlandıklarını bildirmişlerdi. Kokovişte karyesinin nüfusu yedi yüz kırk altı ve Balakofçe karyesinin nüfusu altı yüz on dört kişi idi ve bunlar iki gruba ayrılmış bir şekilde Eksarhane ve Patrikhane’ye mensup oldukları halde sonradan tamamen Eksarhane’ye dönmüşlerdi. Gradişte karyesinin 527

³⁰⁸ Kumanova Kaymakamlığı’ndan 25 Şubat 1324 (10 Mart 1909) tarihinde Kosova Valiliği’ne gönderilen tahrirat; **BOA. TFR. I..MKM. 36/3518, 1327 B 11.**

kişi olan nüfusu öteden beri Eksarhane'ye mensuptu ve karye'nin kilisesi Patrikhane'ye bağlı bulunduğu için kapalı bulunmaktaydı.³⁰⁹

Köprülü Kazası dâhilinde de Rum, Sırp, Ulah ve Bulgarlar arasında kilise ve mektepler üzerinde ihtilaflar yaşanmaktaydı. Tihova karyesinde mevcut bulunan kilise, 1319(1901) senesinden önce Sırp cemaati tarafından işgal edildiği için Sırp'ların elinde bulunuyordu. Bulgarlar, bu kilisenin kendilerine ait olduğunu iddia ederek kendilerine terkini talep etmekteydiler. Bu karyede üç odalı bir binanın bir odası ilk olarak Bulgar ve diğer odası da daha sonra Sırp'lar tarafından mektep olmak üzere kullanılması sonrası bu milletler arasında bir münâza meydana gelmişti. Bundan dolayı bu binada ne Sırp'ların ne de Bulgarların eğitim yapmalarına müsaade edilmemişti. Hamuran karyesinde bulunan bir manastır, 1901 yılı öncesinden beri Sırp'ların elinde bulunmasına rağmen Bulgarlar bunun kendilerine iadesini istemekteydiler. Nesrilova karyesindeki mektep Sırp ve Bulgarlar arasında münâzalı olmasına rağmen, mektepte her iki tarafça da eğitim yapılmaktaydı. Paşaköy karyesinde bulunan kilisede Sırp ve Bulgarlar nöbetleşe ayin icra etmekte ve kasabada Rumların elinde bulunan kiliselerden biri Ulahlar tarafından mülkiyetlerinin kendilerine ait olduğu iddiasıyla müracaata bulunulmuştu. Köprülü Kaymakamına göre, Makedonya'da çoğunluk elde etme ve yerleşme emelleri güden unsurlar, bu emellerine nail olmak amacıyla kilise ve mektep münâzalarını vesile kılıyorlar ve bu münâzalar tek düze değildi. Öyle ki, bugün bir köyde devam eden bir münâza yarın gerek tehdit ve gerek anlaşma yoluyla olsun ahali bir araya gelmek suretiyle münaza bertaraf olurdu. Bir köyde bugün hiçbir ihtilaf olmadığı halde yarın ahali, Sırp, Bulgar ve Rum namıyla birkaç partiye ayrılarak kilise ve mektepleri paylaşmak için münâzata ve ihtilafa kalkışıyorlardı. Yani kaymakama göre, mevcut Hıristiyan ahalsinin daha birçoklarında bu gibi ihtilaflar çıkabilir veyahut mevcut ihtilaflar bertaraf olabilirdi. Ayrıca Kaymakam'a göre, Rumeli topraklarında ki Kargaşa ve ihtilaflar, Makedonya'da mezhep perdesi altında Petersburg, Bükreş, Sofya, Belgrat ve Atina'dan körüklenmekteydi. Kilise papazları ile mektep daskalları, bu mevkilerden akan paralarla karınlarını doyurmaktaydılar. Köprülü Kaymakamı, bunlara meydan verilmemesi için bir çözüm bulunması gerektiğini düşünüyordu. Bu amaçla da kendi yönetiminde bulunan kaza dâhilindeki ihtilafların çözümü için kendi düşüncelerini paylaşmıştı. Ona göre Tihova karyesindeki kilise ile mektep, Nesrilova

³⁰⁹ Kosova Valisi'nin 3 Cemaziyye'l-ahir 1327 / 7 Haziran 1325 (22 Haziran 1909) tarihinde Rumeli Müfettişliği'ne gönderdiği tahrirat; **BOA. TFR. I..MKM. 36/3518, 1327 B 11.**

Mektebi, Paşaköy Kilisesi ve Hamuran Manastırının ferman ve ruhsatnameleri incelenerek hangi cemaat namına verilmiş ise o cemaate terk edilmeliydi. Bununla birlikte Hamuran'daki manastırdan başka diğer köylerde yeniden birer kilise ve mektep inşa edilerek sonraki taraflara verilmeliydi. Ferman ve ruhsatnameleri bulunamayacak kilise ve mektebin ise çoğunluğu teşkil eden tarafa verilmesi ve nihayet, kasabada Rumlarla Ulahlar arasında Patrikhane'ye mensubiyetleri hasebiyle münâzalı olan kilisenin çoklukları itibariyle Rumlara bırakılması ve Ulahlara yeniden bir kilise yaptırılması uygun olacaktı.³¹⁰

Köprülü kazasında ancak merkez ile Tihova, Hamuran, Nesrilova ve Paşaköy karyelerindeki kilise ve mektepler münâzalıydı.³¹¹

---

³¹⁰ Köprülü Kaymakamlığı tarafından 24 Şubat 1324 (9 Mart 1909) tarihinde Kosova Valiliği'ne gönderilen tahrirat'ın sureti; **BOA. TFR. I.MKM. 36/3518, 1327 B 11.**

³¹¹ Kosova Valisi'nin 3 Cemâziyye'l-ahir 1327 / 7 Haziran 1325 (22 Haziran 1909) tarihinde Rumeli Müfettişliği'ne gönderdiği tahrirat; **BOA. TFR. I.MKM. 36/3518, 1327 B 11.** Ayrıca, Rumeli'nin bazı karyelerinde Rum, Bulgar ve Ulahlar arasındaki münâzalı kilise ve mektepler ile bunların kimin elinde bulunduğuyla ilgili bilgilerin yer aldığı 19 Cemâziyye'l-ahir 1327 ve 14 Haziran 1325 (8 Temmuz 1909) tarihli Merkez Kaymakamlığınca bildirilen yazının orijinal metni için bu çalışmanın ekler bölümünün ek 25 ve transkripsiyonu için ek 26 kısmına bakınız.

SONUÇ

Osmanlı Devleti, yüzyıllar boyunca Balkan toprakları üzerinde hâkimiyet kurdu. Karmaşık bir coğrafya ve nüfus yapısına sahip olan Balkanlarda, Osmanlı yönetim şekli, hem gayri Müslim hem de Müslüman toplumlar için tercih edilebilir bir yönetim sistemi oldu. Çünkü Osmanlı Devleti, kendi hâkimiyeti altında yaşayan milletlerin inançları ve günlük yaşantılarıyla doğrudan ilgilenmedi. Daha küçük birimleri idare etmeyi köy yöneticileri vasıtasıyla ve genel itibari ile de halkın çoğunluğu Ortodoks olmasından dolayı, Ortodoks halkı Patrikhane vasıtasıyla yönetti. Osmanlı Devleti, bu sistemle milletleri doğrudan değil, sorumluluğu üstlenen aracılarla yönetmekle kendi topraklarında yaşayan milletlerin memnuniyetini pekiştirmek istiyordu. Ayrıca Osmanlı Devleti, hoşgörülü bir politika benimseyerek milletlerin kendi dini vecibelerini rahatça ve güven içinde icra etmelerine olanak sağlamakla birlikte, aynı zamanda milletlerin kendi dillerini ve milliyetlerini muhafaza etmelerine de olanak sağlamaktaydı. Bundan dolayı, Balkan milletleri, 19. yüzyılın ilk dönemlerine kadar herhangi bir yıkıcı faaliyetlerde bulunma ve bağımsızlığını isteme gayreti içerisine girmemişti. Fakat Balkan topraklarının bu tarihten itibaren Fransa'dan başlayıp evrenselleşmeye başlayan milliyetçilik hareketlerinin ilk uğrak yeri olması, Osmanlı'nın iyiye gitmeyen ekonomisinin Balkan milletleri nezdinde meydana getirdiği hoşnutsuzluk ve Avrupa devletlerinin Balkan bölge ve milletlerine yönelik kışkırtma faaliyetleri neticesinde, Balkan milletleri arasında birtakım isyanlar patlak vermişti. Bu isyanlar, nihayet milletlerin bağımsızlığına giden yolun açılmasına sebebiyet vermişti. Böylece artık milletlerin bağımsızlık uğruna rekabetleri başlamıştı. Meydana gelen ekonomik sıkıntılar ile Balkanlardaki istikrarsızlık ve kışkırtmalar neticesinde Osmanlı'nın bölgedeki otoritesi ve saygınlığı azalmaya başlamıştı. Osmanlı'nın 1856 yılında Rusya ile yaptığı Kırım savaşı Osmanlı'nın ekonomik yapısını iyice zayıflatmıştı. Ekonomiye paralel olarak Osmanlı askeri gücü de olumsuz etkilenmekteydi. Nitekim Osmanlı bu savaşın yorgunluğunu üzerinde atamamışken Rusya ile 1877-1878 savaşları yapmış ve ağır bir yenilgi almıştı. 93 Harbi olarak da adlandırılan bu savaş bölgenin kaderini belirleyen en önemli savaşlardan olmuştu. Bu savaş sonrası Osmanlı ile Rusya arasında 13 Temmuz 1878'de Berlin Antlaşmasının imzalanmasıyla Osmanlı'nın bölge üzerindeki hâkimiyeti iyice azalmakla beraber, Osmanlı'nın toprak kayıpları da olmuştu. Esasında Rusya, Balkanlarda Ortodoks Milletlerin koruyuculuğunu üstlenmiş

ve Ortodoks milletlerinin haklarını bahane ederek Osmanlı içişlerine karışmaktaydı. 93 Harbinin çıkış sebeplerinden biri de bu esas teşkil etmekteydi. Rusya'nın savaşı kazanmasına rağmen bu savaş sonrası imzalanan Berlin Antlaşması ile zararlı çıkması bir dengesizlik durumu meydana getirmişti. Ortaya çıkan bu dengesizlik durumu, bölgeyi, Osmanlı Devletini ve Avrupa ülkelerini II. Dünya Savaşına uzanan zorlu ve acı tecrübelerin yaşandığı bir maceraya sürükleyecekti. Bu Antlaşma sonrası Makedonya Osmanlı Devleti'ne bırakılmış geriye kalan bütün yerler ise Osmanlı yönetimi dışı kalmıştı.

Osmanlı, Avrupa Devletleri ile Rusya'nın Balkanlar konusunda kendi içişlerine karışmasını engellemek ve Milletlerin ayrılışını engellemek için Tanzimat ve sonrasında Islahat Fermanlarını yayınlamıştı. Fakat bu uzun vadede bir çözüm olmamış ve Balkanlarda Ulus devletlerin kurulmasını engelleyememişti. Nihayetinde Balkan topraklarında daha öncesinde Yunanistan bağımsızlığını kazanmış olmakla beraber Berlin Antlaşması sonrası Bosna-Hersek imtiyazlı bir devlet olarak kurulmuş, Sırbistan ve Romanya ise bağımsızlık kazanmıştı. Bulgar Prensiği'nin de kurulmasıyla Osmanlı yönetiminde sadece Makedonya bölgesi yani Osmanlı'nın adlandırmasıyla Rumeli toprakları kalmıştı. Böylece Osmanlı açısında Avrupalıların adlandırmasıyla "Doğu Sorunu" yerini artık "Makedonya Sorunu"na bırakmıştı. Bundan sonra Osmanlı Toprakları içerisinde sorunlar yumağı olan Makedonya, Osmanlı'nın kendi toprakları olup da elinde tutma uğruna en çok mücadele vereceği yer olmaya başlamıştı. Aynı zamanda Osmanlı'nın yeni kurulan ulus devletlerle çetin mücadeleleri başlamıştı. Makedonya üzerinde, yeni kurulan ulus devletlerin birbirleriyle yarışmasına hâkimiyet kurma ve ele geçirmeye yönelik mücadeleleri artması neticesinde "Makedonya Sorunu" sürecine temel kaynaklık eden münakaşalar daha da artmıştı.

Makedonya bölgesinde Balkan milletleri arasında yaşanan bütün polemik ve çatışmalar, temelde kilise ve mektep meseleleri üzerinde yoğunlaşmıştı. Yunanlar, Bulgarlar ve Sırlar Makedonya üzerinde tarihi geçmişlerini öne sürerek Makedonya'nın kendilerine ait olduğunu ve kendilerine verilmesi gerektiği yolunda çabalar sarf etmekteydi. Bir yandan da Yunanlar, Bulgarlar ve Sırlar, bölge üzerinde hak ve taleplerini daha sağlam zemine oturtmak ve bir adım önde olmak için daha öncesinde var olan mektep ve kiliselerini daha etkin hale getirmeye çalışmakla birlikte aynı zamanda yeni mektep ve kiliseler de inşa etmeye hız vermekteydiler. Bunu yaparlarken amaca ulaşma adına çeşitli yöntemleri uygulamaya sokmaktan da

çekinmemişlerdi. Böylece Makedonya bölgesinde bir yandan hızla kurulan çeşitli dernekler vasıtasıyla okul ve kiliseler inşa edilirken diğer bir yandan da daha önce var olan mektepler üzerinde, mekteplerin kime ait olduğu ve kimlere verilmesi gerektiği konusunda münâzalar başlamıştı. Yunanlar, Sırlar ve Bulgarlar Ortodoks olmaları dolayısıyla 19.yüzyılın ortalarına kadar mektep ve kiliseleri Rum Patriği bünyesinde ortak kullanmaktaydılar. Burada millet kavramı değil daha çok Ortodoksluk ön plandaydı. Öyle ki, bu milletler çoğunlukla nüfus kayıtlarına milliyetleriyle değil daha çok mezhepleriyle kaydedilirdi. 19. yüzyılın ilk yarısından itibaren milliyetçilik kavramları yaygınlaşmış ve milli devletlerin de kurulmaya başlamasıyla artık Balkan milletleri kendi milliyetlerini keşfe çıkmışlardı. Bu durum Makedonya üzerinde kilise ve mektep tartışmalarına kadar varmıştı. Tartışmaların zirve yaptığı zamana kadar okul ve kiliseler, milletler tarafından ortak olarak kullanıldığı ve kullanılan bu okul ve kiliseler tek çatı altında idare edildiği için, daha sonra yaşanan münâzalar karşısında Osmanlı Devleti, bu okul ve kiliselerin kime ait olduğunu ortaya çıkarmakta çok zorlanmıştı. Osmanlı için okul ve kilise tasnifi konusunda bütün tarafları memnun etmek çok zordu.

Ortodoks olmaları dolayısıyla Ulahlar da patrik bünyesindeki okul ve kiliseleri diğer Ortodoks milletlerle ortak kullanıyordu. Genellikle göçebe bir yaşam sürdürmeleri, önceleri bir millet fikrinden yoksun olmaları ve çoğu vilayetlerde kendilerini azınlık durumundan kurtaracak bir çoğunluğa ulaşamamalarından dolayı Ulahlar, daha çok diğer milletlerin gölgesinde kalmış ve bir kısmı asimile olmuşlardı. Kimi vilayet, kaza ve karyelerde Ulahlar, Osmanlı memurları tarafından yapılan nüfus kayıtlarına Rum başta olmak üzere Bulgar, Sırp gibi diğer milletler namıyla kaydedilmişlerdi. Ulahlar, bazı yerlerde aile hayatında ve kendi aralarında Ulahça konuşurken, resmi işlem ve muamelelerde daha çok Rumca ve bazen de Arnavutça konuşuyorlardı.

Osmanlı'nın son yıllarına kadar patriğin baskısı olduğundan çoğu mektep ve kiliselerinde kendi dilleriyle eğitim ve ayin yapamıyorlardı. Daha çok Rumca eğitim ve ayin icra ediyorlardı. Ulahlardan din adamı tayini yapılmıyordu. Ulahlar, Osmanlı Devletine sadık idiler ve diğer milletlere oranla çok az muzıratları vardı.

Makedonya üzerinde "milliyet" mücadelesi başladığı zaman Ulahlar diğer milletler tarafından çeşitli muamelelere maruz kalmaya başlamışlardı. Zayıf ve beraberlikleri olmadığından kolay lokma olarak görülüyorlardı. Özellikle Rumlar bir

yandan Ulahların kendilerinden olduğunu yani Rum olduklarını savunmaya başlamış, diğer yandan da Ulahları asimile etmeye başlamışlardı. Bu yüzden Rumlar, Ulahların kendilerine ait mektep ve kiliseleri olmadığını iddia etmeye başlamışlardı. Diğer milletlerin de az çok buna benzer uygulamaları görülmeye başlanınca Ulahlar kendi milliyetlerini keşfe çıkmışlardı. Ulahlar, bu sayede kendi dillerinde ayin ve eğitim icra etme, kendi milletlerinden din adamı atanması ve nüfus kayıtlarına Ulah yazılması gibi bir milleti millet yapan değerler için mücadeleye başlamışlardı. Ayrıca var olan mektepler üzerinde Rumların aksi söylemlerine karşı hak iddiada bulunmak adına atağa geçmeye başlamışlardı. Bunun için gerek Osmanlı ve gerekse de aynı soydan geldiklerine inandıkları Romanyalılara bu taleplerini iletmeye başlamışlardı. Ulahlar diğer yandan da başta Rumlar olmak üzere diğer milletlere yer yer karşılık veriyor durumuna gelmişlerdi.

Romanya Devleti ile Osmanlı arasında meydana gelen Yanya Hadisesi ve Romanya Kamuoyunun da baskısı sonucu Osmanlı yönetimi tarafından Uahlara genel anlamda 8 Rebiülevvel 1323 (13 Mayıs 1905) tarihinde Meclis-i Vükela kararı ve 17 Rebiülevvel 1323 (22 Mayıs 1905) tarihli emirle milli lisanlarıyla eğitim ve ayin icra etme yetkisi verilmişti. Bu tarihten itibaren Ulahlar mektep inşa etmeye ağırlık vermiş ve bağımsız olarak kendi dileriyle faaliyet yürütebilmişlerdi. Diğer taraftan Ulahlar, mevcut olup ve kendilerinin kullandığı mekteplerin yine kendilerine verilmesini daha ısrarlı bir şekilde istemeye başlamışlardı. Bu durum özellikle Manastır, Selanik ve Kosova başta olmak üzere Makedonya'da bulunan vilayetlerde mektep ve kiliseler üzerinde münâzaların daha çok ortaya çıkmasını sağlamıştı.

1912-1913 Balkan Savaşı sonrası Osmanlı'nın bölgeden çekilmesiyle Ulahlar, Bulgaristan, Sırbistan, Yunanistan ve Arnavutluk sınırları içerisinde kalmışlardı. Ulahlar Diğer ülkelere oranla en çok Yunanistan sınırları içerisinde kalmışlardı. Fakat Ulahlar, Rumlarla geçmişe dayanan anlaşmazlıkları ve Yunanların kendilerine karşı rahatsız edici uygulamalardan bulunması sonucu kendilerini rahat hissetmiyorlardı. Bu sebeple Ulahların çoğu Yunanistan başta olmak üzere bahsi geçen diğer ülkelerden aynı soydan geldiklerine inandıkları Romenlerin vatani olan Romanya'ya göç etmeye başlamışlardı. Günümüzde Makedonya'da da birçok Ulah yaşamaktadır.

EKLER

Ek 1. Orjinallik Raporu

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS TEZ İNİHAL FORMU

ÖĞRENCİ BİLGİLERİ	
Adı-Soyadı	Mehmet Koseoğlu
Öğrenci Numarası	131211123
Enstitü Anabilim Dalı	Tarih
Programı	Yüksek Lisans Tarih
Danışmanın Unvanı, Adı-Soyadı	Yrd. Doç. Dr. İhsan Burak Birecikli
Tez Başlığı (Türkçe)	Başbakanlık Osmanlı Arşivi Belgelerine Göre Ulakların Sayısı, Dağılımı ve Eğitim Faaliyetleri 1876-19
Sayfa Sayısı	207

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

Yukarıda bilgileri verilen öğrencinin Yüksek Lisans tezi, intihal programı tarafından taranmış, söz konusu öğrencinin tezinde her hangi bir etik ihlale rastlanmamıştır.
Bilgilerinize arz ederim. Saygılarımla.

Yrd. Doç. Dr. İhsan Burak Birecikli
Danışmanın Adı-Soyadı
(İmzası)

Prof. Dr. Mustafa ÖZTÜRK
Anabilim Dalı Başkanı
(İmzası)

F.Ü. LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ÖĞRETİM YÖNETMELİĞİ

Madde 41- Lisansüstü tezleri ile birlikte teslim edilmesi gereken belgeler şunlardır:

- Lisansüstü tezler, savunma öncesinde intihal program raporu ve ilgili makale şartını¹ sağladığına dair belgeleri ile birlikte enstitüye teslim edilir.
- İntihal raporu ile ilgili olarak etik kurallar dâhilindeki benzerlik oranları ilgili Enstitü Yönetim Kurulu tarafından belirlenir.

¹ Makale şartı doktora öğrencilerini kapsamaktadır.

Ek 2. BOA. TFR. 1. A. 27/2675

[Bin]üçyüzyirmibirsenesibidâyetindenşehr-

iEylülügâyesinedeğinRumlartarafındanUlahlaraleyhinevukû 'bulmuşolancerâyim-isiyâsiyyeistatistikidir.

Mahall-i Hudûsü	Müta'addî	Nev'-icüüm			Mâlâsa-i Vakâyi'	Târîh-i Vakâyi'
		1	2	3		
Serfice	YüzyirmikişilikRumçetesi	2	—	—	Kayalar'ınşa'bançe(?)yaylağındanYorgiKosta,DimitriNikola; Sûret-i vahşiyânedekurşunve kamalar ile itlâfedilmişlerdir.	9Mayıssene[1]321
"	Onbeş kişilikRumçetesi	2	—	—	Kayalar'ınGramatikkulübelerindenYorgivebirâderi Hristo; onaltıyerindencerhsûretiyle katledilmişler.Rumca varaka va'z.	19Haziranseneminh
"	SeksenkişilikRumçetesi	3	—	—	Grebene'ninAvdela karye papasivemu'teberândanikişi;Avdela ve İzmikis[Smigi]karyeleriarasında katledilmişlerdir.	22Temmuzseneminh
Karaferye	Rumçetesi	2	—	—	Kayalar'ınşa'bançe(?)yaylağındanGiçeYano,Mita Kola;yaylak civârındakatledilmişlerdir.	7Mayısseneminh
"	OnaltıkişilikRumçetesi	—	—	2	Uzuncova karyesindenikiUlah;bi'l-âhîretahliye edilmişlerdir.	16minh
"	Kasabalı RumDimitri	—	1	—	KasabalıToloHacıGogo;kasaba dâhilindemünâferet- imilliyesevkiyle ve revolver ilecerhedilmiştir.	13Temmuzseneminh
Vodine	Rumçetesi	1	—	—	GovişançiftliğindenDimo;Bulgareşkiyâsına ihbârâtdabulunduğütöhmetiylekatledilmiştir.	14Nisanseneminh
"	Rumçetesi	—	—	1	Ladova [Vladova]karyeliGi[y]jorgi.	24Mayısseneminh
Kayalar	Rumçetesi	—	1	—	Gramatik kulübeleri papasınnoğluMihaIYanaki.	24Mayısseneminh
"	Altmışkişilik Rumçetesi	—	—	15	Gramatik kulübeleriyirmi beş şahs;ormanakömürî'mâline giderlerikenkaldırılmışvebeş sâ'at sonra tahliye edilmişlerdir.	4Ağustosseneminh
Görice	YetmişkişilikRumçetesi	—	—	2	Plas kulübelerindenNaşoNikola,VangelGaki;itlâfve kilisede mevcûdUlahca kütübihrak edilmiştir.	21Temmuzseneminh
Manastır	Tırnova karyeliRumPandoNaki	—	1	—	Manastır'da mukimDoktor Perikli Bocava;müsâfiretenTırnova karyesinde bulunur ikensokakda cerhedilmiştir.	7Temmuzseneminh
Yenice	Rumçetesi	2	—	—	Çernareyika karyeliSığirtmaç YovanIço,GonoDorço; karyehâricinde Badaşda nâmmahalde ipler ilebendedilerek baltalar ilekatledilmişlerle üzerlerine Rumca varakava'z olunmuştur.	22Ağustosseneminh
		12	3	20	Dağa kaldırılanlarnonyedisitahliyeedilmiştir.	
				17		
				3		

Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, Yayın Nu: 31, Arşiv Belgelerine göre Balkanlar'da ve Anadolu'da Yunan Mezalimi III: Balkanlar'da Yunan Mezalimi, Ankara, 1996, s. 77.

طیفی ایضاً و غیره
استانبول
عاشق
۴۵۱

علیه رنه اهب نقاره صید

سامانلو افتم هوزار

طیعه ده اورا راه جو کونه که کونه ساه ظهیر ر تطیفه کلمه خط و کلمه بطیفاً و بنوده در سینه صقیفه باعث برکت
 و چه به از یور عمودید که برده بطیفاً عیدین بر ملا حدیده و حضوره مکلف ما از یحیی کویلیور مقدر از کونه سونقی و نظیر در اعلی
 اولاً کثرت در سخنان تجرید از کونه حرف بر سیت در برابر مجلس حکومت آنری که فطرت بر سیه زکولاب قسم و فطرتیه در جوار اطلال
 طاعتیکه از اذایانری کیم از کونه بدو فقه و تفسیر انان خیر با جمله در لرزه کفایت مؤلف از لای بر احوال قلوب علی بنیه جو
 راخته از حزن و الم ایور سونیا در تاریخ کویلیور فطرتیه همان که طوفان او ایلیک اولاده بر وجه مدروسه نظام و اعصاب فائده نه بشف
 بویکه مؤلفان اولاده حکومت انار در قی حقیقی آنری بطیفاً بر فاحش انان نامیونه بر طلم و سائله در ایرازه در حکم
 سونق اشغال وضع از کونه از عهد شکوه و فضیلت از لاجه نظام از کونه قرینه احلا در می فوشکله در رسم با ایاس رسالتی
 عدل و طرد از کونه در هر کس تبدیلی و تغییر و تضاد در درازاده در کونه نامه که در رسم محو از الیه اید اولاده ایضا رایلیکه
 و ایضا اولاده بولکم رفته فاحش و فاضله ایتری نه نظیرتی وجه نامه بلدی سندی بطیفاً ایله در ابطاری عفتانه
 که بر نه بعد بر بلدی ایله ایلیک استیاری بی رسم ضرب اولاده جنای نقدی و صبی ایلیکیم در کس بنفقه در لرزه عفتانه
 از لی صبه در جوده بلوغ اولاده حالاده مدروسته حکومت بر دایحه و جمعه طر سینه بطیفاً در رسم علی عیدین رب بر نه نامه
 بدو فقه سیه در کثرت ایور با فقهی سور الی حفظ اولاده بر اثر نظام اعصاب فائده و قدره طولای حسب الوطیفه که
 بطیفاً در فطرتی تا فخر عده و بیانه کلامه از کونه در وطیه از کونه فانی جریانه عفتانه ایله اولاده احالیله مختلف
 فقه از ایلی کس دینی و چه ایلی اولاده در کس بر در اولاده کیفه و سبزه ده بولفقه که بلدی تا وزن عه ایلی کس
 اصول و وطیه و عتیه بالکلیه صفای اولاده حالاده مدروسته غیر لایقه بر نه نامه در لی حکومت سینه جاب علیه نه سرجه اولاده

عاشق و ایلیک

EK 4. BOA. DH.SYS. 62/2 1330 S 18

Patrikhâne-i Millet-i Rum

İstanbul

Aded

351

Adliye Ve Mezâhib Nezâret-i Celilesine

Semahatlü Efendim Hazretleri

Taşrada Umur-u İdarece gündün güne saha-i zuhur u tatbike gelen hatt-ı hareket, Patrikhâne ve bütün Rum milletine hakikaten bâis-i beht ü hayret oluyor. Umumiyetle her yerde Patrikhâne aleyhinde bir fikr-i adâvet ve husûmet hükümfermâ olacağı görülüyor. Haklı olsun su-i telakki ve tefehhüm veya ale'l-ekser arz u bühtan neticesi olsun cüz'i bir sebebiyet verildiği halde hükümet aletleri her nasılsa bir sebebden dolayı hışm u gadablarına düçar olmak talisizliğe uğrayanları kim olursa olsun bilâ fark u temyiz bâıman darb etmekdedirlerki gayet müessif olan bu ahval kalub milleti hüzn ü elem eyliyor. Selanik Vilâyeti'nde Gökili kazasının hemen her tarafında icrâ edilmekte olan bir vech-i maruz .....

Başka bu kere su-i tesadüf olarak hükümetle İttihad Ve Terakki Cemiyeti aletlerince Patrikhâne'ye karşı emsâli nâmesbuk bir takım vesâit ve tedâbir-i sâire dahi mevkî-i istimale va'z olunmuşdur ezcümle mezkûr kazanın Ulahca tekellüm olunan karyelerinde ahâli Rumca konuşmamak ve Rum papaz ve muallimlerini azl ü tard ile muhtar mühürlerini tebdil ve tağyir ü asârından beri oralarda Rumca nâmına her ne varsa mahv u izâle eylemek icbar edilmekte ve apâşikar olan bu zulm ü gadre karşı itiraz edenleri mezheblerini, vicdan-ı millilerini, lisanlarını, Patrikhâne ile rabitalarını, ananât-ı kadime-i mezhebiye ve milliyelerini inkar etmek istenmeyenleri bîrahm darb olunarak, ceza-yı nakdi ve hasbi ile tercim ü tecziye kılınmakta derlerki muhtac-ı teşrih olmayacak derecede belîğ olan halât-ı maruzanın hükümet, propaganda ve cemiyet taraflarından Patrikhâne ve Rum milleti aleyhinde müretteb bir tadiyahat planı neticesi idüğü tezâhür eyliyor. Binaenaleyh bîsud olması melhuz olmağla beraber .....vâkıadan dolayı hasbe'l-vazife Patrikhâne'ce azim teessüfler arz u beyan şikayet olunarak, meşrutiyet-i idarenin tamamiyyen cereyanına rağmen memurînin hür olan ahâlinin şahısları hakkında olacağı gibi dinî ve millî vicdanları üzerinde dahi bîperva muamele-i keyfiye ve müsbedânede bulunmağa kendilerini mezun addeylemeleri gibi usul-ü meşrutiyet ve hürriyete bi'l-küllüye mekâbir olan halât-ı maruzan gayr-i layıkaya nihayet verilmesi Hükümet-i Seniyye canib-i âliyesinden müsterhamdır efendim. 9 Recep [1]328 ve 3 Temmuz [1]326

EK 6. BOA. DH.SYS. 62/2 1330 S 18

Selanik Vilâyeti

Tahrirât Kalemi

Aded

646

Patrikhâne'nin Gökili'ye müteallık şikayâtı hakkındaki tahkikât neticesine ve teferruâtına dâir

Dâhiliye Nezâret-i Celilesine

Devletlü Efendim Hazretleri

Muhaberât-ı Umumiye Dairesi Birinci Şûbesi ifadesiyle var olan 12 Temmuz [1]326 tarihli ve beş yüz yetmiş iki numaralı tahrirât-ı âliye-i nezâretpenâhilerinde Gökili kazasının Ulahça tekellüm olunan köylerinde ahâli Rumca konuşmamak ve Rum papaz ve muallimlerini tard ve muhtar mühürlerini tebdil ile mine'l-kadim oralara Rumluk nâmına varsa izâle etmek üzere icbar kılınmakta ve ağrâz edenler darb ve cezâyı nakdî ve habs ile mücazât edilmekte bulunduğuna dair bazı ifadât ve şikayâtı hâvi Rum Patrikliği'nden takdim kılınan tahririn gönderildiği beyanıyla münderecâtına ve bi't-tahkik tebeyyün edecek hale göre icab-ı maslahâtın icrâsıyla neticesinin ebnâsı iş'ar buyurulması üzerine Mahall-i Kaymakamlığından istizar-ı keyfiyet olunmuş idi. Alınan cevabda Patrikhâne'nin şikayetine esas ittihaz ettiği kurâ ahâlisi mukaddema icrâ kılınan tahrir-i nüfusda kâmilen Ulah olarak kaydelilüb gerçi Rum eşkiyâsının bir aralık tazyikâtı neticesi olarak Rumluğu kabul etmeleri cihetiyle Patrikhânece bu karyelere Rum papaz ve muallimleri gönderilerek iki ay evveline kadar bu hal devam etmiş isede kâmilen ve kadimen Ulah unsuruna mensub ve Ulah lisanıyla mütekellim bulunan kurâyı mezkûre ahâlisi, Rum çetelerinin temdir ü istisal edildiğini ve Metropolit Vekili'yle rüfekâ-yı şekâvetinin cürümleri tezâhür ettiğini görmeleriyle hal-i aslîlerine rücû ve lisân-ı mâderzâdları olan Ulahça ile icrâ-yı âyin ve tedrise mübâşeret etdikleri ve Ulahlar arasında Rumca konuşmak isteyen veyahud konuşanlar olmamasına mebnî bu bâbda tazyikât icrâsına mahal olmadığı gibi şikayet olduğu vechile bu köylerde hiçbir papaz ve muallim ve muhtarın azl ve hur-u sâire ile izâc edildiklerinin asl u esâmesi olmadığı ve yalnız Rum çeteleri teşkilâtında fiilen müdahildâr oldukları tebeyyün eden Uşân manastırı papasıyla bir iki daskalın mensub olduğu Filorine ve Tevâbi Metropolitliğince tebdil etdirildiği ve hususât-ı mezhebiye ve kavmiye ve büyük

tazyikât vukûa gelmediği ve mumaileyh-i metropolit ahâli beynine tefrika ilkâ etdiğinden Livadiyalıların ba'd-ı ezîn gitmesiyle münâsebede bulunmayacaklarını yüzüne karşı söyledikleri ve hükümetce serbesti-i vicdanı ve Patrikhâne imtiyazâtını mahall-i ahvale meydan verilmediği bildirildiği gibi mumaileyh-i metropolit tarafından makam-ı aciziye i'ta kılınan takrirdede Gökili kazası dâhilinde dâire-i ruhâniyesinde bulunan bazı köyleri ziyaret etdiği sıradada ahâlisi Rum cemaatine mensub Livadiya karyesinde uğrayacağı şâyi olması üzerine oradaki Jandarma Karakolhânesi efrâdından biri mahsusân kendisini görüb avdeti lüzûmunu ihtar etmiş ve hakkında ibrâz-ı muavenet olunmamasına mebnî merkez-i kazaya avdete mecbur kalmış olduğu ve hükümet mahalliyyeye bi'l-müracaâ cereyân-ı vâkıâyı hikaye ve bast-ı şikayet eylediğini ve aynı münasebetsizliğe maruz kalmamak üzere diğer Rum kurâsını devretmeksizin merkez-i vilâyete geldiği beyan ve haiz olduğu berât-ı âli mantuk-u münifi ile tahsin ü temin olunan vazife ve salahiyet-i ruhâniyyeye şu suretle fiilen müdahale ve tecavüz vukûundan ve mahal-i maksuduna azimet etmekle muvaffak olamayub avdete icbar edildiğinden şikayet olunmuştur. Geçenlerde Hıristiyan kurâsını liecli'z-ziyare Gökili'ye gelmiş olan mumaileyh-i metropolit Livadiyalıların kendisini köylerine adem-i kabulü meselesini Jandarma aleyhinde vesile-i şikayet etmiş isede bu gibi bir halin aslı olmadıktan başka Jandarmaların bilakis vazife-i kanuniyelerini ifâ etdiği inde'l-hakikât nümâyan olduğu ve bu defada Gökili'ye vürudunda Livadiya'ya gideceğini söylemesiyle mes'ulünü isâfen refâkatine mikdar-ı kâfi Jandarma verilmek üzere ihzar edildiği sırada köylerinde Rum olub ahâlinin umumiyetle Ulah idüğü Metropolit ile adamları geldikçe köylerinde Rum propagandası yapılmakta ve köylülerinde birçok bîgünah adamların itlâfına sebebiyet verilmekte olmasından dolayı mumâileyh-i metropolitin karyelerine gönderilmemesi ve aksi takdirde adem-i kabule ve bi'n-nihaye hicret etmeğe mecburiyet hâsıl olacağı Livadiya muhtar ve Hey'et-i İhtiyariyesi ile papaz ve ahâleden müteaddid imza ile verilen varakada bildirilmesine mebnî bi'z-zarure mumaileyh-i metropolitin azimetine mümanaat bulunduğu ol bâbda vâki olan iş'ar-ı mahalliden ve san'at-ı ruhâniyesine tecavüz edildiğinden ibaret olan şikayet-i vakîânın müferreden hakikat olmadığı ve mumâileyh-i metropolitin bir su-i fikre mebnî olarak gitdiği köylere münasebetsiz adamlarla gayet hafî suretde ihtilat ile muhaverâtda bulunduğunu ve san'at-ı ruhâniyesini vâsıta-i mefsedet ittihaz ve Hristiyan ahâliyi ihlal ü iğvâsına teşebbüs etdiğini haber alan Livadiyalıların adem-i kabul suretiyle istiskallerine maruz kalan ve karyeye dâhil olmasıyla hakarete uğrayacağı mahsus olan

Metropolit Efendi'yi irşad u ikaz etmek suretiyle ifâ-yı vazife etmiş olan Jandarmanın merkezi şayân-ı takdir bir vazife-i insaniyeden ibaret iken bunu mümanaat tarzında telakki ve Jandarmadan bilâ mucib şikayete tasaddi edildiği Jandarma Alayı Kumandanlığı muvakkitle icrâ kılınan tahkikâtdan anlaşılması ve kaymakamlığın bu bâbdaki tahkikâtını mutazammın olan mufassal derkenar ile merbutu ve Livadiyalıların tarafından mutî iki kıtâ varaka suretleri ve mürsel patrikliğin takdiri leffen takdim ü îade kılınmış olmağla ol bâbda emr ü ferman hazret-i menhü'l-emrindir. 7 Şaban[1]328 ve 31 Temmuz [1]326

Selanik Vâlisi

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

مدامب میرتی

عدد

۵۶

دعوتی بن عبدسنة

ناظر بانقزى مذهبى

سید بنک ویدی را خندت کوی فیضیه اولاد جو نظم ادبیه نبر از حق الهای روح فوئوسکانه در دم با پاس و مگر بی طرد بد بخار مهر بری بیدل و سه مقدم اورا زده در ملق نماند هرگز در اسر خود از له
 اعلیٰ و زره جبار خنده و خنده بر بندک ضرب و جرای نقدی و پس بر جانان و نغده بر دلده بکر عصمه فادان و شکایات از دروم بطریقند در بیدت نغز از زره سیم ابره بره بمولای خیران محمود
 در روی بری شیبسته نظیر سو بر بدنه و علی بن ابراهیم در درون بوز سخته اوج نورولی نازده علیه نقی بن جهمیرید ولایت مسالیه بانک تجریران موقوفه سبغ فرای نماند و هاکسی مقدم ما هر افسانه
 تجریران سبغ کاملاً اولاد ولاد قید بایوب ابره دروم اشفا سنک برده نو فیضیاتی بخوشی اولاد دروم ساسانی قبول آمدی از زره اورا زده دروم با پاس و مگر بی طرد بد بخار مهر بری بیدل
 عشق بر نسوب را و سانه نظم بوناه الهای مرقوم اشفا بانک زبیری هر سید حال معبدینه بر جوع ولدی سانه زره سید و تر سید با شرف ابره مری و بونیزده دروم فوئوسکی ایساند عشق فیضیاتی هر سید
 با پاس و علم و شمار عزال و صورت ساره بیز عالج بیدل مذهبیه اسل و ساکی و طارینی و باندر دروم غبه زره شیبسته فیضیاتی غلدار اولاد او سانه شیبستی با پاس بر آبی و اسفانک فیورینه مریه بولیدی و سانه سیدل
 ابره زره مری و با بعکس سوی ابره مریه بولیدی و اشباع غیر بیدل مذهبیه الهای مرقوم بانک نغزی قرآنسن اولد فیضی سوا معلول نصارت ایمانک و زره دراره غرقنک مناسب اولد فیضیاتی در ضابطه و قوسید فیضیاتی
 سیده نقی ابره بزرگ نظیر نقی بن خدیف حقیقت اشعار ابره بولینی کو ستر نظم اولو بر بد نماند بطریق سلفان مقصد افغانی نقی بن محمود در بطریق نقی بن محمود فیضیاتی
 معبد المزه اشکار از هر بابله ایدنی مقصد نماند بعضه فادان و فیضیاتی در سید زره سید فیضیاتی فیضیاتی فیضیاتی فیضیاتی فیضیاتی فیضیاتی فیضیاتی فیضیاتی
 موی علی نقی بن جهمیرید ایساند فیضیاتی فیضیاتی فیضیاتی فیضیاتی فیضیاتی فیضیاتی فیضیاتی فیضیاتی فیضیاتی فیضیاتی فیضیاتی فیضیاتی فیضیاتی فیضیاتی فیضیاتی فیضیاتی

عبدل و اله ناظری

۵۶

EK 8. BOA. DH.SYS. 62/2 1330 S 18

Adalet Ve Mezâhib Nezâreti

Mezâhib Müdüriyeti

Aded: 145

Dâhiliye Nezâret-i Celilesine

Nâzır Bey Efendi Hazretlerine

Selanik Vilâyeti dâhilinde Gökili kazasının Ulahça tekellüm olunan karyelerinde ahâli Rumca konuşmamak ve Rum papaz ve muallimlerini tard ile muhtar mühürlerini tebdil ve mine'l-kadim oralarda Rumluk nâmına her ne var ise mahv u izâle etmek üzere icbar kılınmakta ve itiraz edenlerin darb ve cezâ-yı nakdî ve habs ile mücazât olunmakta idüğünden bahsile bazı ifadât ve şikayâta dâir Rum Patrikliği'nden verilen takrir üzerine sıbkeden muhabereye cevaben Muhaberât-ı Umumiye Dâiresi Birinci Şûbesi'nden tastir buyurulan 9 Ağustos [1]326 tarihli ve dört yüz seksen üç numaralı tezkere-i âliye-i nezâretpenâhileriyle vilâyet-i müşarunileyhânın tahrirât-ı melfufesinde kurâ-yı mezkûr ahâlisi mukaddema eczâ kılınan tahrir-i nüfusda kâmilten Ulah olarak kaydedilüb eğerce Rum eşkiyâsının bir aralık tazyikâtı neticesi olarak Rum lisanını kabul etmeleri üzerine oralara Rum papaz ve muallimleri gitmiş isede kâmilten ve kadimen Ulah unsuruna mensub ve o lisanla mütekelim bulunan ahâli-i merkûme eşkiyânın tedmiri cihetiyle hâl-i asflilerine rücû ve kendi lisanlarıyla âyin ve tedrise mübâşeret eyledikleri ve bunlardan Rumca konuşmak isteyenler hakkında tazyikât icrâsının ve hiçbir papaz ve muallim ve muhtarın azl ve hur-ı sâire ile iz'ac edildiklerinin asl u esâsı olmadığı ve yalnız Rum çeteleri teşkilâtında fiilen müdahildâr olan Uşân manastırı papasıyla bir iki daskalın Filorine Metropolitliği vesâtatıyla tebdil etdikleri ve bilakis mumâileyh-i metropolitin avzaı Gayr-i layıka ile ahâli-i merkûmenin nefretini kazanmış olduğundan su-i muameleye tesadüf etmemek üzere oralara azimetinin münasib olmayacağına dair zâbitaca vukûbulan ihtarı hüsn-ü telakki etmeyerek Patrikhâne'ye hilaf-ı hakikât iş'arâtında bulunduğu gösterilmekle ol vechile mezkûr Patrikliğe tebligât-ı muktaziye ifâ kılınmışdı kurâ-yı mecûsede Patrikhâne'ye merbut ekseriyet-i ahâlinin şikayâtına rağmen Ulah tarafdarânı hakkında muamele-i iltizamkarâne cereyan eylediğini mutazammın ifadât ve tafsilât ve tamîk-i tahkikât ile memurîn-i mahalliyeinin o güne ahvalinden mani istidâsına dair bu kere verilen takrir cevabı tahrirât-ı mürselenin iâdesiyle maen ve leffen savb-ı âli-i nezâretpenâhilerine irsal kılınmağla ol bâbda emr ü ferman hazret-i menlehü'l-emrindir. 29 Cemâziyye'l-âhir [1]329 ve 14 Haziran [1]327

Adliye Ve Mezâhib Nâzırı

EK 9. BOA. DH.SYS. 62/2 1330 S 18

Selanik Vilâyeti

Tahrirât Kalemi

Aded

Gökili Kaymakam Bey Efendiye

Livadiya karyesi altı yüz hânedan ibaretdir bu karyenin ahâlisi umumiyetle Ulahdır burada Rum olmuş kimse yokdur Vali Bey Efendi Hazretleri'nin emriyle köyümüze bir Rum despot gönderilmekde olduğu işitdik halbuki şimdiye kadar propaganda yapmak için gelmiş olan böyle adamlar ahâlimizden birçoğunun öldürülmesine sebep vermişdir bu derecede fesad hukar takımından oldukları için umum köyümüzün selameti uğrunda despot efendiyi kabul edemeyeceğini eğer köye girmesini ısraren emrederseniz bizler umum köylü ile yurdumuzu terkle Selanik'e kalkarak bir köşesinde barınub selamet arayacağımızı arzeyliyoruz. 8 Haziran [1]326

Azâ

Azâ

Azâ

Azâ

Azâ

Papaz Papa Eşteriyo

Papaz Papa Yenaki

Papaz Papa Mina

Papaz Dimitri

Karye-i Mezkûr Muhtarı

Bu dahi Eşteriyo Beka

Bu dahi Görki

Bu dahi Eşteriyo Duceril

Bu dahi Hristo Cafo

Bu dahi Estoyo Duma

Bu dahi Estoyo Niko

Karye-i Mezkûreden Koni Gol

Bu dahi Nikola Liho

Bu dahi Mihâil Kanaki

Selanik Vilâyeti

Tahrirât Kalemi

Aded

Huzur-u Kaymakamiye

Birkaç seneden beri birkaç kişiyle başlamışdık ebî yolu yolu gâib etmeğe ve hemde üzerimize Rum ismi koymuşduk bunu yapardık çünkü Yunanistan adamları bizi câhil buldular bizi herkes hem maaş verdi ve hemde silah verdiler şimdiye kadar ve hemde bize diyordular ki birkaç seneden sonra burasını Yunanistan kumanda edecek der öyle bizi aldatırdılar ve bizde gördük ki bu iş hem bizim için fena hemde vatan için fena bir hal olduğunu gördük o işlerin cümlesinden feragât etdik ve şimdi yemin ederiz ki şimdiden sonra hükümete ve hükümet emrine itaat edeceğiz ve cümlemiz Ulah Osmanlıyız ve birde öyle fena işlere kulak vermeyeceğiz, olduğunda işte cümlemiz imza verdik ve Ulah olduk işbu haberin dahi rabten huzur-u âli cenâb-ı kaymakam eğerçelerine takdim eyleriz ol bâbda emr ü irade efendim hazretlerininindir. 24 Haziran [1]326

Nikola Manol

Taşo Estaveri

Görki Niko

Dimitri Papa Görki

Avram Niko

Papaz Atnaş

Papaz Hırısto

Papaz Yani

Azâ Metre

Azâ Metre Tance

Boniçe Karyesi Muhtarı

Piti Gogos

Dimokos

Dino Tanaş

De Modane

K. Papa Petre

Dimitri Tance

Taso Paçok

K. Emke
 Estoyo Yanko
 Boşo Tunce
 Tance Vani
 Kozo Estono
 Boso Hristo
 Pitizare
 Amo Vişe
 Dimitri Atnaş Deve
 Dimitri Atnaş
 Duço Care
 Vane Karnat
 Dimo Metre
 Vani Petroso
 Tavo İso
 Tance Papa İstoyan
 Tavo Niko
 Koso Metre
 Dimitri Dalyan
 Dimo İço
 Valaniko Tavo
 Tance Kara Monde
 Estoyo Cune
 Resto Peroşo
 Petroso
 Tavo Metre Tumble, Duco Sakti, Metro Dimo, Dimitri Tance

İşbu Şartnâmemiz oldur ki

Gökili kazasında Huşân çiftliği umum ahâlimiz efradiyesi şimdide kadar beynimizde vukûa gelen fesadiye hâricden zuhur eden bir takım kimselerin teşvikâtları üzerine zuhura geldiyse de bundan böyle sâbıkdan bulunduğu gibi ve Devlet-i Âliye teb'asından Lah milletinden olduğumuz gibi şimdide ol minval üzere kilise ve

mekteblerimizin ittifaken Türkçe Lahça Rumca ve gayr-i lisan okuyub yazmak, umum köy ahâlimiz lisanımız üzere bir kilisede ibadetle meşgul olacağımız şimdiye kadar Rum metropolitleri ve despotları tarafından verilen emirler Devlet-i Âliye ile aramızda olan ittifakımızı bozmak dolayısıyla olduğunu hissetdik. Böyle bir fesadiye tarafdârı olan kimseleride ittifaken hemen zuhurunda der-dest ile hükümete verilmek üzere sevgili vatanımız uğrunda feda-yı can edeceğimizde metropolit ve despotların kanun hâricinde verilen emirleri asla ve katiyyen kabul olunmayacağı mukaddemden Kilise ve mekteblerimizin ahâlimiz tarafından inşa olunub Lah olduğumuz halde bir takım Rum tarafdârlarını Yunan metropolit Ve despot kumandanlarına katiyyen ehemmiyet verilmeyeceğini mübeyyin, beynimizde ittifakımız üzere umum ahâli nâmına senedir. 16 Haziran [1]326

Ahâli Vani Direno
 Papa Kristo Peço
 Papaz İkonam
 Papaz Mance
 Papaz Estoyo
 Âza Estofo Görki
 Âza Estoyo Görki
 Âza Taşo Seviko
 Muhtar-ı Evvel-i Huşân
 Vani Dimo
 Estoyo Küçük
 Hırsto Dimo
 Piti Sarice
 Ahâli Görki Kara Tano
 Ahâli Taso Pene Petrice
 Ahâli Veço Diroso
 Ahâli Görki Garamanid
 Ahâli Simo Papa
 Dimo Bakkal
 Diço Rose
 Lesto Rizo
 Tano Estoyo
 Goti Metre

EK 10 . BOA. DH.SYS. 62/2 1330 S 18

Gökili'de Metropolit Vekili'nin Ortodoks Ulah köylerini ziyaret etmemesi için memurîn tarafından envâ-i teşebbüsâtda bulunduğu ve ezcümle Boniçe karyesine giden Kaymakam Vekili ile Jandarma Yüzbaşı'nın Rum Cemaati İhtiyar Meclisi azâlarının Rumluk ve Ortodokslukta kalmağa ısrar eden ahâlinin esamesini vermek üzere tehdid eylediklerini ve ahâliye Rumca selam vermemeleri ve Metropolitihâne'ye ayak basmamaları ve kariben köye gelecek olan Metropolit Efendi'yi karı ve kızları vasıtasıyla taş tutturup avdete mecbur edilmeleri hususâtının tenbih edildiği şikayet edilmiş ve mahalline azimetle tahkikât icrâsı Taraf-ı Âliye-i Velâyetpenâhi'ye emir buyrulmuş olmakla mahalline icrâ kılınan tahkikatı hâvi iştikânâmedir. 29 Teşrin-i evvel [1]327

Gökili'nin Boniçe karyesinde Selanik Merkez Müddeâ-yı Umumisi

Kaza Vilâyet Polis Müdürü

Celbedilen Boniçe karyesi muhtarı otuz sekiz yaşında mütehemmil çocukları Yorgi veled-i Nikola'nın zabtedilen ifadesidir. 29 Teşrin-i evvel [1]327

— Köyünüz kaç hânedan ibaretdir kaç Rum ve kaç Ulahdır?

— Köyümüz üç yüz haneden ibaretdir ve hepsi Ulah unsuruna mensubdur. Mekteb ve kilise de Ulahça okuyoruz, esas lisan-ı maderzâdımız Ulahçadır.Köyde bir Hey'et-i İhtiyariye vardır. Bundan iki sene evveline kadar elli hâne kendilerini Rum addediyorlar ve çocuklarını Rum mektebine gönderirler idi. Halbuki beyan etdiğim vechile iki seneden berü hepimiz birleşdik.Ve kardaş gibi geçiniyoruz.Beynimizde hiçbir uygunsuzluk vâki olmamışdır şimdi rahatımızı bulduk.

— Ulahlıkta kalmak için memurîn-i hükümet tarafından sizlere tazyikât icrâ edildiği haber veriliyor bu bâbdaki malumâtını beyan et.

Polis Müdürü

Merkez Müddeâ-yı Umumisi

— Bu bâbda katiyyen hiçkimse tazyikât icrâ etmediği gibi hiçbir söz bile söylemedi. İki sene evvel Ulah tarafına geçen Rumlarda kendi arzularıyla geçdiler.Şimdi halimizden memnunuz.

— Geçenlerde Kaymakam Vekili ile Jandarma Yüzbaşı köye tahminen iki hafta mukaddem geldiler ve Avram Kahya'nın evine geldiler mi? Köye gelmişler ise kime misafir kaldılar gittiler. Ve Avram Kahya'nın daveti üzerine oraya gittiler.

— İşte orada mumaileyhümâm Hey'et-i İhtiyariye'yi Rumlukda kalmağa ısrar edenlerin esâmisini göstermek onun tehdid eylediklerini ve ahâliye birbirine Rumca selam vermemelerini ve Metropolitâne'ye ayak basmamalarını ve kariben köye gelecek olan Metropolit Efendi'ye kadınlar ve kızlar vâsıtasıyla taş tutturub avdete mecbur eylemeleri hususâtını tembih ettiklerini haber veriyorlar buna dair olan malumâtında beyan et.

— O gece bizde onlarla beraber idik. Konuşduk fakat öyle bir şey katiyyen vâki olmadı. Ahâliyede böyle bir

tenbihât icrâ edildiğinin aslı yoktur. Eğer böyle bir hal vâki olmuş olsaydı bizde malumât alacaktık.Köyümüzde de bir Hey'et-i İhtiyariye vardır.Rum Cemaati Hey'et-i İhtiyariyesi yoktur.

— Pekâla bu şikayete sebep nedir?

— Bizde hayret ederiz. Çünkü umum köyün ittihad ettiği günden beri fevkâlede rahat yaşamaktayız.

— Başka bir bildiğiniz veyahut diyeceğiniz var mıdır?

— Yokdur.

— İfadenizi okudum doğru ise tasdik ediniz.

— Okudum doğrudur. Mühürlerim.

Polis Müdürü

Merkez Müddeâ-yı Umumisi

Lumenice Karyesi Muhatrı

Hey'et-i İhtiyariye âzasından kırk yaşında müteehhil çocuklu Dimo veled-i Taso ve otuz dört yaşında müteehhil çocuklu İstavero veled-i Puzin köyün ilerü gelen ahâlisinden elli iki yaşında müteehhil çocuklu Yovan veled-i Patan Patan soruldukda Muhtar Yorgi'nin ifade-i mazbutâsını aynen ve harifyen tekrar ile beraber memurîn-i hükümetin ahâliye bu yolda tenbihât icrâ eylediğinin ve Rum olmak isteyenleri tehdit eylediklerinin katiyyen asl u esâmesi olmadığını ve iki senden beri köyde bir ittihad-ı

tâm câri olup herkesin bundan memnun olduğunu..... kaldıklarını..... beyan olunarak ityan ettiler. 29 teşrini evvel [1]327

İstaveri Puzin	Dimo Taso	Polis Müdürü
Merkez Müddeâ-yı Umumisi		Yovan Petko

Boniçe karyesi ahâlisinden otuz üç yaşında Avram Kahya veled-i Petko'nun zabdedilen ifadesidir. 29 Teşrîn-i evvel [1]327

— Bundan iki hafta evvel köye gelen Kaymakam Vekili ile Jandarma yüzbaşı'sı sizde misafir oldular mı?

— Evet geldiler o gece kaldılar ertesi gün gittiler.

— O gece ne konuştunuz?

— Pek çok şeyler konuştuk. Hep ziraat köy âlemize ait şeyler konuştuk.

— Siz Rum musunuz? Ulah mısınız?

— İki sene evvel bin ve yüz otuz hâne kadar Rum tarafı idik. İki senden beri arzumuzla Ulah tarafına geçtik.Zaten Ulah unsuruna mensubuz hamdolsun rahatız.

— Size misafir oldukları gece Kaymakam Vekili ile Yüzbaşı Ulahlıkta sebat etmek üzere bir güne tehdid ü tayzik etdi mi? Rumca selam vermemek ve Metropolithâne'ye ayak basmamak ve kariben köye gelecek olan Metropolit Efendi'ye karı ve kızlara taş tutdurup avdete mecbur etmek için tenbihâtda bulundu mu?

Polis Müdürü	Merkez Müddeâ-yı Umumisi
--------------	--------------------------

— Katiyyen böyle bir şey vâki olmadı ne Ulahlıkta sebat etmek ve ne de Rum olmak isteyenler irâe eylemek ve ne de Rumca selam vermemek ve Metropolit Efendi'yi avdete mecbur etmek ona taş tutdurmak için tehdid ü tenbih eylediler.

— Devam ediniz.

— Bunlar katiyen asılsızdır. Bana böyle bir şey vaki olmadığı gibi başkasına da icrâ edilmedi. Böyle bir şey olmuş olsaydı haber alacaktım. Yalnız sabahleyin gidecekleri sırada birâderim Yovan'ın evinde Daskal Papa Yorgi kahveciyi çağırarak Kaymakam Vekili'nin bunlardan Daskal Papa Yorgi'ye hitaben sen Metropolitâne'ye gitdik, bu abi değildi köyden ayrılmayınız, ittihadı bozmayınız. Diye nasihatde bulundu başka bir şey söylemedi ve tehdid etti.

— Başka bir diyeceğiniz var mıydı?

— Yokdu

— İfadenizi okudum doğru ise tasdik et doğrudu imza etdim.

Polis Müdürü

Merkez Müddeâ-yı Umumi

Avram Petko

Bunun üzerine Yovan bi'l-celb muvâcehe edildikde birâderi Avram Kahya'nın ifadesi te'yiden Kaymakam Vekili Bey'in merkûmuna nasihat ettiği ve fakat katiyyen tehdid vâki olmadığı beyan u ifade eyledi. Teşrîn-i evvel [1]327

Avram Kahya

Dimo Veled-i Petko

Polis Müdürü

Merkez Müddeâ-yı Umumisi

Celbedilen köyün papazları Lumeniceli elli beş Tanas Oğlu Papa Yani ve otuz sekiz yaşında Papa Eftim oğlu Papa Tanas ve elli iki yaşında Papa Yorgi Oğlu Papa Hırsto Efendiler bi'l-celb münferiden soruldukda bunlardan Papa Yani ve Papa Atnas efendiler bundan iki hafta evvel köye gelen Kaymakam Vekili ile Jandarma Yüzbaşısı'nın Rumca selam vermemek ve Metropolitâne'ye ayak basmamak ve köye gelecek olan Metropolit Efendi'yi karı ve kızlara taş tutdurub avdete mecbur etme için ahâliye tehdidâtta bulduklarını kimseden işitmediklerinin ve böyle bir şey vaki olmuş olsaydı muttali olmaları tabî idüğü ve Papa Hırsto Efendi'de ahvâl-i mesrure için ahâliye tehdidât vaki olmadığını bilmediği ve yalnız memurînin avdet etdiklerinden bir gün sonra Daskal Papa Yorgi'yi Kaymakam Vekili'nin Yovan Petko'nun evine çağırarak Avram Kahya'da hazır olduğu halde “ köyün ittihadını bozmak için propaganda ediyorsak bundan daneyim ” diyerek korkutduğu merkûm Daskal Papa Yorgi'den işitdiğini ve başka bir şeyden malumâtı olmadığını beyan u ifade eylediler. 29 Teşrîn-i evvel [1]327

Pap Hırsto

Papa Tanas

Papa Yaki Polis Müdürü

Selanik Merkez Müddeâ-yı Umumisi

Boniçe Karyesinden kırk yaşında ve Daskal Papa Yorgi Oğlu Dimitri Efendi ve otuz yaşında Sebo oğlu Kahveci Petre ve otuz dört yaşında Bakkal İstaveri oğlu Anastas bi'l-celb birer birer istisal olundukda tahminen iki hafta evvel köye gelen Kaymakam Vekili ile Jandarma yüzbaşısı'nın sabahleyin gidecekleri sırada kendilerini Yovan

Petko'nun hânesine çağırarak “ köyü bozuyorsunuz geçen sene dayak yediniz fakat bu sene bin dayak durmam diyerek ve belindeki rovelveri çıkarmaksızın göstererek tehdid eylediğini beyan, lede'l-istifa Rumca selam vermemek ve Metropolit Efendi köye gelecek olursa avdete mecbur etmek üzere karı ve kızlara taş tutdurub avdete mecbur eylemek için gerek kendilerine ve gerek başkalarına bir şey söylemediklerini ve yalnız ruhâni bir işleri olursa Metropolit hâne'ye gitmeyüb köydeki papazlarla tövbe etmelerini söylediklerini ityan, rovelver gösterdiği vakit Avram Kahya ve Yovan Petko ve Muhtar Yorgi Meye mevcut olub başka kimse bulunmadığını ifade eylediler. 29 Teşrîn-i evvel [1]327

Bakkal Anastas

Kahveci Petre

Daskal Dimitri

Polis Müdürü

Merkez Müddeâ-yı Umumisi

Boniçe karyesinden kırk yedi yaşında Ostoyo Oğlu Yorgi Meye'nin zabtedilen ifadesidir. 29 Teşrîn-i evvel [1]327

— Bundan iki hafta evvel köye gelen Kaymakam Vekili ve Jandarma yüzbaşısı'nın Rum tarafını iltizam eden ahâliyi tehdid etdiklerini ve Rumca selam vermemek ve Metropolit hâne'ye gitmemek ve köye gelecek Metropolit Efendiyi karı ve kızlara taş tutdurub avdete mecbur etmek hususâtını tenbih eylediklerini haber veriyorlar, bu bâbda ki malumâtınızı beyan ediniz .

— Bunlar katiyen doğru değildir. Umum köylü ittihad-ı tâm içinde yaşıyoruz. Köylü ittihad edildiğinden berü köyümüzde hırsızlık bile olmuyor. Hilaf-ı hakikat bu gibi isnadât menfaatlerini köylünün iki olmasında köye Daskal Dimitri hempalarıdır.

— Devam ediniz.

— Kaymakam Vekili ve Yüzbaşı Efendiler bu Daskal Dimitri ve Kahveci Petre ve Bakkal Anastas Yovan Petko'nun evinde çağırarak ve belindeki rovelveri göstererek tehdid ettiğini söylüyorlar. Sizde orada idiniz bu babda ne bilerseniz söyleyiniz.

— Bende orada idim. Katiyen rovelver göstermediler. Yalnız umum köylünün mütehammid olmasından mahsun olduklarını bi'l-beyan nasihatde bulundular.

— Başka bir diyeceğiniz var mıdır?

— Yokdur.

— İfadenizi okudum doğru ise imza ediniz.

— Doğrudur imza ederim.

Polis Müdürü

Merkez Müddeâ-yı Umumisi

Yorgi Meye

Muhtar Yorgi veled-i Nikola'nın tekrar zabtedilen ifadesidir. 29 Teşrîn-i evvel [1]327

— Kaymakam Vekili ile jandarma Yüzbaşı'nın köyden gideceği sırada Daskal Yorgi Efendi ve Kahveci Petre ve Bakkal Anastas Yovan Nikola'nın hânesine çağırarak köye yürüyorsanız fakat geçen sene dayak yediniz bu sene ise dayak vermeyeceğim diyerek rovelverini göstererek tehdid etdiklerini haber veriyorlar, sizde orada idiniz. Cereyân-ı vakıâyı beyan ediniz ifadenizi takdim ediniz.

Polis Müdürü

Merkez Müddeâ-yı Umumisi

— Katiyyen doğru değildi. Rovelver gösterildiği hilaf-ı vakıâdır. Yalnız merkûmun ile beraber cümlemize mütehammid olunuz. Birbiri aleyhinde bulunmayınız diyerek nasihatde bulundular zaten bu gibi nesâyih her vakit vaki oluyor.

— Etdim efendim.

Muhtar Nikola

EK 12. BOA. BEO 2355/176598 1322 R 8 3

Hâriciye Nezâreti'ne 26 Mayıs 1904 Tarihiyle Bükreş Sefâret-i Seniyyesi'nden Vârid Olan 90 Numaralı Tahrirâtın Tercümesidir.

Cerîde-i Resmîye Memâlik-i Ecnebiye'de bulunan Romanya mektebleriyle kiliselerine Romanya Hükümeti canibinden 1904-1905 senesi için tahsis olunan mebalîğın müfredâtını neşretmiş olduğundan yekûnu dört yüz bin franka reside olup bundan (heman mecmûu derecesinde bulunan) üç yüz doksan bin frankı Rumeli-i Şahâne'deki Ulah mektebleriyle kiliselerine tahsis kılınan mebalîği mübeyyin defter leffen takdim kılındı. Emr u ferman hazret-i menleh'ül-emrindir. Melfufun tercümesidir

Bu bütçe dört yüz bin franktan ibaret olup sene-i carîye Maarif-i Umumiye Ve Mezâhib Nezâreti'ne mahsus umumi bu bütçeye dâhildir. İşkodra dâhilinde bulunan mekteblerle kiliseler müstahdeminine on sekiz bin altı yüz yirmi ve icare ve masarîf-ı sâire için dahi üç bin sekiz yüz ki cem'en on iki mekteb, on altı muallim, altı muallime, altı papaz ve yedi çankas için yigirmi iki bin dörtyüz otuz frank Manastır Dâiresi için yirmi dokuz mekteb icarâtına ve kırk dört muallim yirmi altı muallime on iki papaz bir diyakos on bir çankus bir havaninde maaşâtına ve dokuz şakird masarîfine yetmiş iki bin iki yüz seksen ve Yanya Dâiresi için yirmi yedi mekteb, yirmi beş muallim, on üç muallime, beş papaz üç çankus ve beş şakird mahsus olarak 26890 frank Selanik Dâiresi'nde bulunan 28 mekteb otuz dört muallim yirmi bir muallime otuz dört papaz bir çankus ve bir şakir için 49680 frank

Manastır Mekteb-i İdadisine – 58276

Manastır Kız Sanai Mektebine- 26500

Selanik Ticaret Mektebine- 36195

Yanya Ticaret Mektebine- 24260

Sofya Zükûr Ve İnâs Mekteblerine- 17240

Manastır'da hastahane muavenet için- 3040

..... Viğaned enstitüsüne- 10000

Tortofya mektebine- 6150

Romanya'ya ve İstanbul'a gönderilen talebe ücret tahsiliyesine – 12808

Rumeli-i Şahâne vilayât-ı selasesindeki Kilise ve Mektebler Hey'et-i İdaresi müstahdeminine – 17180

Memâlik-i Ecnebiye'ye gönderilen paranın komisyonu- 2500

Fevkalede masârif ve zamaim karşılığı – 14571 ki cem'en dört yüz bin frank tahsis edilmiştir.

رفعت اولاه زکوة ابتدای ملکی ایجا دایمیشد اسبوسانک مکتب قمار ایله جده دارو معارف ادره سی اورانی مینن قاتولیک کلیسیا ساسه
 راهی فرقتده بریانتا سه موجود اولدنی حالده مارغار بیک اوراسی مکتب ایجا دایمیه مساعده ایلمیشد . مولی اولاه متولیدی نظار قی قفق
 بولنامه طرکوه و مغاره و حال ساره ده ای اولاه معانیک ابطال و تعطیل سبب و بر ملک اجموده مار غاریت محمد دایم سببک دایله باعنا و ده
 سورسه و فساد اولقده در . ایست اوزر نه کنه سینه تودج ای بیلمه واردات ملی بودجهده صرف و استعمال و اهالی مطیع اده سخرم
 فساد و شقاقی القاد اولاه قومی فرقتده برکونه و کافی عاقل اولدنی حالده کنه سینه قوم مذکور دایم نام و شان ای اعطای اولدک محمود
 سیرت سینه با دی اولقده در . واضح امضا سینه ای اولاه اهالی صادقی متولیدی صفیه ذات دوندو زنده آتی الکره صانع نرسه
 سیرتس استر حاله جرات ایلقده قوم مذکور افکار عمده سیک عرفه خدمت انجمن اوله جعفر کیم بر سوسید که
 (۱) سبب سینه ایله مفتوح اولدک معانیک مکتب مده سینه مار غاریت و اشالی ایچانک مداحه لریه ختام و بر دیرلی
 (۲) سالف العزمه و لاینه جریده ارسینس اولاه قومی معانیک دار اولدک قرارک حرف اچرا ایلمی .
 (۳) اولدک کلیک ارنه ایسه رد جانلیک یا یا سدی فرقتده ساسه ماده زاره لری اوزرینه اچرا ایلمسک اوم نیزه یولیدی فرقتده در
 اهالیک ازر دس خلوق اولدک معنی ایلمی . اولاه قومک می قفله ملین تقیضی - فرخ قده بچ قفله اسخی - ادم اسینه دلاقی
 حواد معروف سیک مصوب لری اولدک متوقف ایدی و کی فکرین یز اولدک قولینه موسسه بر کمال حرمت و رعایتی و وطنه عزیز لری سعادت
 اجموده وطنه اشدر اولدک اسلامده برادرانیت مدنی و سولیک یار سهره افند زلفند لریه اولدک صدقه کاهمه لریک ازدیادتی
 اجموده مار غاریت افساد سیک ختام بولنه منوط اولدنی عرفه اجبت ایدر اولدک و هر حالده ادر فرسانه حضرت مدد ابر کدر .

قی ساروانی

Christopty
 Filip Spantlasey
 George Christopty

EK 14.BOA.A}MKT. MHM. 677/6 1313 Za 21-32

Rumeli Vilayât-ı Şahânesi Hey'et-i Teftişiyesi Huzur-u Âlilerine
Mâruz-ı çâker-i kemîneleridirki

Manastır ve Tevâbi-i Ulah mekâtibi geçen seneye değin kendisine Memâlik-i Şahâne Ulah mekâtibi Nâzırı süsünü veren Apostol Margarit nâm-ı şahsı tarafından idare edilegelmekte olduğu gibi merkûm işbu mekâtib için Romanya'dan gönderilen nukûdun Sandık Eminliği'ni ifâ eylemekte ve 1878 sene-i mîladiyesinden berü Ulah mekâtibiyle talim ü terbiyesinin yegâne hâkimi ve Ulah Mekâtib-i Milliyesi Margarit'in idaresi insafına mahul bir mülk-i hâssı idi. Etfâlinin talim ü terbiyeleri hususunda beyan-ı mütaala ve müdahaleye Ulah kavmi âyânının hüsn ü salahiyetleri meydanda iken ahâli tarafından intihab ve tayin edilen muallimine cevır ü eziyet edilmesi ve kendisi tarafından bilâ takayyüd muallim ve Ulah lisanına vukûfu olmayan muallimler tayini Ulah mekâtibine karşı ahâlinin adem-i emniyeti celbeylemiştir. Cümlenin malumu olan Margarit'in harekât-ı nâlayıkası dolayısıyla Ulah mekâtibinin kadr-i haysiyetini tenezzül eylediğinden ahâli etfâlini mütevellilerinin nezâret-i mütemadiyesi tahtında bulunan Bulgar ve Rum mekteblerine göndermeğe başladı.

Ayn-ı hal Tebâ-yı Osmaniye'den olan Margarit 1889 sene-i mîladiyesinde tâbiyet-i ecnebiyeyi ihraz eylediği müddetdenberü Tebâ-yı Devlet-i Âliye'den olan Ulahlara karşı daha müstebidâne harekâta başladı her bir taraftan Ulah mekteblerinin adem-i intizamına karşı vukûbulan şikayâta mukabil “ Ulah mekâtibi benimdir, mekteblerin halinden memnun olmayanlar etfâlini mektebden çıkarsunlar cevabıyla mukabele eylemekte idi” Ulah mekâtibinin mazhar-ı teveccüh-ü umumi olamaması Ulah etfâlinin talim ü terbiyelerine Katolik papazlarının müdahale etdirilmesi de bir sebep-i müstakildir. Margarit mezkûr Katolik papazlarının hânesini kimsenin .....olmaksızın Ulah mektebi ittihaz ve papazlara dahi şâkirdâne Katolik âmâlini tervic etdireceğini va'dederek ve gizli bir kapudan mezkûr papazların daima mektebe duhul ve şâkirdânın Katolik kilisesi âyinine hazır bulunmaları için teşvik ü tergib edilmelerine müsaade eylemiştir. İşbu mekâtib şâkirdânı meyanında ebeveyninin malumâtları olmadığı halde papazlar tarafından idare edilmekte ve “Katolik kilisesi şâkirdânı” nâmını hâiz etfâli dahi bulunmaktadır. Ulahları katolikleşdirmek Margarit'in ahassı amâli olduğu Hükümet-i Mahalliye ve umum ahâlinin ümmidir. Bunlardan maada Tebâ-yı Devlet-i Âliye'den olan Ulah kavmi hesabına Margarit tarafından icrâ edilen su-i istimalât Ulah mekâtibi şâkirdânı Velilerini.....muzdarib ve dilhun

eylemektedir. Ulah kavmiyle Margarit arasındaki tezdad efkâr-ı merkûmenin – kavmin musibet ve felâketi için – Ulahlar üzerine hâsıl etmiş olduğu hükm ü nüfûzun kesri ve müsavi ahvâline hitam verilmesi geçen sene ahâlinin Hükümet-i Seniyye’ye vâki olan istirhâmı üzerine meydan-ı bedâhete çıkmıştır. Maarif Nizamnâmesi mekteblerin idaresi için Tebâ-yı Devlet-i Âliye’den muteberân-ı ahâlden olmak üzere ahâli tarafından mütevelliler tayine müsaaid idüğü malum ve milel-i gayr-i müslime mekâtibinin idaresi dahi bu suretle icrâ edildiği meşhud olmasına binâen Ulah kavmi dahi mekteblerinin böylece idare edilmesini Hükümet-i Mahalliye’den istirhâm eylemeleri üzerine Meclis-i İdare ve Vilâyet Maarif İdaresi tarafından ahâlden ber cem-i gafirin ifade-i şifahiyesi dahi zabtedildikten ve bu bâbda birde zabt varakası tanzim kılınub, merkûmuna Maarif Dâiresi’nde imzalandırıldıktan sonra istidâ-yı vâkıları isâf buyurulmuş ve vilâyetin 29 Mart [1]311 tarih ve 517 numaralı Resmî gazetesi dahi Ulah mekâtibinin ba’d-ezîn ayn-ı cemaatin idare edilmesini tasvib yolunda bir bend dercetmiştir. Gerçi Ulah mütevellilerine Manastır Ulah idâdi mektebinin başka bir mahal-i münasebe nakli müsaade verilmiş ve Hükümet-i Mahalliye’nin işbu kararı bizzat Maarif Müdüriyeti cânibinden Margarit’e tebliğ edilmiş idiysede merkûm el-ân Katolik papazlarının hânesindeki mektebi idare etmekte ve Hükümet-i Mahalliye’nin tek kararı ve ahâlinin arzusu hilafından olarak kendine “Ulah kavminin vekili” ünvanını vererek ruhsatnâme-i resmîyesiz müceddeden mektebler küşad eylemektedir. Bu kabilden olmak üzere Margarit Hükümet-i Seniyye’nin gözü önünde olarak Manastır’da Ekşimezar mahallesinde bilâ ruhsat bir inas mektebi küşad eyledi. Vilâyet Maarif İdaresi vad’-ı imza mütevellilerin taht-ı idaresinde bulunan yalnız bir Ulah inas mektebini resmen tanır zabıta-i mahalliyenin dahi emri hilafında olarak Margarit mekteblerinin bekâsı hususuna müsamahakarâne hareket mucib-i şen’idir. Margarit Manastır Katolik papazlarının avlusunda inşâ etdirilen bir hâneyi dahi bilâ Ruhsat Ulah Zükur İbtidaî Mektebi ittihaz eylemiştir. İşbu binanın mekteb ittihaz edilmeyeceğine dâir Maarif İdaresi evrâkı meyanında Katolik Kilisesi Baş Rahibi tarafından bir beyannâme mevcut olduğu halde Margarit’in idaresini mekteb ittihaz eylemesine müsaade eylemiştir. Mahalli Ulah mütevellileri nezâreti tahtında bulunan Tirnova ve Magarova ve mahal-i sâiredeki Ulah mekâtibinin ibtal u tatiline sebebiyet vermek için Margarit müceddeden mektebler küşad ile bais ü şûriş ü fesad olmaktadır. Emniyet üzerine kendisine tevdî edilen varidât milleti bu vechile sarf u istihlak ve ahâli-i matbâa arasına tohum-u fesad ve şikâkı ilkâa ve Ulah kavmi tarafından bir güne vekâleti hâiz

olmadığı halde kendine kavm-i mezkûr vekili nâm u şânını i'ta ile Ulahların mahv u perişâniyetine bari olmaktadır. Va'd u imza bendeleri Ulah ahâli-i sâdıkası mütevellileri sıfatıyla zât-ı devletlerinden âtiyü'z-zikr hususâta tavassut buyurulmasını istihâma cür'et eylemekte kavm-i mezkûr efkâr-ı umumiyesinin arzına hizmet etmiş olacağız zannında biz şöyleki:

(1) Tâbiyet-i Osmaniye ile müftehir olan Ulahların mekâtib-i milliyesine Margarit ve emsâli ecânibin müdahalelerine hitam verdirilmesi.

(2) Salifü'l-arz Vilâyet-i Cedide-i Resmîyesi'nde Ulah kavmi mekâtibine dâir olan kararın harfiyen icrâ edilmesi.

(3) Ulahların kiliselerinde ayin-i ruhânilerinin papazları tarafından lisan-ı mâderzâdeleri üzerine icrâ edilmesinin Rum Metropolitleri tarafından ahâlinin arzusu hilafına olarak men'edilmemesi. Ulah kavminin muhafaza-i milliyeti tefyizi -Karıncâ kaderince fehvâsınca- idame-i asâyişe delâleti mevadd-ı maruzânın husulpezir olmasına mütevakkıf idüğü fikrindeyiz Ulahların kavâin-i müesseseye kemal-i hürmet ve riayetleri ve vatan-ı azizimizin saâdeti için vatandaşlarımız olan İslamlarla beraberâne yaşamaları ve Sevgili Padişâhımız Efendimiz Hazretleri'ne olan sadâkat-i Kamilelerinin izdiyadi İçün Margarit ifsadâtının hitam bulmasına menut olduğu arzına ictisar eyleriz ol bâbda ve her halde emr ü ferman-i hazret-i menlehü'l-emrindir. 13 Nisan [1]312

Manastır Ulah Mekâtibi Mütevellileri

EK 16. BOA. A}MKT. MHM. 677/6 1313 Za 21-32

Kosova Vilâyeti

Mektubî Kalemî

Aded

Üsküb'de bulunan Ulahların Esâmi defteri

Esâmi Mûlahazât

Bakkal Estoyo: Arzı-ı hal Kurşovalı olup çoluk çocuğuyla beraber Üsküb'ün Haraçcîselahaddin mahallesinde sâkin ve Ulah olduğu

Bezirci Estoyo Nikola: ayn-ı hal Kurşovalı olup çoluk çocuğuyla beraber Üsküb'ün Haraçcîselahaddin mahallesinde sâkin ve Ulah olduğu

Kuyumcu Ligor Fuze: ayn-ı hal Kurşovalı olup çoluk çocuğuyla beraber Üsküb'ün Haraçcîselahaddin mahallesinde sâkin Ulah olduğu

Kümenci Perkli Pavle: arz-ı hal Prizrenli olup çoluk çocuğuyla mahalle-i mezkûrede sâkin ve Ulah bulunduğu

Tüccar Mito Görki Bezirci: arz-ı hal Kurşovalı olup İbn-i Payko mahallesinde sâkin ve çoluk çocuğuyla beraber Ulah bulunduğu

Bakkal Mito Vangel: arz-ı hal Kurşovalı olup İbn-i Payko mahallesinde sâkin ve çoluğu mücerred olup Ulah bulunduğu

Abacı Kosta Nikola Ppusko: Arz-ı hal Kurşovalı olup İbn-i Payko mahallesinde sâkin ve çoluk çocuğuyla beraber ve Ulah bulunduğu

Tasko Kosta: Arz-ı hal Kurşovalı olup İbn-i Payko mahallesinde sâkin ve çoluk çocuğuyla beraber ve Ulah bulunduğu

Kümenci Miladin Nikola: Prizrenli olup nüfusu orada mukayyed ve kendüsü çoluk çocuğuyla beraber burada sâkin ve Ulah bulunduğu

Terzi Petre Adam: Kurşovalı olup kendüsü burada Negus mahallesinde bulunduğu ve Ulah idüğü

Saatçi Yovan Kostantin: Kurşovalı olup kendüsü vâlidesiyle beraber burada ve Ulah idüğü

Sermeci Thohar(?) Kostantin: Üsküb'de meskun ve Ulah olduğu

Serme Hristo Kostantin: Üsküb'de meskun ve Ulah olduğu

Alnet Tasko Bencota: Mücerred ve nüfusu Kurşova'da üç senedenberi kendüsü Üsküb'de olup ve Ulah bulunduğu

Pantolcu Vanco Tariko: nüfusu Karşova'da kendüsü mâ familya burada olub ve Ulah bulunduğu

Meyhâneci Kôso Nikola: Yirmi senedenberü burada meskun ve familyası mevcud ve Ulah idüğü

Toror Görki: Ayn-ı hal Kurşovalı olub yirmi senedenberü çoluk çocuğuyla beraber Üsküb'de sâkin ve Ulah olduğu

Mati Ostir: Arz-ı hal Kurşovalı olub beş seneden berü çoluk çocuğuyla beraber burada sâkin ve Ulah bulunduğu

Kosti Nikola: Arz-ı hal Kurşovalı olub yirmi beş senedenberü çoluk çocuğuyla burada sâkin ve Ulah bulunduğu

Dimitri Naon: Arz-ı hal Kurşovalı olub yirmi seneden berü çoluk çocuğuyla burada sâkin ve nüfusu mukayyed ve Ulah bulunduğu

Kosti Naki: Arz-ı hal Kurşovalı olub on beş senedenberü çoluk çocuğuyla beraber burada sâkin ve mukayyed ve Ulah bulunduğu

Tasko Kostantin: Arz-ı hal Kurşovalı olub altı yedi senedenberü çoluk çocuğuyla beraber burada sâkin ve mukayyed ve Ulah bulunduğu

Görki Cebre: Köprülülü olub yedi senedenberü vâlidesiyle burada sâkin ve Ulah bulunduğu

Tenekeci Vanco Papaz Erhu: Prizrenli olub dört senedenberü çoluk çocuğuyla beraber burada sâkin ve Ulah bulunduğu

EK 18. BOA. A}MKT. MHM. 677/6 1313 Za 21-32

Bâb-ı Âli

Nezâret-i Umur-u Hâriciye

Tercüme Odası

Aded

Hâriciye Nezâreti'ne 12 Mart 96 tarihlü Bükreş Sefâret-i Seniyyesi'nden vârid olan 68 numarolu tahrirâtın

tercümesidir.

Manastır'dan buraya gelmiş olan Tebâ-yı Osmaniye'den iki Romanyalıya dâir 10 Mart 96 tarihli ve kırk bir numaralı telgrafnâme-i cevabi-i asifânelerinde munderic o emiri infazen, merkûmânı Sefâret-i Seniyyeye celbetmiş olduğundan ikiside ferdâsı günü nezd-i acizâneme gelüb Bükreş'de ikametden maksadları nedenibaret olduğunu ve ne sebebe mebnî Reis-i Vükelâ ile münazâa etdiklerini mutazammın olan melfuf istidânâmeyi i'ta etmişler ve Romanya Hükümeti tarafından verilmekte olan tahsisât-ı seneviyenin kat'edilmesinden dolayı Memâlik-i Şahâne'de bulunan Romanya mektepleri mütevellilerinin düçar oldukları müşkilâtın muvakkaten izâlesine medar olmak üzere bazı kân ile Makedonya Romanya komitesi tarafından va'dolunan iânâtı toplayabilmek için bi'l-mecburiye daha birkaç gün Bükreş'de kalmak istediklerini şifahen beyan etmişlerdir bendeniz Makedonya komitesiyle sâireden iâne toplamak maksadıyla Bükreş'de tahdid-i ikamet etmelerine suret-i katiyyede itiraz etmeliğim üzerine merkûmân meblağ-ı mevûdeyi nizami dâiresinde almak için ne yolda hareket etmek lazım geldiğini istizah etdiklerinden, ol emirde memleketlerine avdetle işi memurîn iadesine havale etmeleri lazım geleceğini tavsiye eyledim bunun üzerine merkûmân yarınki Cuma günü hareket edeceklerini va'd ile beraber tahsisât keyfiyeti hakkında Romanya hükümetiyle müzâkereye girişmekte mahzur olduğunu bilmediklerini beyan u itiraf etdiler. Bu işin neticesi olarak Mösyö Setorca Memâlik-i Şahâne'de bulunan Romanya mektepleri idaresini Apostol Margarit vâsıtasıyla kendi yedine almağa karar vermişdir. Zann-ı acizânemce mumaileyhin bu kararı Hükümet-i Kraliye tarafından bi'd-defaat beyan olunduğu gibi Menâfi-i Osmaniye'yi vikâye etmek maksadına mübteni değildir çünkü mumaileyhin esasen Hükümet-i Kraliye misüllü aynı maksad-ı siyasiye hâdim olan iki mütevelli hakkında ittihaz ettiği tavr u hareket, Ulahlara karşı iltizamkarâne bir fikirden mücanebet olunduğunu asla tazammun

etmeyüb bilaskis Hükümet-i Kraliye'nin Memâlik-i Şahâne'de bulunan Romanya mektepleri için Romanya bütcesinden mahsus mebalığın suret-i sarf u istimalini bir nezâret-i müessere tahtında bulundurmak suretiyle Ulahlarla meskûn Vilâyât-ı Şahâne'de istihsal etmek istediği bazı makâsıd-ı siyasiye vüsul arzusunda bulunduğunu irae ü ityan eylemekdedir. Bu işin bais olduğu tahrikâtın esbabı usul-ü mezkûrun eski usul yerine kaim olması değil Mösyö "Setorca" nın marü'z-zikr iki Ulah mütevellî hakkındaki muamelesi ve beklide mevkî-i iktidarda bulunmayan bilcümle firkalara ikâyı muhalefet etmek ihtiyacında bulunması keyfiyetidir, hususât-ı meşrutaya mebnî Romanya hükümetinin "Ulah" unsuru meyanında neşr-i envâr-i maarif bahanesiyle Memâlik-i Şahâne'de icrâ-yı tedrisât eden bir hey'et maaş vermek ve Memâlik-i Şahâne'de bulunan Romanya mekteblerinin usul-ü idaresi hakkında istihsal-i malumât edebilmek için Bâb-ı Âli ile hükümet-i müşarunileyhâ beyninde bir itilaf mevcut olup olmadığını bilmek acizlerince hâiz-i ehemmiyet olduğu nezd-i âli-i asifânelerinde müstefni-i arz u beyandır ol bâbda emr ü ferman hazret-i menlehü'l-emrindir.

EK 20. BOA. A}MKT. MHM. 677/6 1313 Za 21-32

Nezâret-i Maarif-i Umumiye

Mektubî Kalemî

Numara 32

Dâhiliye Nezâret-i Celilesine

Devletlü Efendim Hazretleri

Manastır ahâlisinden olub Ulah mektepleri nâmına Makedonya komitesi tarafından mevûd olan ianâtı toplamak için Bükreş'e giden ve memleketlerine avdetlerinde su-i muameleye düçar edilmemeleri zımnında Hükümet-i Seniyye'nin merhametine dehâlet eyleyen iki şahsın taht-ı tevkife alınacakları istihbar edildiği beyanıyla bundan sarf-ı nazarla haklarında sadece nezâret edilmesi Romanya Reis-i Vükelâsı tarafından ricâ olunduğu vekâlet-i mezkûrenin idaresini Romanya mektepleri nâmıyla Apostol Margarit vâsıtasıyla reis-i müşarunileyh kendi yed-i idaresine almak istediği ve buda ne gibi bir maksad-ı siyasiden ilerü geldiği cây-ı teemmül bulunduğu cihetle bu bâbda Hükümet-i Seniyye ile Romanya idaresinde bir itilaf mevcut olub olmadığı Bükreş Sefâret-i Seniyyesi'nin iş'arı üzerine Hariciye Nezâreti Celilesi'nden istizar ve ol bâbdaki muhabere evrâkının tesyar olunduğundan bahsile bu bâbdaki malumât ve mütaalâtın ibnâsına dâir vârid olan altmış üç numara ve 4 Zi'l-kâde [1]313 tarihli tezkere-i âliye-i cenab-ı nezâretpenâhileriyle melfufâtı mütaala ve Mekâtib-i Gayr-i Müslime Ve Ecnebiye Müfettişliği'ne havale olunmuşdur. Nezâret-i Aciziye Mekâtib-i Ecnebiye Ve Gayr-i Müslime hakkında icrâ olunagelmekte olan Malumât-ı İrade-i Seniyye ve o Emr-i Âliye ve Maarif Nizamnâmesi ahkâmına müstenid olduğundan bir mektebde muzır program ve kitab bulunduğu halde ahz u zabt ve ilkaât u telkinât-ı nâlayıkanın men'i ve zecredilmesi ve şehadetnâmesiz ve ahlaksız muallim ve muallimelerin mekâtibe devam etdirilmesi usul-ü muttahize icabından bulunmuşdur. Margarit nâm-ı kimseye gelince evrâk-ı mebhuse meallerinden anlaşıldığı ve Ulah mektepleri hakkında Rumeli Hey'et-i Teftişiyesi tarafından makam-ı sâmi-i hazret-i sadâretpenâhiye takdim kılınub seksen dokuz numara 24 Zi'l-hicce [1]313 tarihli tezkere-i sâmiyeye leffen Nezâret-i Aciziye irsal buyurulan tahrirât ile melfufu bulunan mekâtib-i mezkûre mütevellilerinin istidâları münderecâtından müsteban olacağı vechile merkûm ayn-ı usul Tebâ-yı Devlet-i Âliye-i Osmaniye'den iken Romanya tâbiyetini kabul etmiş ve Memâlik Şahâne'deki Ulah mekteblerini Romanya'dan kendi

maarifetiyle celbetdiği mebliğ ve Romanya Hükümeti'nin muzâheret ü himayeti ile zîr-i idare ve nezâretine alarak tedrisât-ı muzırıra ve telkinât ve ilkaat-ı müfsidede bulunmuş ve bu harekât u teşebbüsât ber hava hânesi hükümet-i mahalliyenin nazar-ı dikkat ve basiretini celbetdikden başka millet-i merkûme efrâdının dahi şikayetniyaz mezânelerini İstilzam ederek mekâtib-i mezkûre mahalli meclis idaresinden verilen karar vechile merkûm-u margaritin yed-i idaresinden alınub intihab ve tayin kılınan mütevellilere tevdî kılınmış ve işte Bükreş'e gidübde herbar mekâtib-i mezkûre nâmına oraca verilgelmekde olan ianât-ı takdiriyei alamayan ve Romanya Reis-i Vükelâsı'nın mazhar-ı tahkiri oldukları halde bi'l-âhire Sefâret-i Seniyye'ye dehâletleri üzerine memleketlerine avdetlerinde himaye ve nezâret edilmeleri reis-i müşarunileyh tarafından ricâ olunan iki şahsı müntehab mütevellilerden ikisi olduğu anlaşılmiş ve tafsilât-ı maruzaya nazaran merkûm-u margaritin mekâtib-i mezkûreye olan müdahalâtı Romanya Hükümeti'nin eser-i müzaheretiyile olduğu ve buda Tebâ-yı Şahâne üzerinde hükümet-i mezkûrenin nüfûzunu istihsal etmek gibi makâsıd-ı siyasiyeden edegeldiği zâhir olmuş ve efrâd-ı ahâliye ait mekâtibin merkûm-u margaritin yed-i iradesinden ahzı ve yalnız kendi şahsı nâmına olan mekteblerin ibkâsı zikrolunan Hey'et-i Teftişiyeye tahrirâtında gösterilmesinden ve bu cihet mekâtib-i mebhusede tedrisât ve telkinât-ı muzırıranın o gibi alacağı dergar bulunmasından dolayı şayân-ı kabul ve muvafık-ı hal ve usul görülerek cevaben Bâb-ı Âli'ye 8 Haziran [1]312 tarihinde arz-ı keyfiyet kılınmışdır mamafih hükümet-i mezkûre ile Saltanât-ı Seniyye idaresinde bir gün itilaf olub olmadığına dâir Nezâret-i Aciziye malumât mevcud olduğundan ve meselenin ehemmiyetine nazaran iktizasına göre sefâret-i müşarunileyhâya talimât-ı cevabiye i'tasıyla beraber keyfiyetin ve mütaala-yı mahalliyenin Manastır vilâyetinden istizarı lazım geleceğinden ona göre icabının icrâsı lüzumunun savb-ı âli-i nezâretpenâhilerine tezbiri mezkûr-u müfettişlikden ifade ve evrâk-ı mezkûre melfufen iâde kılınmış olmağla ol bâbda emr ü ferman hazret-i menlehü'l-emrindir. 8 Muharrem [1]314 ve 8 Haziran [1]312

Maarif-i Umumiye Nâzırı

دائرة امور اعلیٰ

مکتوبی

۱۶۶

حضرت عالی حضرت صدر اعظم

معرضه هاکوئید بر کبر

مناظره الهی بده اولوب اولدغ کتبی نامه مالک دنیا قومی طرفه موعود اولد امانات طوبی و کبر کیم به و مملکتی خود ندره سو معلول و طایر
ایلامه ایضاً ضمنه حکومت سینه که معرفت و خاتمه ایلیه ایکی کتبی که توفیق الهی که آتیار ایلیکی مابله بوده هر قدر که خفانه ساده هم نفع به
ایلی رومایا پیش و کتبی طرفه به ما اولدین و کتاب مکتوبه که اداره ای - رومایا کتبی فاعله و ابوسول مارغریه واسطه سینه سینه ایلی کدی بر لایحه
الموعود سینی و بوده کی بر نفعه سیاه به ایبر و کتبی های فاعله بولدی هر چه بویا به حکومت سینه ایلی - رومایا کتبی سینه بر اختلاف موجود اولوب اولدین
مستغری کبره سفارت سینه که اشاعیه عطفاً ها - سینه سینه به حضور سینه سینه ایلی که کتبی نفعه سینه سینه سینه سینه سینه سینه سینه سینه سینه
با کبار به معارف نفعه سینه سینه نامه ۸ هر روزه نازک بو سینه ده مرفوع مارغریه عمل دوله سینه سینه سینه سینه سینه سینه سینه سینه سینه
و ممالک سینه که اولدغ کتبی - رومایا کتبی مکتوبه سینه ایلی مبالغه و رومایا کتبی مکتوبه سینه سینه سینه سینه سینه سینه سینه سینه سینه
مضمره و نقیصات و نقیصات مکتوبه ده بولدی دیورکت و نقیصات بر قولها سینه حکومت سینه که نظر دقت و کتبی سینه سینه سینه سینه سینه سینه سینه سینه
سکات نیازه سینه ایلی استلام ایبر که مکتوبه مکتوبه مکتوبه مکتوبه مکتوبه مکتوبه مکتوبه مکتوبه مکتوبه مکتوبه مکتوبه مکتوبه مکتوبه مکتوبه مکتوبه
نویسیده توفیق سینه و ایست کبره سینه سینه مکتوبه مکتوبه مکتوبه مکتوبه مکتوبه مکتوبه مکتوبه مکتوبه مکتوبه مکتوبه مکتوبه مکتوبه مکتوبه مکتوبه
کتبی اولدین کتبی هاکوئید مکتوبه سینه و کتبی ایلی مکتوبه مکتوبه مکتوبه مکتوبه مکتوبه مکتوبه مکتوبه مکتوبه مکتوبه مکتوبه مکتوبه مکتوبه مکتوبه
کتبی نویسیده اولدین مکتوبه مکتوبه مکتوبه مکتوبه مکتوبه مکتوبه مکتوبه مکتوبه مکتوبه مکتوبه مکتوبه مکتوبه مکتوبه مکتوبه مکتوبه مکتوبه
حکومت مکتوبه مکتوبه مکتوبه مکتوبه مکتوبه مکتوبه مکتوبه مکتوبه مکتوبه مکتوبه مکتوبه مکتوبه مکتوبه مکتوبه مکتوبه مکتوبه مکتوبه مکتوبه
افندی و بالک کتبی مکتوبه مکتوبه مکتوبه مکتوبه مکتوبه مکتوبه مکتوبه مکتوبه مکتوبه مکتوبه مکتوبه مکتوبه مکتوبه مکتوبه مکتوبه مکتوبه مکتوبه
دوره مکتوبه مکتوبه مکتوبه مکتوبه مکتوبه مکتوبه مکتوبه مکتوبه مکتوبه مکتوبه مکتوبه مکتوبه مکتوبه مکتوبه مکتوبه مکتوبه مکتوبه مکتوبه مکتوبه
جانجالی و کتبی مکتوبه مکتوبه مکتوبه مکتوبه مکتوبه مکتوبه مکتوبه مکتوبه مکتوبه مکتوبه مکتوبه مکتوبه مکتوبه مکتوبه مکتوبه مکتوبه مکتوبه
اولدین مکتوبه مکتوبه مکتوبه مکتوبه مکتوبه مکتوبه مکتوبه مکتوبه مکتوبه مکتوبه مکتوبه مکتوبه مکتوبه مکتوبه مکتوبه مکتوبه مکتوبه مکتوبه
مکتوبه مکتوبه مکتوبه مکتوبه مکتوبه مکتوبه مکتوبه مکتوبه مکتوبه مکتوبه مکتوبه مکتوبه مکتوبه مکتوبه مکتوبه مکتوبه مکتوبه مکتوبه مکتوبه

۹۱ مکتوبه ۹۱ مکتوبه
فاخر بود رفیق
مکتوبه

EK 22. BOA. A}MKT. MHM. 677/6 1313 Za 21-32

Bâb-ı Âli

Dâire-i Umur-u Dâhiliye

Mektubî Kalemî

1660

Huzur-u Âli-i Hazret-i Sadâretpenâhiye

Mâruz-ı çâker-i kemîneleridir

Manastır ahâlisinden olub Ulah mektepleri nâmına Makedonya komitesi tarafından mevûd olan iânâtı toplamak için Bükreş'e giden ve memleketlerine avdetlerinde su-i muameleye düşer edilmemeleri zımında Hükümet-i Seniyye'nin merhametine dehâlet eyleyen iki şahsın taht-ı tevkife alınacakları istihbar edildiği beyanıyla bundan sarf-ı nazarla haklarında sadece nezâret edilmesi Romanya Reis-i Vükelâsı tarafından ricâ olunduğu mekâtib-i mezkûrenin idaresini Romanya mektepleri nâmıyla ve Apostol Margarit vâsıtasıyla reis-i müşarunileyh kendi yed-i idaresine almak istediği ve buda ne gibi bir maksad-ı siyasiden ilerü geldiği cây-ı teemmül bulunduğu cihetle bu bâbda Hükümet-i Seniyye ile Romanya Hükümeti beyninde bir itilaf mevcut olub olmadığını müstekar Bükreş Sefâret-i Seniyyesi'nin iş'arına atfen Hâriciye Nezâret-i Celilesi'nden huzur-u sâmi-i fehimânelerine bi't-takdim nezâret-i acziye havale ve tevdî buyurulan tezâkir üzerine bi'l-muhabere Maarif Nezâret-i Celilesi'nden alınan 8 Haziran [1]312 tarihlü tezkerede merkûm-u margarit ayn-ı hal Devlet-i Âliye-i Osmaniye Tebâsı'ndan iken Romanya tâbiyetini kabul etmiş ve Memâlik-i Şahâne'deki Ulah mekteblerini Romanya'dan kendü marifetiyle celbetdiği meblağ Romanya Hükümeti'nin müzaheret ü himayeti ile zîr-i idare ve nezâretine alarak tedrisât-ı muzırra ve telkinât ve ilkaât-ı mefsedede bulunmuş ve bu harekât u teşebbüsât berhava hânesi hükümet-i mahalliyenin nazar-ı dikkat ve basiretini celbetdikden başka, millet-i merkûme efrâdının dahi şikayetniyaz mezanelerini istilzam ederek mekâtib-i mezkûre Mahalli-i Meclis-i İdaresi'nden verilen karar vechile merkûm-u margaritin yed-i idaresinden alınub intihab ve tâyin kılınan mütevellilere tevdî kılınmış ve işte Bükreş'e gidüde herbar mekâtib-i mezkûre nâmına oraca verilmekde olan iânât-ı takdiriyei alamayan ve Romanya Reis-i Vükelâsı'nın mazhar-ı tahkiri oldukları halde bi'l-âhire Sefâret-i Seniyye'ye dehâletleri üzerine memleketlerine avdetlerinde himaye ve nezâret edilmeleri reis-i müşarunileyh tarafından ricâ olunan iki şahsı müntehab mütevellilerden olduğu anlaşılmasına nazaran merkûm-u margaritin mekâtib-i mezkûreye olan müdahelâtı Romanya Hükümeti'nin eser-i müzaheretiyle olduğu ve buda Tebâ-yı

Şahâne üzerinde hükümet-i mezkûrenin nüfûzunu istihsal etmek gibi makâsıd-ı siyasiyeden ilerü geldiği zâhir olduğu ve efrâd-ı ahâliye ait mekâtibin merkûm-u margaritin yed-i idaresinden ahzı ve yalnız kendi şahsı nâmına olan mekteblerin ibkâsı Rumeli-i Şahâne-i Hey'et-i Teftişiyesi'nin taraf-ı sâmi-i sadâretpenâhilerinden bâtezkere irsal buyurulan tahrirâtında gösterildiği ve bu cihet mekâtib-i mebhusede telkinât ve tedrisât-ı muzırranın önünü alacağı dergar bulunmasından dolayı şayân-ı kabul ve muvafık-ı hal ve usul görünerek keyfiyetin cânib-i âli-i vekâletpenâhilerine arz u iş'ar kılındığı ve mamafih Saltanât-ı Seniyye ile hükümet-i mezkûre arasında bir güne itilaf olub olmadığına dâir nezâretce malumât olmadığı cihetle meselenin ehemmiyetine nazaran icabı vechile sefâre-i müşarunileyhâya talimât-ı cevabiye i'tasıyla beraber bu bâbdaki mütaala-i mahalliye'nin Manastır Vilâyeti'nden istizarı lüzumu bildirilerek velâyet-i müşarunileyhâdan isti'lâm-ı keyfiyet edilmiş salifü'z-zikr tezkere ile bu işe dâir olan evrâk takımıyla takdim kılınmış olmağla ol bâbda emr ü ferman hazret-i veliyyü'l-emrindir. 29 Muharrem [1]314 ve 29 Haziran [1]312

Nâzır-ı Umur-u Dâhiliye

س

بروز منقذنه آناه ۱۵۱۰ لایحه ای که تاریخ خربانت صورتید

مکتوبی
عدد

دولت مکه در داخل روم و بلاد و اولاد اهلایلم سکونه اولاد برادر مغانوفی موجب اولاد با یکدیگر سبب مکتوبه کلیه سلسله اولادین از عاقبت لرزه
مکتوبه اولاد سابقه منقذنه روم بلاد منقذنه ایستادگی درها طوفان بسیاره نشسته آن تاملکی کورستانه رودی صیانه بسیاره اولاد منقذنه
مکتوبه کلیه ایستادگی برادر مکتوبه کلیه کشادینه با بسو نه رخصت و برسانت و با خود رخصت سلسله اشکال اجنت مرکز نه ایستادگی که در بسیاره ایستادگی
رودت اولادین تشکیل اینگونه برادر رودت حمایت برادر در بریدم قد ما فاع حکومت موصوفه و حق با استقاوی معاهده موصوفه سلسله بریده قوفنه سنده تقدیمی لازم
ایستادگی نظره دولت خیمه سلیم با فغانه شهر خیزه سنده اطردکن بر قد جسم بر بسیاره اشکالی موانع سیاسی و دریا به مخالف کوریه دولستانه و در سلسله اولادین
با یکدیگر اولادین در دولت خیمه سلیم با فغانه شهر خیزه سنده اطردکن بر قد جسم بر بسیاره اشکالی موانع سیاسی و دریا به مخالف کوریه دولستانه و در سلسله اولادین
سرین آیه و منقذنه فاعده سلسله اولادین در دولت خیمه سلیم با فغانه شهر خیزه سنده اطردکن بر قد جسم بر بسیاره اشکالی موانع سیاسی و دریا به مخالف کوریه دولستانه و در سلسله اولادین
و منقذنه موانع عالیه نظره منقذنه اولادین در دولت خیمه سلیم با فغانه شهر خیزه سنده اطردکن بر قد جسم بر بسیاره اشکالی موانع سیاسی و دریا به مخالف کوریه دولستانه و در سلسله اولادین
تهدیه کثرتنه منقذنه سیاسی انتفاع اجنت را نده که کجسه اولادین در دولت خیمه سلیم با فغانه شهر خیزه سنده اطردکن بر قد جسم بر بسیاره اشکالی موانع سیاسی و دریا به مخالف کوریه دولستانه و در سلسله اولادین
بوضوحه تبلیغ ایستادگی اولادین در دولت خیمه سلیم با فغانه شهر خیزه سنده اطردکن بر قد جسم بر بسیاره اشکالی موانع سیاسی و دریا به مخالف کوریه دولستانه و در سلسله اولادین
مقاومت عودتی موجب اولادین در دولت خیمه سلیم با فغانه شهر خیزه سنده اطردکن بر قد جسم بر بسیاره اشکالی موانع سیاسی و دریا به مخالف کوریه دولستانه و در سلسله اولادین
تنظیم درستی و با خود سرین منقذنه و آیه و اکا منقذنه سلسله طرفه تینا ایستادگی اولادین در دولت خیمه سلیم با فغانه شهر خیزه سنده اطردکن بر قد جسم بر بسیاره اشکالی موانع سیاسی و دریا به مخالف کوریه دولستانه و در سلسله اولادین
درست و کوریه طریق رای حق اولادین در دولت خیمه سلیم با فغانه شهر خیزه سنده اطردکن بر قد جسم بر بسیاره اشکالی موانع سیاسی و دریا به مخالف کوریه دولستانه و در سلسله اولادین
افلیقه فالاندره بجز اولادین در دولت خیمه سلیم با فغانه شهر خیزه سنده اطردکن بر قد جسم بر بسیاره اشکالی موانع سیاسی و دریا به مخالف کوریه دولستانه و در سلسله اولادین
فاعده توفیقاً منقذنه اعصا ابی برین منقذنه سلسله اولادین در دولت خیمه سلیم با فغانه شهر خیزه سنده اطردکن بر قد جسم بر بسیاره اشکالی موانع سیاسی و دریا به مخالف کوریه دولستانه و در سلسله اولادین
و موجود کلیه مکتوبه خیمه سلیم با فغانه شهر خیزه سنده اطردکن بر قد جسم بر بسیاره اشکالی موانع سیاسی و دریا به مخالف کوریه دولستانه و در سلسله اولادین
اجابت ایستادگی برادر مکتوبه کلیه کشادینه با بسو نه رخصت و برسانت و با خود رخصت سلسله اشکال اجنت مرکز نه ایستادگی که در بسیاره ایستادگی
و مکتوبه اشکالی سلسله اولادین در دولت خیمه سلیم با فغانه شهر خیزه سنده اطردکن بر قد جسم بر بسیاره اشکالی موانع سیاسی و دریا به مخالف کوریه دولستانه و در سلسله اولادین
نقد ایستادگی برادر مکتوبه کلیه کشادینه با بسو نه رخصت و برسانت و با خود رخصت سلسله اشکال اجنت مرکز نه ایستادگی که در بسیاره ایستادگی
ضابطه عماره ایستادگی برادر مکتوبه کلیه کشادینه با بسو نه رخصت و برسانت و با خود رخصت سلسله اشکال اجنت مرکز نه ایستادگی که در بسیاره ایستادگی
مکتوبه اولادین اولاد برادر مکتوبه کلیه کشادینه با بسو نه رخصت و برسانت و با خود رخصت سلسله اشکال اجنت مرکز نه ایستادگی که در بسیاره ایستادگی
مراجعت ایستادگی برادر مکتوبه کلیه کشادینه با بسو نه رخصت و برسانت و با خود رخصت سلسله اشکال اجنت مرکز نه ایستادگی که در بسیاره ایستادگی
در برید برادر مکتوبه کلیه کشادینه با بسو نه رخصت و برسانت و با خود رخصت سلسله اشکال اجنت مرکز نه ایستادگی که در بسیاره ایستادگی
حصن اولادین مکتوبه کلیه کشادینه با بسو نه رخصت و برسانت و با خود رخصت سلسله اشکال اجنت مرکز نه ایستادگی که در بسیاره ایستادگی
سلسله اولادین مکتوبه کلیه کشادینه با بسو نه رخصت و برسانت و با خود رخصت سلسله اشکال اجنت مرکز نه ایستادگی که در بسیاره ایستادگی

EK 24. BOA. TFR. I..MKM.36/3518, 1327 B 11

Dâire-i Umur-u Dâhiliye

Mektubî Kalemî

Aded

Siroz Mutasarrıflığından alınan 15 Kanun-u sâni [1]324 tarihli tahrirâtın suretidir.

Vilâyât-ı selâse ve bilhassa Rum ve Bulgar ve Ulah ahâli ile meskun olan yerlerde mukatelâtı mucib olan başlıca sebep mekteb ve kilise meselesi olduğu zât-ı âli-i asıfânelerince malumdur. İdare-i sâbıka zamanında Rum Patrikhânesi'nin imtiyazâtını ve daha doğrusu Bulgarlara nisbetle az tehlikeli görünen Rumları hıyaneten Bulgarlarla Ulahlara Patrikhânenin mekteb ve kiliseyi hâiz olduğu yerlere mekteb ve kilise küşadına ya büsbütün ruhsat vermemek veyahud ruhsat meselesini işkal etmek merkezinde idi gerçi Bulgarlara nisbetle Rumların ekalliyet teşkil ettikleri yerlerde Rumların himayesi bir dereceye kadar menâfi-i hükümete muvafık ve hatta Ayastefenos Muahede-i Muzırrasının Berlin Kongresi'nde tâdilini iltizam eden İngiltere Devlet-i Fehimesiyle Balkan Şebe Ceziresi'nde adalar denizine kadar cesim bir Bulgaristan teşekkülünü Muvazene-i Siyasiye-i Avrupaiyeye muhalif gören düvel-i sâire dahi tadilâta başlıca sebep olmak üzere Rumların hukukunu dermiyan etmiş ve Devlet-i Âliye dahi bundan müstefid olmuş isede bu himaye-i mufritanın Kanun-u Esasi'nin başlıca ahkamından olan serbesti-i âyin ve mezheb kâidesinin ihlali derecesine kadar vardırılması menâfi-i meşrutiyet olduğu gibi Hakimiyet-i Osmaniye'nin Rumeli'de tahakkümü Hey'et-i Umumiye-i Devlet'in ıslah-ı tensikine muvazene-i âlemde mazhar-ı hürmet olabilecek bir kuvve-i iktisadiye ve askeriye nâil olmasına ve bilhassa Unsur-u İslamın ezher-i cihet i'la ve terakkisine vabeste olub, Rumların zâhiri kesretinde menfaat-i siyasiye intizar etmek zamanları geçmiş olmakla beraber bu hal-i intizarın hilafı bir netice husule getirmektedir. İ'lan-ı Hürriyet'den şimdiye değin bu hususda tebliğ edilen o emir birbirini münakız olub fırka-i muhtelidenin hoşnudiyetini calib bir halde değildir, diğer taraftan bu mesele-i müşkilenin muallakda bırakılması mukatelâtın avdetini mucib olacağı muhakkak gibi görünüyor meselenin mercî haline gelince bu hususda kuvve-i teşrîne tasdikine mazhar ya yeni bir talimatnâmenin sür'atle tanzim ü neşri veyahud serbesti-i mezheb ve âyin ve ona müteallık esasların taraf-ı nezâretpenâhilerinden emirnâme suretiyle izah buyurulması muktazidir bu bâbda en

mahak ve meşrû görülen tarik ra'y-i hafî usulüne müracâatla her karyede ekseriyetin tâyini ve karada mevcut kilise ve mekteblerin ekseriyetini teşkil eden fırkaya tevdîyle ekalliyetde kalanlara müceddeden kilise ve mekteb inşâsı için nüfusları nisbetinde ve mevcut kilise ve mekteblerin bihakkın takdir olunacak kıymet-i hazıraları itibarıyla nisbet kâidesine tevfikten tazminat i'ta etdirilmesi cihetidir. Mesela yüz hâneli bir karyede seksen hâne Bulgar olduklarına dâir ra'y-i hafî toplanubda yirmisi Rum kalursa ve mevcut kilise ve mekteb kıymet-i hazırası iki yüz lira farz olursa mevcut kilise ve mektebin ekserine tevdî ve fakat ekalliyetde kalan yirmi hâne halkına hassalarına isabet eden kırk liranın ekserine tevdî ve tahsil ile tazmin olmak üzere tevdî ve hükümetcede münasib mikdarda iâne-i nakdiye i'tasıyla başka bir kilise ve mektebin inşâsına sür'at ü sühûletle müsaade olunması icab eder mesele o kadar mühimdirki bir dakika bile te'hiricâiz görülmüyor çünkü mukatelât tekerür ederse bir çok kişinin firarlarına ve müsallah çeteler teşkiline bâri olacağından mesele-i muahheren ahsen suretle halledilse bile husumet ve çetelerin faaliyeti temadi edeceği tabîdir binaenaleyh suret-i hal ne kadar tesrî ediliyorsa o derecede fenalığın önü alınmış olur çünkü tecrübe-i asıfâheneleriyle malum olduğu üzere bu kabil-i fark-ı mezhebiye ve siyasiye tervic-i amâl için vesâit-i kanuniyeden bin kat müessir olan “ Terörizm ” usulüne müracâat edegelmekde ve cinâyâtın tahaddüsünde istihsal-i şehadet ve emâre-i gayr-i kabil olub Hükümet-i Mülkiye ve Adliye acziyet-i mutlakâya düşer olagelmekdedir ve böyle bir hal vukûunda temin-i asâyiş için Meşrutiyet'in ferdâsında siyaseten muhazir arbedeyi câlib olan idare-i arfiyenin i'lanına mecburiyet hâsıl olacaktır binaenaleyh Hâkimiyet-i Osmaniye'nin Rumeli'nde ibkâ veya hüdâ-negerde imha etmek derecesinde ehemmiyet-i azime-i siyasiyeyi hâiz olan şu mesele-i mühime ve azimenin sür'at-i hallini menâfi-i mukaddese-i vatan nâmına arz u istirhâm eyler ol bâbda emr ü ferman hazret-i menlehü'l-emrindir.

EK 25. BOA. TFR. I..MKM.36/3518, 1327 B 11

Selanik'in Vilâyeti dâhilinde hangi karyelerde kaç aded münâzalı kilise ve mekteb mevcut olduğunu mübeyyin defterdir

Selanik Kazası / Esâm-i Kurâ

Sıra numarası	Esâmi-i kurâ	Mûlahazât
1	Gradebor	İşbu iki karyede bir kilise ile bir mekteb Rumlarla Bulgarlar arasında münâzalıdır
2	Koru Yeniköy	İşbu iki karyede bir kilise ile bir mekteb Rumlarla Bulgarlar arasında münâzalıdır
3	Kurfalı Çiftliği	Yalnız bir kilise münâzalıdır
4	Kuşballı Çiftliği	Yalnız bir kilise münâzalıdır
5	Yaylacı Çiftliği	Yalnız bir kilise münâzalıdır
6	Sarıca Çiftliği	Yalnız bir mekteb münâzalıdır
7	Yüncüler Karyesi	Yalnız bir Protestan Kilisesi münâzalıdır
	Doyran Kazası	
8	Valandova	Yalnız bir kilise münâzalıdır
9	Furka	Yalnız bir kilise münâzalıdır
	Avrethisar Kazası	
10	Gün Tudurak(?)	Yalnız bir kilise Katoliklerle Ortodokslar arasında münâzalıdır
11	Kalkan Kasabası	Meryem Ana ve İsveti Görki nâmlarındaki iki kilise on seneyi mütecevez bir zamandan berü Ortodokslarla Katolikler arasında münâzalı olup bi'l-muhakeme hall-i meseleye kıyam edilmiş ve mezkûr kiliseler Katolikler yedinde kalmıştır
	Lankaza Kazası	
12	Nefvan	Yalnız bir kilise Rum ve Bulgarlar arasında münâzalıdır
	Vodina Kazası	
13	Çebkan Çiftliği	Bir kilise ile bir mekteb Rum ve Bulgarlar arasında münâzalıdır
14	Çerkopan Çiftliği	Bir kilise ile bir mekteb Rum ve Bulgarlar arasında münâzalıdır
15	Mesmer Çiftliği	Bir kilise ile bir mekteb Rum ve Bulgarlar arasında münâzalıdır
16	Meckli Çiftliği	Bir kilise ile bir mekteb Rum ve Bulgarlar arasında münâzalıdır
17	Peskobyne Çiftliği	Bir kilise ile bir mekteb Rum ve Bulgarlar arasında münâzalıdır
18	Arsen Çiftliği	Bir kilise ile bir mekteb Rum ve Bulgarlar arasında münâzalıdır

19	Praz Çiftliği	Bir kilise ile bir mekteb Rum ve Bulgarlar arasında münâzalıdır
20	Kamenik Çiftliği	Bir kilise ile bir mekteb Rum ve Bulgarlar arasında münâzalıdır
21	Veştice Çiftliği	Bir kilise ile bir mekteb Rum ve Bulgarlar arasında münâzalıdır
22	Golişan Çiftliği	Bir kilise ile bir mekteb Rum ve Bulgarlar arasında münâzalıdır
23	Sermurin(?) Çiftliği	Bir kilise ile bir mekteb Rum ve Bulgarlar arasında münâzalıdır
24	Virtekob Çiftliği	Bir kilise ile bir mekteb Rum ve Bulgarlar arasında münâzalıdır
	Karacaâbad Kazası	
25	Tresne	Karye-i mezbûre ahâlisi [1]319 senesinde Bulgar Eksarhânesi'ne tâbi olmasından dolayı o vakitten beri kilise Rumlar tarafından zabtolunarak Bulgarların dühûlü men'edilmiştir. Bu kilise [1]323 senesine kadar Rumlara küşade bulundurulmuş isede âhiren vukûâtın tezâyüdü üzerine temin-i asâyiş zımında hükümet tarafından seddine lüzum görülmüştür, el-yevm karye-i mezkûrede bir Rum ve bir Bulgar mektebi mevcuttur el-yevm karye-i mezkûrede hiçbir ferd Rumluk iddiasında bulunmadığından mezkûr kilise hakkında bir münâza hudus etmemiş ve Patrikhâne'ce bu bâbda bir gün müracâat ve itiraz tahvi bulmamıştır
	Yenice Kazası	
26	Baravetce(?)	187 hânedan el-yevm beş altı hâne halkı Rum mütebâkisi Bulgar olub kilise ve mektepleri mesdud olduğu
27	Ramne Çiftliği	29 hânedan ibaret bulunan ahâli umumen Bulgarlık iddiasındadır
28	Petgaz(?) Çiftliği	55 hânedan ibaret bulunan ahâli umumen Bulgarlık iddiasındadır kilise ve mektepleri mesdud olduğu
29	Mandal Çiftliği	12 hânedan ibaret olan ahâli Bulgarlık

		iddiasındadır ancak Gökili'nin Livadiya karyesinden her sene kışlamak için çiftliğe gelen yedi hâne halkı Rumluk iddiasında bulunuyor
30	Mavreyan Çiftliği	9 hânedan ibaret olan ahâli Bulgarlık iddiasındadır ayalınız hersene Gökili'nin Livadiya karyesinden kışlakçı sıfatıyla gelen beş hâne Ulah Rumluk iddiasındadır
31	Sülüklü(?) Çiftliği	17 hâne olup umumen Bulgarlık iddiasındadır
32	Purolek(?) Çiftliği	35 hâne olup umumen Bulgarlık iddiasındadır
33	Armudcu Çiftliği	54 hâne olup umumen Bulgarlık iddiasındadır
34	Babyak Çiftliği	9 hânedan ibaret olan ahâlisi Bulgarlık iddiasındadır bunlardan başka hersene Gökili'nin Livadiya karyesine kışlamak üzere oraya yirmi hâne kadar Rum Ulah gelmekte ve kilise çiftlikden bir çarık mesafede Manastır dâhilinde bulunmakta olup mesdud olduğu
35	İkizler Çiftliği	Yirmi dokuz hânedan on yedi hânesi Rum ve mütebâkisi Bulgarlık iddiasındadır buradaki kilise esasen çiftlik mutasarrıfı tarafından ahâliye evvelce terk olunan bir hânedan ibaret olup mesdud olduğu
36	Sarıkadı Çiftliği	103 hânedan ibaret olan ahâli umumen Bulgar olup kilise mesdud olduğu
37	Eskice Çiftliği	36 hânedan ibaret olan ahâli umumen Bulgar olup kilise mesdud olduğu
38	Hisarbey Çiftliği	37 hânedan ibaret olan ahâli umumen Bulgar olup kilise mesdud olduğu
39	Sükudlu Karyesi	56 hânedan ibaret olan ahâli umumen Bulgar olup kilise mesdud olduğu
40	Lepare Çiftliği	25 hânedan ibaret olan ahâli umumen Bulgar olup kilise mesdud olduğu
41	Dörtarmud Çiftliği	18 hânedan ibaret olan ahâli umumen Bulgar olup kilise mesdud olduğu
42	Çeşgaz(?) Çiftliği	31 hânedan ibaret olan ahâli umumen

		Bulgar olub kilise mesdud olduğu
43	Ulah iftliği	20 hânedan ibaret olan ahâli umumen Bulgar olub kilise mesdud olduğu
44	Kirive(?) Karyesi	230 hânedan ibaret olan karye-i mezkûrede yirmi hâne ahâli Rum mezhebinde olub mütebâkisi Bulgarlık iddiasındadır, kilise ve mekteb Rumların yedinde ve açıkdır
45	Bozic iftliği	127 hânedan ibaret olub bunlardan on hâne ahâli Rum mezhebini muhafaza ederek mütebâkisi Bulgarlık iddiasındadır, kilise ve mekteb Rumların yedinde ve açıkdır
46	Berdeli iftliği	108 hânedan ibaret olub otuz beş hâne mezheb-i kadimleri olan Rumluğu muhafaza ederek kısm-ı mütebâkisi Bulgarlık iddiasında ve kilise ve mekteb Rumların yedinde açıkdır
47	Kornisor Karyesi	90 hânedan ibaret olub bi'l-umum ahâli Bulgarlık iddiasındadır, kilise ve mekteb Bulgarların yedinde ve açıkdır
48	Radomir iftliği	44 hânedan ibaret olub bi'l-umum ahâli Bulgarlık iddiasındadır, kilise ve mekteb Bulgarların yedinde ve açıkdır
49	Suyabakıcı(?) iftliği	28 hânedan ibaret olub bi'l-umum ahâli Bulgarlık iddiasındadır, kilise ve mekteb Bulgarların yedinde ve açıkdır
50	Yakubca iftliği	25 hânedan ibaret olub dört hâne ahâli Bulgarlık iddiasındadır, mütebâkisi Rumdur kilise ve mekteb Rumların yedinde ve açıkdır
51	Çangır iftliği	14 hânedan ibaret olub umum ahâli Bulgarlık iddiasındadır, kilise Bulgarlar yedindedir
52	Ahiler iftliği	20 hânedan ibaret olub dört beş hânesi Katolik kısm-ı mütebâkisi Bulgarlık iddiasındadır, kilise İ'lan-ı Hürriyet sırasında Katolikler yedinde bulunduğu cihetle istatüko mucibince muhafaza olunmaktadır
53	Alakilise iftliği	77 hânedan ibaret olub otuz hâne halkı

		mezheb-i kadimlik olan Rumluğu muhafaza edüb kısm-ı mütebâkisi Bulgarlık iddiasındadır, kilise ve mekteb Rumların yedinde ve açıktır
54	Karbunice Çiftliği	53 hâneden yedi hânesi Rum on hâne halkı Bulgar mütebâkisi kıbtîdir, kilise ve mekteb Rumların yedinde ve açıktır
55	Golo Çiftliği	75 hâneden umum ahâli Bulgarlık iddiasında olub kilise ve mekteb Bulgarların yedinde ve açıktır
56	Çernarika Karyesi	129 hânedan ibaret olan bu karye halkı kamilen Ulahdır bunlardan kırk hâne halkı mezheb-i kadimleri olan Rumluğu muhafaza ederek kısm-ı mütebâkisi Ulahca icrâ-yı âyin ve tedrisât etmektedir. Kilise ve mekteb Rum mensubunun yedindedir vâki olan istizâma kaymakamlıktan âhiren alınan 12 Mart [1]325 tarihli tahrirât-ı cevabiyede karye-i mezkûredeki kilisede [1]321 senesi Haziranına kadar Rum lisanıyla icrâ-yı âyin olduğu ve Ulahların şehr-i mezkûrdan itibaren Ulahca icrâ-yı âyine mübaşeret ettikleri mükerreren icrâ kılınan tahkikâtdan anlaşılmasıyla bu kilise Müfettiş-i Umumilik Makam-ı Âlisi'nin 4 Kanun-u evvel [1]321 tarihli telgrafnâmesi kelimince Rum Ruesâ-yı Ruhâniyesi yedinde bırakılmışdır. Ulahlar birer hâneyi ibadethâne ve mekteb ittihaz etmişlerdir
57	Çeltek Karyesi	69 hâneyi hâvi olan bu karye halkı [1]üç yüz on dokuz senesi evâiline değin umumen Eksarhhâne'ye merbut iken bir iki senedenberi yirmi hâne kadar ahâli Rumluk iddiasındadır, kilise Bulgarların yedindedir, mekteb muhterik olmasıyla her iki cemaat birer hâneyi mekteb ittihaz etmişlerdir
58	Karaferye Kasabası	Karaferye kasabasındaki Ulahlar 72 kilise ile iki kebir mektebde hukuk-u kadime-i tasarrufiyeleri bulunduğu iddia

		eylemişlersede buna dâir kayd u malumât olmadığı ve icrâ-yı âyinlerinde münâferet-i mezhebiye vukûa geldiği cihetle kasaba dâhilindeki İksonpapa Kilisesi kendi lisanlarıyla icrâ-yı âyin edilmek üzere Makâm-ı Vilâyet'in 5 Kanun-u sâni [1]321 tarihli telgrafnâmesi mucibince Ulahlara terk edilmiştir
59	Uzuncova Karyesi	karye-i mezkûredeki bir kilisede Ulah Cemaatinden bir takımı kendi lisanlarıyla icrâ-yı âyin etmek istemelerinden ve münâza zuhurundan dolayı mesdud olduğu
60	Uzuncova Karyesi	Bu karyedeki diğer bir kilise ber vech-i bâlâ esbabdan dolayı mesdud edildiği
61	Sile-i kebir Karyesi	Bu karyedeki kilise Ulah ve Rum lisanları üzere icrâ-yı âyin ihtilafâtından dolayı mesdud edildiği
62	Panceste Karyesi	Bu karyedeki kilise Rum ve Bulgar Papazlarıyla icrâ-yı âyin ihtilafâtından dolayı mesdud edildiği
63	Seruncor Karyesi	Bu karyedeki kilise Rum ve Bulgarca âyin icrâsı ihtilafâtından dolayı mesdud edildiği
64	Menos Bat Karyesi	Bu karyedeki kilise Rum ve Bulgarca âyin icrâsı ihtilafâtından dolayı mesdud edildiği
65	Kopanova-i Zir Karyesi	Bu karyedeki kilise Rum ve Bulgarca âyin icrâsı ihtilafâtından dolayı mesdud edildiği
66	Kopanova-i Bala Karyesi	Bu karyedeki kilise Rum ve Bulgarca âyin icrâsı ihtilafâtından dolayı mesdud edildiği
67	Veceste Karyesi	Bu karyedeki kilise Rum ve Bulgarca âyin icrâsı ihtilafâtından dolayı mesdud edildiği
68	Yeniköy Karyesi	Bu karyedeki kilise Rum ve Bulgarca âyin icrâsı ihtilafâtından dolayı mesdud edildiği
69	Ayamarino Karyesi	Bu karyedeki kilise Rum ve Bulgarca âyin icrâsı ihtilafâtından dolayı mesdud edildiği
	Ustrumca Kazası	
70	Ustrumca Kasabası	Nakkaşçı Papa Görki mahallesinde Bulgar Metropolit'i'nin mutasarrıf olduğu arsa üzerinde bir Bulgar kilisesinin inşâsına Rumlar itiraz etmekte ve bu bâbdaki 24

		Kanun-u sâni [1]324 tarihli Meclis-i İdare-i Kaza Mazbatası üzerine Dâire-i Âlasınca tedkikât icrâ edilmektedir
71	Ustrumca Kasabası	Ustrumca kasabasında Bulgarlarla Rumlar arasında münâzalı münevveh tabir olunan bir hâne mevcuttur, hâne Rumların yedinde bulunmakta ve münâza mahkemece faslolunmaktadır
72	Baldeste-i Zir Karyesi	Bu karyede küçük bir mekteb Bulgarlarla Rumlar beyninde münâzalı olub Rumların yedindedir
	Gökili Kazası	
73	Boniçe Karyesi	Bu karyedeki kilise Ulahların elindedir Rumlarla münâzalıdır
74	Berislav Karyesi	Bu karyedeki kilise Ulahların elindedir Rumlarla münâzalıdır
75	Livadiya Karyesi	Bu karyedeki kilisede Rum ve Bulgar ve Ulahlar münavebe suretiyle icrâ-yı âyin etmekde ve münâza-un fih bulunmakdadır
76	Davidova Karyesi	Bu karyedeki kilisede Rum ve Bulgar ve Ulahlar münavebe suretiyle icrâ-yı âyin etmekde ve münâza-un fih bulunmakdadır
77	Negorca Karyesi	Bu karyedeki kilisede Rum ve Bulgar ve Ulahlar münavebe suretiyle icrâ-yı âyin etmekde ve münâza-un fih bulunmakdadır
78	Bogruc(?) Karyesi	Bu karyedeki kilisede Rum ve Bulgar ve Ulahlar münavebe suretiyle icrâ-yı âyin etmekde ve münâza-un fih bulunmakdadır
79	Macikova Karyesi	Bu karyedeki kilisede Rum ve Bulgar ve Ulahlar münavebe suretiyle icrâ-yı âyin etmekde ve münâza-un fih bulunmakdadır
80	Boy mince Karyesi	Bu karyedeki kilisede Rum ve Bulgar ve Ulahlar münavebe suretiyle icrâ-yı âyin etmekde ve münâza-un fih bulunmakdadır
81	Mueyyin(?) Karyesi	Bu karyedeki kilise Katolik Bulgarlarla Rumların elindedir, müştereken inşâ ettirdikleri mektebi Rumlar zabtetmişlersede Katolik Bulgarlar mektebdeki hukukunu musır bulunmuşdur.

		Mezkûr karyede yeni.....ve üç dört hânedan ibaret olan Ortodoks Bulgarlar dahi iki kiliseden birine tasarruf iddiasına kalkışmışlardır
82	Uşân Karyesi	Biri büyük diğeri küçük olmak üzere iki kilise mevcut olup büyüğü Rumlarda küçüğü Ulahlarda iken Ulahların kilisesi kazaen muhterik olarak ol bâbdaki emre tevfikten Ulahlar üstünü örtmeğe başlayınca Rum ahbar-ı kadimesinin azâmı mezkûr kilisede mahfuz bulunduğu için bunada hakk-ı tasarruf iddiasına kıyam etmişlerdir
83	Yenimahalle Karyesi	Ahâli Patrikhâne'ye mensub iken Eksarhhâne'ye tahvil-i irtibat etmelerinden dolayı karye-i mezkûrede kilise ve mekteb münâzalıdır
84	Mekeş Karyesi	Ahâli Patrikhâne'ye mensub iken Eksarhhâne'ye tahvil-i irtibat etmelerinden dolayı karye-i mezkûrede kilise ve mekteb münâzalıdır
85	Hamele-i müslim Karyesi	Ahâli Patrikhâne'ye mensub iken Eksarhhâne'ye tahvil-i irtibat etmelerinden dolayı karye-i mezkûrede kilise ve mekteb münâzalıdır
86	Virhanlı Karyesi	Ahâli Patrikhâne'ye mensub iken Eksarhhâne'ye tahvil-i irtibat etmelerinden dolayı karye-i mezkûrede kilise ve mekteb münâzalıdır
87	Pursenik Karyesi	Ahâli Patrikhâne'ye mensub iken Eksarhhâne'ye tahvil-i irtibat etmelerinden dolayı karye-i mezkûrede kilise ve mekteb münâzalıdır
88	Elşan Karyesi	Ahâli Patrikhâne'ye mensub iken Eksarhhâne'ye tahvil-i irtibat etmelerinden dolayı karye-i mezkûrede kilise ve mekteb münâzalıdır
89	Kalandıra Karyesi	Ahâli Patrikhâne'ye mensub iken Eksarhhâne'ye tahvil-i irtibat etmelerinden dolayı karye-i mezkûrede kilise ve mekteb

		münâzalıdır
90	Erenköy Karyesi	Ahâli Patrikhâne'ye mensub iken Eksarhhâne'ye tahvil-i irtibat etmelerinden dolayı karye-i mezkûrede kilise ve mekteb münâzalıdır
91	Frestan(?) Karyesi	Ahâli Patrikhâne'ye mensub iken Eksarhhâne'ye tahvil-i irtibat etmelerinden dolayı karye-i mezkûrede kilise ve mekteb münâzalıdır
92	Rondi-i Bala Karyesi	Ahâli Patrikhâne'ye mensub iken Eksarhhâne'ye tahvil-i irtibat etmelerinden dolayı karye-i mezkûrede kilise ve mekteb münâzalıdır
93	Ravne Karyesi	Ahâli Patrikhâne'ye mensub iken Eksarhhâne'ye tahvil-i irtibat etmelerinden dolayı karye-i mezkûrede kilise ve mekteb münâzalıdır
94	Çereşova Karyesi	Karye-i mezkûre kilise ve mektebi Eksarhhâne mensubiyeti meyanlarında münâzalıdır
	Trihana(?) Kazası	
95	Kirikova Karyesi	Karye-i mezkûre kilise ve mektebi Eksarhhâne mensubiyeti meyanlarında münâzalıdır
96	Gornica Karyesi	Karye-i mezkûre kilise ve mektebi Eksarhhâne mensubiyeti meyanlarında münâzalıdır
97	Eğridere Karyesi	Karye-i mezkûre kilise ve mektebi Eksarhhâne mensubiyeti meyanlarında münâzalıdır
98	Geliposte(?) Karyesi	Karye-i mezkûre kilise ve mektebi Eksarhhâne mensubiyeti meyanlarında münâzalıdır
	Timurhisar Kazası	Karye-i mezkûre kilise ve mektebi Eksarhhâne mensubiyeti meyanlarında münâzalıdır
99	Buraklı Karyesi	Karye-i mezkûre kilise ve mektebi Eksarhhâne mensubiyeti meyanlarında münâzalıdır

100	Kumlu Karyesi	Karye-i mezkûre kilise ve mektebi Eksarhhâne mensubiyeti meyanlarında münâzalıdır
101	Kesriye Karyesi	Karye-i mezkûre kilise ve mektebi Eksarhhâne mensubiyeti meyanlarında münâzalıdır
102	İspatova Karyesi	Karye-i mezkûre kilise ve mektebi Eksarhhâne mensubiyeti meyanlarında münâzalıdır
103	Latori Karyesi	Karye-i mezkûre kilise ve mektebi Eksarhhâne mensubiyeti meyanlarında münâzalıdır
104	Kumar buti Karyesi	Karye-i mezkûre kilise ve mektebi Eksarhhâne mensubiyeti meyanlarında münâzalıdır
105	Sadbak Karyesi	Karye-i mezkûre kilise ve mektebi Eksarhhâne mensubiyeti meyanlarında münâzalıdır
	Drama Sancağı	
	Drama Kazası	
106	Veysocan Karyesi	Karye-i mezkûredeki kilise ile mekteb bir aralık mesdud iken âhiren Rumlar tarafından işgal edilmiştir
107	Persiçan Karyesi	Bu karyedeki kilise Rumlarla Bulgarlar beyninde münâzalıdır
108	Ulak Karyesi	Bu karyedeki kilisede münavebeten Rumlarla Bulgarlar tarafından icrâ-yı âyin edilmektedir
109	Plevne Karyesi	Karye-i mezkûrdaki Bulgar kilisesi on iki seneden berü mesdud ve Bulgar mektebi arasında bulunub Rumlara aidiyeti iddia olunan bir bâb mekteb binası dahi öteden beri münâzalıdır

Lâhika

Cedvelin tanziminden sonra vâki olan istizah üzerine Gökili Kaymakamlığından alınan malumât zire dercolunmuştur

Esâmi-i Kurâ	Mûlahazât
Boniçe	Nüfus kaydınca sırf Ulah sâkin ve 339 hâne ve zükur ve inas 1467 nüfustan ibaret olan karye-i mezkûrede el-yevm 239 hâne halkı Ulah ve 90 hâne haklıda Rum unsurunu takib etmekte ve kırk hâne halkı dahi Amerika ve Aynaroza olub mevcut bir kilise Ulahların elinde bulunmakta ve mektebinde mesdud olmasına binaen iki taraf çocuklarını isticar eyledikleri hânelerde tedris etmektedir.
Uşân	Nüfus kaydınca bu karye 163 hânedeki umumu Ulah olarak cem' en 1222 aded nüfustan ibaretdir. Jandarma dâiresinin tahkikâtında karye-i mezkûre 237 hâne olmak üzere gösterilüb bunlardan 124 hânesi Ulah ve 113 hânesi Rumluk davasındadır, oradaki bir kilise Rumların yedindedir, geçende muhterik olan diğ er bir kilise dahi Ulahların ve köye on beş dakika mesafedeki Uşân manastırıyla bir bâb köy mektebide Rumlar yedindedir.
Livadiya	Nüfus kaydınca ve Jandarma dâiresi tahkikâtınca 620 hânedeki 3477 nüfusu hâvi olan ve kayden Ulah görülen karye-i mezkûre ahâlisi kışın kışlaklara azimet ve yazın köylerine avdet etmektedir, el-yevm papaz ve daskallarla bir Rum âza ve kırk hâne inas halkı mevcut olub Rum tarafı Rumların ve Ulah tarafıda Ulahların ekseriyeti teşkil etdiklerini iddia ediyorlarsada Rumların fazla olması ağleb ihtimali görülmekte ve mezkûr-u karyesinde bir kilise ve köye yirmi dakika mesafede Basinova mahallesinde diğ er bir kilise mevcut olub bunlarda bi'l-münavebe icrâ-yı âyin edilmektedir.

Levgatce(?)	bu karyede kayden 106 hânedede 599 Ulah nüfusu vardır Jandarmanın tahkikâtına nazaran mezkûr hânelerin 66 hânesi Ulah ve 41 hânesi Rum olduğu anlaşılmışdır, bir köy içinde Rumların biride köy hâricinde Ulahların yedinde olmak üzere iki kilise mevcuddur mektepleri mesdud bulunduğundan her iki unsur isticar etdikleri hânelerde ayrı ayrı icrâ-yı tedrisât etmektedirler
Berislav	Kayden 51 hânededen 303 Ulah nüfus olan ve Jandarma dâiresi tahkikâtında 35 hânesi Rum ve 19 hânesi Ulah olarak gösterilen karye-i mezkûredeki mekteb Rumların yedinde bulunmakta ve mevcut bir kilise dahi beyne'l-cemaateyn münavebeten idare olunmaktadır

EK 27. BOA. TFR. I..MKM.36/3518, 1327 B 11

Numara 263

Huzur-u Sâmi-i Cenâb-ı Velâyetpenâhiye

Atufetlü Efendim Hazretleri

Münâzalı kilise ve mektebler hakkında Şûra-yı Devlet Riyâset-i Celilesi'nin 3 Haziran [1]325 tarih ve yüz kırk numaralı zeyl-i âli-i velâyetpenâhileri ile tebliğ buyurulan telgrafnâmesinde istizah buyurulan mevâddan 25 Şubat [1]324 tarih ve altı yüz iki numaralı arife-i çâkerânemde gayr-i münderic bulunan nüfus mikdarı ile sâire hakkındaki tahkikât neticesinde arzı emr ü idare buyurulmasından nâşi bu bâbda Kurşova ve İsmilova ve Resne nâhiyelerince ve mekezce icrâ etdirilen tedkikât ve tahkikât neticesinde Kurşova'da geçen üç yüz tarihli Rum ve Bulgar cemaatleri tarafından beynlerinde celb ve cem' edilmiş iâne ile Kurşova'nın Berine caddesinde inşâ edilen bir bâb kilisenin mezkûr iki cemaat beyninde zuhur eden münâferete binaen hükümetce seddedilmiş olub, el-yevm mesdud ve fakat harab bulunduğu ve derunundaki esnam levhalarında menkuş Bulgarca muharrer olduğu ve gerek Bulgarların gerekse Rumların ve Ulahların ayrı ayrı ve mücedded kiliseleri mevcut bulunmasıyla hal-i hazırda beynlerinde münâza bulunmadığı ve Kurşova Rum Cemaatinin tahrir-i atikdeki nüfusları sekiz yüz elli yedi hânedeki beş bin sekiz yüz yetmiş ve cedid-i nüfuslarının dört bin sekiz yüz yetmiş altı ve Bulgar cemaatini atik olarak yedi yüz elli hânedeki dört bin dört yüz yirmi üç ve cedid-i nüfuslarının iki bin altı yüz altmış altı mikdarında ve cedidhâneler mekâdiri ise cemaat üzerine nüfus ve vergi dâirelerince ayrı ayrı mukayyed olub, umum üzerine yekkalem olarak muharrer bulunduğu ve İsmilova nâhiyesine merbut Guviş karyesinde Rum ve Ulah cemaatleri tarafından bundan otuz sene evvelisi beynlerinde dercolunan iânelerle bi'l-inşâ emr-i âlisi Patrikhâne nâmına verilmiş olan bir bâb kilisede yedi sene evvelisi mezkûr iki cemaat arasında zuhur eden mübayenet ve münâferet üzerine âyin-i mezhebilerini münâvebeten icrâ etmekte oldukları ve karye-i mezkûrenin atik tahririnde dört yüz altmış yedi hânedeki Ulah olarak bin iki yüz doksan yedi ve Rum cemaatinden sekiz yüz kırk üç ve tahrir-i cedide dört yüz on altı hânedeki Ulah cemaatinden bin beş yüz yirmi beş Rum cemaatinden beş yüz yirmi dokuz nüfusu muharrer bulunduğu ve Resne kasabasında vâki olub tahminen bundan altmış sene evvelisi bütün ahâli-i hristiyaniyenin iânât-ı nakdîyeleriyle bi'l-inşâ emr-i âlisi Patrikhâne nâmına sudur etmiş ve Rumlarca va'd-ı yed edilmiş olan İsveti ve İlya nâmındaki kiliseye Eksarhlığın teşkili

sıralarında Rum ve Bulgar partilerinin zuhuruyla nüfusca daha kesretli bulunmuş olan Bulgar Cemaatine tesâhüb edilmek istenilmiş isede Eksarhlığın tesisinde her iki cemaatin beyinde serzede-i zuhur olan tefrika ve münafet-i milliyenin teşeddüd edememesi için mahallince ittihaz edilen tedâbir neticesinde daha evvelce tamamıyla Patrikhâne'ye merbut bulunmuş olan emlak ve arâzi-i vakfiye iki cemaat beynlerinde bi't-taksim Bulgarların on sene evvel kendülerine mahsus olarak mezkûr arâzi-i vakfiye ortasında ayrı bir kilise inşâ eylemek ve Rumlara mahsus olan mezarlıkda her iki cemaat cenazelerini müştereken defnetmek suretiyle beyneri sulhedilmiş ve Bulgarlar ayrı kilise inşâ etmiş iken İ'lan-ı Hürriyeti müteakib bu cemaatler beyninde bazı münâfât ve ihtilafât zuhur ederek Bulgarlar eski kilisenin inşâsında kesret-i nüfuslarına mebnî daha fazla iâne verdiklerini ve Rusya muharebe-i zâilesinde güya bir takım başıbozukların Bulgarlar aleyhindeki mezâliminden istifade etmiş olan Rum cemaati ..... mezkûr kiliseyi yed-i zabt ve tasarrufa idhâle muvafık olmaları üzerine kendülerinin başka kilise inşâsına mecbur kalmış olduklarını ve Rum Cemaati ise bundan yirmi beş sene evvel vukûbulan müracâat ve iştikaları neticesinde yedlerindeki kilisenin irade-i padişahi ile kendülerine teslim ve Patrikhâne'ye ait olan arâzi-i vakfiyenin bir parçası dahi hükümetin tensibi ile Bulgarlara terk edilerek o arâzi-i mevhuba üzerine Bulgarların kilise inşâsına müsaade ve mezarlıklarınada Bulgarları teşrik etdiklerini ifade ve dermiyan eylemekte olduklarıve Resne Rum Cemaatinin tahrir-i atikte iki yüz otuz bir hânede bin yüz altmış beş ve tahrir-i cedide yedi yüz altı ve Bulgar Cemaatinin, tahrir-i atikinde iki yüz on iki hânede bin yüz ve cedide bin yedi yüz kırk üç nüfusdan ibaret olub, Cedidhâne mikdarlarının umumiyet üzerine bir kalemde mukayyed bulunduğu ve Resne nâhiyesine tâbi ve Rum, Bulgar, Ulah unsurlarından mürekkebe olan Bankofce karyesi ahâlisinin umumunun iâneleriyle bundan kırk iki sene evvel inşâ etdirdikleri bir kilisede o zamandan beri birlikde ve hatta karyedeki diğer bir küçük kilisede senede iki defa yine müctemien ve bir Keşişhâne dahi senede beş altı defa yalnız Bulgarlarca icrâ-yı âyin etdikleri halde şimdiye kadar beynlerinde hiçbir nizâ hudûs etmemiş isede eyleyenlerin Bulgarlarla Rumlardan tarafından aynı zamanda kendilerine mahsus ayrı ayrı lisanlarla nüfusca pek ekalliyetde bulunan Ulahlar müracâat etdikleri tarafın lisanlarıyla ibadet etmekte bulunmaları hasebiyle azlık bulunan Ulahlardan maada Bulgar ve Rum cemaatleri beyinde .....bir münâzanın hudûsu muhtemel bulunduğu ve karye-i mezkûrede tahrir-i atikte Bulgar Cemaatinin otuz beş hânede iki yüz otuz beş ve cedide yüz altmış sekiz altı yüz doksan altı ve Rum Cemaatinin tahrir-i atik'de yüz kırk sekiz hânede yedi yüz on dört ve cedide otuz hânede yüz elli altı ve Ulah cemaatinin kayd-ı atikleri olmayub yalnız tahrir-i cedide on hânede otuz altı nüfusdan ibaret

buldukları Malovişte karyesinde Ulah ve Rum cemaatlerinden mürekkeb olan bütün ahâli-i hristiyanienin iânâtıyla inşâ edilmiş olup emr-i âlisi Patrikhâne nâmına olan kilise dahi hal-i hazırda hasren Rum Cemaatinin yedinde bulunmakta ve Ulah Cemaati ise mezkûr kilisenin avlusundaki odalardan birini kendilerinden üç dört bin gurus sarfıyla bi't-tamir ibadethâne haline ifrağ ile orada icrâ-yı âyin etmekte isede kilisenin mukaddema umum ahâli tarafından inşâ edilmiş olması ve Rumluk davasında bulunanlarla beraber kâffe-i ahâlinin zaten ayn-ı hal Ulah unsuruna mensub bulunması cihetiyle kilisenin kendilerine terki ve İlya'nın Ulah lisanıyla icrâsı talebinde Rumlar ise kilisenin emr-i âlisi Patrikhâne nâmına sudur ettiği ve kendülerinin el-yevm zi'l-yed buldukları beyanıyla kendülerinde katî lazım geleceği iddiasında olup, karye-i mezbûrenin tahrir-i atikinde dört yüz elli dokuz hânedeki bin iki yüz yetmiş beş nüfus Ulah ve dokuz yüz otuz nefer Rum ve tahrir-i cedide dört yüz seksen altı hânedeki bin yetmiş iki Ulah ve bin iki yüz on iki nefer Rum mukayyed bulunduğu Klabucista karyesinde mahalli Rum ve Bulgar cemaatleri arasında münâza-un fih ve Patrikhâne'ye merbut olarak bir kilise ile bir bâb mekteb mevcut bulunmakta olup kilisenin bin iki yüz elli senesinde ve mektebin on beş sene evvel ahâli-i karyenin iânâtıyla inşâ edilmiş ve Rum cemaatine mensub olan ahâli kilise ve mektebin kendi taraflarından müessis ve Patrikhâne'ye mensub olduğu beyanıyla taraflarına Bulgar Cemaati ise vaktiyle umum ahâlinin iânesiyle inşâ edildiği dermiyan ederek, kendilerine teslimini iddaa ve ihdas münâza etmekte bulunmuş olduklarından 31 Ağustos [1]324 tarihinden berü hükümet tarafından seddedilmiş ve karyede bundan başka kilise ve mekteb yapılmamış olup nüfus kaydınca karye-i mezkûre tahrir-i atikte Rum olarak altı yüz altı ve tahrir-i cedide yine Rum olarak beş yüz seksen iki nüfus muharrer isede tahkikât-ı hâriciyeye nazaran bunlardan üç yüz yetmiş nüfusun âhiren Eksarhhâne'ye tahvil-i irtibat eylemiş oldukları ve Manastır'a merbut Trak karyesinde dahi kezâlik yetmiş beş sene mukaddem ahâli-i karye iâneleriyle bir kilise ve otuz sene evvelîsi bir mekteb inşâ olunarak her iki cemaat arasında aynı müddeiyât ve münâzâtın vukûuna sebebiyet verilmesinden nâşi 1 Ağustos [1]324 tarihinde Taraf-ı Hükümet'den seddolunmuş olup karye-i mezkûrede tahrir-i atikte Rum olarak elli hânedeki üç yüz dokuz ve tahrir-i cedidde elli sekiz hânedeki Bulgar olarak dört yüz on bir nüfusun mukayyed bulunduğu ve fakat hâricen icrâ kılınan tahkikât karye-i mezkûrede Patrikhâne mensublarından hal-i hazırda on dört hânedeki seksen dokuz ve Eksarhhâne mensubiyetinden kırk beş hânedeki üç yüz altmış altı nüfus mevcut idüğü ve karyede diğer kilise ve mektebin mevcut bulunmadığı Kırkline(?) karyesinde kezâlik otuz sekiz sene evvel ahâli-i mahalliyenin nakden ve fiilen vâki olan iâne ve muavenetleriyle vücuda getirilen kilise Patrikhâne'ye merbut isede aynı münâzât ve

müddeiyâtın vukû hasebiyle def'-i nizâ için 1 Ağustos [1]324 tarihinde hükümetce seddedilmiş iken Eksarhhâne mensubiyeti fuzulen küşad ile istimal eylemekte ve köyün içinde mevcut bulunan diğer ufak bir kilise ile köy hâricindeki bir Keşişhâne'ye de el-yevm Rumlar zi'l-yed bulunmakta idüğü ve kayd-i atike nazaran karye-i mezbûrede kırk dokuz hânedeki Bulgar olarak dört yüz kırk iki ve tahrir-i cedidde altmış bir hânedeki dört yüz on sekiz nüfus mevcut bulunmakta olup ancak icrâ edilen tahkikât-i hâriciyeye göre Eksarhhâne mensublarının el-yevm elli bir hânedeki üç yüz yedi ve Patrikhâne mensubiyetinin yedi hânedeki altmış dokuz nüfustan ibaret bulunduğu ve Orta Eğri karyesinde dahi kezâlik ahâli-i karyenin îâne-i nakdîye ve fiiliyeleriyle evvelîsi yetmiş iki sene evvelîsi vücuda getirilmiş olan bir bâb kilise için aynı dava ve nizâlar hudûs etmiş olmasından dolayı def'-i münâzât için 1 Teşrîn-i sâni [1]324 tarihinde hükümet cânibinde seddolunmuş ve her iki cemaatin diğer ibadethâne inşâ etmemiş oldukları ve nüfusca tahrir-i atikeye nazaran karyenin otuz beş hânedeki Rum olarak üç yüz kırk beş ve tahrir-i cedide göre yirmi yedi hânedeki iki yüz yirmi dört nüfus olup, ancak hâricen icrâ kılınan tahkikâta göre hal-i hazırda bu karyede Rum olarak dokuz hânedeki yetmiş bir ve Bulgar olarak yirmi bir hânedeki yüz seksen altı nüfus mevcut olduğu ve Dihova karyesinde dahi yine bütün ahâli-i mahalliyenin sa'y u îanesiyle yetmiş sene evvelîsi bir bâb kilise ve yirmi bir sene evvel bir mekteb inşâ edilerek esasen mine'l-kadim Patrikhâne'ye mensub bulunmuş olan ahâli-i merkûmeden bir kısmının iğtişâsât-ı zâileden sonra Eksarhhâne'ye intikal eylemeleri üzerine kilise ve mektebin mutazarrıran tasarruf ve istimali dâiyesiyle beyinlerinde tahaddüs etmekle başlayan münâzât neticesinde Rum cemaati gerek kilise ile avlusundaki kabristanı ve gerekse mektebi zabt u istimal etmekte ve bu sebeble aralarında münaferet-i şedide hükümfermâ bulunmakta olup karyede Bulgar Cemaatinin icrâ-yı âyinlerine mahsus başka kilise bulunmadığı ve Bulgar etfâlinin Bulgar muhtarının hânesinde tedris edilmekte ve tahrir-i atike nazaran bu karyede Rum olarak elli hânedeki dört yüz on dokuz ve tahrir-i cediddeyine Rum Cemaatinden kırk yedi hânedeki dört yüz otuz dört nüfus mukayyed isede tahkikât-ı hâriciyeye göre bu köyde on dört hânedeki Rum olarak yüz kırk yedi ve elli iki hânedeki Bulgar olarak iki yüz doksan dört nüfusun mevcut bulunduğu tedkikât ve tahkikât-ı vâkiadan anlaşılmiş olmakla ol bâbda emr ü ferman hazret-i menlehü'l-emrindir. 19 Cemâziyye'l-âhir [1]327 ve 14 Haziran [1]325

Merkez Kaymakamı

EK 29. BOA. DH.MKT 955/22 1323 Ra. 2

Huzûr-u Âli-i Hazret-i Sadâretpenâhiye

Yanya

Yanya'daki Ulah mekteblerini teftiş için oraya gitmiş olan Tâcid ve rüfekâsının teftişden sebep ve sorgu men'i hakkında Yanya Vilâyet-i Âliyesi'nden çekilüb takdim kılınan telgrafnâmede muharrer tafsilâtın cümlesi Hâriciye Nezâret-i Celilesi'ne tebliğ edildiği ve o sırada nezâret-i müşarünileyhâdan alınan tezkerede Dâire-i Nezâret'e gelen Romanya Sefirinin mevkuflar tahliye edilmezse Bükreş'e avdete mecbur kalacağı yolunda ne gibi ifadatta bulunacağı gösterildiği beyânıyla Rumeli'deki anâsır-ı muhtelif-i gayr-ı müslime beyninde bir muhasade-i şedide mevcut olduğu şu sırada hükümetçe cümlesine muamele-i müsavâtkarâne irâesi lâzıme-i maslahattan bulunacağı halde, merkûm Tacid ve rüfekâsının fevke'l-kanun bir takım muamelât ile tazyik edilmesi ve Ulah çocuklarının Rum mekteblerine devam etmeleri mecburiyetini intac edecek bir mülk ittihazını, kavâid-i mer'iyeye-i devlet ve menâfi-i hükümete kâbil-i te'lif olmadığı gibi Rumeli'de el-yevm Bulgar, Rum, Sırp cemaatlerine mahsus birçok mektebler mevcut iken yalnız Ulah mekteb ve muallimleri hakkında vukû bulacak tazyikâttan devletçe muzırat husulü der-kâr ve Rumların Ulahlarla Arnavutlara kendi lisanlarını talim etmek üzere her türlü teşebüsâttan geri durmadıkları keyfiyetinin bu meseleye olan irtibatı âşikar bulunduğu reside-i dest-i tefhim olan 26 Nisan 1321 tarih ve altı yüz elli dört numarolu tezkere-i sâmiye-i sadâretpenâhilerinde izbar buyurulmasıyla vilâyete şifre ile icrâ-yı tebligât keyfiyet edilmiştir. Ancak âhiren vilâyet-i müşarünileyhâdan vârid olub suret-i pişgâh-ı sâmi-i fehîmânelerine takdim olunan telgrafnâmede zâhiren Ulah Mektepleri Müfettişi'ne muavenet etmek maksadıyla Yanya'ya gelen Nikola veled-i Pena-i Tacid nâm-ı şahsı, Romanya hükümeti Hâriciye Nezâreti ketebesinde olub Yanya ve İşkodra vilâyetlerine me'muren geldiği ve Manastır, Selanik, Yanya ve İşkodra vilâyetlerinde Romanya ve Arnavutluk komite cemiyetleri teşkiline ve ezhân-ı ahâliyi tehyic ile ilkâ-ı mefsedete çalışan ve el-yevm Filibe'de bulunduğu rivâyet edilen Keyka nâm-ı müfsidin cemiyetine mensub erbab-ı fesadtan ve mezkûr komiteye hafıyyen iâne cem'i ve efrad-ı tahririye için Ulah Mektebi Müfettişi muallimi ve tabib vesâire nâmları altında muhtelif hükümet pasaportlarıyla Rumeli Vilâyât-ı Şahâneye girmek üzere mürebbet olan eşhâsdan bulunduğu haber verilmesi ve birkaç gün evvel Zağor nâhiyesinde Vusa karyesinin Rum kilisesinde Ulah lisanınca kıraat-ı âyin ettirmek maksadıyla bazı harekât-i serkeşanede

bulunarak ahâli-i karyeden bazılarını darbe ve Rum papazlarının âyine müteallik kitaplarını yırtmağa cüret ile iki millet beyninde bir hadise tevlidine teşebbüs eden karye-i mezkûre ahâlisinden bir takım Ulahların şu harekât ve tecavüzâtı merkûm Tacid ve rüfekâsının eser-i tahrik ü teşviki idüğü bazı ahval ü ferâidden anlaşılması üzerine merkûm ve refiki tevkif olunarak ikametgâhlarında da taharriyâtı icrâ ile tutulan bir takım evrakın tercümesi ve kendilerinin isticvâbı ile iştilal edilmekte olduğu ve der-dest icrâ olan tahkikâtın ikmalinde tebeyyün edecek hale göre muamele ifâsıyla beraber kendileri ve evrak-ı mezkûre cihet-i adliyyeye tevdi' edileceği bildirilmiş ve suret-i işârdan merkûmlar hakkında fevke'l-kanun bîgayr-i hak ve muamele icrâ edilmiş olmayıp (edilmiş olmayıb'ın üzeri çizilmiş) edilip haklarında hâsıl olan ve ikametgâhlarında suretiyle evrak ile te'yid eden şüphe üzerine usul ve nizâmi dâiresinde taht-ı tevkife alındıkları anlaşılmış olmakla ol bâbda bu cihet hakkında Hâriciye Nezâret-i Celilesine i'ta-yı malumat buyrulması menût-u ra'y-i sâmi-i fehâmetpenâhileridir ol bâbda.

EK 31. BOA. İ.DH 1433/42 1323 Ra 8-10

Ulah mekteblerinin tanzim-i usul-ü tedrisiyesi için Yanya'ya gitmiş olan Tebâ-i Devlet-i Âliye'den Tacid ile refikinin Yanya vilâyetince tevkif edilmesinden ve bu bâbda istizahâtda bulunmak üzere dâire-i hükümete giden Romanya Konsolosuna mahall-i hürmet-i ifadât ve muamelâtta bulunulduğu iddia olunmasından dolayı vilâyete icrâ olunan vesayâya ve bu madde hakkında Romanya Hükümeti tarafından dermiyan olunan ifadât ve mutalebâta dâir taraf-ı sadâretten arz u takdim kılınan tezkere ve vilâyetden vârid olan telgrafnâme bir mantuk emr ü ferman-ı hümâyun Cenâb-ı Padişâhi meyane-i abidânemizde mütaala olunan suret-i işâra nazaran Ulah mekteblerinin usul-ü talimiyesini tanzim etmek üzere buradan Yanya'ya gitmiş olan mumaileyh Tacid'in esbâb-ı muhafazasının istikmaline dâir müracaat-ı vâkıa üzerine Bâb-ı Âli'den ve Maarif Nezâreti'nden ale'l-usul birer tevhidnâme verilmiş olduğu halde vilâyetçe mumaileyh ve iki refiki idâreten tevkif kılınmasına ve sebebini anlamak için dâire-i hükümete giden Romanya Konsolosuna güya Vâli Paşa tarafından gayr-i münasib surette idâre-i lisan olunmasına binaen mevkufların derhal tahliye-i sebili ile düçar oldukları zarar u ziyanın tazmini ve vâli-i müşarünileyh tarafından Romanya Konsolosuna itizar olunması ve olmadığı halde vâli-i müşarünileyhin azli ve Memâlik-i Şahâne'de mukim ve Romanyalıların orada sair milel-i gayr-i müslimenin müstefid oldukları hukuka müsavi hukuk ile ayrı bir millet olarak tanınması hususâtını taleb-i hükümet matbuası tarafından me'mur olduğunu Romanya Sefiri Hâriciye Nezâretine kemal-i ehemiyetle bildirmiş ve Romanya Hâriciye Nezâreti Başkâtibi de Hâriciye Nâzırı nâmına Bükreş Sefâret-i Seniyyesi'ne gelerek eşhâs-ı merkûmenin henüz salıverilmemesi Romanyaca pek ziyade te'sir-i elim hâsıl ettiğini beyan eylemiş olub Romanya Konsolosuna mahall-i hürmet ve naziki bir muamele ve ifade de bulunmadığı ve eşhâs-ı mezkûrenin âhiren salıverilerek hâric-i vilâyete çıkarılmak üzere sevkedildikleri Vâli Paşa tarafından işâr kılınmak ve bunların tevkifine hüviyetleri mechul olması sebeb gösterilmekte bulunmuş ise de yedlerine ale'l-usul tevhidnâme verilmiş olan mumaileyhin eşhâs-ı mechuleden addile tevkifine mahal olmadığı gibi kendileri Tebâ-i Devlet-i Âliye'den buldukları ve kezâlik Tebâ-i Devlet-i Âliye'den olan Ulah cemaatine aid mekteblerin tanzim-i tedrisâtı için tebâ-i merkûme tarafından celbolundukları cihetle ifâ-yı vazifeden men'edilmeleri de icâb-ı hal ve mevkîe muvaffak olmadığından ve şerefsudur buyrulan İrâde-i Seniyye-i Hazret-i Şehinşâhi mantuk-u âlisi mucibince sebilleri tahliye edilmiş olan mumaileyhin vilâyetçe âhiren

hâric-i vilâyete çıkarılmaları dahi Romanyaca yeniden itirazât ve şikayât-ı şedîdeyi davet edeceği revş-i ahvalden anlaşılmakta ve Romanya hükümet ve sefâreti ise bu işe pek ziyade ehemmiyet vermekte bulunduğundan bir münasebet düşürerek Romanya Konsolosuyla görüşülüb mumaileyhin tevkif ve hâric-i vilayette sevkedilmeleri haklarında evvelce alınan bazı malumâtın münbais olarak Ulahların kendi lisanlarıyla tedrisâtta bulunmalarına ve usul-ü taalimiye tanzim için muallim celbetmelerine mümanaat edilmeyeceğine ve Hükümet-i seniyye'ce kâffe-i akvam hakkında her tarafta gösterilmekte olan muamelât-ı mütesaviyenin oraca dahi cereyânı tabî bulunduğunu ve konsolos hakkında bir su-i fikri olmadığını tefhim ile ihtilaf-ı vâki bertaraf etmesi ve Rumların şikayât ve takibâtına bakmayarak Ulahların istihsal-i hoşnudiyle şikayetlerine meydan verilmemesi zımnında vâli-i müşarünileyh hürmet-i katiyyede telgrafla tebligât icrâsı ve Vâli Paşa tarafından konsolosa izahât-ı lâzime i'tasıyla bu bâbdaki su-i tefhim ve tefâhimin izâlesi kararından bahsile Hâriciye Nezâretince Sefârete ve inde'l-i icâb Bükreş Sefâret-i Seniyyesi'ne suret-i münasebe de malumat verilerek işin bu suretle bitirilmesi hususunun nezâret-i müşarünileyhâya havalesi tezekkür olunacağı gibi işin cihet-i umûmiyesine nakl-i makal edildikte 4 Rebû'l-evvel (1)323 tarihli mazbata-i abidânemizle arz olduğu üzere Rumeli kıt'asında sakin Ulahların amâl ve müstediyâtında kendilerine mahsus yeniden kiliseler küşadı ve ayrıca metropolitler tâyini gibi Rum Patrikhanesince itirazı davet edecek bir cihet olup istidâ ettikleri şey Ulah mekteplerinde kendi lisanlarıyla talim ü tedris etmek ve kiliselerinde kendi papazları ve lisan-ı millileri ile icrâ-yı âyin eylemek ve ekseriyetle sakin oldukları mahallerde akvam-ı sâirenin başka başka muhtarları olduğu gibi Ulahlardan dahi muhtar intihab ve tâyin olunmak suretinden ibaret ve Saye-i İnaletvâye-i Hazret-i Mülûkdâri'de Memâlik-i Mahruse-i Şahâne'de sakin akvam-ı muhtelifenin cümlesi hakkında muamele-i müsavetkarâne icrâsı zaten devletçe müttehiden kavâid-i esasiye icâbından olmasına ve Meclis-i Mahsus-u vükelâca dahi müzâkere olduğu üzere Ulahların ber-vech-i maruz husul-ü hoşnudileri esbabına tevessül eylemesi muvafık-ı maslahat ve menfaat olarak bu suret Ulahların Hükümet-i Seniyye'ye mutava'at ve sadâkatlarını te'yid edeceğine ve aksi halde Ulahların sevk-i me'yusi ile Bulgarlara temayül etmeleri ve Romanya Hükümetinde Bulgaristan'a emâretiyle tevhid-i hareket eylemesi mülâhazasına binâen Ulahların ihtisasât ve temayülât-ı hazırasını muhafaza ve idâme için bu bâbdaki karar-ı maruz vechile Ulahların lisan-ı millileriyle tedris ve icrâ-yı âyin etmelerine ve ekseriyetle sakin buldukları yerlerde kendilerinden muhtar

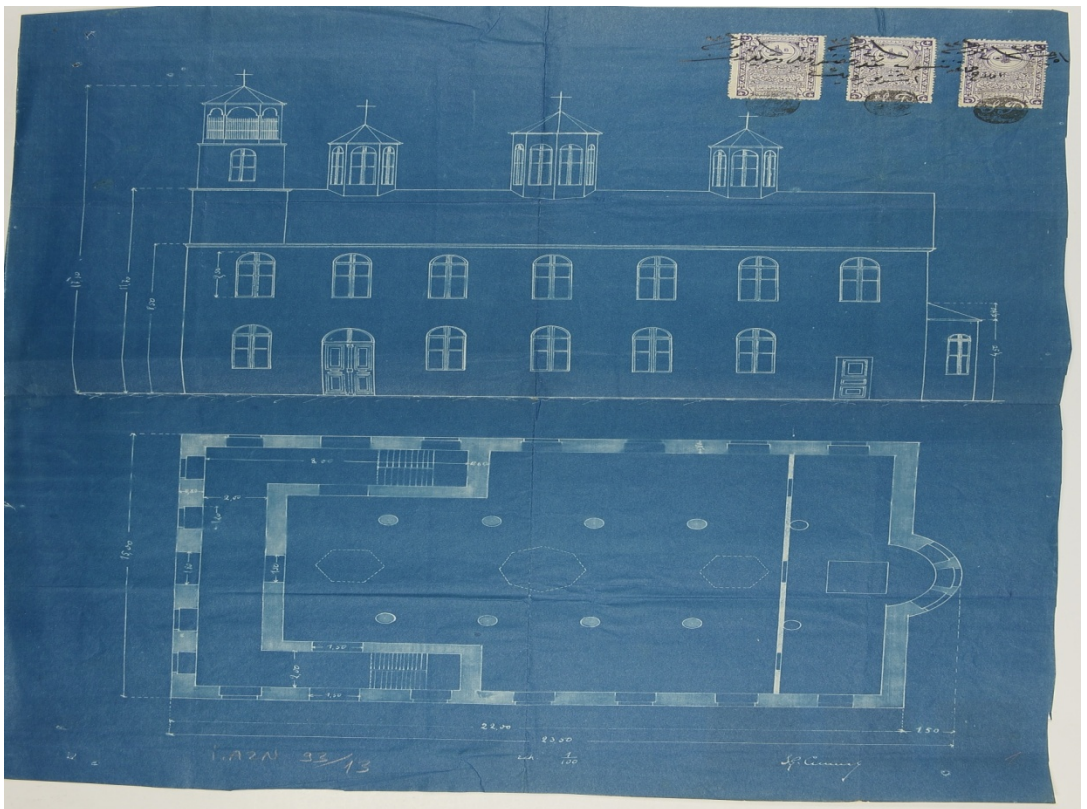
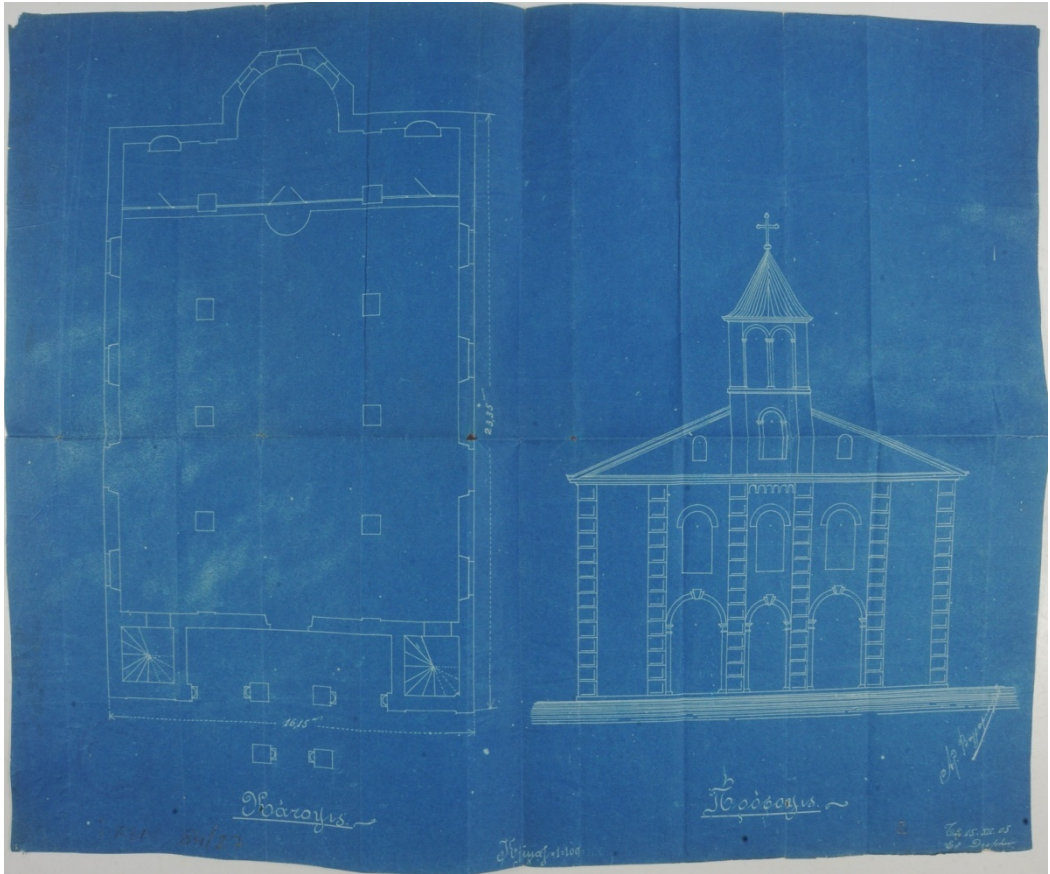
tâyinine müsaade olunması zımında Rumeli Müfettişliği'yle icâb eden vilâyetlere tebliğat-ı ser'iyeye ve e'kide icrâsı ve Hâriciye Nezâretince münasebet getirilerek, bu bâbdaki karardan Romanya Sefirine hürmet-i hususiye ve şifahide malumat i'tası tezzekkür ve evrak-ı maruza leffen takdim kılınmış olmakla kâtibe-i ahvalde emr ü ferman hazret-i veliyyü'l emr efendimizdir. 8 Rebû'l-evvel [1]323 / 30 Nisan [1]321

Mühürler: Ticaret ve Nâfia Nâzırı, Hâriciye Nâzırı, Adliye Nâzırı, Sadrazam

Encümen-i Mahsus-u Vükelâ'nın meyânen abidânemizde kıraat ve mütalaa olunan işbu mazbatasında ber tafsil arz u beyan olunduğu vechile Memâlik-i Mahruse-i Şahâne'de sakin akvam-ı muhtelifenin cümlesi hakkında muamele-i müsavetkarâne icrâsı mukarrerât-ı esasiye iktizasından olmasıyla kendi papazları ve lisan-ı millileriyle icrâ-i âyin eylemek ve ekseriyetle sakin oldukları mahallerde kendilerinden muhtar intihab ve tâyin olunmak ve Ulah mekteplerinde kendi lisanlarıyla talim ve tedris eylemek için Ulahlar tarafından vâki olan müstediyyâtın isâfi kendilerinin Bulgarlara temayülüne mâni ve Hükümet-i Seniyye'ye olan mutavaat ve sadâkatlarını müeyyid olacağına nazaran icâb-ı maslahat ve menfaate ve salifü'l-arz mukarrerâta muvafık olacağı bedîhi bulunmuş olmasıyla Ulahların lisan-ı millileriyle tedris ve icrâ-yı âyin etmelerine ve ekseriyetle sakin buldukları yerlerde kendilerinden muhtar tâyinine müsaade olunması zımında Rumeli vilâyât

EK 32. BOA. İ.AZN 84/27 1327 Ra 16 8 / EK 32: BOA. İ.AZN 93/13 1328

M 27 5

EK 33. BOA. İ.AZN 111/35 1331 C 15 4

EK 35. BOA. ŞD. MLK., 2073/14 1330 Z 2 42.

HARİTA 2:<http://www.xyzdergi.com/2013/10/28/osmanli-cografyasindan-haritalar/>; Erişim Tarihi: 17.05.2015.

KAYNAKÇA

BOA (Başbakanlık Osmanlı Arşivi)

BEO 1462/109578, 1317 Za 24 1

BEO 1573/117938, 1318 B 06 3

BEO 2359/176866, 1322 R 15 8

BEO 2355 / 176598, 1322 R 8 3

BEO 2606/195428, 1323 R 20 1

BEO 2404/180242, 1322 C 25 2

BEO 2952/221360, 1324 L 15 8

TFR.I.MKM. 4/304, 1321 R 06.

DH.MKT. 1308/11, 1327 M 25

TFR. I..MKM. 36/3518, 1327 B 11

TFR.I.MKM. 4/304, 1321 R 06 21

DH.MKT. 961/58, 1323 Ra 23

DH.SYS. 62/2, 1330 S 18

TFR.I.MN. 137/13690, 1325 B 19 27

İ. DH. 1433/37, 1323

A.} MKT.MHM. 677/6, 1313 Za 21 32.

DH.MKT. 955/22, 1323 Ra 2

İ.DH. 1433/42, 1323 Ra 8 10

İ.AZN. 84/27, 1327 Ra 16 8

İ.AZN. 93/13, 1328 M 27 5

İ.AZN, 111/35, 1331 C 15 4

İ.DH. 1129/88184, 1306 B 25 8

ŞD. MLK. 2073/14 1330 Z 2 42

TFR.I..ŞKT, 60/5954, 1322.

A}MTZ.(04). 30/86, 1313 Ra 28 1.

A}MTZ.(04). 30/87, 1313 Ra 28 3.

Yayınlanmış Belgeler

Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, Yayın Nu:31, *Arşiv Belgelerine Göre Balkanlar'da ve Anadolu'da Yunan Mezalimi III: Balkanlar'da Yunan Mezalimi*, Ankara, 1996.

Araştırma-Tetkik Eserler

Abbas, Zerrin, (2007), *Makedonya'da Ulahların Sosyo-Kültürel Yapısı*, Basılmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Acaroğlu, M.Türker , (2006), *Balkanlar'da Türkçe Yer Adları Kılavuzu*, IQ yayını, İstanbul.

Adanır, Fikret, (2001), *Makedonya Sorunu*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.

Altıntaş, Ahmet, (2005), "Makedonya Sorunu ve Çete Faaliyetleri", *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 7, Sayı: 2, ss.69-91.

Anonim, (2013),Yayın Nu: *Osmanlı Yer Adları: I, Rumeli Eyaleti (1514-1550)*, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, Ankara, s. 3.

-----, (1996), Yayın Nu: 31, *Arşiv Belgelerine Göre Balkanlar'da ve Anadolu'da Yunan Mezalimi III: Balkanlar'da Yunan Mezalimi*, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, Ankara.

Aram Andonyan, (2002), *Balkan Savaşı*, (Çev. Zaven Biberyan), Aras Yayınları, İstanbul.

Armaoğlu, Fahir, (2007), *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1789-1914)*, 4. Basım, Alkım Yayınları, İstanbul.

Arslan, Ali, (2003), "Makedonya'da Rum-Ulah Çatışması", *İstanbul Üniversitesi Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, Sayı: 4, ss. 1-26.

Aydın, Salim, (2013), *Balkanların Acı Yüzü: Basın Tarihinde Balkan Savaşları*, Yeditepe Yayınları, İstanbul.

Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayın Nu: *Osmanlı Yer Adları:I, Rumeli Eyaleti (1514-1550)*, Ankara, 2013.

Bayur, Yusuf Hikmet, (1963), *Türk İnkılâbı Tarihi*, Cilt:1, Kısım: 1, (2. Baskı), Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.

Birecikli, İhsan Burak, (2013), "Balkanlarda Unutulmuş Bir Halk: Ulahlar'ın Kısa Tarihi", *Türk Tarihinde Balkanlar*, Ed: Z.İskefiyeli, M.B. Çelik, S.Yazıcı,

- Cilt:II, Sakarya Üniversitesi Balkan Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi Yayını, Sakarya, ss. 937-972.
- Bozkurt, Gülnihal, (1996), *Gayri Müslim Osmanlı Vatandaşlarının Hukuki Durumu (1839-1914)*, TTK, Ankara.
- Çelik, Bilgin, (2004), “Arnavut Ulusal Hareketi İçinde İlginç bir Dönemeç: Ortodoks Arnavutların Patrikhane’den Ayrılma Çabaları” *OTAM: Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi sayı: 16*, Ankara Üniversitesi Yayınları, Ankara.
- Demirtaş Coşkun, Birgül, (2001), “The Vlachs A Forgotten Minority in the Balkans”, Asam, Londra, ss.1-68.
- Dimçev, Dimo, N., (2002), “Osmanlı Döneminde Türk-Ulah Münasebetleri”, *XIII. Türk Tarih Kongresi Bildiriler*,4-8 Ekim 1999, Cilt: III Kısım:I, TTK. Yayını, Ankara.
- H. Karpat, Kemal (2012), *Balkanlar’da Osmanlı Mirası ve Milliyetçilik*, 2. Baskı, (Çev. Recep Boztemur), Timaş Yayınları, İstanbul.
- H. Karpat, Kemal, (1999), “Etnik Kimlik ve Ulus-Devletlerinin Oluşumu”, *Osmanlı Siyaset*, Cilt:2, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, ss.17-34.
- Hacısalihoğlu, Mehmet, (2008), *Jön Türkler ve Makedonya Sorunu (1890-1918)*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- Hacısalihoğlu, Mehmet, (2012), “1878-1918 Arasında Romanya: İç ve Dış Siyaset ve Azınlıklar”, *Tarih Bilinci-Tarih ve Kültür Dergisi / Özel Sayı: Dünyü ve Bugünü ile Balkanlar*Sayı: 17-18, İstanbul, ss. 40-44, s. 143.
- Hamzaoğlu, Yusuf, (2000), *Balkan Türklüğü: Araştırmalar, İncelemeler (Makedonya, Sırbistan, Hırvatistan)*, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Cilt: 1, Ankara.
- Hütteroth, Wolf Dieter, (2002), “Osmanlı İmparatorluğu'nun Tarihî Coğrafyası”, *Türkler*, Cilt: IX, Yeni Türkiye yayınları, Ankara.
- İnalçık, Halil, (1992), *Tanzimat ve Bulgar Meselesi*, Eren Yayınları, İstanbul.
- Jelavich, Barbara (2015), *Balkan Tarihi: 18. ve 19. Yüzyıllar 1*, 4. Basım, (Çev. İhsan Durdu, Gülçin Tunalı, Haşim Koç,), Küre Yayınları, İstanbul.
- Jorga, Nicolae, (2005), *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, Cilt: 5, (çev: Nilüfer Epçeli), Yeditepe Yayınları, İstanbul.

- K. Yasamee, Feros Abdullah, (1999), “Avrupa İttifaklar Sistemi İçerisinde Osmanlı İmparatorluğu”, *Osmanlı Siyaset*, Cilt: 2, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, ss.35-43, s. 37.
- Karal, Enver Ziya, (1983), *Osmanlı Tarihi*, Cilt: 8, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- Özcan, Uğur, (2013), “1878-1912 Yılları Arasında Manastır Vilayeti’nde Okullaşma ve Okullaşmanın Milliyetçilik Üzerindeki Etkisi”, *Avrasya İncelemeler Dergisi (AVİD)*, II/1, İstanbul, ss. 353-432.
- Panaite, Viorel ,(2002), “Osmanlı Hâkimiyetinin Tuna Nehri’nin Kuzeyinde Yayılışı: XIV. ve XVI. Yüzyıllarda Eflak ve Boğdan”, *Türkler*, Cilt: IX, Yeni Türkiye yayımları, Ankara.
- Parlatır, İsmail, (2006), *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*, Yargı Yayınları, Ankara.
- Poulton, Hugh , (1993), *Balkanlar Çatışan Azınlıklar Çatışan Devletler*, (çev: Yavuz Alagon), Sarmal yayınevi, İstanbul.
- Saatçı, Meltem Begüm, (2004), *Makedonya Sorunu (1903-1913)*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.
- Schevill, Ferdinandi, (1991), *The History Of The Balkan Peninsula: From The Earliest Times To The Present Day*, Dorset Press, New York.
- Sloane, M.William, (2008), *Bir Tarih Laboratuvarı Balkanlar*, (Çev: Sibel Özbudun), Nesnel yayımları, İstanbul.
- Stephenson, Paul, (2004), *Byzantium’s Balkan Frontier A Political Study of the Northern Balkans 900-1204*, Cambridge University Press, USA.
- Tanner, Arno, (2004) “The Vlachs-A Contested Identity”, *The Forgotten Minorities of Eastern Europe: The History And Today of Selected Ethnic Groups In Five Countries*, East-West Books, Finland.
- Tokay, Gül, (2000), *Makedonya Sorunu Jön Türk İhtilalinin Kökenleri (1903-1908)*, Afa Yayınları, İstanbul.
- Ünlü, Mucize, (2008), “II. Abdülhamid Döneminde Ulahlar”, *Perspectives On Ottoman Studies: Papers From The 18th Symposium Of The International Committee Of Pre-Ottoman And Ottoman Studies (CIEPO)*, University of Zagreb, 2008.
- Ünlü, Mucize, (2009), “Uluslararası Diplomasi ve Ulahlar”, *Uluslararası Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, Sayı:7, Güz.

- Vasary, Istvan , (2008), *Kumanlar ve Tatarlar Osmanlı Öncesi Balkanlar'da Doğulu Askerler 1185-1365*, (çev: Ali Cevat Akkoyunlu), Yapı Kredi Yayını, İstanbul.
- Wachtel, Andrew Baruch, (2009), *Dünya Tarihinde Balkanlar*, (çev: Ali Cevat), Doğan Kitap, İstanbul.
- Yenidünya, Süheyla, (1999), *Balkanlarda Kilise Mücadeleleri (XIX. YY-XX.YY)*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne.
- Yorga, N, (1996), *Hammer/Büyük Osmanlı Tarihi*, Cilt: 9, (çev: B. Sıtkı Baykal), Üçdal Hikmet Neşriyat, İstanbul.

ÖZGEÇMİŞ

1988 yılında Van'da doğdum. İlk, orta ve lise eğitimimi aynı ilde tamamladıktan sonra 2008 yılında Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi *Tarih Öğretmenliği* bölümünü kazandım. 2013 yılında üniversiteyi tezsiz yüksek lisans derecesiyle bitirdim. 2013 yılında başladığım Batman ve Fırat Üniversiteleri, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ortak protokol *Tarih (Yakınçağ Tarihi)* Anabilim Dalı tezli yüksek lisansımı 2015 yılında tamamladım.